

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

विनयपिटके

महावग्ग-अट्ठकथा

१. महाखन्धकं

बोधिकथा

उभिन्नं पातिमोक्खानं, सङ्गीतिसमनन्तरं ।
सङ्गायिसु महाथेरा, खन्धकं खन्धकोविदा ॥

यं तस्स दानि सम्पत्तो, यस्मा संवण्णनाक्कमो ।
तस्मा होति अयं तस्स, अनुत्तानत्थवण्णना ॥

पदभाजनिये अत्था, येहि येसं पकासिता ।
ते चे पुन वदेय्याम, परियोसानं कदा भवे ॥

उत्ताना चेव ये अत्था, तेसं संवण्णनाय किं ।
अधिप्पायानुसन्धीहि, ब्यज्जनेन च ये पन ॥

अनुत्ताना न ते यस्मा, सक्का जातुं अवण्णिता ।
तेसंयेव अयं तस्मा, होति संवण्णनानयोति ॥

१. तेन समयेन बुद्धो भगवा उरुवेलायं विहरति नज्जा नेरज्जराय तीरे बोधिरुक्खमूले पठमाभिसम्बुद्धोति एत्थ किञ्चापि “तेन समयेन बुद्धो भगवा वेरज्जाय”न्तिआदीसु विय करणवचने विसेसकारणं नत्थि, विनयं पत्वा पन करणवचनेनेव अयमभिलापो आरोपितोति आदितो पट्ठाय आरुळ्हाभिलापवसेनेवेतं वुत्तन्ति वेदितब्बं । एस नयो अज्जेसुपि इतो परेसु एवरूपेसु ।

किं पनेतस्स वचने पयोजनन्ति? पब्बज्जादीनं विनयकम्मानं आदितो पट्ठाय निदानदस्सनं । या हि भगवता “अनुजानामि, भिक्खवे, इमेहि तीहि सरणगमनेहि पब्बज्जं उपसम्पद”न्ति (महाव० ३४) एवं पब्बज्जा चेव उपसम्पदा च अनुज्जाता, यानि च राजगहादीसु उपज्झायउपज्झायवत्तआचरियआचरियवत्तादीनि अनुज्जातानि, तानि अभिसम्बोधिं पत्वा सत्तसत्ताहं बोधिमण्डे वीतिनामेत्वा बाराणसियं धम्मचक्कं पवत्तेत्वा इमिना अनुक्कमेन इदञ्चिदञ्च ठानं पत्वा इमस्मिञ्च इमस्मिञ्च वत्थुस्मिं पज्जत्तानीति एवमेतेसं पब्बज्जादीनं विनयकम्मानं आदितो पट्ठाय निदानदस्सनं एतस्स वचने पयोजनन्ति वेदितब्बं ।

तत्थ उरुवेलायन्ति महावेलायं; महन्ते वालिकरासिम्हीति अत्थो । अथ वा “उरू”ति वालिका वुच्चति; “वेला”ति मरियादा; वेलातिक्कमनहेतु आहटा उरु उरुवेलाति एवम्पेत्य अत्थो दट्ठब्बो । अतीते किर अनुप्पन्ने बुद्धे दससहस्सकुलपुत्ता तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा तस्मिं पदेसे विहरन्ता एकदिवसं सन्निपतित्वा कतिकवत्तं अकंसु — “कायकम्मवचीकम्मानि नाम परेसम्पि पाकटानि होन्ति, मनोकम्मं पन अपाकटं; तस्मा यो कामवितक्कं वा ब्यापादवितक्कं वा विहिंसावितक्कं वा वितक्केति, तस्स अज्जो चोदको नाम नत्थि, सो अत्तनाव अत्तानं चोदेत्वा पत्तपुटेन वालिकं आहरित्वा इमस्मिं ठाने आकिरतु, इदमस्स दण्डकम्म”न्ति । ततो पट्टाय यो तादिसं वितक्कं वितक्केति, सो तत्थ पत्तपुटेन वालिकं आकिरति । एवं तत्थ अनुक्कमेन महावालिकरासि जातो, ततो नं पच्छिमा जनता परिक्खपित्वा चेतियट्ठानमकासि । तं सन्धाय वुत्तं — “उरुवेलायन्ति महावेलायं; महन्ते वालिकरासिम्हीति अत्थो”ति । तमेव सन्धाय वुत्तं — “अथ वा उरूति वालिका वुच्चति; वेलाति मरियादा; वेलातिक्कमनहेतु आहटा उरु उरुवेलाति एवम्पेत्य अत्थो दट्ठब्बो”ति ।

बोधिरुक्खमूलेति बोधि वुच्चति चतूसु मग्गेसु जाणं; तं बोधिं भगवा एत्थ पत्तोति रुक्खोपि “बोधिरुक्खो”त्वेव नामं लभि, तस्स बोधिरुक्खस्स मूले बोधिरुक्खमूले । **पठमाभिसम्बुद्धो**ति पठमं अभिसम्बुद्धो; अभिसम्बुद्धो हुत्वा सब्बपठमंयेवाति अत्थो । **एकपल्लङ्केना**ति सकिम्पि अनुद्वहित्वा यथाआभुजितेन एकेनेव पल्लङ्केन । **विमुत्तिसुखपटिसंवेदी**ति विमुत्तिसुखं फलसमापत्तिसुखं पटिसंवेदयमानो ।

पटिच्चसमुप्पादन्ति पच्चयाकारं । पच्चयाकारो हि अज्जमज्जं पटिच्च सहिते धम्मे उप्पादेतीति “पटिच्चसमुप्पादो”ति वुच्चति । अयमेत्थ सङ्खेपो । वित्थारो पन सब्बाकारसम्पन्नं विनिच्छयं इच्छन्तेन विसुद्धिमग्गतो गहेतब्बो । **अनुलोमपटिलोमन्ति** अनुलोमज्ज पटिलोमज्ज । तत्थ “अविज्जापच्चया सङ्खारा”तिआदिना नयेन वुत्तो अविज्जादिको पच्चयाकारो अत्तना कत्तब्बकिच्चकरणतो “अनुलोमो”ति वुच्चति । “अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो”तिआदिना नयेन वुत्तो स्वेव अनुप्पादनरोधेन निरुज्झमानो तं किच्चं न करोतीति तस्स अकरणतो “पटिलोमो”ति वुच्चति । पुरिमनयेन वा वुत्तो पवत्तिया अनुलोमो, इतरो तस्सा पटिलोमोति एवम्पेत्य अत्थो दट्ठब्बो । आदितो पन पट्टाय याव अन्तं, अन्ततो च पट्टाय याव आदिं पापेत्वा अवुत्तत्ता इतो अज्जेनत्थेन अनुलोमपटिलोमता न युज्जति ।

मनसाकासीति मनसि अकासि । तत्थ यथा अनुलोमं मनसि अकासि, इदं ताव दस्सेतुं “अविज्जापच्चया सङ्खारा”तिआदि वुत्तं । तत्थ अविज्जा च सा पच्चयो चाति अविज्जापच्चयो । तस्मा **अविज्जापच्चया सङ्खारा सम्भवन्ती**ति इमिना नयेन सब्बपदेसु अत्थो वेदितब्बो । अयमेत्थ सङ्खेपो । वित्थारो पन सब्बाकारसम्पन्नं विनिच्छयं इच्छन्तेन विसुद्धिमग्गतोव गहेतब्बो ।

यथा पन पटिलोमं मनसि अकासि, इदं दस्सेतुं **अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो**तिआदि वुत्तं । तत्थ **अविज्जाय त्वेवा**ति अविज्जाय तु एव । **असेसविरागनिरोधा**ति विरागसङ्खातेन मग्गेन असेसनिरोधा । **सङ्खारनिरोधो**ति सङ्खारानं अनुप्पादनरोधो होति । एवं निरुद्धानं पन सङ्खारानं निरोधा विज्जाणं निरुद्धं, विज्जाणादीनज्ज निरोधा नामरूपादीनि निरुद्धानियेव होन्तीति दस्सेतुं **सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो**तिआदीनि वत्वा **एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो** होतीति वुत्तं । तत्थ **केवलस्सा**ति सकलस्स; सुद्धस्स वा सत्तविरहितस्साति अत्थो । **दुक्खक्खन्धस्सा**ति दुक्खरासिस्स । **निरोधो** होतीति अनुप्पादो होति ।

एतमत्थं विदित्वाति ख्यायं “अविज्जादिवसेन सङ्खारादिकस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो च अविज्जानिरोधादिवसेन च निरोधो होती”ति वुत्तो, सब्बाकारेण एतमत्थं विदित्वा । **तायं वेलायन्ति** तायं तस्स अत्थस्स विदितवेलायं । **इमं उदानं उदानेसीति** इमं तस्मिं विदिते अत्थे हेतुनो च हेतुसमुप्पन्नधम्मस्स च पजाननाय आनुभावदीपकं “**यदा हवे पातुभवन्ती**”ति आदिकं सोमनस्सयुत्तजाणसमुद्धानं उदानं उदानेसि, अत्तमनवाचं निच्छारेसीति वुत्तं होति ।

तस्सत्थो — **यदा हवे**ति यस्मिं भवे काले । **पातुभवन्ती**ति उप्पज्जन्ति । **धम्मा**ति अनुलोमपच्चयाकारपटिवेधसाधका बोधिपक्खियधम्मा । अथ वा **पातुभवन्ती**ति पकासन्ति; अभिसमयवसेन ब्यत्ता पाकटा होन्ति । **धम्मा**ति चतुअरियसच्चधम्मा । आतापो वुच्चति किलेससन्तापनट्टेन वीरियं; **आतापिनो**ति सम्मप्पधानवीरियवतो । **झायतो**ति आरम्मणूपनिज्झानलक्खणेन च लक्खणूपनिज्झानलक्खणेन च झानेन झायन्तस्स । **ब्राह्मणस्सा**ति बाहितपापस्स खीणासवस्स । **अथस्स कङ्खा वपयन्ती**ति अथस्स एवं पातुभूतधम्मस्स कङ्खा वपयन्ति । **सब्बा**ति या एता “को नु खो भन्ते फुसतीति; नो कल्लो पज्जोति भगवा अवोचा”ति आदिना, तथा “कतमं नु खो भन्ते जरामरणं; कस्स च पनिदं जरामरणन्ति; नो कल्लो पज्जोति भगवा अवोचा”ति आदिना च नयेन पच्चयाकारे कङ्खा वुत्ता, या च पच्चयाकारस्सेव अप्पटिविद्धत्ता “अहोसिं नु खो अहं अतीतमद्धान”न्ति आदिका सोळस कङ्खा आगता, ता सब्बा वपयन्ति अपगच्छन्ति निरुज्झन्ति । कस्मा? **यतो पजानाति सहेतुधम्मन्ति** यस्मा अविज्जादिकेन हेतुना सहेतुकं इमं सङ्खारादिं केवलं दुक्खक्खन्धधम्मं पजानाति अज्जाति पटिविज्झतीति ।

२. दुतियवारे — **इमं उदानं उदानेसीति** इमं तस्मिं विदिते अत्थे “अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो”ति एवं पकासितस्स निब्बानसङ्घातस्स पच्चयक्खयस्स अवबोधानुभावदीपकं वुत्तप्पकारं उदानं उदानेसीति अत्थो । तत्रायं सङ्खेपत्थो — यस्मा पच्चयानं खयसङ्घातं निब्बानं अवेदि अज्जासि पटिविज्झि, तस्मा यदास्स आतापिनो झायतो ब्राह्मणस्स वुत्तप्पकारा धम्मा पातुभवन्ति, अथस्स या निब्बानस्स अविदितत्ता उप्पज्जेय्युं, ता सब्बापि कङ्खा वपयन्तीति ।

३. ततियवारे — **इमं उदानं उदानेसीति** इमं येन मग्गेन सो दुक्खक्खन्धस्स समुदयनिरोधसङ्घातो अत्थो किच्चवसेन च आरम्मणकिरियाय च विदितो, तस्स अरियमग्गस्स आनुभावदीपकं वुत्तप्पकारं उदानं उदानेसीति अत्थो । तत्रापायं सङ्खेपत्थो — **यदा हवे पातुभवन्ति धम्मा आतापिनो झायतो ब्राह्मणस्स**, तदा सो ब्राह्मणो तेहि वा उप्पन्नेहि बोधिपक्खियधम्मोहि, यस्स वा अरियमग्गस्स चतुसच्चधम्मा पातुभूता, तेन अरियमग्गेन **विधूपयं तिड्ढति मारसेन** “कामा ते पठमा सेना”ति आदिना नयेन वुत्तप्पकारं मारसेन विधूपयन्तो विधमेन्तो विद्धंसेन्तो तिड्ढति । कथं? **सूरियोव ओभासयमन्तलक्खं**, यथा सूरियो अब्भुगगतो अत्तनो पभाय अन्तलक्खं ओभासेन्तोव अन्धकारं विधमेन्तो तिड्ढति, एवं सोपि ब्राह्मणो तेहि धम्मोहि तेन वा मग्गेन सच्चानि पटिविज्झन्तोव मारसेन विधूपयन्तो तिड्ढतीति ।

एवमेत्थ पठमं उदानं पच्चयाकारपच्चवेक्खणवसेन, दुतियं निब्बानपच्चवेक्खणवसेन, ततियं मग्गपच्चवेक्खणवसेन उप्पन्नन्ति वेदितव्वं । उदाने पन “रत्तिया पठमं यामं पटिच्चसमुप्पादं अनुलोमं, दुतियं यामं पटिलोमं, ततियं यामं अनुलोमपटिलोमं”न्ति वुत्तं; तं सत्ताहस्स अच्चयेन “स्वे आसना वुट्ठहिस्सामी”ति रत्तिं उप्पादितमनसिकारं सन्धाय वुत्तं । तदा हि भगवा यस्स पच्चयाकारपजाननस्स च पच्चयक्खयाधिगमस्स च आनुभावदीपिका पुरिमा द्वे उदानगाथा, तस्स वसेन एकेकमेव कोट्टासं पठमयामञ्च मज्झिमयामञ्च मनसाकासि, इध पन पाटिपदरत्तिया एवं मनसाकासि । भगवा हि विसाखपुण्णमाय रत्तिया पठमयामे पुब्बेनिवासं अनुस्सरि, मज्झिमयामे दिब्बचक्खुं विसोधेसि, पच्छिमयामे पटिच्चसमुप्पादं

अनुलोमपटिलोमं मनसि कत्वा “इदानीं अरुणो उगमिस्सती”ति सब्बज्जुतं पापुणि । सब्बज्जुतप्पत्तिसमनन्तरमेव च अरुणो उगच्छि । ततो तं दिवसं तेनेव पल्लङ्केन वीतिनामेत्वा सम्पत्ताय पाटिपदरत्तिया तीसु यामेसु एवं मनसि कत्वा इमानि उदानानि उदानेसि । इति पाटिपदरत्तिया एवं मनसि कत्वा तं “बोधिरुक्खमूले सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसीदी”ति एवं वुत्तसत्ताहं तत्थेव वीतिनामेसि ।

बोधिकथा निट्ठिता ।

अजपालकथा

४. अथ खो भगवा सत्ताहस्स अच्चयेन तम्हा समाधिम्हा वुट्ठित्वा बोधिरुक्खमूला येन अजपालनिग्रोधो तेनुपसङ्कमीति एत्थ न भगवा तम्हा समाधिम्हा वुट्ठित्वा अनन्तरमेव बोधिरुक्खमूला येन अजपालनिग्रोधो तेनुपसङ्कमि । यथा पन “भुत्वा सयती”ति वुत्ते न “हत्थे अधोवित्वा मुखं अविकखालेत्वा सयनसमीपं अगन्त्वा अज्जं किञ्चि आलापसल्लापं अकत्वा सयति”च्चेव वुत्तं होति, भोजनतो पन पच्छा सयति, न नसयतीति इदमेवत्थ दीपितं होति । एवमिधापि “न तम्हा समाधिम्हा वुट्ठित्वा अनन्तरमेव पक्कामी”ति वुत्तं होति, वुट्ठानतो च पन पच्छा पक्कामि, न नपक्कामीति इदमेवत्थ दीपितं होति ।

अनन्तरं पन अपक्कमित्वा भगवा किं अकासीति? अपरानिपि तीणि सत्ताहानि बोधिसमीपेयेव वीतिनामेसि । तत्रायं अनुपुब्बिकथा — भगवति किर बुद्धत्तं पत्वा सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसिन्ने “न भगवा वुट्ठाति; किं नु खो अज्जेपि बुद्धत्तकरा धम्मा अत्थी”ति एकच्चानं देवतानं कङ्खा उदपादि । अथ भगवा अट्टमे दिवसे समापत्तितो वुट्ठाय देवतानं कङ्खं जत्वा कङ्खाविधमनत्थं आकासे उप्पत्तित्वा यमकपाटिहारियं दस्सेत्वा तासं कङ्खं विधमित्वा पल्लङ्कतो ईसकं पाचीननिस्सिते उत्तरदिसाभागे ठत्वा चत्तारि असङ्ख्येय्यानि कप्पसतसहस्सज्ज उपचितानं पारमीनं बलाधिगमनट्ठानं पल्लङ्कं बोधिरुक्खज्ज अनिमिसेहि अक्खीहि ओलोकयमानो सत्ताहं वीतिनामेसि, तं ठानं **अनिमिसचेतियं** नाम जातं । अथ पल्लङ्कस्स च ठितट्ठानस्स च अन्तरा पुरत्थिमतो च पच्छिमतो च आयते रतनचङ्कमे चङ्कमन्तो सत्ताहं वीतिनामेसि, तं ठानं **रतनचङ्कमचेतियं** नाम जातं । ततो पच्छिमदिसाभागे देवता रतनधरं मापयिंसु । तत्थ पल्लङ्केन निसीदित्वा अभिधम्मपिटकं विसेसतो चेत्थ अनन्तनयं समन्तपट्ठानं विचिनन्तो सत्ताहं वीतिनामेसि, तं ठानं **रतनधरचेतियं** नाम जातं ।

एवं बोधिसमीपेयेव चत्तारि सत्ताहानि वीतिनामेत्वा पज्जमे सत्ताहे बोधिरुक्खमूला येन अजपालनिग्रोधो तेनुपसङ्कमि । तस्स किर निग्रोधस्स छायाय अजपालका गन्त्वा निसीदन्ति; तेनस्स अजपालनिग्रोधोत्वेव नामं उदपादि । **सत्ताहं विमुत्तिसुखपटिसंवेदीति** तत्रापि धम्मं विचिनन्तोयेव विमुत्तिसुखं पटिसंवेदेन्तो निसीदि । बोधितो पुरत्थिमदिसाभागे एस रुक्खो होति । एवं निसिन्ने च पनेत्थ भगवति एको ब्राह्मणो गन्त्वा पज्जं पुच्छि । तेन वुत्तं “**अथ खो अज्जतरो**”तिआदि । तत्थ **हुंहुङ्कजातिको**ति सो किर दिट्ठमङ्गलिको नाम, मानवसेन कोधवसेन च “हुंहु”न्ति करोन्तो विचरति, तस्मा “हुंहुङ्कजातिको”ति वुच्चति । “हुंहुक्कजातिको”तिपि पठन्ति ।

एतमत्थं विदित्वाति एतं तेन वुत्तस्स वचनस्स सिखापत्तमत्थं विदित्वा तायां वेलायां इमं उदानं उदानेसि । तस्सत्थो — यो बाहितपापधम्मताय **ब्राह्मणो** न दिट्ठमङ्गलिकताय, हुंहुङ्कारकभावादिपापधम्मयुत्तो हुत्वा केवलं जातिमत्तकेन ब्रह्मज्जं पटिजानाति, सो ब्राह्मणो बाहितपापधम्मत्ता हुंहुङ्कारप्पहानेन **निहुंहुङ्को**, रागादिकसावाभावेन **निक्कसावो**, भावनानुयोगयुत्तचित्तताय **यतत्तो**, सीलसंवरेण वा सज्जतचित्तताय **यतत्तो**, चतुमग्गजाणसङ्घातेहि वेदेहि अन्तं, वेदानं वा

अन्तं गतत्ता वेदन्तगू, मग्गब्रह्मचरियस्स वुसितत्ता वुसितब्रह्मचरियो। धम्मेन ब्रह्मवादं वदेय्य, “ब्राह्मणो, अहं”न्ति एतं वादं धम्मेन वदेय्य, यस्स सकले लोकसन्निवासे कुहिञ्चि एकारम्मणेपि रागुस्सदो दोसुस्सदो मोहुस्सदो मानुस्सदो दिट्ठुस्सदोति इमे उस्सदा नत्थीति।

अजपालकथा निड्ढिता।

मुचलिन्दकथा

५. अकालमेघोति असम्पत्ते वस्सकाले उप्पन्नमेघो। अयं पन गिम्हानं पच्छिमे मासे उदपादि। सत्ताहवद्दलिकाति तस्मिं उप्पन्ने सत्ताहं अविच्छिन्नवुट्ठिका अहोसि। सीतवातदुद्धिनीति सा च पन सत्ताहवद्दलिका उदकफुसितसम्मिस्सेन सीतवातेन समन्ता परिब्भमन्तेन दूसितदिवसत्ता सीतवातदुद्धिनी नाम अहोसि। अथ खो मुचलिन्दो नागराजाति तस्सेव मुचलिन्दरुक्खस्स समीपे पोक्खरणिआ निब्बत्तो महानुभावो नागराजा। सत्तक्खत्तुं भोगेहि परिक्खिपित्वाति एवं भोगेहि परिक्खिपित्वा उपरिमुद्धनि महन्तं फणं करित्वाव ठिते; तस्मिं तस्स परिक्खेपब्भन्तरं लोहपासादे भण्डागारगब्भप्पमाणं अहोसि, तस्मा भगवा निवाते पिहितद्वारवातपाने कूटागारे निसिन्नो विय जातो। मा भगवन्तं सीतन्तिआदि तस्स तथा करित्वा ठानकारणपरिदीपनं। सो हि “मा भगवन्तं सीतं बाधयित्थ, मा उण्हं, मा डंसादिसम्फस्सो बाधयित्था”ति तथा करित्वा अट्ठासि। तत्थ किञ्चापि सत्ताहवद्दलिकाय उण्हमेव नत्थि, सचे पन अन्तरन्तरा मेघो विगच्छेय्य उण्हं भवेय्य, तम्पि नं मा बाधयित्थाति एवं तस्स चिन्तेतुं युत्तं। विद्धन्ति उब्बिद्धं; मेघविगमेन दूरीभूतन्ति अत्थो। विगतवलाहकन्ति अपगतमेघं। देवन्ति आकासं। सकवण्णन्ति अत्तनो रूपं।

सुखो विवेकोति निब्बानसङ्घातो उपधिविवेको सुखो। तुट्ठुस्साति चतुमग्गजाणसन्तोसेन सन्तुट्ठुस्स। सुतधम्मस्साति पकासितधम्मस्स। पस्सतोति तं विवेकं यं वा किञ्चि पस्सितब्बं नाम, तं सब्बं अत्तनो वीरियबलाधिगतेन जाणचक्खुना पस्सन्तस्स। अब्बापज्जन्ति अकुप्पनभावो; एतेन मेत्तापुब्बभागो दस्सितो। पाणभूतेसु संयमोति सत्तेसु च संयमो; अविहिंसनभावो सुखोति अत्थो। एतेन करुणापुब्बभागो दस्सितो। सुखा विरागता लोकेति वीतरागतापि सुखाति दीपेति। कामानं समतिक्कमोति या “कामानं समतिक्कमो”ति वुच्चति; सा विरागतापि सुखाति अत्थो। एतेन अनागामिमग्गो कथितो। अस्मिमानस्स यो विनयोति इमिना पन अरहत्तं कथितं; अरहत्तज्झि अस्मिमानस्स “पस्सद्धिविनयो”ति वुच्चति। इतो परञ्च सुखं नाम नत्थि, तेनाह “एतं वे परमं सुखं”न्ति।

मुचलिन्दकथा निड्ढिता।

राजायतनकथा

६. मुचलिन्दमूलाति महाबोधितो पाचीनकोणे ठितमुचलिन्दरुक्खमूला। राजायतनन्ति दक्खिणदिसाभागे ठितं राजायतनरुक्खं उपसङ्कमि। तेन खो पन समयेनाति कतरेन समयेन। भगवतो किर राजायतनमूले सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसिन्नस्स समाधितो वुट्ठानदिवसे अरुणुगगमनवेलायमेव “भोजनकिच्चेन भवितब्ब”न्ति जत्वा सक्को देवराजा ओसधहरीतकं उपनेसि। भगवा तं परिभुज्जि, परिभुत्तमत्तस्सेव सरीरकिच्चं अहोसि। सक्को मुखोदकं अदासि। भगवा मुखं धोवित्वा तस्मिंयेव रुक्खमूले निसीदि। एवं उग्गते अरुणम्हि निसिन्ने भगवति।

तेन खो पन समयेन तपुस्सभल्लिका वाणिजाति तपुस्सो च भल्लिको चाति द्वे भातरो वाणिजा। उक्कलाति

उक्कलजनपदतो । तं देसन्ति यस्मिं देसे भगवा विहरति । कतरस्मिञ्च देसे भगवा विहरति? मज्झिमदेसे । तस्मा मज्झिमदेसं गन्तुं अद्धानमग्गप्पटिपन्ना होन्तीति अयमेत्थ अत्थो । **जातिसालोहिता देवता**ति तेसं जातिभूतपुब्बा देवता । **एतदवोचा**ति सा किर नेसं सब्बसकटानि अप्पवत्तीनि अकासि । ततो ते किं इदन्ति मग्गदेवतानं बलिं अकंसु । तेसं बलिकम्मकाले सा देवता दिस्समानेनेव कायेन एतं अवोच । **मन्थेन च मधुपिण्डिकाय चा**ति अबद्धसत्तुना च सप्पिमधुफाणितादीहि योजेत्वा बद्धसत्तुना च । **पतिमानेथा**ति उपट्ठहथ । **तं वो**ति तं पतिमाननं तुम्हाकं भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय । **यं अम्हाकन्ति** यं पटिग्गहणं अम्हाकं अस्स दीघरत्तं हिताय सुखाय । **भगवतो एतदहोसी**ति यो किरस्स पधानानुयोगकाले **पत्तो** अहोसि, सो सुजाताय पायासं दातुं आगच्छन्तिया एव अन्तरधायि । तेनस्स एतदहोसि — “पत्तो मे नत्थि, पुरिमकापि च न खो तथागता हत्थेसु पटिग्गण्हन्ति, किम्हि नु खो अहं पटिग्गण्हेय्यं मन्थञ्च मधुपिण्डकञ्चा”ति ।

परिवितक्कमज्जायाति इतो पुब्बेव भगवतो सुजाताय दिन्नभोजनयेव ओजानुप्पबन्धनवसेन अट्ठासि, एत्तकं कालं नेव जिघच्छा न पिपासा न कायदुब्बल्यं अहोसि । इदानि पनस्स आहारं पटिग्गहेतुकामताय “**न खो तथागता**”तिआदिना नयेन परिवितक्को उदपादि । तं एवं उप्पन्नं अत्तनो चेतसा भगवतो चेतोपरिवितक्कमज्जाय । **चतुद्दिसा**ति चतूहि दिसाहि । **सेलमये पत्ते**ति मुग्गवण्णसेलमये पत्ते । इदंयेव भगवा पटिग्गहेसि, तेयेव सन्धाय वुत्तं । चत्तारो पन महाराजानो पठमं इन्दनीलमणिमये पत्ते उपनामेसुं, न ते भगवा अग्गहेसि । ततो इमे चत्तारोपि मुग्गवण्णसिलामये पत्ते उपनामेसुं, भगवा चत्तारोपि पत्ते अग्गहेसि तेसं पसादानुरक्खणत्थाय, नो महिच्छताय । गहेत्वा च पन चत्तारोपि यथा एकोव पत्तो होति तथा अधिट्ठहि, चतुन्नप्पि एकसदिसो पुज्जविपाको अहोसि । एवं एकं कत्वा अधिट्ठिते **पटिग्गहेसि भगवा पच्चग्घे सेलमये पत्ते मन्थञ्च मधुपिण्डकञ्च** । **पच्चग्घे**ति पच्चग्घस्मिं; पाटेक्कं महग्घस्मिन्ति अत्थो । अथ वा **पच्चग्घे**ति अभिनवे अब्भुण्हे; तद्धुणे निब्बत्तस्मिन्ति अत्थो । द्वे वाचा एतेसं अहेसुन्ति **द्वेवाचिका** । अथ वा द्वीहि वाचाहि उपासकभावं पत्ताति अत्थो । ते एवं उपासकभावं पटिवेदेत्वा भगवन्तं आहंसु — “कस्स दानि भन्ते अम्हेहि अज्ज पट्ठाय अभिवादनपच्चुट्ठानं कातब्ब”न्ति? अथ भगवा सीसं परामसि, केसा हत्थे लग्गिंसु । ते तेसं अदासि “इमे तुम्हे परिहरथा”ति । ते केसधातुयो लभित्वा अमतेनेव अभिसित्ता हट्ठतुट्ठा भगवन्तं वन्दित्वा पक्कमिंसु ।

राजायतनकथा निट्ठिता ।

ब्रह्मयाचनकथा

७. अथ खो भगवा सत्ताहस्स अच्चयेन तम्हा समाधिम्हा वुट्ठित्वा वुत्तप्पकारमेतं सब्बं किच्चं निट्ठापेत्वा राजायतनमूला पुनपि येन अजपालनिग्रोधो तेनुपसङ्कमि । **परिवितक्को उदपादी**ति तस्मिं निसिन्नमत्तस्सेव सब्बबुद्धानं आचिण्णसमाचिण्णो अयं चेतसो परिवितक्को उदपादि । कस्मा पनायं सब्बबुद्धानं उप्पज्जतीति? धम्मस्स महन्तभावं गरुभावं भारियभावं पच्चवेक्खणाय ब्रह्मना याचिते देसेतुकामताय च । जानन्ति हि बुद्धा “एवं परिवितक्किते ब्रह्मा आगन्त्वा धम्मदेसनं याचिस्सति, ततो सत्ता धम्मे गारवं उप्पादेस्सन्ति, ब्रह्मगरुको हि लोकसन्निवासो”ति । इति इमेहि द्वीहि कारणेहि अयं वितक्को उप्पज्जतीति ।

तत्थ **अधिगतो खो म्यायन्ति** अधिगतो खो मे अयं । **आलयरामा**ति सत्ता पञ्च कामगुणे अल्लीयन्ति, तस्मा ते “आलया”ति वुच्चन्ति । तेहि आलयेहि रमन्तीति **आलयरामा** । आलयेसु रताति **आलयरता** । आलयेसु सुट्ठमुदिताति **आलयसम्मुदिता** । **यदिदन्ति** निपातो । तस्स ठानं सन्धाय “यं इदं”न्ति पटिच्चसमुप्पादं सन्धाय “यो अयं”न्ति एवमत्थो दट्ठब्बो । **इदप्पच्चयतापटिच्चसमुप्पादो**ति इमेसं पच्चया इदप्पच्चया, इदप्पच्चयाव **इदप्पच्चयता**, इदप्पच्चयता च सा

पटिच्चसमुपपादो चाति इदप्पच्चयतापटिच्चसमुपपादो। सो ममस्स किलमथोति या अजानन्तानं देसना नाम, सो मम किलमथो अस्स; सा मम विहेसा अस्साति अत्थो। भगवन्तन्ति भगवतो। अनच्छरियाति अनु अच्छरिया। पटिभंसूति पटिभानसङ्घातस्स जाणस्स गोचरा अहेसुं, परिवितक्कयितब्बभावं पापुणिसु।

हलन्ति एत्थ हकारो निपातमत्तो; अलन्ति अत्थो। पकासितुन्ति देसितुं। अलं दानि मे इमं किच्चेन अधिगतं धम्मं देसेतुन्ति वुत्तं होति। पटिसोतगामिन्ति पटिसोतं वुच्चति निब्बानं; निब्बानगामिन्ति अत्थो। रागरत्ताति कामरागभवरागदिट्ठिरागेन रत्ता। न दक्खन्तीति न पस्सिस्सन्ति। तमोखन्थेन आवुटाति अविज्जारासिना अज्झोत्थटा। अप्पोस्सुक्कतायाति निरुस्सुक्कभावेन; अदेसेतुकामतायाति अत्थो।

८. यत्र हि नामाति यस्मिं नाम लोके। भगवतो पुरतो पातुरहोसीति धम्मदेसनायाचनत्थं दससु चक्कवाळसहस्सेसु महाब्रह्मानो गहेत्वा आगम्म भगवतो पुरतो पातुरहोसि। अप्परजक्खजातिकाति पञ्चामये अक्खिम्हि अप्पं रागदोसमोहरजं एतेसं एवंसभावाति अप्परजक्खजातिका। भविस्सन्ति धम्मस्स अज्जातारोति पटिविज्झितारो।

पातुरहोसीति पातुभवि। समलेहि चिन्तितोति रागादीहि मलेहि समलेहि छहि सत्थारेहि चिन्तितो। अपापुरेतन्ति विवर एतं। अमतस्स द्वारन्ति अमतस्स निब्बानस्स द्वारभूतं अरियमगं। सुणन्तु धम्मं विमलेनानुबुद्धन्ति इमे सत्ता रागादिमलानं अभावतो विमलेन सम्मासम्बुद्धेन अनुबुद्धं चतुसच्चधम्मं सुणन्तु।

सेले यथा पब्बतमुद्धनिट्ठितोति सेलमये एकग्घने पब्बतमुद्धनि यथाठितोव यथा चक्खुमा पुरिसो समन्ततो जनतं पस्सेय्य, त्वम्पि सुमेध सुन्दरपज्ज सब्बज्जुतज्जाणेन समन्तचक्खु भगवा धम्ममयं पञ्चामयं पासादमारुह्य सयं अपेतसोको सोकावतिण्णं जातिजराभिभूतज्ज जनतं अवेक्खस्सु उपधारय।

उट्ठेहीति भगवतो धम्मदेसनत्थं चारिकचरणं याचन्तो भणति। वीरातिआदीसु भगवा वीरियवन्तताय वीरो। देवपुत्तमच्चुक्किलेसाभिसङ्खारमारानं विजितत्ता विजितसङ्गामो। जातिकन्तारादिनित्थरणसमत्थताय सत्थवाहो। कामच्छन्दइणस्स अभावतो अणणो।

९. अज्झेसनन्ति याचनं। बुद्धचक्खुनाति इन्द्रियपरोपरियत्तजाणेन च आसयानुसयजाणेन च। इमेसज्हि द्विन्नं जाणानं बुद्धचक्खूति नामं। अप्परजक्खाति पञ्चाचक्खुम्हि रागादिरजं अप्पं येसं, ते अप्परजक्खा। येसं तं महन्तं ते महारजक्खा। येसं सद्धादीनि इन्द्रियानि तिक्खानि ते तिक्खिन्द्रिया। येसं तानि मुदूनि ते मुदिन्द्रिया। येसं तेयेव सद्धादयो आकारा सुन्दरा ते स्वाकारा। येसं तेयेव सद्धादयो आकारा असुन्दरा ते द्वाकारा। ये कथितकारणं सल्लक्खेन्ति, सुखेन सक्का होन्ति विज्जापेतुं ते सुविज्जापया। ये परलोकज्ज वज्जज्ज भयतो पस्सन्ति ते परलोकवज्जभयदस्साविनो। उप्पलिनियन्ति उप्पलवने। इतरेसुपि एसेव नयो। अन्तोनिमुग्गपोसीनीति यानि उदकस्स अन्तो निमुग्गानेव पोसयन्ति। समोदकं ठितानीति उदकेन समं ठितानि। उदकं अच्युग्गम्म ठितानीति उदकं अतिक्कमित्वा ठितानि।

अपारुताति विवटा। अमतस्स द्वाराति अरियमग्गो। सो हि अमतसङ्घातस्स निब्बानस्स द्वारं। पमुज्चन्तु सद्धन्ति सब्बे अत्तनो सद्धं पमुज्चन्तु। पच्छिमपदद्वये अयमत्थो, अहज्जि अत्तनो पगुणं सुप्पवत्तिम्पि इमं पणीतं उत्तमं धम्मं कायवाचाकिलमथसज्जी हुत्वा मनुजेषु देवमनुस्सेसु न भासिन्ति।

ब्रह्मयाचनकथा निद्धिता ।

पञ्चवग्निकथा

१०. पण्डितोति पण्डित्त्वेन समन्नागतो । व्यक्तोति वेद्यत्तियेन समन्नागतो । मेधावीति ठानुप्पत्तिया पञ्चाय समन्नागतो । अप्परजक्खजातिकोति समापत्तिया विक्खम्भितत्ता निक्किलेसजातिको विसुद्धसत्तो । आजानिस्सतीति सल्लक्खेस्सति पटिविज्झिस्सति । भगवतोपि खो जाणं उदपादीति सब्बज्जुतज्जाणं उप्पज्जि “इतो सत्तमदिवसमत्थके कालंकत्वा आकिञ्चज्जायतने निब्बत्तो”ति । महाजानियोति सत्तदिवसम्भन्तरे पत्तब्बमग्गफलतो परिहीनत्ता महती जानि अस्साति महाजानियो अक्खणे निब्बत्तत्ता । अभिदोसकालंकतोति हिय्यो कालंकतो, सोपि नेवसज्जानासज्जायतने निब्बत्तोति अद्दस । बहूकाराति बहूपकारा । पधानपहितत्तं उपट्ठहिंसूति पधानत्थाय पेसितत्तभावं मुखोदकदानादिना उपट्ठहिंसु ।

११. अन्तरा च गयं अन्तरा च बोधिन्ति उपको बोधिमण्डस्स च गयाय च अन्तरे भगवन्तं अद्दस । अद्धानमग्गप्पटिपन्नन्ति अद्धानमग्गं पटिपन्नं ।

सब्बाभिभूति सब्बं तेभूमकधम्मं अभिभवित्वा ठितो । सब्बविदूति सब्बं चतुभूमकधम्मं अवेदिं अज्जासिं । सब्बेसु धम्मेसु अनूपलित्तोति सब्बेसु तेभूमकधम्मेसु किलेसलेपेन अलित्तो । सब्बज्जहोति सब्बं तेभूमकधम्मं जहित्वा ठितो । तण्हक्खये विमुत्तोति तण्हक्खये निब्बाने आरम्मणतो विमुत्तो । सयं अभिज्जायाति सब्बं चतुभूमकधम्मं अत्तनाव जानित्वा । कमुद्दिसेय्यन्ति कं अज्जं “अयं मे आचरियो”ति उद्दिसेय्यं ।

न मे आचरियो अत्थीति लोकुत्तरधम्मे मय्हं आचरियो नाम नत्थि । नत्थि मे पटिपुग्गलोति मय्हं पटिभागपुग्गलो नाम नत्थि । सीतिभूतोति सब्बकिलेसगिनिब्बापनेन सीतिभूतो । किलेसानयेव निब्बुतत्ता निब्बुतो ।

कासीनं पुरन्ति कासिरट्ठे नगरं । आहज्जं अमतदुन्दुभिन्ति धम्मचक्कप्पटिलाभाय अमतभेरिं पहरिस्सामीति गच्छामि ।

अरहसि अनन्तजिनोति अनन्तजिनो भवितुं युत्तो । हुपेय्यपावुसोति आवुसो एवम्पि नाम भवेय्य । सीसं ओकम्पेत्वाति सीसं चालेत्वा ।

१२. सण्ठपेसुन्ति कतिकं अकंसु । बाहुल्लिकोति चीवरबाहुल्लादीनं अत्थाय पटिपन्नो । पधानविब्भन्तोति पधानतो विब्भन्तो भट्ठो परिहीनो । आवत्तो बाहुल्लायाति चीवरादिबहुलभावत्थाय आवत्तो । ओदहथ भिक्खवे सोतन्ति उपनेथ भिक्खवे सोतं; सोतिन्द्रियं धम्मसवनत्थं अभिमुखं करोथाति अत्थो । अमतमधिगतन्ति अमतं निब्बानं मया अधिगतन्ति दस्सेति । इरियायाति दुक्करइरियाय । पटिपदायाति दुक्करपटिपदाय । अभिजानाथ मे नोति अभिजानाथ नु मे समनुपस्सथ । एवरूपं भासितमेतन्ति एतं एवरूपं वाक्यं भासितन्ति अत्थो । असक्खि खो भगवा पञ्चवग्निये भिक्खू सज्जापेतुन्ति “अहं बुद्धो”ति जानापेतुं असक्खि ।

१३. चक्खुकरणीति पञ्चाचक्खुं सन्धायाह । इतो परं सब्बं पदत्थतो उत्तानमेव । अधिप्पायानुसन्धियोजनादिभेदतो पन पपञ्चसूदनिया मज्झिमट्ठकथायं वुत्तनयेन वेदितब्बं । इतो पट्ठाय हि अतिवित्थारभीरुकस्स महाजनस्स चित्तं

अनुरक्खन्ता सुत्तन्तकथं अवण्णयित्वा विनयकथंयेव वण्णयिस्साम ।

१८. साव तस्स आयस्मतो उपसम्पदा अहोसीति आसाळ्हीपुण्णमाय अट्टारसहि देवताकोटीहि सद्धिं सोतापत्तिफले पतिट्ठितस्स “एहि भिक्खू”ति भगवतो वचनेन अभिनिष्फन्ना साव तस्स आयस्मतो **एहिभिक्खूपसम्पदा** अहोसि ।

१९. अथ खो आयस्मतो च वप्पस्साति आदिमिह वप्पत्थेरस्स पाटिपददिवसे धम्मचक्खुं उदपादि, भद्वियत्थेरस्स दुतियदिवसे, महानामत्थेरस्स ततियदिवसे, अस्सजित्थेरस्स चतुत्थियन्ति । इमेसञ्च पन भिक्खूनं कम्मट्ठानेसु उप्पन्नमलविसोधनत्थं भगवा अन्तोविहारेयेव अहोसि । उप्पन्ने उप्पन्ने कम्मट्ठानमले आकासेन गन्त्वा मलं विनोदेसि । पक्खस्स पन पञ्चमियं सब्बे ते एकतो सन्निपातेत्वा अनत्तसुत्तेन ओवदि । तेन वुत्तं “**अथ खो भगवा पञ्चवगिये**”तिआदि ।

२४. तेन खो पन समयेन छ लोके अरहन्तो होन्तीति पञ्चमिया पक्खस्स लोकस्मिं छ मनुस्सा अरहन्तो होन्तीति अत्थो ।

पञ्चवगियकथा निट्ठिता ।

पब्बज्जाकथा

३१. पुब्बानुपुब्बकानन्ति पवेणिवसेन पोराणानुपोराणानन्ति अत्थो । **तेन खो पन समयेन एकसट्ठि लोके अरहन्तो होन्तीति** पुरिमा छ इमे च पञ्चपज्जासाति अन्तोवस्समिहियेव एकसट्ठि मनुस्सा अरहन्तो होन्तीति अत्थो ।

तत्र यसआदीनं कुलपुत्तानं अयं पुब्बयोगो — अतीते किर पञ्चपज्जासजना सहायका वग्गबन्धेन पुज्जानि करोन्ता अनाथसरीरानि पटिजग्गन्ता विचरन्ति, ते एकदिवसं गब्भिनिं इत्थिं कालंकतं दिस्वा “झापेस्सामा”ति सुसानं नीहरिंसु । तेसु पञ्च जने “तुम्हे झापेथा”ति सुसाने ठपेत्वा सेसा गामं पविट्ठा । यसो दारको तं सरीरं विज्झित्वा परिवत्तेत्वा च झापयमानो असुभसज्जं पटिलभि । सो इतरेसमि चतुन्नं जनानं “पस्सथ भो इमं असुचिं पटिकूल”न्ति दस्सेसि । तेपि तत्थ असुभसज्जं पटिलभिंसु । ते पञ्चपि जना गामं गन्त्वा सेससहायकानं कथयिंसु । यसो पन दारको गेहमि गन्त्वा मातापितून्नञ्च भरियाय च कथेसि । ते सब्बेपि असुभं भावयिंसु । अयमेतेसं पुब्बयोगो । तेनायस्मतो यसस्स नाटकजनेसु सुसानसज्जायेव उप्पज्जि, तायेव च उपनिस्सयसम्पत्तिया सब्बेसं विसेसाधिगमो निब्बत्तीति ।

अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसीति भगवा याव पच्छिमकत्तिकपुण्णमा, ताव बाराणसियं विहरन्तो एकदिवसं ते खीणासवे सट्ठि भिक्खू आमन्तेसि ।

३२. दिब्बा नाम दिब्बेसु विसयेसु लोभपासा । **मानुसा** नाम मानुसकेसु विसयेसु लोभपासा । **मा एकेन** द्वेति एकेन मग्गेन द्वे मा अगमित्थ । **अस्सवनताति** अस्सवनताय । **परिहायन्तीति** अनधिगतं नाधिगच्छन्ता विसेसाधिगमतो परिहायन्ति ।

३३. अन्तकाति लामक हीनसत्त । **अन्तलिक्खचरोति** रागपासं सन्धायाह । तज्हि सो “अन्तलिक्खचरो”ति मन्त्वा

आह ।

३४. नानादिसा नानाजनपदाति नानादिसतो च नानाजनपदतो च । अनुजानामि भिक्खवे तुम्हेव दानि तासु तासु दिसासु तेसु तेसु जनपदेसु पब्बाजेत्थानि आदिमि पब्बज्जापेक्खं कुलपुत्तं पब्बाजेन्तेन ये परतो “न भिक्खवे पञ्चहि आबाधेहि फुट्ठो पब्बाजेतब्बो”ति आदिं कत्वा याव “न अन्धमूगबधिरो पब्बाजेतब्बो”ति एवं पटिक्खित्ता पुग्गला, ते वज्जेत्वा पब्बज्जादोसविरहितो पुग्गलो पब्बाजेतब्बो । सोपि च मातापितूहि अनुज्जातोयेव । तस्स अनुजाननलक्खणं “न भिक्खवे अननुज्जातो मातापितूहि पुत्तो पब्बाजेतब्बो, यो पब्बाजेय्य, आपत्ति दुक्कटस्सा”ति एतस्मिं सुत्ते वण्णयिस्साम ।

एवं पब्बज्जादोसविरहितं मातापितूहि अनुज्जातं पब्बाजेन्तेनापि च सचे अच्छिन्नकेसो होति, एकसीमाय च अज्जेपि भिक्खु अत्थि, केसच्छेदनत्थाय भण्डुकम्मं आपुच्छितब्बं । तस्स आपुच्छनाकारं “अनुजानामि, भिक्खवे, सङ्गं अपलोकेतुं भण्डुकम्माया”ति एत्थ वण्णयिस्साम । सचे ओकासो होति, सयं पब्बाजेतब्बो । सचे उद्देसपरिपुच्छादीहि ब्यावटो होति, ओकासं न लभति, एको दहरभिक्खु वत्तब्बो “एतं पब्बाजेही”ति । अवुत्तोपि चे दहरभिक्खु उपज्झायं उद्दिस्स पब्बाजेति, वट्टति । सचे दहरभिक्खु नत्थि, सामणरोपि वत्तब्बो “एतं खण्डसीमं नेत्वा पब्बाजेत्वा कासायानि अच्छादेत्वा एही”ति । सरणानि पन सयं दातब्बानि । एवं भिक्खुनाव पब्बजितो होति । पुरिसज्झि भिक्खुतो अज्जो पब्बाजेतुं न लभति, मातुगामं भिक्खुनितो अज्जो । सामणरो पन सामणेरी वा आणत्तिया कासायानि दातुं लभति । केसोरोपनं येन केनचि कतं सुकतं ।

सचे पन भब्बरूपो होति सहेतुको जातो यसस्सी कुलपुत्तो, ओकासं कत्वापि सयमेव पब्बाजेतब्बो । “मत्तिकामुट्ठिं गहेत्वा न्हायित्वा केसे तेमेत्वा आगच्छाही”ति च पन न विस्सज्जेतब्बो । पब्बजितुकामानज्झि पठमं बलवउस्साहो होति, पच्छा पन कासायानि च केसहरणसत्थकज्ज दिस्वा उत्रसन्ति, एत्तोयेव पलायन्ति, तस्मा सयमेव नहानतित्थं नेत्वा सचे नातिदहरो होति, “नहाही”ति वत्तब्बो । केसा पनस्स सयमेव मत्तिकं गहेत्वा धोवितब्बा । दहरकुमारको पन सयं उदकं ओतरित्वा गोमयमत्तिकाहि घंसित्वा नहापेतब्बो । सचेपिस्स कच्छु वा पिळका वा होन्ति, यथा माता पुत्तं न जिगुच्छति, एवमेव अजिगुच्छन्तेन साधुकं हत्थपादसीसानि घंसित्वा नहापेतब्बो । कस्मा? एतकेन हि उपकारेन कुलपुत्ता आचरियुपज्झायेसु च सासने च बलवसिनेहा तिब्बगारवा अनिवत्तिधम्मा होन्ति, उप्पन्नं अनभिरतिं विनोदेत्वा थेरभावं पापुणन्ति, कतज्जू कतवेदिनो होन्ति ।

एवं नहापनकाले पन केसमस्सुं ओरोपनकाले वा “त्वं जातो यसस्सी, इदानि मयं तं निस्साय पच्चयेहि न किलमिस्सामा”ति न वत्तब्बो, अज्जापि अनिय्यानिककथा न कथेतब्बा । अथ ख्वस्स “आवुसो, सुट्ठु उपधारेहि सतिं उपट्ठापेही”ति वत्वा तचपज्जककम्मट्ठानं आचिक्खितब्बं, आचिक्खन्तेन च वण्णसण्ठानगन्धासयोकासवसेन असुचिजेगुच्छपटिकूलभावं निज्जीवनिस्सत्तभावं वा पाकटं करोन्तेन आचिक्खितब्बं । सचे हि सो पुब्बे मद्धितसङ्गारो होति भावितभावनो, कण्टकवेधापेक्खो विय परिपक्कगण्डो, सूरियुगमनापेक्खं विय च परिणतपदुमं, अथस्स आरद्धमत्ते कम्मट्ठानमनसिकारे इन्दासनि विय पब्बते किलेसपब्बते चुण्णयमानंयेव जाणं पवत्तति, खुरगगेयेव अरहत्तं पापुणाति । ये हि केचि खुरगगे अरहत्तं पत्ता, सब्बे ते एवरूपं सवनं लभित्वा कल्याणमित्तेन आचरियेन दिन्ननयं निस्साय नो अनिस्साय । तस्मास्स आदितोव एवरूपी कथा कथेतब्बाति ।

केसेसु पन ओरोपितेसु हलिद्विचुण्णेन वा गन्धचुण्णेन वा सीसज्ज सरीरज्ज उब्बट्टेत्वा गिहिगन्धं अपनेत्वा कासायानि तिक्खत्तुं वा द्विक्खत्तुं वा सकिं वा पटिग्गाहेतब्बो । अथापिस्स हत्थे अदत्वा आचरियो वा उपज्झायो वा सयमेव अच्छादेति, वट्टति । सचेपि अज्जं दहरं वा सामणेरं वा उपासकं वा आणापेति “आवुसो, एतानि कासायानि गहेत्वा एतं अच्छादेही”ति

तंयेव वा आणापेति “एतानि गहेत्वा अच्छादेही”ति सब्बं वट्ठति । सब्बं तेन भिक्खुनाव दिन्नं होति ।

यं पन निवासनं वा पारुपनं वा अनानात्तिया निवासेति वा पारुपति वा, तं अपनेत्वा पुन दातब्बं । भिक्खुना हि सहत्थेन वा आणत्तिया वा दिन्नमेव कासावं वट्ठति, अदिन्नं न वट्ठति, सचेपि तस्सेव सन्तकं होति, को पन वादो उपज्झायमूलके! अयं “पठमं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादापेत्वा एकंसं उत्तरासङ्गं कारापेत्वा”ति एत्थ विनिच्छयो ।

भिक्खूनं पादे वन्दापेत्वाति ये तत्थ सन्निपतिता भिक्खू, तेसं पादे वन्दापेत्वा; अथ सरणग्गहणत्थं उक्कुटिकं निसीदापेत्वा अज्जलिं पग्गणहापेत्वा एवं वदेहीति वत्तब्बो । “यमहं वदामि, तं वदेही”ति वत्तब्बो । अथस्स उपज्झायेन वा आचरियेन वा “बुद्धं सरणं गच्छामी”तिआदिना नयेन सरणानि दातब्बानि यथावुत्तपटिपाटियाव न उप्पटिपाटिया । सचे हि एकपदम्पि एकक्खरम्पि उप्पटिपाटिया देति, बुद्धं सरणंयेव वा तिक्खत्तुं दत्वा पुन इतरेसु एकेकं तिक्खत्तुं देति, अदिन्नानि होन्ति सरणानि ।

इमज्च पन सरणगमनूपसम्पदं पटिक्खित्वा अनुज्जातउपसम्पदा एकतो सुद्धिया वट्ठति । सामणेरपब्बज्जा पन उभतोसुद्धियाव वट्ठति, नो एकतो सुद्धिया । तस्मा उपसम्पदाय सचे आचरियो जत्तिदोसज्चेव कम्मवाचादोसज्च वज्जेत्वा कम्मं करोति, सुकतं होति । पब्बज्जाय पन इमानि तीणि सरणानि बुकारधकारादीनं ब्यज्जनानं ठानकरणसम्पदं अहापेत्तेनेव आचरियेनपि अन्तेवासिकेनपि वत्तब्बानि । सचे आचरियो वत्तुं सक्कोति, अन्तेवासिको न सक्कोति; अन्तेवासिको वा सक्कोति, आचरियो न सक्कोति; उभोपि वा न सक्कोन्ति, न वट्ठति । सचे पन उभोपि सक्कोन्ति, वट्ठति ।

इमानि च पन ददमानेन “बुद्धं सरणं गच्छामी”ति एवं एकसम्बन्धानि अनुनासिकन्तानि वा कत्वा दातब्बानि, “बुद्धं सरणं गच्छामी”ति एवं विच्छिन्दित्वा मकारन्तानि वा कत्वा दातब्बानि । **अन्धकटुकथायं** नामं सावेत्वा “अहं भन्ते बुद्धरक्खितो यावजीवं बुद्धं सरणं गच्छामी”ति वुत्तं, तं एकअटुकथायम्पि नत्थि, पाळियम्पि न वुत्तं, तेसं रुचिमत्तमेव, तस्मा न गहेतब्बं । न हि तथा अवदन्तस्स सरणं कुप्पतीति ।

अनुजानामि भिक्खवे इमेहि तीहि सरणगमनेहि पब्बज्जं उपसम्पदन्ति इमेहि बुद्धं सरणं गच्छामीतिआदीहि एवं तिक्खत्तुं उभतोसुद्धिया वुत्तेहि तीहि सरणगमनेहि पब्बज्जज्चेव उपसम्पदज्च अनुजानामीति अत्थो । तत्थ यस्मा उपसम्पदा परतो पटिक्खित्ता, तस्मा सा एतरहि सरणमत्तेनेव न रुहति । पब्बज्जा पन यस्मा परतो “अनुजानामि, भिक्खवे, इमेहि तीहि सरणगमनेहि सामणेरपब्बज्ज”न्ति अनुज्जाता एव, तस्मा सा एतरहिपि सरणमत्तेनेव रुहति । एत्तावता हि सामणेरभूमियं पतिट्ठितो होति ।

सचे पनेस मतिमा होति पण्डितजातिको, अथस्स तस्मियेव ठाने सिक्खापदानि उद्दिसितब्बानि । कथं? यथा भगवता उद्दिट्ठानि । वुत्तज्हेतं —

“अनुजानामि, भिक्खवे, सामणेरानं दस सिक्खापदानि, तेसु च सामणरेहि सिक्खित्तुं । पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, अब्रह्मचरिया वेरमणी, मुसावादा वेरमणी, सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना वेरमणी, विकालभोजना वेरमणी, नच्चगीतवादितविसूकदस्सना वेरमणी, मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनट्ठाना

वेरमणी, उच्चासयनमहासयना वेरमणी, जातरूपरजतपटिग्गहणा वेरमणी'ति (महाव० १०६) ।

अन्धकट्टकथायं पन “अहं, भन्ते, इत्थन्नामो यावजीवं पाणातिपाता वेरमणिसिक्खापदं

समादियामी'ति एवं सरणदानं विय सिक्खापददानम्पि वुत्तं, तं नेव पाळियं न अट्टकथासु अत्थि, तस्मा यथापाळियाव उद्दिसितब्बानि । पब्बज्जा हि सरणगमनेहेव सिद्धा, सिक्खापदानि पन केवलं सिक्खापरिपूरणत्थं जानितब्बानि । तस्मा तानि पाळियं आगतनयेन उग्गहेतुं असक्कोन्तस्स याय कायचि भासाय अत्थवसेनपि आचिक्खितुं वट्टति । याव पन अत्तना सिक्खितब्बसिक्खापदानि न जानाति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणट्टाननिसज्जादीसु पानभोजनादिविधिम्हि च न कुसलो होति, ताव भोजनसालं वा सलाकभाजनट्टानं वा अज्जं वा तथारूपट्टानं न पेसेतब्बो, सन्तिकावचरोयेव कातब्बो, बालदारको विय पटिजगितब्बो, सब्बमस्स कप्पियाकप्पियं आचिक्खितब्बं, निवासनपारुपनादीसु आभिसमाचारिकेसु विनेतब्बो । तेनापि “अनुजानामि, भिक्खवे, दसहङ्गेहि समन्नागतं सामणेरं नासेतु”न्ति (महाव० १०८) एवं परतो वुत्तानि दस नासनङ्गानि आरका परिवज्जेत्वा आभिसमाचारिकं परिपूरेन्तेन दसविधे सीले साधुकं सिक्खितब्बन्ति ।

पब्बज्जाकथा निट्ठिता ।

दुतियमारकथा

३५. मय्हं खो भिक्खवेति मया खोति अत्थो । अथ वा यो मय्हं योनिसो मनसिकारो, तेन हेतुनाति अत्थो । पुन अनुप्पत्ताति एत्थ विभत्तिं परिणामेत्वा मयाति वत्तब्बं ।

दुतियमारकथा निट्ठिता ।

भद्वगियकथा

३६. भद्वगियाति ते किर राजकुमारा रूपेन च चित्तेन च भद्वका वगगबन्धेन च विचरन्ति, तस्मा “भद्वगिया”ति वुच्चन्ति । तेन हि वोति एत्थ वोकारो निपातमत्तो । धम्मचक्खुं उदपादीति केसज्जि सोतापत्तिमग्गो, केसज्जि सकदागामिमग्गो, केसज्जि अनागामिमग्गो उदपादि । तयोपि हि एते मग्गा “धम्मचक्खू”ति वुच्चन्ति । ते किर तुण्डिलजातके तिसधुत्ता अहेसुं, अथ तुण्डिलोवादं सुत्वा पञ्चसीलानि रक्खिसु; इदं नेसं पुब्बकम्मं ।

भद्वगियकथा निट्ठिता ।

उरुवेलपाटिहारियकथा

३७. पमुखोति पुब्बङ्गमो । पामोक्खोति उत्तमो विसुद्धपज्जो ।

३८. अनुपहच्चाति अविनासेत्वा । तेजसा तेजन्ति अत्तनो तेजेन नागस्स तेजं । परियादियेय्यन्ति अभिभवेय्यं, विनासेय्यं वाति । मक्खन्ति कोधं । नत्वेव च खो अरहा यथा अहन्ति अत्तानं “अरहा अह”न्ति मज्जमानो वदति ।

३९. नेरञ्जरायं भगवातिआदिका गाथायो पच्छा पक्खिता ।

४४-९. विस्सज्जेय्यन्ति सुक्खापनत्थाय पसारेत्वा ठपेय्यन्ति अत्थो । “भन्ते आहर हत्थ”न्ति एवं वदन्तो विय ओणतोति आहरहत्थो । उय्योजेत्वाति विस्सज्जेत्वा । मन्दामुखियोति अग्गिभाजनानि वुच्चन्ति ।

५१. चिरपटिकाति चिरकालतो पट्टाय ।

५२. केसमिस्सन्तिआदीसु केसा एव केसमिस्सं । एस नयो सब्बत्थ । खारिकाजन्ति खारिभारो ।

उरुवेलपाटिहारियकथा निट्ठिता ।

बिम्बिसारसमागमकथा

५५. लट्ठिवनेति तालुय्याने । सुप्पतिट्ठे चेतियेति अज्जतरस्मिं वटरुक्खे; तस्स किरेतं नामं । द्वादसनहुतेहीति एत्थ एकं नहुतं दससहस्सानि । अज्झभासीति तेसं कङ्कच्छेदनत्थं अभासि ।

किसकोवदानोति तापसचरियाय किससरीरत्ता “किसको”ति लद्धनामानं तापसानं ओवादको अनुसासको समानोति अत्थो । अथ वा सयं किसको तापसो समानो वदानो च अज्जे ओवदन्तो अनुसासन्तोतिपि अत्थो । कथं पहीनन्ति केन कारणेन पहीनं । इदं वुत्तं होति — “त्वं उरुवेलवासिअग्गिपरिचारकानं तापसानं सयं ओवादाचरियो समानो किं दिस्वा पहासि, पुच्छामि तं एतमत्थं केन कारणेन तव अग्गिहुत्तं पहीन”न्ति ।

दुतियगाथाय अयमत्थो — एते रूपादिके कामे इत्थियो च यज्जा अभिवदन्ति, स्वाहं एतं सब्बम्पि रूपादिकं कामप्पभेदं खब्धुपधीसु मलन्ति जत्वा यस्मा इमे यिट्ठुतप्पभेदा यज्जा मलमेव वदन्ति, तस्मा न यिट्ठे न हुते अरज्जिं; यिट्ठे वा हुते वा नाभिरमिन्ति अत्थो ।

ततियगाथाय — अथ कोचरहीति अथ क्वचरहि । सेसं उत्तानमेव ।

चतुत्थगाथाय — पदन्ति निब्बानपदं । सन्तसभावताय सन्तं । उपधीनं अभावेन अनुपधिकं । रागकिज्जनादीनं अभावेन अकिज्जनं । तीसु भवेसु अलगाताय यं कामभवं यज्जा वदन्ति, तस्मिम्पि कामभवे असत्तं । जातिजरामरणानं अभावेन अनज्जथाभाविं । अत्तना भावितेन मग्गेनेव अधिगन्तब्बं, न अज्जेन केनचि अधिगमेतब्बन्ति अनज्जनेय्यं । यस्मा ईदिसं पदमदसं, तस्मा न यिट्ठे न हुते अरज्जिं । तेन किं दस्सेति? यो अहं देवमनुस्सलोकसम्पत्तिसाधके न यिट्ठे न हुते अरज्जिं, सो किं वक्खामि “एत्थ नाम मे देवमनुस्सलोके रतो मनो”ति ।

५६. एवं सब्बलोके अनभिरतिभावं पकासेत्वा अथ खो आयस्मा उरुवेलकस्सपो “सावकोहमस्मी”ति एवं भगवतो सावकभावं पकासेसि । तज्ज खो आकासे विविधानि पाटिहारियानि दस्सेत्वा । धम्मचक्खुन्ति सोतापत्तिमग्गजाणं ।

५७. अस्सासकाति आसीसना; पत्थनाति अत्थो । एसाहं भन्तेति एत्थ पन किज्जापि मग्गप्पटिवेधेनेवस्स सिद्धं सरणगमनं, तत्थ पन निच्छयगमनमेव गतो, इदानीं वाचाय अत्तसन्निय्यातनं करोति । मग्गवसेनेवायं नियतसरणतं पत्तो, तं परेसं वाचाय पाकटं करोन्तो पणिपातगमनज्ज गच्छन्तो एवं वदति ।

५८. सिङ्गीनिक्खसवण्णोति सिङ्गीसुवण्णनिक्खेन समानवण्णो । दसवासोति दससु अरियवासेसु वुत्थवासो । दसधम्मविदूति दसकम्मपथविदू । दसभि चुपेतोति दसहि असेक्खेहि अङ्गेहि उपेतो । सब्बधिदन्तोति सब्बेसु दन्तो; भगवतो हि चक्खुआदीसु किञ्चि अदन्तं नाम नत्थि ।

५९. भगवन्तं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं एकमन्तं निसीदीति भगवन्तं भुत्तवन्तं पत्ततो च अपनीतपाणिं सल्लक्खेत्वा एकस्मिं पदेसे निसीदीति अत्थो । अत्थिकानन्ति बुद्धाभिवादनगमनेन च धम्मसवनेन च अत्थिकानं । अभिक्कमनीयन्ति अभिगन्तुं सक्कुण्यं । अप्पाकिण्णन्ति अनाकिण्णं । अप्पसद्वन्ति वचनसद्देन अप्पसद्वं । अप्पनिग्घोसन्ति नगरनिग्घोससद्देन अप्पनिग्घोसं । विजनवातन्ति अनुसञ्चरणजनस्स सरीरवातेन विरहितं । “विजनवाद”न्तिपि पाठो; अन्तो जनवादेन रहितन्ति अत्थो । “विजनपात”न्तिपि पाठो; जनसञ्चारविरहितन्ति अत्थो । मनुस्सराहसेय्यकन्ति मनुस्सानं रहस्सकिरियट्ठानियं । पटिसल्लानसारुप्पन्ति विवेकानुरूपं ।

विम्बिसारसमागमकथा निड्डिता ।

सारिपुत्तमोग्गल्लानपब्बज्जाकथा

६०. सारिपुत्तमोग्गल्लानाति सारिपुत्तो च मोग्गल्लानो च । तेहि कतिका कता होति “यो पठमं अमतं अधिगच्छति, सो आरोचेतू”ति ते किर उभोपि गिहिकाले उपतिस्सो कोलितोति एवं पज्जायमाननामा अट्ठेत्यसतमाणवकपरिवारा गिरग्गसमज्जं अगमंसु । तत्र नेसं महाजनं दिस्वा एतदहोसि — “अयं नाम एवं महासत्तनिकायो अप्पत्ते वस्ससते मरणमुखे पतिस्सती”ति । अथ उभोपि उड्डिताय परिसाय अज्जमज्जं पुच्छित्वा एकज्झासया पच्चुपट्टितमरणसज्जा सम्मन्तयिंसु “सम्म मरणे सति अमतेनापि भवितब्बं, हन्द मयं अमतं परियेसामा”ति अमतपरियेसनत्थं सज्जयस्स छन्नपरिब्बाजकस्स सन्तिके सपरिसा पब्बजित्वा कतिपाहेनेव तस्स जाणविसये पारं गन्त्वा अमतं अपस्सन्ता पुच्छिंसु “किं नु खो, आचरिय, अज्जोपेत्य सारो अत्थी”ति? “नत्थावुसो, एत्तकमेव इदं”न्ति च सुत्वा “तुच्छं इदं आवुसो निस्सारं, यो दानि अम्हेसु पठमं अमतं अधिगच्छति, सो इतरस्स आरोचेतू”ति कतिकं अकंसु । तेन वुत्तं — “तेहि कतिका कता होती”तिआदि ।

पासादिकेन अभिक्कन्तेनातिआदीसु इत्थम्भूतलक्खणे करणवचनं वेदितब्बं । अत्थिकेहि उपज्जातं मग्गन्ति एतं अनुबन्धनस्स कारणवचनं; इदञ्चि वुत्तं होति — “यन्नूनाहं इमं भिक्खुं पिड्डितो पिड्डितो अनुबन्धेय्यं, कस्मा? यस्मा इदं पिड्डितो पिड्डितो अनुबन्धनं नाम अत्थिकेहि उपज्जातं मग्गं जातो चेव उपगतो च मग्गो”ति अत्थो । अथ वा अत्थिकेहि अम्हेहि “मरणे सति अमतेनापि भवितब्बं”न्ति एवं केवलं अत्थीति उपज्जातं निब्बानं नाम, तं मग्गन्तो परियेसन्तोति एवम्पेत्य अत्थो दट्ठब्बो ।

पिण्डपातं आदाय पटिक्कमीति सुदिन्नकण्डे वुत्तप्पकारं अज्जतरं कुट्टमूलं उपसङ्कमित्वा निसीदि । सारिपुत्तोपि खो “अकालो खो ताव पज्जं पुच्छितु”न्ति कालं आगमयमानो एकमन्तं ठत्वा वत्तपटिपत्तिपूरणत्थं कतभत्तकिच्चस्स थेरस्स अत्तनो कमण्डलुतो उदकं दत्वा धोतहत्थपादेन थेरेन सङ्घि पटिसन्थारं कत्वा पज्जं पुच्छि । तेन वुत्तं — “अथ खो सारिपुत्तो परिब्बाजको”तिआदि । न ताहं सक्कोमीति न ते अहं सक्कोमि । एत्थ च पटिसम्भिदाप्पत्तो थेरो न एत्तकं न सक्कोति । अथ खो इमस्स धम्मगारवं उप्पादेस्सामीति सब्बाकारेन बुद्धविसये अविसयभावं गहेत्वा एवमाह ।

ये धम्मा हेतुप्पभवति हेतुप्पभवा नाम पञ्चक्खन्धा; तेनस्स दुक्खसच्चं दस्सेति । तेसं हेतुं तथागतो आहाति तेसं हेतु नाम समुदयसच्चं; तच्च तथागतो आहाति दस्सेति । तेसञ्च यो निरोधोति तेसं उभिन्नम्पि सच्चानं यो अप्पवत्तिनिरोधो; तच्च तथागतो आहाति अत्थो । तेनस्स निरोधसच्चं दस्सेति । मग्गसच्चं पनेत्थ सरूपतो अदस्सितम्पि नयतो दस्सितं होति, निरोधे हि वुत्ते तस्स सम्पापको मग्गो वुत्तोव होति । अथ वा तेसञ्च यो निरोधोति एत्थ तेसं यो निरोधो च निरोधुपायो चाति एवं द्वेपि सच्चानि दस्सितानि होन्तीति । इदानीं तमेवत्थं पटिपादेन्तो आह — “एवंवादी महासमणो”ति ।

एसेव धम्मो यदि तावदेवाति सचोपि इतो उत्तरि नत्थि, एत्तकमेव इदं सोतापत्तिफलमत्तमेव पत्तब्बं, तथापि एसो एव धम्मोति अत्थो । पच्चव्यत्थ पदमसोकन्ति यं मयं परियेसमाना विचराम, तं पदमसोकं पटिविद्धात्थ तुम्हे; पत्तं तं तुम्हेहीति अत्थो । अदिट्ठं अब्भतीतं बहुकेहि कप्पनहुतेहीति अम्हेहि नाम इदं पदं बहुकेहि कप्पनहुतेहि अदिट्ठमेव अब्भतीतं; इति तस्स पदस्स अदिट्ठभावेन दीघरत्तं अत्तनो महाजानिभावं दीपेति ।

६२. गम्भीरे जाणविसयेति गम्भीरे चेव गम्भीरस्स च जाणस्स विसयभूते । अनुत्तरे उपधिसङ्गयेति निब्बाने । विमुत्तेति तदारम्मणाय विमुत्तिया विमुत्ते । व्याकासीति “एतं मे सावकयुगं भविस्सति अगं भद्दयुगं”न्ति वदन्तो सावकपारमिज्जाणे व्याकासि । साव तेसं आयस्मन्तानं उपसम्पदा अहोसीति सा एहिभिक्षूपसम्पदायेव तेसं उपसम्पदा अहोसि । एवं उपसम्पन्नेसु च तेसु महामोग्गल्लानत्थेरो सत्तहि दिवसेहि अरहत्ते पतिट्ठितो, सारिपुत्तत्थेरो अट्ठमासेन ।

अतीते किर अनोमदस्सी नाम बुद्धो लोके उदपादि । तस्स सरदो नाम तापसो सके अस्समे नानापुप्फेहि मण्डपं कत्वा पुप्फासनेयेव भगवन्तं निसीदापेत्वा भिक्षुसङ्घस्सापि तथेव मण्डपं कत्वा पुप्फासनानि पञ्जपेत्वा अगसावकभावं पत्थेसि । पत्थयित्वा च सिरीवड्ढस्स नाम सेट्ठिनो पेसेसि “मया अगसावकट्ठानं पत्थितं, त्वम्पि आगन्त्वा एकं ठानं पत्थेही”ति । सेट्ठि नीलुप्पलमण्डपं कत्वा बुद्धप्पमुखं भिक्षुसङ्घं, तत्थ भोजेत्वा दुतियसावकभावं पत्थेसि । तेसु सरदतापसो सारिपुत्तत्थेरो जातो, सिरीवड्ढो महामोग्गल्लानत्थेरोति इदं नेसं पुब्बकम्मं ।

६३. अपुत्तकतायातिआदीसु येसं पुत्ता पब्बजन्ति, तेसं अपुत्तकताय । यासं पती पब्बजन्ति, तासं वेधव्याय विधवाभावाय । उभयेनापि कुलपच्छेदाय । सञ्चयानीति सञ्चयस्स अन्तेवासिकानि । मगधानं गिरिब्बजन्ति मगधानं जनपदस्स गिरिब्बजं नगरं । महावीराति महावीरियवन्तो । नयमानानन्ति नयमानेसु । भुम्मत्थे सामिवचनं, उपयोगत्थे वा । का उसूया विजानतन्ति धम्मेन नयन्तीति एवं विजानन्तानं का इस्सा ।

सारिपुत्तमोग्गल्लानपब्बज्जाकथा निट्ठिता ।

उपज्झायवत्तकथा

६४-५. अनुपज्झायकाति वज्जावज्जं उपनिज्झायकेन गरुना विरहिता । अनाकप्पसम्पन्नाति न आकप्पेन सम्पन्ना; समणसारुप्पाचारविरहिताति अत्थो । उपरिभोजनेति भोजनस्स उपरि । उत्तिट्ठपत्तन्ति पिण्डाय चरणकपत्तं । तस्मिहि मनुस्सा उच्छिट्ठसज्जिनो, तस्मा उत्तिट्ठपत्तन्ति वुत्तं । अथ वा उट्ठित्वा पत्तं उपनामेन्तीति एवम्पेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । अनुजानामि भिक्षवे उपज्झायन्ति उपज्झायं गहेतुं अनुजानामीति अत्थो । पुत्तचित्तं उपट्ठपेस्सतीति पुत्तो मे अयन्ति एवं गेहस्सितपेमवसेन चित्तं उपट्ठपेस्सति । एस नयो दुतियपदेपि । सगारवा सप्पतिस्साति गरुभावज्जेव

जेडुकभावञ्च उपट्टपेत्वा । **सभागवृत्तिनोति** सभागजीविका । **साहूति** वातिआदीनि पञ्च पदानि उपज्झायभावसम्पटिच्छनवेवचनानि । **कायेन विज्जापेतीति** एवं सद्धिविहारिकेन “उपज्झायो मे भन्ते होही”ति तिक्खत्तुं वुत्ते सचे उपज्झायो “साहू”तिआदीसु पञ्चसु पदेसु यस्स कस्सचि पदस्स वसेन कायेन वा वाचाय वा कायवाचाहि वा “गहितो तथा उपज्झायो”ति उपज्झायग्गहणं विज्जापेति, गहितो होति उपज्झायो । इदमेव हि एत्थ उपज्झायग्गहणं, यदिदं उपज्झायस्स इमेसु पञ्चसु पदेसु यस्स कस्सचि पदस्स वाचाय वा सावनं कायेन वा अत्थविज्जापनन्ति । केचि पन साधूति सम्पटिच्छनं सन्धाय वदन्ति । न तं पमाणं, आयाचनदानमत्तेन हि गहितो होति उपज्झायो, न एत्थ सम्पटिच्छनं अङ्गं । सद्धिविहारिकेनापि न केवलं इमिना मे पदेन उपज्झायो गहितोति जातुं वट्टति । “अज्जतग्गे दानि थेरो मय्हं भारो, अहम्पि थेरस्स भारो”ति इदम्पि जातुं वट्टति ।

६६. तत्रायं सम्मावत्तनाति यं वुत्तं सम्मा वत्तितब्बन्ति, तत्र अयं सम्मावत्तना । **कालस्सेव उट्टाय उपाहना ओमुच्चित्वाति** सचस्स पच्चूसकाले चङ्कमनत्थाय वा धोतपादपरिहरणत्थाय वा पटिमुक्का उपाहना पादगता होन्ति, ता कालस्सेव उट्टाय अपनेत्वा । **दन्तकट्टं दातब्बन्ति** महन्तं मज्झिमं खुद्दकन्ति तीणि दन्तकट्टानि उपनेत्वा ततो यं तीणि दिवसानि गण्हाति, चतुत्थदिवसतो पट्टाय तादिसमेव दातब्बं । सचे अनियमं कत्वा यं वा तं वा गण्हाति, अथ यादिसं लभति तादिसं दातब्बं ।

मुखोदकं दातब्बन्ति सीतञ्च उण्हञ्च उदकं उपनेत्वा ततो यं तीणि दिवसानि वळज्जेति, चतुत्थदिवसतो पट्टाय तादिसमेव मुखधोवनोदकं दातब्बं । सचे अनियमं कत्वा यं वा तं वा गण्हाति, अथ यादिसं लभति तादिसं दातब्बं । सचे दुविधम्पि वळज्जेति, दुविधम्पि उपनेतब्बं । उदकं मुखधोवनद्वाने ठपेत्वा वच्चकुटितो पट्टाय सम्मज्जितब्बं । थेरे वच्चकुटिं गते परिवेणं सम्मज्जितब्बं; एवं परिवेणं असुज्जं होति । थेरे वच्चकुटितो अनिक्खन्तेयेव आसनं पज्जपेतब्बं । सरीरकिच्चं कत्वा आगन्त्वा तस्मिं निसिन्नस्स “**सचे यागु होती**”तिआदिना नयेन वुत्तवत्तं कातब्बं । **उक्लापोति** केनचि कचवरेन सङ्किण्णो, सचे पन अज्जो कचवरो नत्थि, उदकफुसितानेव होन्ति, हत्थेनपि पमज्जितब्बो ।

सगुणं कत्वाति द्वे चीवरानि एकतो कत्वा, ता एकतो कत्ता द्वेपि सङ्घाटियो दातब्बा । सब्बज्हि चीवरं सङ्घटितत्ता “सङ्घाटी”ति वुच्चति । तेन वुत्तं — “सङ्घाटियो दातब्बा”ति । **नातिदूरे गन्तब्बं नाच्चासन्नेति** एत्थ सचे उपज्झायं निवत्तित्वा ओलोकेन्तं एकेन वा द्वीहि वा पदवीतिहारेहि सम्पापुणाति, एत्तावता नातिदूरे नाच्चासन्ने गतो होतीति वेदितब्बं । **पत्तपरियापन्नं पटिग्गहेतब्बन्ति** सचे उपज्झायेन भिक्खाचारे यागुया वा भत्ते वा लद्धे पत्तो उण्हो वा भारिको वा होति, अत्तनो पत्तं तस्स दत्त्वा सो पत्तो गहेतब्बोति अत्थो । **न उपज्झायस्स भणमानस्स अन्तरन्तरा कथा ओपातेतब्बाति** अन्तरघरे वा अज्जत्र वा भणमानस्स अनिट्ठिते तस्स वचने अज्जा कथा न समुट्ठापेतब्बा । इतो पट्टाय च पन यत्थ यत्थ नकारेन पटिसेधो करियति, सब्बत्थ दुक्कटापत्ति वेदितब्बा । अयज्हि खन्धकधम्मता । **आपत्तिसामन्ता भणमानोति** पदसोधम्मदुट्ठुल्लादिवसेन आपत्तिया आसन्नवाचं भणमानो । **निवारेतब्बोति** “किं भन्ते ईदिसं नाम वत्तुं वट्टति, आपत्ति न होती”ति एवं पुच्छन्तेन विय वारेतब्बो । वारेस्सामीति पन कत्वा “महल्लक, मा एवं भणा”ति न वत्तब्बो ।

पठमतरं आगन्त्वाति सचे आसन्ने गामो होति, विहारे वा गिलानो भिक्खु होति, गामतो पठमतरं आगन्तब्बं । सचे दूरे गामो होति, उपज्झायेन सद्धिं आगच्छन्तो नत्थि, तेनेव सद्धिं गामतो निक्खमित्वा चीवरेन पत्तं वेठेत्वा अन्तरामग्गतो पठमतरं आगन्तब्बं । एवं निवत्तन्तेन पठमतरं आगन्त्वा आसनपज्जापनादि सब्बं किच्चं कातब्बं । **सिन्नं होतीति** तित्तं सेदग्गहितं । **चतुरङ्गुलं कण्णं उस्सारेत्वाति** कण्णं चतुरङ्गुलप्पमाणं अतिरेकं कत्वा एवं चीवरं संहरितब्बं । किं कारणा?

मा मज्झे भङ्गो अहोसीति । समं कत्वा संहरितस्स हि मज्झे भङ्गो होति, ततो निच्चं भिज्जमानं दुब्बलं होति तं निवारणत्थमेतं वुत्तं । तस्मा यथा अज्ज भङ्गद्वानेयेव स्वे न भिज्जति, तथा दिवसे दिवसे चतुरङ्गुलं उस्सारेत्वा संहरितब्बं । ओभोगे कायबन्धनं कातब्बन्ति कायबन्धनं संहरित्वा चीवरभोगे पक्खिपित्वा ठपेतब्बं ।

सचे पिण्डपातो होतीति एत्थ यो गामेयेव वा अन्तरघरे वा पटिक्कमने वा भुज्जित्वा आगच्छति, पिण्डं वा न लभति, तस्स पिण्डपातो न होति, गामे अभुत्तस्स पन लद्धभिक्षस्स वा होति; तस्मा “सचे पिण्डपातो होती”ति आदि वुत्तं । सचेपि तस्स न होति, भुज्जितुकामो च होति, उदकं दत्वा अत्तना लद्धतोपि पिण्डपातो उपनेतब्बो । पानीयेन पुच्छितब्बोति भुज्जमानो तिक्खत्तुं “पानीयं भन्ते आहरियतू”ति पानीयेन पुच्छितब्बो । सचे कालो अत्थि, उपज्झाये भुत्ते सयं भुज्जितब्बं । सचे उपकट्टो कालो, पानीयं उपज्झायस्स सन्तिके ठपेत्वा सयम्पि भुज्जितब्बं ।

अनन्तरहितायाति तट्टिकधम्मखण्डादीसु येन केनचि अनत्थताय पंसुसक्खरमिस्साय भूमिया पत्थो न ठपेतब्बोति अत्थो । सचे पन काळवण्णकता वा सुधाबद्धा वा होति निरजमत्तिका, तथारूपाय भूमिया ठपेतुं वट्टति । धोतवालिकायपि ठपेतुं वट्टति । पंसुरजसक्खरादीसु न वट्टति । तत्र पन पण्णं वा आधारकं वा ठपेत्वा तत्र निक्खिपितब्बो । पारतो अन्तं ओरतो भोगन्ति इदं चीवरवंसादीनं हेट्ठा हत्थं पवेसेत्वा अभिमुखेन हत्थेन सणिकं निक्खिपनत्थं वुत्तं । अन्ते पन गहेत्वा भोगेन चीवरवंसादीनं उपरि निक्खिपन्तस्स भित्तिं भोगो पटिहज्जति, तस्मा तथा न कातब्बं ।

चुण्णं सन्नेतब्बन्ति न्हानचुण्णं उदकेन तेमेत्वा पिण्डि कातब्बा । एकमन्तं निक्खिपितब्बन्ति एकस्मिं निद्धूमे ठाने ठपेतब्बं । जन्ताघरे परिकम्मं नाम अङ्गारमत्तिकउण्होदकदानादिकं सब्बं किच्चं । उदकेपि परिकम्मन्ति अङ्गपच्चङ्गघंसनादिकं सब्बं किच्चं । पानीयेन पुच्छितब्बोति जन्ताघरे उण्हसन्तापेन पिपासा होति, तस्मा पुच्छितब्बो ।

सचे उस्सहतीति सचे पहोति; न केनचि गेलज्जेन अभिभूतो होति; अगिलानेन हि सद्धिविहारिकेन सद्धिवस्सेनापि सब्बं उपज्झायवत्तं कातब्बं, अनादरेन अकरोन्तस्स वत्तभेदे दुक्कटं । नकारपटिसंयुत्तेसु पन पदेसु गिलानस्सापि पटिक्खित्तकिरियं करोन्तस्स दुक्कटमेव । अप्पटिघंसन्तेनाति भूमियं अप्पटिघंसन्तेन । कवाटपिटुन्ति कवाटज्ज पिटुसङ्घातज्ज अच्छुपन्तेन । सन्तानकन्ति यंकिज्जि कीटकुलावकमक्कटकसुत्तादि । उल्लोका पठमं ओहारेतब्बन्ति उल्लोकतो पठमं उल्लोकं आदिकत्वा अवहरितब्बन्ति अत्थो । आलोकसन्धिकण्णभागाति आलोकसन्धिभागा च कण्णभागा च अन्तरबाहिरवातपानकवाटकानि च गम्भस्स च चत्तारो कोणा पमज्जितब्बाति अत्थो ।

यथापज्जत्तं पज्जपेतब्बन्ति यथा पठमं पज्जत्तं अहोसि, तथेव पज्जपेतब्बं । एतदत्थमेव हि यथापज्जत्तं सल्लक्खेत्वा नीहरित्वा एकमन्तं निक्खिपितब्बन्ति पुरिमवत्तं पज्जत्तं । सचे पन पठमं अजानन्तेन केनचि पज्जत्तं अहोसि, समन्ततो भित्तिं द्रङ्गुलमत्तेन वा तिवङ्गुलमत्तेन वा मोचेत्वा पज्जपेतब्बं । इदज्हि पज्जापनवत्तं । सचे कटसारको होति अतिमहन्तो च, छिन्दित्वा कोटिं निवत्तेत्वा बन्धित्वा पज्जपेतब्बो । सचे कोटिं निवत्तेत्वा बन्धितुं न जानाति, न छिन्दितब्बो । पुरत्थिमा वातपाना थकेतब्बाति पुरत्थिमाय वातपाना थकेतब्बा । एवं सेसापि वातपाना थकेतब्बा ।

वूपकासेतब्बोति अज्जत्थ नेतब्बो । वूपकासापेतब्बोति अज्जो भिक्षु वत्तब्बो “थेरं गहेत्वा अज्जत्थ गच्छा”ति विवेचेतब्बन्ति विस्सज्जापेतब्बं । विवेचापेतब्बन्ति अज्जो वत्तब्बो “थेरं दिट्ठिगतं विस्सज्जापेही”ति । उस्सुक्कं कातब्बन्ति परिवासदानत्थं सो सो भिक्षु उपसङ्गमित्वा याचितब्बो । सचे अत्तना पटिबलो होति, अत्तनाव दातब्बो । नो चे पटिबलो होति, अज्जेन दापेतब्बो । किन्ति नु खोति केन नु खो उपायेन । एस नयो सब्बत्थ । लहुकाय वा परिणामेय्याति

उक्खेपनीयं अकत्वा तज्जनीयं वा नियस्सं वा करेय्याति अत्थो । तेन हि “उपज्झायस्स उक्खेपनीयकम्मं कत्तुकामो सङ्गो”ति जत्वा एकमेकं भिक्खुं उपसङ्कमित्वा “मा भन्ते अम्हाकं उपज्झायस्स कम्मं करित्था”ति याचितब्बा । सचे करोन्ति येव, “तज्जनीयं वा नियस्सं वा करोथा”ति याचितब्बा । सचे करोन्ति येव, अथ उपज्झायो “सम्मा वत्तथ भन्ते”ति याचितब्बो । इति तं सम्मा वत्तापेत्वा “पटिप्पस्सम्भेथ भन्ते कम्म”न्ति भिक्खू याचितब्बा ।

सम्परिवत्तकं सम्परिवत्तकन्ति सम्परिवत्तेत्वा सम्परिवत्तेत्वा । **न च अच्छिन्ने थेवे पक्कमितब्बन्ति** यदि अप्पमत्तकम्पि रजनं गळति, न ताव पक्कमितब्बं । **न उपज्झायं अनापुच्छा एकच्चस्स पत्तो दातब्बो**ति आदि सब्बं उपज्झायस्स विसभागपुगगलवसेन कथितं । **न उपज्झायं अनापुच्छा गामो पविसितब्बो**ति पिण्डाय वा अज्जेन वा करणीयेन पविसितुकामेन आपुच्छित्वाव पविसितब्बो । सचे उपज्झायो कालस्सेव वुट्ठाय दूरं भिक्खाचारं गन्तुकामो होति, “दहरा पिण्डाय पविसन्तू”ति वत्वा गन्तब्बं । अवत्वा गते परिवेणं गन्त्वा उपज्झायं अपस्सन्तेन गामं पविसितुं वट्ठति । सचे गामं पविसन्तोपि पस्सति, दिट्ठुद्वानतो पट्ठाय आपुच्छितुं येव वट्ठति ।

न सुसानं गन्तब्बन्ति वासत्थाय वा दस्सन्तथाय वा न गन्तब्बं । **न दिसा पक्कमितब्बा**ति एत्थ पक्कमितुकामेन कम्मं आचिक्खित्वा यावततियं याचितब्बो । सचे अनुजानाति, साधु; नो चे अनुजानाति, तं निस्साय वसतो चस्स उद्देसो वा परिपुच्छा वा कम्मद्वानं वा न सम्पज्जति, उपज्झायो बालो होति अब्यत्तो, केवलं अत्तनो सन्तिके वसापेतुकामताय एव गन्तुं न देति, एवरूपे निवारन्तेपि गन्तुं वट्ठति । **वुट्ठानमस्स आगमेतब्बन्ति** गेलज्जतो वुट्ठानं अस्स आगमेतब्बं; न कत्थचि गन्तब्बं । सचे अज्जो भिक्खु उपट्ठाको अत्थि, भेसज्जं परियेसित्वा तस्स हत्थे दत्वा “भन्ते अयं उपट्ठहिस्सती”ति वत्वा गन्तब्बं ।

उपज्झायवत्तकथा निट्ठिता ।

सद्धिविहारिकवत्तकथा

६७. उपज्झायेन सद्धिविहारिकम्हि सम्मावत्तनायं — **सङ्गहेतब्बो अनुग्गहेतब्बो**ति उद्देसादीहिस्स सङ्गहो च अनुग्गहो च कत्तब्बो । तत्थ **उद्देसो**ति पाळिवाचनं । **परिपुच्छा**ति पाळिया अत्थवण्णना । **ओवादो**ति अनोतिण्णे वत्थुस्मिं “इदं करोहि, इदं मा करित्था”ति वचनं । **अनुसासनी**ति ओतिण्णे वत्थुस्मिं । अपि च ओतिण्णे वा अनोतिण्णे वा पठमं वचनं ओवादो; पुनप्पुनं वचनं अनुसासनीति । **सचे उपज्झायस्स पत्तो होती**ति सचे अतिरेकपत्तो होति । एस नयो सब्बत्थ । **परिक्खारो**ति अज्जोपि समणपरिक्खारो । इध उस्सुक्कं नाम धम्मिकेन नयेन उप्पज्जमानउपायपरियेसनं । इतो परं दन्तकट्टुदानं आदिं कत्वा आचमनकुम्भिया उदकासिञ्चनपरियोसानं वत्तं गिलानस्सेव सद्धिविहारिकस्स कातब्बं । अनभिरतवूपकासनादि पन अगिलानस्सापि कत्तब्बमेव । **चीवरं रजन्तेना**ति “एवं रजेय्यासी”ति उपज्झायतो उपायं सुत्वा रजन्तेन । सेसं वुत्तनयेनेव वेदितब्बं ।

सद्धिविहारिकवत्तकथा निट्ठिता ।

नसम्मावत्तनादिकथा

६८. न सम्मा वत्तन्तीति यथापज्जत्तं उपज्झायवत्तं न पूरेन्ति । **यो न सम्मा वत्तेय्या**ति यो यथापज्जत्तं वत्तं न पूरेय्य; सो दुक्कटं आपज्जतीति अत्थो । **पणामेतब्बो**ति अपसादेतब्बो । **न अधिमत्तं पेमं होती**ति उपज्झायम्हि अधिमत्तं

गेहस्सितपेमं न होति । **नाधिमत्ता भावना** होतीति अधिमत्ता मेत्ताभावना न होति; वुत्तपटिपक्खनयेन सुक्कपक्खो वेदितब्बो । **अलं पणामेतुं** युत्तो पणामेतुं ।

अप्पणामेत्तो उपज्झायो सातिसारो होतीति सदोसो होति, आपत्तिं आपज्जति; तस्मा न सम्मा वत्तन्तो पणामेतब्बोव । न सम्मावत्तनाय च याव चीवररजनं ताव वत्ते अकरियमाने उपज्झायस्स परिहानि होति । तस्मा तं अकरोन्तस्स निस्सयमुत्तकस्सापि अमुत्तकस्सापि आपत्तियेव । एकच्चस्स पत्तदानतो पट्टाय अमुत्तकनिस्सयस्सेव आपत्ति ।

सद्धिविहारिका सम्मा वत्तन्ति, उपज्झायो सम्मा न वत्तति, उपज्झायस्स आपत्ति । उपज्झायो सम्मा वत्तति, सद्धिविहारिका सम्मा न वत्तन्ति, तेसं आपत्ति । उपज्झाये वत्तं सादियन्ते सद्धिविहारिका बहुकापि होन्ति, सब्बेसं आपत्ति । सचे उपज्झायो “मय्हं उपट्ठाको अत्थि, तुम्हे अत्तनो सज्झायमनसिकारादीसु योगं करोथा”ति वदति, सद्धिविहारिकानं अनापत्ति । सचे उपज्झायो सादियनं वा असादियनं वा न जानाति, बालो होति, सद्धिविहारिका बहुका । तेसु एको वत्तसम्पन्नो भिक्खु “उपज्झायस्स किच्चं अहं करिस्सामि, तुम्हे अप्पोस्सुक्का विहरथा”ति एवञ्चे अत्तनो भारं कत्वा इतरे विस्सज्जेति, तस्स भारकरणतो पट्टाय तेसं अनापत्ति ।

नसम्मावत्तनादिकथा निड्ढिता ।

राधब्राह्मणवत्थुकथा

६९. राधब्राह्मणवत्थुस्मिं — किञ्चापि आयस्मा सारिपुत्तो भगवता बाराणसियं तीहि सरणगमनेहि अनुज्जातं पब्बज्जञ्चेव उपसम्पदञ्च जानाति, भगवा पन तं लहुकं उपसम्पदं पटिक्खिपित्वा जत्तिचतुत्थकम्मेन गरुकं कत्वा उपसम्पदं अनुज्जातुकामो । अथस्स थेरो अज्झासयं विदित्वा “कथाहं भन्ते तं ब्राह्मणं पब्बाजेमि उपसम्पादेमी”ति आह । बुद्धानज्हि परिसा अज्झासयकुसला होन्ति, अयञ्च बुद्धपरिसाय अगगो ।

ब्यत्तेन भिक्खुना पटिबलेनाति एत्थ ब्यत्तो नाम यस्स साट्ठकथं विनयपिटकं वाचुगगतं पवत्तति, तस्मिं असति यस्स अन्तमसो इदं जत्तिचतुत्थकम्मवाचामत्तम्पि सुगगहितं होति, वाचुगगतं पवत्तति, अयम्पि इमस्मिं अत्थे **व्यत्तो** । यो पन काससोससेम्हादिना वा गेलज्जेन ओट्टदन्तजिक्कादीनं वा असम्पत्तिया परियत्तियं वा अकतपरिचयत्ता न सक्कोति परिमण्डलेहि पदव्यञ्जनेहि कम्मवाचं सावेतुं, व्यञ्जनं वा पदं वा हापेति, अज्जथा वा वत्तब्बं अज्जथा वदति, अयं **अप्पटिबलो** । तब्बिपरीतो इमस्मिं अत्थे “पटिबलो”ति वेदितब्बो । **सङ्घो जापेतब्बो**ति सङ्घो जानापेतब्बो । ततो परं यं सङ्घो जानापेतब्बो, तं दस्सेतुं “सुणातु मे भन्ते”तिआदिमाह ।

७१. उपसम्पन्नसमनन्तराति उपसम्पन्नो हुत्वा समनन्तरा । **अनाचारं आचरतीति** पण्णत्तिवीतिक्कमं करोति । **उल्लुम्पतु मन्ति** उद्धरतु मं, अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठपेतु; सामणेरभावा वा उद्धरित्वा भिक्खुभावे पतिट्ठापेतूति । **अनुकम्पं उपादायाति** अनुदयं पटिच्च; मयि अनुकम्पं कत्वाति अत्थो ।

७३. अट्ठिता होतीति निच्चप्पवत्तिनी होति । **चत्तारो निस्सयेति** चत्तारो पच्चये । यस्मा चत्तारो पच्चये निस्साय अत्तभावो पवत्तति, तस्मा ते निस्सयाति वुच्चन्ति ।

राधब्राह्मणवत्थुकथा निड्ढिता ।

आचरियवत्तकथा

७५. किन्तायं भिक्खु होतीति किं ते अयं भिक्खु होति । अज्जेहि ओवदियो अनुसासियोति अज्जेहि ओवदितब्बो चेव अनुसासितब्बो च । बाहुल्लाय आवत्तो यदिदं गणबन्धिकन्ति गणबन्धो एतस्स बाहुल्लस्स अत्थीति गणबन्धिकं, बाहुल्लं । यं इदं गणबन्धिकं नाम बाहुल्लं, तदत्थाय अतिलहं त्वं आपन्नोति वुत्तं होति ।

७६. अब्बत्ताति पज्जावेय्यत्तियेन विरहिता । अज्जत्तरोपि अज्जत्तिथियपुब्बोति पसूरो परिब्बाजको । सो किर “धम्मं थेनेस्सामी”ति उदायित्थेरस्स सन्तिके पब्बजित्वा तेन सहधम्मिकं वुच्चमानो तस्स वादं आरोपेसि । अनुजानामि भिक्खवे व्यत्तेन भिक्खुनातिआदिमि व्यत्तो पुब्बे भिक्खुनोवादकवण्णनायं वुत्तलक्खणोयेव । यो पन अन्तेवासिनो वा सद्धिविहारिकस्स वा गिलानस्स सक्कोति उपट्टानादीनि कातुं, अयं इध पटिबलोति अधिप्पेतो । वुत्तम्पि चेतं —

“पज्जहुपालि, अज्जेहि समन्नागतेन भिक्खुना उपसम्पादेतब्बं, निस्सयो दातब्बो, सामणेरो उपट्टापेतब्बो । कतमेहि पज्जहि? पटिबलो होति अन्तेवासिं वा सद्धिविहारिं वा गिलानं उपट्टातुं वा उपट्टापेतुं वा, अनभिरतं वूपकासेतुं वा वूपकासापेतुं वा, उप्पन्नं कुक्कुच्चं धम्मतो विनोदेतुं, अभिधम्मे विनेतुं, अभिविनये विनेतू”न्ति (परि० ४१८) ।

७७. पक्खसङ्कन्तेसूति तिथियपक्खसङ्कन्तेसु । अनुजानामि भिक्खवे आचरियन्ति आचारसमाचारसिक्खापनकं आचरियं अनुजानामि । आचरियो भिक्खवे अन्तेवासिकम्हीतिआदि सब्बं “उपज्झायो भिक्खवे सद्धिविहारिकम्ही”तिआदिना नयेन वुत्तवसेनेव वेदितब्बं । नाममत्तमेव हि एत्थ नानं ।

आचरियवत्तकथा निड्ढिता ।

पणामनाखमनाकथा

८०. अन्तेवासिका आचरियेसु न सम्मा वत्तन्तीति एत्थ पन यं पुब्बे “नसम्मावत्तनाय च याव चीवररजनं, ताव वत्ते अकरियमाने उपज्झायस्स परिहानि होति, तस्मा तं अकरोन्तस्स निस्सयमुत्तकस्सापि अमुत्तकस्सापि आपत्तियेवा”ति च, “एकच्चस्स पत्तदानतो पट्टाय अमुत्तकनिस्सयस्सेव आपत्ती”ति च लक्खणं वुत्तं, न तेनेव लक्खणेन निस्सयन्तेवासिकस्स आपत्ति वेदितब्बा । निस्सयन्तेवासिकेन हि याव आचरियं निस्साय वसति, ताव सब्बं आचरियवत्तं कातब्बं । पब्बज्जाउपसम्पदाधम्मन्तेवासिकेहि पन निस्सयमुत्तकेहिपि आदितो पट्टाय याव चीवररजनं, ताव वत्तं कातब्बं; अनापुच्छित्वा पत्तदानादिमि पन एतेसं अनापत्ति । एतेसु च पब्बज्जन्तेवासिको च उपसम्पदन्तेवासिको च आचरियस्स यावजीवं भारो । निस्सयन्तेवासिको च धम्मन्तेवासिको च याव समीपे वसन्ति, तावदेव । तस्मा आचरियेनापि तेसु सम्मा वत्तितब्बं । आचरियन्तेवासिकेसु हि यो यो न सम्मा वत्तति, तस्स तस्स आपत्ति ।

पणामनाखमनाकथा निड्ढिता ।

निस्सयपटिप्पस्सद्धिकथा

८३. उपज्झायम्हा निस्सयपटिप्पस्सद्धीसु — उपज्झायो पक्कन्तो वातिआदीसु अयं विनिच्छयो — पक्कन्तोति तम्हा आवासा विप्पवसितुकामो पक्कन्तो दिसं गतो । एवं गते च पन तस्मिं सचे विहारे निस्सयदायको अत्थि, यस्स सन्तिके अज्जदापि निस्सयो वा गहितपुब्बो होति, यो वा एकसम्भोगपरिभोगो, तस्स सन्तिके निस्सयो गहेतब्बो, एकदिवसम्पि परिहारो नत्थि । सचे तादिसो नत्थि, अज्जो लज्जी पेसलो अत्थि, तस्स लज्जीपेसलभावं जानन्तेन तदहेव निस्सयो याचितब्बो । सचे देति, इच्चेतं कुसलं । अथ पन “तुम्हाकं उपज्झायो लहुं आगमिस्सती”ति पुच्छति, उपज्झायेन च तथा वुत्तं, “आम, भन्ते”ति वत्तब्बं । सचे वदति “तेन हि उपज्झायस्स आगमनं आगमेथा”ति वट्ठति । अथ पनस्स पकतिया पेसलभावं न जानाति, चत्तारि पज्ज दिवसानि तस्स भिक्खुनो सभागतं ओलोकेत्वा ओकासं कारेत्वा निस्सयो गहेतब्बो ।

सचे पन विहारे निस्सयदायको नत्थि, उपज्झायो च “अहं कतिपाहेन आगमिस्सामि, मा उक्कण्ठित्था”ति वत्वा गतो, याव आगमना परिहारो लब्धति । अथापि नं तत्थ मनुस्सा परिच्छिन्नकालतो उत्तरिपि पज्ज वा दस वा दिवसानि वासेन्तियेव, तेन विहारं पवत्ति पेसेतब्बा “दहरा मा उक्कण्ठन्तु, अहं असुकदिवसं नाम आगमिस्सामी”ति । एवम्पि परिहारो लब्धति । अथ आगच्छतो अन्तरामग्गे नदीपूरेन वा चोरादीहि वा उपद्वो होति, थेरो उदकोसक्कनं वा आगमेति, सहाये वा परियेसति, तज्जे पवत्ति दहरा सुणन्ति, याव आगमना परिहारो लब्धति । सचे पन सो “इधेवाहं वसिस्सामी”ति पहिणति, परिहारो नत्थि । यत्थ निस्सयो लब्धति, तत्थ गन्तब्बं ।

विब्भन्ते पन कालङ्कते पक्खसङ्कन्ते वा एकदिवसम्पि परिहारो नत्थि । यत्थ निस्सयो लब्धति, तत्थ गन्तब्बं । आणत्तीति पन निस्सयपणामना वुच्चति । तस्मा “पणामेमि त”न्ति वा “मा इध पटिक्कमी”ति वा “नीहर ते पत्तचीवर”न्ति वा “नाहं तया उपट्ठातब्बो”ति वाति इमिना पाळिनयेन “मा मं गामप्पवेसनं आपुच्छी”ति आदिना पाळिमुत्तकनयेन वा यो निस्सयपणामनाय पणामितो होति, तेन उपज्झायो खमापेतब्बो ।

सचे आदितोव न खमति, दण्डकम्मं आहरित्वा तिक्खत्तुं ताव सयमेव खमापेतब्बो । नो चे खमति, तस्मिं विहारे महाथेरे गहेत्वा खमापेतब्बो । नो चे खमति, सामन्तविहारे भिक्खू गहेत्वा खमापेतब्बो । सचे एवम्पि न खमति, अज्जत्थ गन्त्वा उपज्झायस्स सभागानं सन्तिके वसितब्बं “अप्पेव नाम सभागानं मे सन्तिके वसतीति जत्वापि खमेय्या”ति । सचे एवम्पि न खमति, तत्रेव वसितब्बं । तत्र चे दुब्धिक्खादिदोसेन न सक्का होति वसितुं, तंयेव विहारं आगन्त्वा अज्जस्स सन्तिके निस्सयं गहेत्वा वसितुं वट्ठति । अयमाणत्तियं विनिच्छयो ।

आचरियम्हा निस्सयपटिप्पस्सद्धीसु आचरियो पक्कन्तो वा होतीति एत्थ कोचि आचरियो आपुच्छित्वा पक्कमति, कोचि अनापुच्छित्वा । अन्तेवासिकोपि एवमेव । तत्र सचे अन्तेवासिको आचरियं आपुच्छति “असुकं नाम भन्ते ठानं गन्तुं इच्छामि केनचिदेव करणीयेना”ति, आचरियेन च “कदा गमिस्ससी”ति वुत्तो “सायन्हे वा रत्तिं वा उट्ठित्वा गमिस्सामी”ति वदति, आचरियोपि “साधू”ति सम्पटिच्छति, तद्धणज्जेव निस्सयो पटिप्पस्सम्भति ।

सचे पन “भन्ते असुकं नाम ठानं गन्तुकामोम्ही”ति वुत्ते आचरियो “असुकस्मिं नाम गामे पिण्डाय चरित्वा पच्छा जानिस्ससी”ति वदति, सो च “साधू”ति सम्पटिच्छति, ततो चे गतो, सुगतो । सचे पन न गच्छति, निस्सयो न पटिप्पस्सम्भति । अथापि “गच्छामी”ति वुत्ते आचरियेन “मा ताव गच्छ, रत्तिं मन्तेत्वा जानिस्सामा”ति वुत्तो मन्तेत्वा गच्छति, सुगतो । नो चे गच्छति, निस्सयो न पटिप्पस्सम्भति । आचरियं अनापुच्छा पक्कमन्तस्स पन उपचारसीमातिक्कमे निस्सयो पटिप्पस्सम्भति । अन्तोउपचारसीमतो पटिनिवत्तन्तस्स न पटिप्पस्सम्भति ।

सचे पन आचरियो अन्तेवासिकं आपुच्छति “आवुसो असुकं नाम ठानं गमिस्सामी”ति, अन्तेवासिकेन च “कदा”ति वुत्ते “सायन्हे वा रत्तिभागे वा”ति वदति, अन्तेवासिकोपि “साधू”ति सम्पटिच्छति, तद्ध्णज्जेव निस्सयो पटिप्पस्सम्भति ।

सचे पन आचरियो “स्वे पिण्डाय चरित्वा गमिस्सामी”ति वदति, इतरो च “साधू”ति सम्पटिच्छति, एकदिवसं ताव निस्सयो न पटिप्पस्सम्भति, पुनदिवसे पटिप्पस्सद्भो होति । “असुकस्मिं नाम गामे पिण्डाय चरित्वा जानिस्सामि मम गमनं वा अगमनं वा”ति वत्वा सचे न गच्छति, निस्सयो न पटिप्पस्सम्भति । अथापि “गच्छामी”ति वुत्ते अन्तेवासिकेन “मा ताव गच्छथ, रत्तिं मन्तेत्वा जानिस्सथा”ति वुत्तो मन्तेत्वापि न गच्छति, निस्सयो न पटिप्पस्सम्भति ।

सचे उभोपि आचरियन्तेवासिका केनच करणीयेन बहिसीमं गच्छन्ति, ततो चे आचरियो गमियचित्ते उप्पन्ने अनापुच्छाव गन्त्वा द्विन्नं लेड्डुपातानं अन्तोयेव निवत्तति, निस्सयो न पटिप्पस्सम्भति । सचे द्वे लेड्डुपाते अतिक्कमित्वा निवत्तति, पटिप्पस्सद्भो होति । आचरियुपज्झाया द्वे लेड्डुपाते अतिक्कम्म अज्जस्मिं विहारे वसन्ति, निस्सयो पटिप्पस्सम्भति ।

आचरिये विब्भन्ते कालङ्कते पक्खसङ्कन्ते च तद्ध्णज्जेव पटिप्पस्सम्भति । आणत्तियं पन सचेपि आचरियो मुञ्चितुकामोव हुत्वा निस्सयपणामनाय पणामेति, अन्तेवासिको च “किञ्चापि मं आचरियो पणामेति, अथ खो हृदयेन मुदुको”ति सालयोव होति, निस्सयो न पटिप्पस्सम्भतियेव । सचेपि आचरियो सालयो, अन्तेवासिको निरालयो, “न दानि इमं निस्साय वसिस्सामी”ति धुरं निक्खिपति, एवम्पि न पटिप्पस्सम्भति । उभिन्नं सालयभावे पन न पटिप्पस्सम्भतियेव । उभिन्नं धुरनिक्खेपेन पटिप्पस्सम्भति । पणामितेन दण्डकम्मं आहरित्वा तिक्खत्तुं खमापेतब्बो । नो चे खमति, उपज्झाये वुत्तनयेन पटिपज्जितब्बं ।

उपज्झायेन वा समोधानगतोति एत्थ दस्सनसवनवसेन समोधानं वेदितब्बं । सचे हि आचरियं निस्साय वसन्तो सद्धिविहारिको एकविहारे चेतियं वा वन्दन्तं एकगामे पिण्डाय वा चरन्तं उपज्झायं पस्सति, निस्सयो पटिप्पस्सम्भति । उपज्झायो पस्सति, सद्धिविहारिको पन न पस्सति, न पटिप्पस्सम्भति । मग्गप्पटिपन्नं वा आकासेन वा गच्छन्तं उपज्झायं दिस्वा दूरत्ता भिक्खूति जानाति, उपज्झायोति न जानाति, न पटिप्पस्सम्भति । सचे जानाति, पटिप्पस्सम्भति । उपरिपासादे उपज्झायो वसति, हेट्ठा सद्धिविहारिको, तं अदिस्वाव यागुं पिवित्वा पक्कमति, आसनसालाय वा निसिन्नं अदिस्वाव एकमन्ते भुज्जित्वा पक्कमति, धम्मस्सवनमण्डपे वा निसिन्नम्पि तं अदिस्वाव धम्मं सुत्वा पक्कमति, निस्सयो न पटिप्पस्सम्भति । एवं ताव दस्सनवसेन समोधानं वेदितब्बं ।

सवनवसेन पन सचे उपज्झायस्स विहारे वा अन्तरघरे वा धम्मं कथेन्तस्स अनुमोदनं वा करोन्तस्स सद्दं सुत्वा “उपज्झायस्स मे सद्दो”ति सज्जानाति, निस्सयो पटिप्पस्सम्भति । असज्जानन्तस्स न पटिप्पस्सम्भतीति अयं समोधाने विनिच्छयो ।

निस्सयपटिप्पस्सद्धिकथा निद्धिता ।

उपसम्पादेतब्बपञ्चककथा

८४. इदानि यं पुब्बे “अनुजानामि भिक्खवे व्यत्तेन भिक्खुना पटिबलेन दसवस्सेन वा अतिरेकदसवस्सेन वा

उपसम्पादेतुं, निस्सयं दातुं'न्ति सङ्खेपतो उपज्झायाचरियानं लक्खणं वुत्तं, तं वित्थारतो दस्सेतुं “**पञ्चहि, भिक्खवे, अङ्गेहि समन्नागतेना**”’तिआदिमाह । तत्थ **पञ्चहि अङ्गेहीति** पञ्चहि अगुणङ्गेहि । सो हि सीलक्खन्धादीहि असमन्नागतत्ताव अगुणङ्गेहि समन्नागतो होति । **न उपसम्पादेतब्बन्ति** उपज्झायेन हुत्वा न उपसम्पादेतब्बं । **न निस्सयो दातब्बो**ति आचरियेन हुत्वा निस्सयो न दातब्बो । एत्थ च न असेक्खेन सीलक्खन्धेनाति च अत्तना न असेक्खेनाति च अस्सद्दोति च आदीसु तीसु पञ्चकेसु अयुत्तवसेन पटिक्खेपो कतो, न आपत्तिअङ्गवसेन । यो हि असेक्खेहि सीलक्खन्धादीहि असमन्नागतो परे च तत्थ समादपेतुं असक्कोन्तो अस्सद्दियादिदोसयुत्तोव हुत्वा परिसं परिहरति, तस्स परिसा सीलादीहि परिहायतियेव, न वड्ढति । तस्मा तेन न उपसम्पादेतब्बन्तिआदि अयुत्तवसेन वुत्तं, न आपत्तिअङ्गवसेन । न हि खीणासवस्सेव उपज्झायाचरियभावो भगवता अनुज्जातो । यदि तस्सेव अनुज्जातो अभविस्स, “सचे उपज्झायस्स अनभिरति उप्पन्ना होती”’तिआदिं न वदेय्य । यस्मा पन खीणासवस्स परिसा सीलादीहि न परिहायति, तस्मा “पञ्चहि भिक्खवे अङ्गेहि समन्नागतेन भिक्खुना उपसम्पादेतब्ब”’न्तिआदि वुत्तं ।

अधिसीले सीलविपन्नोतिआदीसु पाराजिकञ्च सङ्गादिसेसञ्च आपन्नो अधिसीले सीलविपन्नो नाम । इतरे पञ्चापत्तिक्खन्धे आपन्नो **अज्झाचारे आचारविपन्नो** नाम । सम्मादिट्ठिं पहाय अन्तग्गाहिकाय दिट्ठिया समन्नागतो **अतिदिट्ठिया दिट्ठिविपन्नो** नाम । यत्तकं सुतं परिसं परिहरन्तस्स इच्छितब्बं, तेन विरहितत्ता **अप्पस्सुतो** । यं तेन जानितब्बं आपत्तादि, तस्स अजाननतो **दुप्पञ्जो** । इमस्मिं पञ्चके पुरिमानि तीणि पदानि अयुत्तवसेन वुत्तानि, पच्छिमानि द्वे आपत्तिअङ्गवसेन ।

आपत्तिं न जानातीति “इदं नाम मया कतं”’न्ति वुत्ते “इमं नाम आपत्तिं अयं आपन्नो”’ति न जानाति । **वुट्ठानं न जानातीति** वुट्ठानगामिनितो वा देसनागामिनितो वा आपत्तितो एवं नाम वुट्ठानं होतीति न जानाति । इमस्मिं पञ्चके पुरिमानि द्वे पदानि अयुत्तवसेन वुत्तानि, पच्छिमानि तीणि आपत्तिअङ्गवसेन ।

आभिसमाचारिकाय सिक्खायाति खन्धकवत्ते विनेतुं न पटिबलो होतीति अत्थो । **आदिब्रह्मचरियकायाति** सेक्खपण्णत्तियं विनेतुं न पटिबलोति अत्थो । **अभिधम्मो**ति नामरूपपरिच्छेदे विनेतुं न पटिबलोति अत्थो । **अभिविनयेति** सकले विनयपिटके विनेतुं न पटिबलोति अत्थो । **विनेतुं न पटिबलोति** च सब्बत्थ सिक्खापेतुं न सक्कोतीति अत्थो । **धम्मतो विवेचेतुन्ति** धम्मेन कारणेन विस्सज्जापेतुं । इमस्मि पञ्चके सब्बपदेसु आपत्ति । **आपत्तिं न जानातीति**आदिपञ्चकस्मिम्पि सब्बपदेसु आपत्ति । ऊनदसवस्सपरियोसानपञ्चकेपि एसेव नयो । इति आदितो तयो पञ्चका, चतुत्थे तीणि पदानि, पञ्चमे द्वे पदानीति सब्बेपि चत्तारो पञ्चका अयुत्तवसेन वुत्ता । चतुत्थपञ्चके द्वे पदानि, पञ्चमे तीणि, छट्ठसत्तमअट्ठमा तयो पञ्चकाति सब्बेपि चत्तारो पञ्चका आपत्तिअङ्गवसेन वुत्ता; सुक्कपक्खे अट्ठसु अनापत्तियेवाति ।

उपसम्पादेतब्बपञ्चककथा निड्डिता ।

उपसम्पादेतब्बछक्ककथा

८५. छक्केसु ऊनदसवस्सपदं विसेसो, तं सब्बत्थ आपत्तिकरं । सेसं वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । तत्थ **उभयानि खो पनस्स पातिमोक्खानि** वित्थारेन न स्वागतानि होन्तीति उभतोविभङ्गवसेन न स्वागतानि । **न सुविभत्तानीति** मातिकाविभङ्गवसेन । **न सुप्पवत्तीनीति** वाचुग्गतवसेन । **न सुविनिच्छितानि सुत्तसो अनुब्यज्जनसोति** मातिकातो च

विभङ्गतो च न सुदु विनिच्छितानि ।

उपसम्पादेतब्बच्छक्ककथा निट्ठिता ।

अञ्जतित्थियपुब्बवत्थुकथा

८६. अञ्जतित्थियपुब्बवत्थुस्मिं — यो ताव अयं पसूरो, सो तित्थियपक्कन्तकत्ता न उपसम्पादेतब्बो । यो पन अञ्जोपि नयिध पब्बजितपुब्बो आगच्छति, तस्मिं यं कत्तब्बं तं दस्सेतुं “**यो सो भिक्खवे अञ्जोपी**”ति आदिमाह । तत्थ तस्स चत्तारो मासे परिवासो दातब्बोति अयं तित्थियपरिवासो नाम; अप्पटिच्छन्नपरिवासोतिपि वुच्चति । अयं पन नग्गपरिब्बाजकस्सेव आजीवकस्स वा अचेलकस्स वा दातब्बो । सचे सोपि साटकं वा वाळकम्बलादीनं अञ्जतरं तित्थियद्भजं वा निवासेत्वा आगच्छति, नास्स परिवासो दातब्बो । अञ्जस्स पन तापसपण्डरङ्गादिकस्स न दातब्बोव ।

पठमं केसमस्सुन्ति आदिना तस्स आदितोव सामणेरपब्बज्जं दस्सेति । एवं पब्बाजेन्तेहि पन तस्मिं सङ्गमज्झे निसिन्नेयेव “त्वं पब्बाजेहि, त्वं आचरियो होहि, त्वं उपज्झायो होही”ति थेरा भिक्खू न वत्तब्बा । एवं वुत्ता हि सचे तस्स आचरियुपज्झायभावेन जिगुच्छन्ता न सम्पटिच्छन्ति, अथ सो “नयिमे मय्हं सद्वहन्ती”ति कुज्झित्वापि गच्छेय्य । तस्मा तं एकमन्तं नेत्वा तस्स आचरियुपज्झाया परियेसितब्बा ।

८७. एवं खो भिक्खवे अञ्जतित्थियपुब्बो आराधको होति, एवं अनाराधकोति अयमस्स परिवासवत्तदस्सनत्थं मातिका । कथञ्च भिक्खवेति आदि तस्सेव विभङ्गो । तत्थ अतिकालेन गामं पविसतीति भिक्खू न वत्तकरणवेलायमेव गामं पिण्डाय पविसति । अतिदिवा पटिक्कमतीति कुलघरेसु इत्थिपुरिसदारकदारिकादीहि सद्धिं गेहस्सितकथं कथेन्तो तत्थेव भुज्जित्वा भिक्खूसु पत्तचीवरं पटिसामेत्वा उद्देसपरिपुच्छादीनि वा करोन्तेसु पटिसल्लीनेसु वा आगच्छति; न उपज्झायवत्तं नाचरियवत्तं करोति, अञ्जदत्थु वसनट्टानं पविसित्वा निदायति । एवम्पि भिक्खवे अञ्जतित्थियपुब्बो अनाराधको होतीति एवम्पि करोन्तो परिवासवत्तस्स सम्पादको पूरको न होति ।

वेसियागोचरो वाति आदीसु वेसियाति आमिसकिञ्चिक्खसम्पदानादिना सुलभज्झाचारा रूपूपजीविका इत्थियो । विधवाति मतपतिका वा पवुत्थपतिका वा इत्थियो; ता येन केनचि सद्धिं मित्तभावं पत्थेन्ति । थुल्लकुमारिकाति योब्बन्नप्पत्ता योब्बन्नातीता वा कुमारियो; ता पुरिसाधिप्पायाव विचरन्ति, येन केनचि सद्धिं मित्तभावं पत्थेन्ति । पण्डकाति उस्सन्नकिलेसा अवूपसन्तपरिळाहा नपुंसका; ते परिळाहवेगाभिभूता येन केनचि सद्धिं मित्तभावं पत्थेन्ति । भिक्खुनियोति समानपब्बज्जा इत्थियो; ताहि सद्धिं खिप्पमेव विस्सासो होति, ततो सीलं भिज्जति ।

तत्थ वेसियानं कुलेसु कुलुपको हुत्वा पिण्डपातचरियादीहि वा अपदिसित्वा सिनेहसन्थवजातेन हृदयेन अभिण्हदस्सनसल्लापकामताय तासं सन्तिकं उपसङ्गमन्तो “वेसियागोचरो”ति वुच्चति, सो नचिरस्सेव “असुकवेसिया सद्धिं गतो”ति वत्तब्बतं पापुणाति । एस नयो सब्बत्थ । सचे पन वेसियादयो सलाकभत्तादीनि देन्ति, भिक्खूहि सद्धिं गन्त्वा सद्धियेव भुज्जित्वा वा गहेत्वा वा आगन्तुं वट्टति । गिलाना भिक्खुनियो ओवदितुं वा धम्मं वा देसेतुं उद्देसपरिपुच्छादीनि वा दातुं गच्छन्तेहि भिक्खूहि सद्धिं गन्तुं वट्टति । यो पन तथा आगन्त्वा मित्तसन्थववसेन गच्छति, अयं अनाराधको होति ।

उच्चावचानि करणीयानीति महन्तखुहकानि कम्मनि । तत्थ घण्टिं पहरित्वा समग्गेन सङ्गेन सन्निपतित्वा कत्तब्बानि चेतियमहापासादपटिसङ्हरणादीनि कम्मनि उच्चानि नाम । चीवरधोवनरजनादीनि खन्धकपरियापन्नानि च

अगिसालवत्तादीनि आभिसमाचारिकानि अवचानि नाम । तत्थ न दक्खो होतीति तेसु कम्मेसु छेको सुसिक्खितो न होति । न अनलसोति उद्धानवीरियसम्पन्नो न होति; “भिक्षुसङ्घस्स कम्मं अत्थी”ति सुत्वा पगेव भत्तकिच्चं कत्वा गम्भन्तरं पविसित्वा यावदत्थं सुपित्वा सायं निक्खमति । तत्तुपायायाति तेसु कम्मेसु उपायभूताय । वीमंसायाति ठानुप्पत्तिकवीमंसाय । “इदमेवं कत्तब्बं, इदमेवं न कत्तब्बं”न्ति तस्मिंयेव खणे उप्पन्नपज्जाय समन्नागतो न होति । न अलं कातुं न अलं संविधातुन्ति सहत्थापि कातुं समत्थो न होति; “गण्हथ भन्ते, गण्ह दहर, गण्ह सामणेर, सचे तुम्हे वा न करिस्सथ, अम्हे वा न करिस्साम, को दानि इमं करिस्सती”ति एवं उस्साहं जनेत्वा संविधातुं अज्जमज्जं कारेतुम्पि समत्थो न होति । भिक्षूहि “कम्मं करिस्सामा”ति वुत्ते किञ्चि रोगं अपदिसति, भिक्षूनं कम्मं करोन्तानं समीपेनेव विचरति, सीसमेव दस्सेति, अयम्पि अनाराधको होति ।

न तिब्बच्छन्दो होतीति बलवच्छन्दो न होति । उद्देसेति पाळिपरियापुणने । परिपुच्छायाति अत्थसवने । अधिसीलेति पातिमोक्खसीले । अधिचित्तेति लोकियसमाधिभावनाय । अधिपज्जायाति लोकुत्तरमग्गभावनाय ।

सङ्कन्तो होतीति इधागतो होति । तस्स सत्थुनोति तस्स तित्थायतनसामिकस्स । तस्स दिट्ठियाति तस्स सन्तकाय लद्धिया । इदानि सायेव लद्धि यस्मा तस्स तित्थकरस्स खमति चेव रुच्चति च “इदमेव सच्च”न्ति च दळ्ळहग्गाहेन गहिता; तस्मा तस्स खन्ति रुचि आदायोति वुच्चति । तेन वुत्तं — “तस्स खन्तिया तस्स रुचिया तस्स आदायस्सा”ति । अवण्णे भज्जमानेति गरहाय भज्जमानाय । अनभिरद्धोति अपरिपुण्णसङ्कप्पो; नो पग्गहितचित्तो । उदग्गोति अब्भुन्नतकायचित्तो । इदं भिक्षवे सङ्घातनिकं अज्जतित्थियपुब्बस्स अनाराधनीयस्मिन्ति भिक्षवे यमिदं तस्स सत्थुनो तस्सेव च लद्धिया अवण्णे भज्जमाने “किं इमे परं गरहन्ती”ति कायवचीविकारनिब्बत्तकं अनत्तमनत्तं, बुद्धादीनज्ज अवण्णे भज्जमाने अत्तमनत्तं, यज्ज तस्सेव सत्थुनो तस्सेव च लद्धिया वण्णे भज्जमाने अत्तमनत्तं, बुद्धादीनज्ज वण्णभणने अनत्तमनत्तं, इदं अज्जतित्थियपुब्बस्स अनाराधनीयस्मिं सङ्घातनिकं, अनाराधके परिवासवत्तं अपूरके कम्मे इदं लिङ्गं, इदं लक्खणं, इदमचलप्पमाणन्ति वुत्तं होति । एवं अनाराधको खो भिक्षवे अज्जतित्थियपुब्बो आगतो न उपसम्पादेतब्बोति इतो एकेनपि अङ्गेन समन्नागतो न उपसम्पादेतब्बो । सुक्कपक्खे सब्बं वुत्तविपल्लासेन वेदितब्बं ।

एवं आराधको खो भिक्षवेति एवं नातिकालेन गामप्पवेसना नातिदिवा पटिक्कमनं, न वेसियादिगोचरता, सब्रह्मचारीनं किच्चेसु दक्खतादि, उद्देसादीसु तिब्बच्छन्दता, तित्थियानं अवण्णभणने अत्तमनता, बुद्धादीनं अवण्णभणने अनत्तमनता, तित्थियानं वण्णभणने अनत्तमनता, बुद्धादीनं वण्णभणने अत्तमनताति इमेसं अट्ठन्नं तित्थियवत्तानं परिपूरणेन आराधको परितोसको भिक्षूनं अज्जतित्थियपुब्बो आगतो उपसम्पादेतब्बो ।

सचे पन उपसम्पदमाळकेपि एकं वत्तं भिन्दति, पुन चत्तारो मासे परिवसितब्बं । यथा पन भिन्नसिक्खाय सिक्खमानाय पुन सिक्खापदानि च सिक्खासम्मुति च दिव्यति, एवं नयिमस्स किञ्चि पुन दातब्बमत्थि । पुब्बे दिन्नपरिवासोयेव हि तस्स परिवासो । तस्मा पुन चत्तारो मासे परिवसितब्बं । सचे परिवसन्तो अन्तरा अट्ठ समापत्तियो निब्बत्तेति, लोकियधम्मो नाम कुप्पनसभावो, न उपसम्पादेतब्बो । चत्तारो मासे पूरितवत्तोव उपसम्पादेतब्बो । सचे पन परिवसन्तो चत्तारि महाभूतानि परिगण्हति, उपादारूपानि परिच्छिन्दति, नामरूपं ववत्थपेति, तिलक्खणं आरोपेत्वा विपस्सनं आरभति, लोकियधम्मो नाम कुप्पनसभावो, नेव उपसम्पादेतब्बो । सचे पन विपस्सनं वट्ठेत्वा सोतापत्तिमग्गं पटिलभति, परिपुण्णयेव होति वत्तं । समूहतानि सब्बदिट्ठिगतानि अब्बुळ्ळं विचिकिच्छासल्लं तं दिवसमेव उपसम्पादेतब्बो । सचेपि तित्थियलिङ्गे ठितो सोतापन्नो होति, परिवासकिच्चं नत्थि, तदहेव पब्बाजेत्वा उपसम्पादेतब्बो ।

उपज्झायमूलकं चीवरं परियेसितब्बन्ति उपज्झायं इस्सरं कत्वा तस्स चीवरं परियेसितब्बं । पत्तम्पि तथेव । तस्मा यदि उपज्झायस्स पत्तचीवरं अत्थि, “इमस्स देही”ति वत्तब्बो । अथ नत्थि, अज्जे दातुकामा होन्ति, तेहिपि उपज्झायस्सेव दातब्बं “इदं तुम्हाकं कत्वा इमस्स देथा”ति । कस्मा? तित्थिया नाम विलोमा होन्ति “सङ्गेन मे पत्तचीवरं दिन्नं, किं मय्हं तुम्हेसु आयत्त”न्ति वत्वा ओवादानुसासनिं न करेय्युं, उपज्झायेन पन आयत्तजीविकत्ता तस्स वचनकरो भविस्सति । तेनस्स “उपज्झायमूलकं चीवरं परियेसितब्ब”न्ति वुत्तं । **भण्डुकम्मायाति** केसोरोपनत्थं । भण्डुकम्मकथा परतो आगमिस्सति ।

अग्गिकाति अग्गिपरिचरणका । **जटिलकाति** तापसा । **एते भिक्खवे किरियवादिनोति** एते किरियं न पटिबाहन्ति, “अत्थि कम्मं, अत्थि कम्मविपाको”ति एवंदिट्ठिका । सब्बबुद्धा हि नेक्खम्मपारमिं पूरयमाना एतदेव पब्बज्जं पब्बजित्वा पूरेसुं, मयापि तथेव पूरिता, न एतेसं सासने पब्बज्जा विलोमा, तस्मा उपसम्पादेतब्बा, न तेसं परिवासो दातब्बोति । **इमाहं भिक्खवे जातीनं आवेणिकं परिहारं दम्मीति** इमं अहं तेसं पाटेक्कं ओदिस्सकं परिहारं ददामि । कस्मा एवमाह? ते हि तित्थायतने पब्बजितापि सासनस्स अवण्णकामा न होन्ति, अम्हाकं जातिसेट्ठस्स सासनन्ति वण्णवादिनोव होन्ति, तस्मा एवमाहाति ।

अज्जतित्थियपुब्बवत्थुकथा निट्ठिता ।

पञ्चाबाधवत्थुकथा

८८. मगधेसु पञ्च आबाधा उस्सन्ना होन्तीति मगधनामके जनपदे मनुस्सानज्च अमनुस्सानज्च पञ्च रोगा उस्सन्ना वुट्ठिप्पत्ता फातिप्पत्ता होन्ति । जीवककोमारभच्चकथा चीवरक्खन्धके आविभविस्सति । **न भिक्खवे पञ्चहि आबाधेहि फुट्ठो पब्बाजेतब्बोति** ये ते कुट्ठादयो पञ्च आबाधा उस्सन्ना, तेहि फुट्ठो अभिभूतो न पब्बाजेतब्बो ।

तत्थ कुट्ठन्ति रत्तकुट्ठं वा होतु काळकुट्ठं वा, यंकिज्जि किटिभदहुकच्छुआदिप्पभेदम्पि सब्बं कुट्ठमेवाति वुत्तं । तज्जे नखपिट्ठिप्पमाणम्पि वट्ठनकपक्खे ठितं होति, न पब्बाजेतब्बो । सचे पन निवासनपारुपनेहि पकतिपटिच्छन्ने ठाने नखपिट्ठिप्पमाणं अवट्ठनकपक्खे ठितं होति, वट्ठति । मुखे पन हत्थपादपिट्ठेसु वा सचेपि अवट्ठनकपक्खे ठितं नखपिट्ठितो च खुद्दकतरम्पि, न वट्ठतियेवाति कुरुन्दियं वुत्तं । तिकिच्छापेत्वा पब्बाजेन्तेनापि पकतिवण्णे जातेयेव पब्बाजेतब्बो । गोधापिट्ठिसदिसचुण्णओकिरणकसरीरम्पि पब्बाजेतुं न वट्ठति ।

गण्डोति मेदगण्डो वा होतु अज्जो वा यो कोचि कोलट्ठिमत्तकोपि चे वट्ठनकपक्खे ठितो गण्डो होति, न पब्बाजेतब्बो । पटिच्छन्नट्ठाने पन कोलट्ठिमत्ते अवट्ठनकपक्खे ठितो वट्ठति । मुखादिके अप्पटिच्छन्नट्ठाने अवट्ठनकपक्खे ठितोपि न वट्ठति । तिकिच्छापेत्वा पब्बाजेन्तेनापि सरीरं सज्जविं कारेत्वाव पब्बाजेतब्बो । उण्णिगण्डा नाम होन्ति गोथना विय अङ्गुलिका विय च तत्थ तत्थ लम्बन्ति, एतेपि गण्डायेव । तेसु सति पब्बाजेतुं न वट्ठति । दहरकाले खीरपिळका योब्बन्नकाले च मुखे खरपिळका नाम होन्ति, महल्लककाले नस्सन्ति, न ता गण्डसङ्ख्यं गच्छन्ति, तासु सति पब्बाजेतुं वट्ठति । अज्जे पन सरीरे खरपिळका नाम अपरा पदुमकण्णिका नाम होन्ति, अज्जा सासपबीजका नाम सासपमत्ता एव सकलसरीरं फरन्ति, ता सब्बा कुट्ठजातिका एव । तासु सति न पब्बाजेतब्बो ।

किलासोति न भिज्जनकं न पग्घरणकं पदुमपुण्डरीकपत्तवण्णं कुट्ठं, येन गुन्नं विय सबलं सरीरं होति, तस्मिं कुट्ठे

वृत्तनयेनेव विनिच्छयो वेदितब्बो । सोसोति सोसब्बाधि; तस्मिं सति न पब्बाजेतब्बो । अपमारोति पित्तुम्मरो वा यक्खुम्मरो वा; तत्थ पुब्बवेरिकेन अमनुस्सेन गहितो दुत्तिकिच्छो होति । अप्पमत्तकेपि पन अपमारे सति न पब्बाजेतब्बो ।

पञ्चाबाधवत्थुकथा निट्ठिता ।

राजभटवत्थुकथा

९०. राजभटवत्थुस्मिं — पच्चन्तं उच्चिनथाति पच्चन्तं वट्ठेथ । चोरे पलापेत्वा चोरभयेन वुट्ठिते गामे आवासापेत्वा आरक्खं दत्वा कसिकम्मादीनि पवत्तापेथाति वृत्तं होति । राजा पन सोतापन्नत्ता “चोरे घातेथ, हनथा”ति न आणापेति । उपज्झायस्स देव सीसं छिन्दितब्बन्तिआदि सब्बं “पब्बज्जाय उपज्झायो सेट्ठो, ततो आचरियो, ततो गणो”ति चिन्तेत्वा इदं वोहारे अट्ठविनिच्छये आगतन्ति आहंसु । न भिक्खवे राजभटो पब्बाजेतब्बोति एत्थ अमच्चो वा होतु महामत्तो वा सेवको वा किञ्चि ठानन्तरं पत्तो वा अप्पत्तो वा, यो कोचि रज्जो भत्तवेतनभटो, सब्बो राजभटोति सङ्ख्यं गच्छति, सो न पब्बाजेतब्बो । तस्स पन पुत्तनत्तभातुका ये राजतो भत्तवेतनं न गणहन्ति, ते पब्बाजेतुं वट्ठति । यो पन राजतो लब्धं निबद्धभोगं वा माससंवच्छरपरिब्बयं वा रज्जोयेव निव्यातेति, पुत्तभातुके वा तं ठानं सम्पटिच्छापेत्वा राजानं “न दानाहं देवस्स भटो”ति आपुच्छति, येन वा यं कम्मकारणा वेतनं गहितं, तं कम्मं कतं होति, यो वा पब्बजस्सूति रज्जा अनुज्जातो होति, तम्पि पब्बाजेतुं वट्ठति ।

राजभटवत्थुकथा निट्ठिता ।

चोरवत्थुकथा

९१. चोरवत्थूसु — मनुस्सा पस्सित्वाति येहि गिहिकाले दिट्ठपुब्बो ये च “अयं सो”ति अज्जेसं सुणन्ति, ते पस्सित्वा उब्बिज्जन्तिपि...पे०... द्वारम्पि थकेन्ति । ये पन न जानन्ति, तेसं घरेसु भिक्खं लभति । न भिक्खवेति भगवा सयं धम्मस्सामी, तस्मा आयतिं अकरणत्थाय भिक्खूनं सिक्खापदं पज्जपेन्तो एवमाह । तत्थ धजं बन्धित्वा विय विचरतीति धजबन्धो । मूलदेवादयो विय लोके पाकटोति वृत्तं होति । तस्मा यो गामघातं वा पन्थदुहनं वा नगरे सन्धिच्छेदादिकम्मं वा करोन्तो विचरति, पज्जायति च “असुको नाम इदं इदं करोती”ति, सो न पब्बाजेतब्बो । यो पन राजपुत्तो रज्जं पत्थेन्तो गामघातादीनि करोति, सो पब्बाजेतब्बो । राजानो हि तस्मिं पब्बजिते तुस्सन्ति, सचे पन न तुस्सन्ति, न पब्बाजेतब्बो । पुब्बे महाजने पाकटो चोरो पच्छा चोरकम्मं पहाय पज्जसीलादीनि समादियति, तज्जे मनुस्सा एवं जानन्ति, पब्बाजेतब्बो । ये पन अम्बलबुजादिचोरका सन्धिच्छेदादिचोरा एव वा अदिस्समाना थेय्यं करोन्ति, पच्छापि इमिना नाम इदं कतन्ति न पज्जायन्ति, तेपि पब्बाजेतुं वट्ठति ।

९२. कारं भिन्दित्वाति अट्ठबन्धनादिं भिन्दित्वा । अभयूवराति एत्थ भयेन उपरमन्तीति भयूवरा, एते पन लब्धाभयत्ता न भयूवराति अभयूवरा; पकारस्स चेत्य वकारो कतोति वेदितब्बो । न भिक्खवे कारभेदको पब्बाजेतब्बोति कारो वुच्चति बन्धनागारं । इध पन अन्दुबन्धनं वा होतु सङ्गलिकबन्धनं वा रज्जुबन्धनं वा गामबन्धनं वा निगमबन्धनं वा नगरबन्धनं वा पुरिसगुत्ति वा जनपदबन्धनं वा दीपबन्धनं वा, यो एतेसु यंकिञ्चि बन्धनं भिन्दित्वा वा छिन्दित्वा वा मुञ्चित्वा वा विवरित्वा वा पस्समानानं वा अपस्समानानं वा पलायति, सो कारभेदकोति सङ्ख्यं गच्छति । तस्मा ईदिसो कारभेदको चोरो दीपबन्धनं भिन्दित्वा दीपन्तरं गतोपि न पब्बाजेतब्बो । यो पन न चोरो, केवलं हत्थकम्मं अकरोन्तो “एवं

नो अपलायन्तो करिस्सती”ति राजयुत्तादीहि बद्धो, सो कारं भिन्दित्वा पलातोपि पब्बाजेतब्बो । यो पन गामनिगमपट्टनादीनि केणिया गहेत्वा तं असम्पादेन्तो बन्धनागारं पवेसितो होति, सो पलायित्वा आगतो न पब्बाजेतब्बो । योपि कसिकम्मादीहि धनं सम्पादेत्वा जीवन्तो “निधानं इमिना लद्ध”न्ति पेसुज्जं उपसंहरित्वा केनचि बन्धापितो होति, तं तत्थेव पब्बाजेतुं न वट्टति, पलायित्वा गतं पन गतट्टाने पब्बाजेतुं वट्टति ।

९३. न भिक्खवे लिखितकोति एत्थ लिखितको नाम न केवलं “यत्थ पस्सति तत्थ हन्तब्बो”ति, अथ खो यो कोचि चोरिकं वा अज्जं वा गरुं राजापराधं कत्वा पलातो, राजा च नं पण्णे वा पोत्थके वा “इत्थन्नामो यत्थ दिस्सति, तत्थ गहेत्वा मारेतब्बो”ति वा “हत्थपादानिस्स छिन्दितब्बानी”ति वा “एत्तकं नाम दण्डं आहरापेतब्बो”ति वा लिखापेति, अयं लिखितको नाम, सो न पब्बाजेतब्बो ।

९४. कसाहतो कतदण्डकम्मोति एत्थ यो वचनपेसनादीनि अकरोन्तो हज्जति, न सो कतदण्डकम्मो । यो पन केणिया वा अज्जथा वा किज्चि गहेत्वा खादित्वा पुन दातुं असक्कोन्तो “अयमेव ते दण्डो होतू”ति कसाहि हज्जति, अयं कसाहतो कतदण्डकम्मो । सो च कसाहि वा हतो होतु अद्धदण्डकादीनं वा अज्जतरेन, याव अल्लवणो होति, ताव न पब्बाजेतब्बो । वणे पन पाकतिके कत्वा पब्बाजेतब्बो । सचे पन जाणूहि वा कप्परेहि वा नाळिकेरपासाणादीहि वा घातेत्वा मुत्तो होति, सरीरे चस्स गण्ठियो पज्जायन्ति, न पब्बाजेतब्बो । फासुकं कत्वा एव गण्ठीसु सन्निसिन्नासु पब्बाजेतब्बो ।

९५. लक्खणाहतो कतदण्डकम्मोति एत्थ कतदण्डकम्मभावो पुरिमनयेनेव वेदितब्बो । यस्स पन नलाटे वा ऊरुआदीसु वा तत्तेन लोहेन लक्खणं आहतं होति, सो सचे भुजिस्सो याव अल्लवणो होति, ताव न पब्बाजेतब्बो । सचेपिस्स वणा रुळ्हा होन्ति, छविया समपरिच्छेदा, लक्खणं न पज्जायति, तिमण्डलवत्थस्स उत्तरासङ्गे कते पटिच्छन्नोकासे चे होति, पब्बाजेतुं वट्टति, अप्पटिच्छन्नोकासे चे न वट्टति ।

चोरवत्थुकथा निद्धिता ।

इणायिकवत्थुकथा

९६. न भिक्खवे इणायिकोति एत्थ इणायिको नाम यस्स पितिपितामहेहि वा इणं गहितं होति, सयं वा इणं गहितं होति, यं वा आथपेत्वा मातापितूहि किज्चि गहितं होति, सो तं इणं परेसं धारेतीति इणायिको । यं पन अज्जे जातका आथपेत्वा किज्चि गणहन्ति, सो न इणायिको । न हि ते तं आथपेतुं इस्सरा, तस्मा तं पब्बाजेतुं वट्टति, इतरं न वट्टति । सचे पनस्स जातिसालोहिता “मयं दस्साम, पब्बाजेथ न”न्ति इणं अत्तनो भारं करोन्ति, अज्जो वा कोचि तस्स आचारसम्पत्तिं दिस्वा “पब्बाजेथ नं, अहं इणं दस्सामी”ति वदति, पब्बाजेतुं वट्टति । तेसु असति भिक्खुना तथारूपस्स उपट्ठाकस्सापि आरोचेतब्बं “सहेतुको सत्तो इणपलिबोधेन न पब्बजती”ति । सचे सो पटिपज्जति, पब्बाजेतब्बो । सचेपि अत्तनो कप्पियभण्डं अत्थि, “एतं दस्सामी”ति पब्बाजेतब्बो । सचे पन नेव जातकादयो पटिपज्जन्ति, न अत्तनो धनं अत्थि, “पब्बाजेत्वा भिक्खाय चरित्वा मोचेस्सामी”ति पब्बाजेतुं न वट्टति । सचे पब्बाजेति दुक्कटं । पलातोपि आनेत्वा दातब्बो । नो चे देति, सब्बं इणं गीवा होति । अजानित्वा पब्बाजयतो अनापत्ति । पस्सन्तेन पन आनेत्वा इणसामिकानं दस्सेतब्बो । अपस्सन्तस्स गीवा न होति ।

सचे इणायिको अज्जं देसं गन्त्वा पुच्छियमानोपि “नाहं कस्सचि किज्चि धारेमी”ति वत्वा पब्बजति, इणसामिको च

तं परियेसन्तो तत्थ गच्छति, दहरो तं दिस्वा पलायति, सो च थेरं उपसङ्गमित्वा “अयं भन्ते केन पब्बाजितो, मम एत्तकं नाम धनं गहेत्वा पलातो”ति वदति, थेरेन वत्तब्बं “मया उपासक ‘अणणो अह’न्ति वदन्तो पब्बाजितो, किं दानि करोमि, पस्स मे पत्तचीवरमत्त”न्ति अयं तत्थ सामीचि । पलाते पन गीवा न होति ।

सचे पन नं थेरस्स सम्मुखाव दिस्वा “अयं मम इणायिको”ति वदति, “तव इणायिकं त्वमेव जानाही”ति वत्तब्बो । एवम्पि गीवा न होति । सचेपि सो “पब्बाजितो अयं इदानीं कुहिं गमिस्सती”ति वदति, थेरेन “त्वंयेव जानाही”ति वत्तब्बो । एवम्पिस्स पलाते गीवा न होति । सचे पन थेरो “कुहिं दानि अयं गमिस्सति, इधेव अच्छतू”ति वदति, सो चे पलायति, गीवा होति । सचे सो सहेतुकसत्तो होति वत्तसम्पन्नो, थेरेन “ईदिसो अय”न्ति वत्तब्बं । इणसामिको चे “साधू”ति विस्सज्जेति, इच्चेतं कुसलं । सचे पन “उपड्डुपड्डुं देथा”ति वदति, दातब्बं । अपरेन समयेन अतिआराधको होति, “सब्बं देथा”ति वुत्तेपि दातब्बमेव । सचे पन उद्देसपरिपुच्छादीसु कुसलो होति बहूपकारो भिक्खूनं, भिक्खाचारवत्तेन परियेसित्वापि इणं दातब्बमेवाति ।

इणायिकवत्थुकथा निट्ठिता ।

दासवत्थुकथा

१७. न भिक्खवे दासोति एत्थ चत्तारो दासा — अन्तोजातो, धनक्कीतो, करमरानीतो, सामं दासब्बं उपगतोति । तत्थ अन्तोजातो नाम जातिदासो घरदासिया पुत्तो । धनक्कीतो नाम मातापितूनं सन्निका पुत्तो वा सामिकानं सन्निका दासो वा धनं दत्वा दासचारित्तं आरोपेत्वा कीतो । एते द्वेपि न पब्बाजेतब्बा । पब्बाजेन्तेन तत्थ तत्थ चारित्तवसेन अदासं कत्वा पब्बाजेतब्बा ।

करमरानीतो नाम तिरोरट्ठं विलोपं वा कत्वा उपलापेत्वा वा तिरोरट्ठतो भुजिस्समानुसकानि आहरन्ति, अन्तोरेट्ठेयेव वा कतापराधं किञ्चि गामं राजा “विलुम्पथा”ति आणापेति, ततो मानुसकानिपि आहरन्ति । तत्थ सब्बे पुरिसा दासा, इत्थियो दासियो । एवरूपो करमरानीतो दासो येहि आनीतो, तेसं सन्निके वसन्तो वा बन्धनागारे बद्धो वा पुरिसेहि रक्खियमानो वा न पब्बाजेतब्बो । पलायित्वा पन गतो, गतट्ठाने पब्बाजेतब्बो । रज्जा तुट्ठेन “करमरानीतके मुञ्चथा”ति वत्वा वा सब्बसाधारणेन वा नयेन बन्धना मोक्खे कते पब्बाजेतब्बोव ।

सामं दासब्बं उपगतो नाम जीवितहेतु वा आरक्खहेतु वा “अहं ते दासो”ति सयमेव दासभावं उपगतो । राजूनं हत्थिअस्सगोमहिंसगोपकादयो विय, तादिसो दासो न पब्बाजेतब्बो । रज्जो वण्णदासीनं पुत्ता होन्ति अमच्चपुत्तसदिसा, तेपि न पब्बाजेतब्बा । भुजिस्सित्थियो असंयता वण्णदासीहि सद्धिं विचरन्ति, तासं पुत्ते पब्बाजेतुं वट्ठति । सचे सयमेव पण्णं आरोपेन्ति, न वट्ठति । भटिपुत्तकगणादीनं दासापि तेहि अदिन्ना न पब्बाजेतब्बा । विहारेसु राजूहि आरामिकदासा नाम दिन्ना होन्ति, तेपि पब्बाजेतुं न वट्ठति । भुजिस्से पन कत्वा पब्बाजेतुं वट्ठति । महापच्चरियं “अन्तोजातधनक्कीतके आनेत्वा भिक्खुसङ्घस्स आरामिके देमाति देन्ति, तक्कं सीसे आसित्तकसदिसाव होन्ति, ते पब्बाजेतुं वट्ठती”ति वुत्तं । कुरुन्दियं पन “आरामिकं देमाति कप्पियवोहारेन देन्ति, येन केनचि वोहारेन दिन्नो होतु, नेव पब्बाजेतब्बो”ति वुत्तं । दुग्गतमनुस्सा सङ्घं निस्साय जीविस्सामाति विहारे कप्पियकारका होन्ति, एतेपि पब्बाजेतुं वट्ठति । यस्स मातापितरो दासा, माता एव वा दासी, पिता अदासो, तं पब्बाजेतुं न वट्ठति । यस्स पन माता अदासी, पिता दासो, तं पब्बाजेतुं वट्ठति । भिक्खुस्स जातका वा उपट्ठाका वा दासं देन्ति “इमं पब्बाजेथ, तुम्हाकं वेय्यावच्चं करिस्सती”ति अत्तनोवास्स दासो

अत्थि, भुजिस्सो कतोव पब्बाजेतब्बो । सामिका दासं देन्ति “इमं पब्बाजेथ, सचे अभिरमिस्सति, अदासो विब्भमिस्सति चे, अम्हाकं दासोव भविस्सतीति अयं तावकालिको नाम, तं पब्बाजेतुं न वट्ठती”ति कुरुन्दियं वुत्तं । निस्सामिकदासो होति, सोपि भुजिस्सो कतोव पब्बाजेतब्बो । अजानन्तो पब्बाजेत्वा वा उपसम्पादेत्वा वा पच्छा जानाति, भुजिस्सं कातुमेव वट्ठति ।

इमस्स च अत्थस्स पकासनत्थं इदं वत्थुं वदन्ति — एका किर कुलदासी एकेन सद्धिं अनुराधपुरा पलायित्वा रोहणे वसमाना पुत्तं पटिलभि, सो पब्बजित्वा उपसम्पन्नकाले लज्जी कुक्कुच्चको अहोसि । अथेकदिवसं मातरं पुच्छि — “किं उपासिके तुम्हाकं भाता वा भगिनी वा नत्थि, न कच्चि जातकं पस्सामी”ति । “तात, अहं अनुराधपुरे कुलदासी, तव पितरा सद्धिं पलायित्वा इध वसामी”ति । सीलवा भिक्खु “असुद्धा किर मे पब्बज्जा”ति संवेगं लभित्वा मातरं तस्स कुलस्स नामगोत्तं पुच्छित्वा अनुराधपुरं आगम्म तस्स कुलस्स घरद्वारे अट्ठासि । “अतिच्छथ भन्ते”ति वुत्तेपि नातिक्कमि, ते आगन्त्वा “किं भन्ते”ति पुच्छिंसु । “तुम्हाकं इत्थन्नामा दासी पलाता अत्थी”ति? अत्थि भन्ते । अहं तस्सा पुत्तो, सचे मं तुम्हे अनुजानाथ, पब्बज्जं लभामि, तुम्हे मय्हं सामिकाति । ते हट्ठतुट्ठा हुत्वा “सुद्धा भन्ते तुम्हाकं पब्बज्जा”ति तं भुजिस्सं कत्वा महाविहारे वसापेसुं चतूहि पच्चयेहि पटिजगन्ता । थेरो तं कुलं निस्साय वसमानोयेव अरहत्तं पापुणीति ।

दासवत्थुकथा निट्ठिता ।

कम्मरभण्डुवत्थादिकथा

९८-९. कम्मरभण्डूति तुलाधारमुण्डको सुवण्णकारपुत्तो, पच्चसिखो तरुणदारकोति वुत्तं होति । सद्धं अपलोकेतुं भण्डुकम्मायाति सद्धं भण्डुकम्मत्थाय आपुच्छितुं अनुजानामीति अत्थो । तत्रायं आपुच्छनविधि — सीमापरियापन्ने भिक्खु सन्निपातेत्वा पब्बज्जापेक्खं तत्थ नेत्वा “सद्धं भन्ते इमस्स दारकस्स भण्डुकम्मं आपुच्छामी”ति तिक्खत्तुं वा द्विक्खत्तुं वा सकिं वा वत्तब्बं । एत्थ च “इमस्स दारकस्स भण्डुकम्मं आपुच्छामी”तिपि “इमस्स समणकरणं आपुच्छामी”तिपि “इमस्स पब्बाजनं आपुच्छामी”तिपि “अयं समणो होतुकामो”तिपि “अयं पब्बजितुकामो”तिपि वत्तुं वट्ठतियेव ।

सचे सभागट्ठानं होति, दस वा वीसं वा तिसं वा भिक्खू वसन्तीति परिच्छेदो पज्जायति, तेसं ठितोकासं वा निसिन्नोकासं वा गन्त्वापि पुरिमनयेनेव आपुच्छितब्बं । पब्बज्जापेक्खं विनाव दहरभिक्खू वा सामणरे वा पेसेत्वापि “एको भन्ते पब्बज्जापेक्खो अत्थि तस्स भण्डुकम्मं आपुच्छामा”तिआदिना नयेन आपुच्छापेतुं वट्ठति ।

सचे केचि भिक्खू सेनासनं वा गुम्बादीनि वा पविसित्वा निद्वायन्ति वा समणधम्मं वा करोन्ति, आपुच्छका च परियेसन्तापि अदिस्वा “सब्बे आपुच्छिता अम्हेही”ति सज्जिनो होन्ति, पब्बज्जा नाम लहुकं कम्मं, तस्मा पब्बजितो सुपब्बजितोव पब्बाजेन्तस्सापि अनापत्ति ।

सचे पन महाविहारो होति अनेकभिक्खुसहस्सावासो, सब्बे भिक्खू सन्निपातेतुम्पि दुक्करं, पगेव पटिपाटिया आपुच्छितुं, खण्डसीमायं वा ठत्वा नदीसमुद्वादीनि वा गन्त्वा पब्बाजेतब्बो । यो पन नवमुण्डो वा होति विब्भन्तको वा निगण्ठादीसु अज्जतरो वा द्वङ्गुलकेसो वा ऊनद्वङ्गुलकेसो वा, तस्स केसच्छेदनकिच्चं नत्थि, तस्मा भण्डुकम्मं अनापुच्छित्वापि तादिसं पब्बाजेतुं वट्ठति । द्वङ्गुलातिरित्तकेसो पन यो होति अन्तमसो एकसिखामत्तधरोपि, सो भण्डुकम्मं आपुच्छित्वाव पब्बाजेतब्बो । उपालिवत्थु महाविभङ्गे वुत्तनयमेव ।

१००. अहिवातकरोगेनाति मारिव्याधिना; यत्र हि सो रोगो उप्पज्जति, तं कुलं द्विपदचतुप्पदं सब्बं नस्सति, यो भित्तिं वा छदनं वा भिन्दित्वा पलायति, तिरोगामादिगतो वा होति, सो मुच्चति। तथा चेत्थ पितापुत्ता मुच्चंसु। तेन वुत्तं — “पितापुत्तका सेसा होन्ती”ति।

काकुड्ढेपकन्ति यो वामहत्थेन लेड्ढुं गहेत्वा निसिन्नो सक्कोति आगतागते काके उड्ढापेत्वा पुरतो निक्खित्तं भत्तं भुज्जितुं, अयं काकुड्ढेपको नाम, तं पब्बाजेतुं वट्ठति।

१०२. इत्तरोति अप्पमत्तको; कतिपाहमेव वासो भविस्सतीति अत्थो।

१०३. ओगणेनाति परिहीनगणेन; अप्पमत्तकेन भिक्खुसङ्घेनाति अत्थो। अब्बत्तेन यावजीवन्ति एत्थ सचायं वुड्ढतरं आचरियं न लभति, उपसम्पदाय सट्ठिवस्सो वा सत्ततिवस्सो वा होतु, नवकतरस्सापि ब्यत्तस्स सन्तिके उक्कुटिकं निसीदित्वा अज्जलिं पग्गहेत्वा “आचरियो मे आवुसो होहि, आयस्मतो निस्साय वच्छामी”ति एवं तिक्खत्तुं वत्वा निस्सयो गहेत्तब्बोव। गामप्पवेसनं आपुच्छन्तेनापि उक्कुटिकं निसीदित्वा अज्जलिं पग्गहेत्वा गामप्पवेसनं आपुच्छामि आचरिया”ति वत्तब्बं। एस नयो सब्ब आपुच्छनेसु। पच्चकक्केसु चेत्थ यत्तकं सुतं निस्सयमुत्तकस्स इच्छितब्बं, तं भिक्खुनोवादकवण्णनायं वुत्तं। तस्स नत्थिताय च अप्पस्सुतो; अत्थिताय च बहुस्सुतोति वेदितब्बो। सेसं वुत्तनयेनेव।

कम्मरभण्डुवत्थादिकथा निड्ठिता।

राहुलवत्थुकथा

१०५. येन कपिलवत्थु तेन चारिकं पक्कामीति एत्थ अयं अनुपुब्बिकथा। सुद्धोदनमहाराजा किर बोधिसत्तस्स अभिनिक्खमनदिवसतो पट्ठाय “मम पुत्तो बुद्धो भविस्सामीति निक्खन्तो, जातो नु खो बुद्धो”ति पवत्तिसवनत्थं ओहितसोतोव विहरति। सो भगवतो पधानचरियज्ज सम्बोधिज्ज धम्मचक्कप्पवत्तनादीनि च सुणन्तो “इदानीं किर मे पुत्तो राजगहं उपनिस्साय विहरती”ति सुत्वा एकं अमच्चं आणापेसि — “अहं तात वुड्ढो महल्लको, साधु मे जीवन्तस्सेव पुत्तं दस्सेही”ति। सो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा पुरिससहस्सपरिवारो राजगहं गन्त्वा भगवतो पादे वन्दित्वा निसीदि। अथस्स भगवा धम्मकथं कथेसि, सो पसीदित्वा पब्बज्जज्जेव उपसम्पदज्ज याचि। ततो नं भगवा एहिभिक्खूपसम्पदाय उपसम्पादेसि, सो सपरिसो अरहत्तं पत्वा तत्थेव फलसमापत्तिसुखं अनुभवमानो विहासि। राजा तेनेव उपायेन अपरेपि अट्ठ दूते पहिणि, तेपि सब्बे सपरिसा तथेव अरहत्तं पत्वा तत्थेव विहरिंसु। “इमिना नाम कारणेन ते नागच्छन्ती”ति रज्जो कोचि पवत्तिमत्तम्पि आरोचेन्तो नत्थि।

अथ राजा बोधिसत्तेन सट्ठिं एकदिवसंजातं काळुदायिं नाम अमच्चं पहिणितुकामो पुरिमनयेनेव याचि, सो “सचे अहं पब्बजितुं लभामि, दस्सेस्सामी”ति आह। तं राजा “पब्बजित्वापि मे पुत्तं दस्सेही”ति पहिणि; सोपि पुरिससहस्सपरिवारो गन्त्वा तथेव सपरिवारो अरहत्तं पापुणि। सो एकदिवसं सम्भतेसु सब्बसस्सेसु विस्सट्ठकम्मन्तेसु जनपदमनुस्सेसु पुप्फितेसु थलजजलजपुप्फेसु पटिपज्जनक्खमे मग्गे भगवन्तं वन्दित्वा सट्ठिमत्ताहि गाथाहि गमनवण्णं वण्णेसि। भगवा “किमेत”न्ति पुच्छि। “भन्ते तुम्हाकं पिता सुद्धोदनमहाराजा महल्लकोम्हि, जीवन्तस्सेव मे पुत्तं दस्सेही”ति मं पेसेसि, साधु भन्ते भगवा जातकानं सङ्गहं करोतु, कालो चारिकं पक्कमितुन्ति। तेन हि सङ्गस्स आरोचेहि, “भिक्खू गमियवत्तं पूरेस्सन्ती”ति। “साधु भन्ते”ति थेरो तथा अकासि। भगवा अङ्गमगधवासीनं कुलपुत्तानं दसहि सहस्सेहि

कपिलवत्थुवासीनं दसहीति सब्बेहेव वीसतिसहस्सेहि खीणासवेहि परिवुतो राजगहा निक्खमित्वा राजगहतो सट्ठियोजनिकं कपिलवत्थुं दिवसे दिवसे योजनं गच्छन्तो द्वीहि मासेहि पापुणिस्सामीति अतुरितचारिकं पक्कामि । तेन वुत्तं — “येन कपिलवत्थु तेन चारिकं पक्कामी”ति ।

एवं पक्कन्ते च भगवति उदायित्थेरो निक्खन्तदिवसतो पट्टाय सुद्धोदनमहाराजस्स गेहे भत्तकिच्चं करोति । राजा थेरं परिवसित्वा पत्तं गन्धचुण्णेन उब्बट्टेत्वा उत्तमभोजनस्स पूरेत्वा “भगवतो देही”ति थेरस्स हत्थे ठपेति । थेरोपि तथेव करोति । इति भगवा अन्तरामग्गे रज्जोयेव पिण्डपातं परिभुज्जि । थेरोपि च भत्तकिच्चावसाने दिवसे दिवसे रज्जो आरोचेति “अज्ज भगवा एत्तकं आगतो”ति, बुद्धगुणपटिसंयुत्ताय च कथाय साकियानं भगवति सद्धं उप्पादेसि । तेनेव नं भगवा “एतदग्गं, भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खून् कुलप्पसादकानं यदिदं काळुदायी”ति एतदग्गे ठपेसि ।

साकियापि खो अनुप्पत्ते भगवति “अम्हाकं जातिसेट्ठं पस्सिस्सामा”ति सन्निपतित्वा भगवतो वसनट्टानं वीमंसमाना निग्रोधसक्कस्स आरामो रमणीयोति सल्लक्खेत्वा तत्थ सब्बं पटिजगगनविधिं कारेत्वा गन्धपुप्फादिहत्था पच्चुग्गमनं करोन्ता सब्बालङ्कारपटिमण्डिते दहरदहरे नागरिकदारके च दारिकायो च पठमं पहिणिसु, ततो राजकुमारे च राजकुमारिकायो च तेसं अनन्तरा सामं गन्त्वा गन्धपुप्फचुण्णादीहि पूजयमाना भगवन्तं गहेत्वा निग्रोधाराममेव अगमंसु । तत्र भगवा वीसतिसहस्सखीणासवपरिवुतो पञ्चत्तवरबुद्धासने निसीदि । साकिया मानजातिका मानथद्धा, ते “सिद्धत्थकुमारो अम्हेहि दहरतरोव अम्हाकं कनिट्ठो, भागिनेय्यो, पुत्तो, नत्ता”ति चिन्तेत्वा दहरदहरे राजकुमारे आहंसु — “तुम्हे वन्दथ, मयं तुम्हाकं पिड्डितो निसीदिस्सामा”ति ।

तेसु एवं निसिन्नेसु भगवा तेसं अज्झासयं ओलोकेत्वा “न मं जाती वन्दन्ति, हन्द ने वन्दापयिस्सामी”ति अभिज्जापादकं चतुत्थज्झानं समापज्जित्वा वुट्टाय इद्धिया आकासं अब्भुगन्त्वा तेसं सीसे पादपंसु ओकिरमानो विय कण्डम्बमूले यमकपाटिहारियसदिसं पाटिहारियमकासि । राजा तं अच्छरियं दिस्वा आह — “भगवा तुम्हाकं मङ्गलदिवसे ब्राह्मणस्स वन्दनत्थं उपनीतानं पादे वो परिवत्तित्वा ब्राह्मणस्स मत्थके पतिट्ठिते दिस्वापि अहं तुम्हे वन्दिं, अयं मे पठमवन्दना । वप्पमङ्गलदिवसे जम्बुच्छायाय सिरिसयने निपन्नानं वो जम्बुच्छायाय अपरिवत्तनं दिस्वापि पादे वन्दिं, अयं मे दुतियवन्दना । इदानि इमं अदिट्ठपुब्बं पाटिहारियं दिस्वापि तुम्हाकं पादे वन्दामि, अयं मे ततियवन्दना”ति ।

सुद्धोदनमहाराजेन पन वन्दिते भगवति अवन्दित्वा ठितो नाम एकसाकियोपि नाहोसि, सब्बेयेव वन्दिंसु । इति भगवा जातयो वन्दापेत्वा आकासतो ओरुह पञ्चत्ते आसने निसीदि । निसिन्ने भगवति सिखाप्पत्तो जातिसमागमो अहोसि, सब्बे एकग्गा सन्निपत्तिसु । ततो महामेघो पोक्खरवस्सं वस्सि, तम्बवण्णमुदकं हेट्ठा विरवन्तं गच्छति । कस्सचि सरीरे एकबिन्दुमत्तम्पि न पतति, तं दिस्वा सब्बे अच्छरियभुतजाता अहेसुं । भगवा “न इदानेव मय्हं जातिसमागमे पोक्खरवस्सं वस्सति, अतीतेपि वस्सी”ति इमिस्सा अट्ठप्पत्तिया वेस्सन्तरजातकं कथेसि । धम्मदेसनं सुत्वा सब्बे उट्टाय वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिंसु । एकोपि राजा वा राजमहामत्तो वा “स्वे अम्हाकं भिक्खं गण्हथा”ति वत्वा गतो नाम नत्थि ।

भगवा दुतियदिवसे वीसतिभिक्खुसहस्सपरिवारो कपिलवत्थुं पिण्डाय पाविसि, न कोचि पच्चुग्गन्त्वा निमन्तेसि वा पत्तं वा अग्गहेसि । भगवा इन्द्रखीले ठितो आवज्जेसि — “कथं नु खो पुब्बे बुद्धा कुलनगरे पिण्डाय चरिंसु, किं उप्पटिपाटिया इस्सरजनानं घरानि अगमंसु, उदाहु सपदानचारिकं चरिंसु”ति । ततो एकबुद्धस्सपि उप्पटिपाटिया गमनं अदिस्वा “मयापि इदानि अयमेव वंसो अयं पवेणी पग्गहेतब्बा, आयतिज्ज मे सावकापि ममेव अनुसिक्खन्ता पिण्डचारियवत्तं पूरेस्सन्ती”ति कोटियं निविट्ठगेहतो पट्टाय सपदानं पिण्डाय चरति । “अय्यो किर सिद्धत्थकुमारो पिण्डाय

चरती”ति चतुभूमकादीसु पासादेसु सीहपञ्जरं विवरित्वा महाजनो दस्सनब्यावटो अहोसि । राहुलमातापि देवी “अय्यपुत्तो किर इमस्मिंयेव नगरे महता राजानुभावेन सुवण्णसिविकादीहि विचरित्वा इदानीं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायवत्थवसनो कपालहत्थो पिण्डाय चरति, “सोभति नु खो नो वा”ति सीहपञ्जरं विवरित्वा ओलोकयमाना भगवन्तं नानाविरागसमुज्जलाय सरीरप्पभाय नगरवीथियो ओभासेत्वा बुद्धसिरिया विरोचमानं दिस्वा उण्हीसतो पट्टाय याव पादतला नरसीहगाथाहि नाम अट्टहि गाथाहि अभित्थवित्वा रज्जो सन्तिकं गन्त्वा “तुम्हाकं पुत्तो पिण्डाय चरती”ति रज्जो आरोचेसि । राजा संविग्गहदयो हत्थेन साटकं सण्ठापयमानो तुरिततुरितं निक्खमित्वा वेगेन गन्त्वा भगवतो पुरतो ठत्वा आह — “किं भन्ते अम्हे लज्जापेथ, किमत्थं पिण्डाय चरथ, किं एत्तकानं भिक्खून् न सक्का भत्तं लद्धन्ति एवंसज्जिनो अहुवत्था”ति । वंसचारित्तमेतं महाराज अम्हाकन्ति । ननु भन्ते अम्हाकं महासम्मत्तखत्तियवंसो नाम वंसो, तत्थ च एकखत्तियोपि भिक्खाचारो नाम नत्थीति । अयं महाराज वंसो नाम तव वंसो, अम्हाकं पन बुद्धवंसो वंसो नाम, सब्बबुद्धा च पिण्डचारिका अहेसुन्ति अन्तरवीथियं ठितोव —

“उत्तिट्ठे नप्पमज्जेय्य, धम्मं सुचरितं चरे ।
धम्मचारी सुखं सेति, अस्मिं लोके परमिहि चा”ति ॥

इमं गाथमाह । गाथापरियोसाने राजा सोतापत्तिफलं सच्छाकासि ।

“धम्मं चरे सुचरितं, न नं दुच्चरितं चरे ।
धम्मचारी सुखं सेति, अस्मिं लोके परमिहि चा”ति ॥

इमं पन गाथं सुत्वा सकदागामिफले पतिट्ठासि, धम्मपालजातकं सुत्वा अनागामिफले पतिट्ठासि, मरणसमये सेतच्छत्तस्स हेट्ठा सिरिसयने निपन्नोयेव अरहत्तं पापुणि । अरज्जवासेन पधानानुयोगकिच्चं रज्जो नाहोसि ।

सोतापत्तिफलञ्च सच्छिकत्वा एव पन भगवतो पत्तं गहेत्वा सपरिसं भगवन्तं महापासादं आरोपेत्वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन परिविसि । भत्तकिच्चावसाने सब्बं इत्थागारं आगन्त्वा भगवन्तं वन्दि ठपेत्वा राहुलमातरं । सा पन “गच्छ अय्यपुत्तं वन्दाही”ति परिजनेन वुच्चमानापि “सचे मय्हं गुणो अत्थि, सयमेव अय्यपुत्तो आगमिस्सति, आगतं नं वन्दिस्सामी”ति वत्वा न अगमासि । अथ भगवा राजानं पत्तं गाहापेत्वा द्वीहि अग्गसावकेहि सद्धिं राजधीताय सिरिगम्भं गन्त्वा “राजधीता यथारुचिया वन्दमाना न किञ्चि वत्तब्बा”ति वत्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । सा वेगेन आगन्त्वा गोप्फकेसु गहेत्वा पादपिट्ठियं सीसं परिवत्तेत्वा परिवत्तेत्वा यथाज्झासयं वन्दि ।

राजा राजधीताय भगवति सिनेहबहुमानादिगुणसम्पत्तिं कथेसि । भगवा “अनच्छरियं महाराज यं इदानीं परिपक्के जाणे तया रक्खियमाना राजधीता अत्तानं रक्खि, सा पुब्बे अनारक्खा पब्बतपादे विचरमाना अपरिपक्के जाणे अत्तानं रक्खी”ति वत्वा चन्दकिन्नरीजातकं कथेसि ।

तंदिवसमेव च नन्दराजकुमारस्स केसविस्सज्जनं पट्टबन्धो घरमङ्गलं आवाहमङ्गलं छत्तमङ्गलन्ति पञ्च महामङ्गलानि होन्ति । भगवा नन्दं पत्तं गाहापेत्वा मङ्गलं वत्वा उट्ठायासना पक्कामि । जनपदकल्याणी कुमारं गच्छन्तं दिस्वा “तुवटं खो अय्यपुत्त आगच्छेय्यासी”ति वत्वा गीवं पसारेत्वा ओलोकेसि । सोपि भगवन्तं “पत्तं गण्हाथा”ति वत्तुं अविस्सहमानो विहारयेव अगमासि । तं अनिच्छमानयेव भगवा पब्बाजेसि । इति भगवा कपिलपुरं आगन्त्वा दुतियदिवसे नन्दं पब्बाजेसि ।

सत्तमे दिवसे राहुलमाता कुमारं अलङ्कृत्या भगवतो सन्निकं पेसेसि — “पस्स तात एतं वीसतिसहस्ससमणपरिवुत्तं सुवण्णवण्णं ब्रह्मरूपवण्णं समणं, अयं ते पिता, एतस्स महन्ता निधयो अहेसुं, त्यस्स निक्खमनतो पट्टाय न पस्साम, गच्छ नं दायज्जं याच, अहं तात कुमारो छत्तं उस्सापेत्वा चक्कवत्ती भविस्सामि, धनेन मे अत्थो, धनं मे देहि, सामिको हि पुत्तो पितुसन्तकस्सा”ति । राहुलकुमारो भगवतो सन्निकं गन्त्वाव पितुसिनेहं पटिलभित्वा हट्ठचित्तो “सुखा ते समण छाया”ति वत्वा अज्जम्पि बहुं अत्तनो अनुरूपं वदन्तो अट्ठासि । भगवा कतभत्तकिच्चो अनुमोदनं कत्वा उट्ठायासना पक्कामि । कुमारोपि “दायज्जं मे समण देहि, दायज्जं मे समण देही”ति भगवन्तं अनुबन्धि । तेन वुत्तं — “अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन कपिलवत्थु...पे०... दायज्जं मे समण देही”ति ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं सारिपुत्तं आमन्तेसीति भगवा कुमारं न निवत्तापेसि, परिजनोपि भगवता सद्धिं गच्छन्तं निवत्तेतुं न विसहति । अथ आरामं गन्त्वा “यं अयं पितुसन्तकं धनं इच्छति, तं वट्ठानुगतं सविघातकं, हन्दस्स बोधिमण्डे पटिलद्धं सत्तविधं अरियधनं देमि, लोकुत्तरदायज्जस्स नं सामिकं करोमी”ति आयस्मन्तं सारिपुत्तं आमन्तेसि । आमन्तेत्वा च पनाह — “तेन हि त्वं सारिपुत्त राहुलकुमारं पब्बाजेही”ति । यस्मा अयं दायज्जं याचति, तस्मा नं लोकुत्तरदायज्जपटिलाभाय पब्बाजेहीति अत्थो ।

इदानी या सा भगवता बाराणसियं तीहि सरणगमनेहि पब्बज्जा च उपसम्पदा च अनुज्जाता, ततो यस्मा उपसम्पदं पटिक्खित्वा गरुभावे ठपेत्वा जत्तिचतुत्थेन कम्मेन उपसम्पदा अनुज्जाता, पब्बज्जा पन नेव पटिक्खित्ता, न पुन अनुज्जाता, तस्मा अनागते भिक्खूनां विमति उप्पज्जिस्सति — “अयं पब्बज्जा नाम पुब्बे उपसम्पदासदिसा, किं नु खो इदानीपि उपसम्पदा विय कम्मवाचाय एव कत्तब्बा, उदाहु सरणगमनेही”ति । इमज्च पनत्थं विदित्वा भगवा पुन तीहि सरणगमनेहि सामणेरपब्बज्जं अनुजानितुकामो, तस्मा धम्मसेनापति तं भगवतो अज्झासयं विदित्वा भगवन्तं पुन पब्बज्जं अनुजानापेतुकामो आह — “कथाहं भन्ते राहुलकुमारं पब्बाजेमी”ति ।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो राहुलकुमारं पब्बाजेसीति कुमारस्स महामोग्गल्लानत्थेरो केसे छिन्दित्वा कासायानि दत्त्वा सरणानि अदासि । महाकस्सपत्थेरो ओवादाचरियो अहोसि । यस्मा पन उपज्झायमूलका पब्बज्जा च उपसम्पदा च, उपज्झायोव तत्थ इस्सरो, न आचरियो, तस्मा वुत्तं — “अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो राहुलकुमारं पब्बाजेसी”ति ।

एवं “कुमारो पब्बजितो”ति सुत्वा उप्पन्नसंवेगेन हृदयेन **अथ खो सुद्धोदनो सक्कोति** सब्बं वत्तब्बं । तत्थ यस्मा उज्जाचरियाय जीवतो पब्बजितस्स अविसेसेन “वरं याचामी”ति वुत्ते “याचस्सू”ति वचनं अप्पतिरूपं, न च बुद्धानं आचिण्णं, तस्मा “अतिक्कन्तवरा खो गोतम तथागता”ति वुत्तं । **यज्च भन्ते कप्पति यज्च अनवज्जन्ति** यं तुम्हाकज्चेव दातुं कप्पति, अनवज्जज्च होति, मम च सम्पटिच्छनपच्चया विज्जूहि न गरहितब्बं, तं याचामीति अत्थो । **तथा नन्दे अधिमत्तं राहुलेति** यथेव किर बोधिसत्तं एवं नन्दम्पि राहुलम्पि मङ्गलदिवसे नेमित्तका “चक्कवत्ती भविस्सती”ति ब्याकरिंसु । अथ राजा “पुत्तस्स चक्कवत्तिसिरिं पस्सिस्सामी”ति उस्साहजातो भगवतो पब्बज्जाय महन्तं इच्छाविघातं पापुणि । ततो “नन्दस्स चक्कवत्तिसिरिं पस्सिस्सामी”ति उस्साहं जनेसि, तम्पि भगवा पब्बाजेसि । इति तम्पि दुक्खं अधिवासेत्वा “इदानी राहुलस्स चक्कवत्तिसिरिं पस्सिस्सामी”ति उस्साहं जनेसि, तम्पि भगवा पब्बाजेसि । तेनस्स “इदानी कुलवंसोपि पच्छिन्नो, कुतो चक्कवत्तिसिरी”ति अधिकतरं दुक्खं उप्पज्जि । तेन वुत्तं — “तथा नन्दे अधिमत्तं राहुले”ति । रज्जो पन इतो पच्छा अनागामिफलप्पत्ति वेदितब्बा ।

साधु भन्ते अय्याति इदं कस्मा आह? सो किर चिन्तेसि — “यत्र हि नाम अहम्पि बुद्धमामको धम्ममामको

सङ्गमामको समानो अत्तनो पियतरपुत्ते पब्बाजियमाने जातिवियोगदुक्खं अधिवासेतुं न सक्कोमि, अज्जे जना पुत्तनत्तकेसु पब्बाजितेसु कथं अधिवासेस्सन्ति, तस्मा अज्जेसम्पि ताव एवरूपं दुक्खं मा अहोसी”ति आह । भगवा “सासने निय्यानिककारणं राजा वदती”ति धम्मकथं कत्वा “न भिक्खवे अननुज्जातो मातापितूहि पुत्तो पब्बाजेतब्बो”ति सिक्खापदं पञ्जपेसि ।

तत्थ मातापितूहीति जननिजनके सन्धाय वुत्तं । सचे द्वे अत्थि, द्वेपि आपुच्छितब्बा । सचे पिता मतो माता वा, यो जीवति सो आपुच्छितब्बो । पब्बाजितापि आपुच्छितब्बाव । आपुच्छन्तेन सयं वा गन्त्वा आपुच्छितब्बं, अज्जो वा पेसेतब्बो, सो एव वा पेसेतब्बो “गच्छ मातापितरो आपुच्छित्वा एही”ति । सचे “अनुज्जातोम्ही”ति वदति, सद्वहन्तेन पब्बाजेतब्बो । पिता सयं पब्बाजितो पुत्तम्पि पब्बाजेतुकामो होति, मातरं आपुच्छित्वाव पब्बाजेतु । माता वा धीतरं पब्बाजेतुकामा, पितरं आपुच्छित्वाव पब्बाजेतु । पिता पुत्तदारेन अनत्थिको पलायि, माता “इमं पब्बाजेथा”ति पुत्तं भिक्खूनं देति, “पितास्स कुहि”न्ति वुत्ते “चित्तकेळियं कीळितुं पलातो”ति वदति, तं पब्बाजेतुं वट्टति । माता केनचि पुरिसेन सद्धिं पलाता होति, पिता पन “पब्बाजेथा”ति देति, एत्थापि एसेव नयो । पिता विप्पवुत्थो होति, माता पुत्तं “पब्बाजेथा”ति अनुजानाति, “पिता तस्स कुहि”न्ति वुत्ते “किं तुम्हाकं पितरा, अहं जानिस्सामी”ति वदति, पब्बाजेतुं वट्टतीति कुरुन्दियं वुत्तं ।

मातापितरो मता, दारको चूळमातादीनं सन्तिके संवद्धो, तस्मिं पब्बाजियमाने जातका कलहं वा करोन्ति, खियन्ति वा, तस्मा विवादुपच्छेदनत्थं आपुच्छित्वाव पब्बाजेतब्बो । अनापुच्छा पब्बाजेन्तस्स पन आपत्ति नत्थि । दहरकाले गहेत्वा पोसनका मातापितरो नाम होन्ति, तेसुपि एसेव नयो । पुत्तो अत्तानं निस्साय जीवति, न मातापितरो । सचेपि राजा होति, आपुच्छित्वाव पब्बाजेतब्बो । मातापितूहि अनुज्जातो पब्बाजित्वा पुन विब्भमति, सचेपि सतक्खत्तुं पब्बाजित्वा विब्भमति, आगतागतकाले पुनप्पुनं आपुच्छित्वाव पब्बाजेतब्बो । सचे एवं वदन्ति — “अयं विब्भमित्वा गेहं आगतो अम्हाकं कम्मं न करोति, पब्बाजित्वा तुम्हाकं वत्तं न पूरेति, नत्थि इमस्सापुच्छनकिच्चं, आगतागतं पब्बाजेय्याथा”ति एवं निस्सट्ठं पुन अनापुच्छापि पब्बाजेतुं वट्टति ।

योपि दहरकालेयेव “अयं तुम्हाकं दिन्नो, यदा इच्छथ, तदा पब्बाजेय्याथा”ति एवं दिन्नो होति, सोपि आगतागतो पुन अनापुच्छाव पब्बाजेतब्बो । यं पन दहरकालेयेव “इमं भन्ते पब्बाजेय्याथा”ति अनुजानित्वा पच्छा वुट्ठिप्पत्तकाले नानुजानन्ति, अयं न अनापुच्छा पब्बाजेतब्बो । एको मातापितूहि सद्धिं भण्डित्वा “पब्बाजेथ म”न्ति आगच्छति, “आपुच्छित्वा एही”ति च वुत्तो “नाहं गच्छामि, सचे मं न पब्बाजेथ, विहारं वा झापेमि, सत्थेन वा तुम्हे पहरामि, तुम्हाकं जातकउपट्ठाकानं वा आरामच्छेदनादीहि अनत्थं उप्पादेमि, रुक्खा वा पतित्वा मरामि, चोरमज्झं वा पविसामि, देसन्तरं वा गच्छामी”ति वदति, तं जीवस्सेव रक्खणत्थाय पब्बाजेतुं वट्टति । सचे पनस्स मातापितरो आगन्त्वा “कस्मा अम्हाकं पुत्तं पब्बाजियत्था”ति वदन्ति, तेसं तमत्थं आरोचेत्वा “रक्खणत्थाय नं पब्बाजियिम्ह, पज्जायथ तुम्हे पुत्तेना”ति वत्तब्बा । “रुक्खा पतिस्सामी”ति आरुहित्वा पन हत्थपादे मुज्चन्तं पब्बाजेतुं वट्टतियेव ।

एकोपि विदेसं गन्त्वा पब्बज्जं याचति, आपुच्छित्वा चे गतो, पब्बाजेतब्बो । नो चे दहरभिक्खुं पेसेत्वा आपुच्छापेत्वा पब्बाजेतब्बो, अतिदूरज्जे होति; पब्बाजेत्वापि भिक्खूहि सद्धिं पेसेत्वा दस्सेतुं वट्टति । कुरुन्दियं पन वुत्तं — “सचे दूरं होति मग्गो च महाकन्तारो, गन्त्वा आपुच्छिस्सामा”ति पब्बाजेतुं वट्टती”ति । सचे पन मातापितूनं बहू पुत्ता होन्ति, एवञ्च वदन्ति — “भन्ते एतेसं दारकानं यं इच्छथ, तं पब्बाजेय्याथा”ति । दारके वीमंसित्वा यं इच्छति, सो पब्बाजेतब्बो । सचेपि सकलेन कुलेन वा गामेन वा अनुज्जातं होति “भन्ते इमस्मिं कुले वा गामे वा यं इच्छथ, तं पब्बाजेय्याथा”ति । यं इच्छति, सो

पब्बाजेतब्बोति ।

यावतके वा पन उस्सहतीति यत्तके सक्कोति ।

राहुलवत्थुकथा निद्धिता ।

सिक्खापददण्डकम्मवत्थुकथा

१०६. दससु सिक्खापदेसु पुरिमानं पञ्चन्नं अतिक्कमो नासनवत्थु, पच्छिमानं अतिक्कमो दण्डकम्मवत्थु ।

१०७. अप्पतिस्साति भिक्खू जेडुकट्टाने इस्सरियट्टाने न ठपेन्ति । असभागवुत्तिकाति समानजीविका न भवन्ति, विसभागजीविकाति अत्थो । अलाभाय परिसक्कतीति यथा लाभं न लभन्ति; एवं परक्कमति । अनत्थायाति उपदवाय । अवासायाति “किन्ति इमस्मिं आवासे न वसेय्यु”न्ति परक्कमति । अक्कोसति परिभासतीति अक्कोसति चेव भयदस्सनेन च तज्जेति । भेदेतीति पेसुज्जं उपसंहरित्वा भेदेति । आवरणं कातुन्ति “मा इध पविसा”ति निवारणं कातुं । यत्थ वा वसति यत्थ वा पटिक्कमतीति यत्थ वसति वा पविसति वा; उभयेनापि अत्तनो परिवेणञ्च वस्सग्गेन पत्तसेनासनञ्च वुत्तं ।

मुखद्वारिकं आहारं आवरणं करोन्तीति “अज्ज मा खाद, मा भुज्जा”ति एवं निवारेन्ति । न भिक्खवे मुखद्वारिको आहारो आवरणं कातब्बोति एत्थ “मा खाद, मा भुज्जा”ति वदतोपि “आहारं निवारेस्सामी”ति पत्तचीवरं अन्तो निक्खिपतोपि सब्बपयोगेसु दुक्कटं । अनाचारस्स पन दुब्बचसामणेस्स दण्डकम्मं कत्वा यागुं वा भत्तं वा पत्तचीवरं वा दस्सेत्वा “एत्तके नाम दण्डकम्मे आहटे इदं लच्छसी”ति वत्तुं वट्ठति । भगवता हि आवरणमेव दण्डकम्मं वुत्तं । धम्मसङ्गाहकत्थेरेहि पन अपराधानुरूपं उदकदारुवालिकादीनं आहरापनम्पि कातब्बन्ति वुत्तं, तस्मा तम्पि कातब्बं । तज्ज खो “ओरमिस्सति विरमिस्सती”ति अनुकम्पाय, न “नस्सिस्सति विब्भमिस्सती”ति आदिनयप्पवत्तेन पापज्झासयेन “दण्डकम्मं करोमी”ति च उण्हपासाणे वा निपज्जापेतुं पासाणिट्टकादीनि वा सीसे निक्खिपापेतुं उदकं वा पवेसेतुं न वट्ठति ।

सिक्खापददण्डकम्मवत्थुकथा निद्धिता ।

अनापुच्छावरणवत्थुआदिकथा

१०८. न भिक्खवे उपज्झायं अनापुच्छाति एत्थ “तुम्हाकं सामणेस्स अयं नाम अपराधो, दण्डकम्ममस्स करोथा”ति तिक्खत्तुं वुत्ते, सचे उपज्झायो दण्डकम्मं न करोति, सयं कातुं वट्ठति । सचेपि आदितोव उपज्झायो वदति “मय्हं सामणेरां दोसे सति तुम्हे दण्डकम्मं करोथा”ति कातुं वट्ठतियेव । यथा च सामणेरां एवं सद्धिविहारिकन्तेवासिकानम्पि दण्डकम्मं कातुं वट्ठति ।

अपलाळेन्तीति “तुम्हाकं पत्तं दस्साम, चीवरं दस्सामा”ति अत्तनो उपट्टानकरणत्थं सङ्गहन्ति । न भिक्खवे अज्जस्स परिसा अपलाळेत्तब्बाति एत्थ सामणेरा वा होन्तु उपसम्पन्ना वा, अन्तमसो दुस्सीलभिक्खुस्सापि परस्स परिसभूते भिन्दित्वा गण्हितुं न वट्ठति, आदीनवं पन वत्तुं वट्ठति “तया न्हायितुं आगतेन गूथमक्खनं विय कतं दुस्सीलं

निस्साय विहरन्तेना'ति । सचे सो सयमेव जानित्वा उपज्झं वा निस्सयं वा याचति, दातुं वट्टति ।

अनुजानामि भिक्खवे दसहङ्गेहि समन्नागतं सामणेरं नासेतुन्ति एत्थ कण्टकसिक्खापदवण्णनायं वुत्तासु तीसु नासनासु लिङ्गनासनाव अधिप्पेता, तस्मा यो पाणातिपातादीसु एकम्पि कम्मं करोति, सो लिङ्गनासनाय नासेतब्बो । यथा च भिक्खूनं पाणातिपातादीसु नानाआपत्तियो होन्ति, न तथा सामणेरानं । सामणेरो हि कुन्थकिपिल्लिकम्पि मारेत्वा मङ्गुरण्डकम्पि भिन्दित्वा नासेतब्बतयेव पापुणाति, तावदेवस्स सरणगमनानि च उपज्झायग्गहणज्ज सेनासनग्गाहो च पटिप्पस्सम्भति, सङ्खलाभं न लभति, लिङ्गमत्तमेव एकं अवसिद्धं होति । सो सचे आकिण्णदोसोव होति, आयतिं संवरे न तिड्ढति, निक्कट्टितब्बो । अथ सहसा विरज्झित्वा “दुट्ठ मया कत”न्ति पुन संवरे ठातुकामो होति, लिङ्गनासनकिच्चं नत्थि । यथानिवत्थपारुतस्सेव सरणानि दातब्बानि, उपज्झायो दातब्बो, सिक्खापदानि पन सरणगमनेनेव इज्झन्ति । सामणेरानज्हि सरणगमनं भिक्खूनं उपसम्पदकम्मवाचासदिसं, तस्मा भिक्खूनं विय चतुपारिसुद्धिसीलं, इमिनापि दससीलानि समादिन्नानेव होन्ति, एवं सन्तेपि दळ्हीकरणत्थं आयतिं संवरे पतिट्ठापनत्थं पुन दातब्बानि । सचे पुरिमिकाय पुन सरणानि गहितानि, पच्छिमिकाय वस्सावासिकं लच्छति । सचे पच्छिमिकाय गहितानि, सङ्गेन अपलोकेत्वा लाभो दातब्बो ।

अदिन्नादाने तिणसलाकमत्तेनापि वत्थुना, अब्रह्मचरिये तीसु मग्गेसु यत्थ कत्थचि विप्पटिपत्तिया, मुसावादे हस्साधिप्पायतायपि मुसा भणिते अस्समणो होति, नासेतब्बतं आपज्जति । मज्जपाने पन भिक्खुनो अजानित्वापि बीजतो पट्टाय मज्जं पिवन्तस्स पाचित्तियं । सामणेरो जानित्वा पिवन्तो सीलभेदं आपज्जति, न अजानित्वा । यानि पनस्स इतरानि पज्ज सिक्खापदानि, तेसु भिन्नेसु न नासेतब्बो, दण्डकम्मं कातब्बं । सिक्खापदे पन पुन दिन्नेपि अदिन्नेपि वट्टति । दण्डकम्मेन पन पीळेत्वा आयतिं संवरे ठपनत्थाय दातब्बमेव । सामणेरानं मज्जपानं सचित्तकं पाराजिकवत्थु, अयं विसेसो ।

अवण्णभासने पन अरहं सम्मासम्बुद्धोतिआदीनं पटिपक्खवसेन बुद्धस्स वा, स्वाक्खातोतिआदीनं पटिपक्खवसेन धम्मस्स वा, सुप्पटिपन्नोतिआदीनं पटिपक्खवसेन सङ्गस्स वा अवण्णं भासन्तो रतनत्तयं निन्दन्तो गरहन्तो आचरियुपज्झायादीहि “मा एवं अवचा”ति अवण्णभासने आदीनवं दस्सेत्वा निवारेतब्बो । सचे यावतत्तियं वुच्चमानो न ओरमति, कण्टकनासनाय नासेतब्बोति कुरुन्दियं वुत्तं । महाअट्ठकथायं पन “सचे एवं वुच्चमानो तं लद्धि निस्सज्जति, दण्डकम्मं कारेत्वा अच्चयं देसापेतब्बो । सचे न निस्सज्जति, तथेव आदाय पग्गय्ह तिड्ढति, लिङ्गनासनाय नासेतब्बो”ति वुत्तं, तं युत्तं । अयमेव हि नासना इध अधिप्पेताति ।

मिच्छादिट्ठिकेपि एसेव नयो । सस्सतुच्छेदानज्हि अज्जतरदिट्ठिको सचे आचरियादीहि ओवदियमानो निस्सज्जति, दण्डकम्मं कारेत्वा अच्चयं देसापेतब्बो । अप्पटिनिस्सज्जन्तोव नासेतब्बोति । भिक्खुनिदूसको चेत्थ कामं अब्रह्मचारिग्गहणेन गहितोव अब्रह्मचारिं पन आयतिं संवरे ठातुकामं सरणानि दत्वा उपसम्पादेतुं वट्टति । भिक्खुनिदूसको आयतिं संवरे ठातुकामोपि पब्बज्जम्पि न लभति, पगेव उपसम्पदन्ति एतमत्थं दस्सेतुं “भिक्खुनिदूसको”ति इदं विसुं दसमं अङ्गं वुत्तन्ति वेदितब्बं ।

अनापुच्छावरणवत्थुआदिकथा निट्ठिता ।

पण्डकवत्थुकथा

१०९. दहरे दहरेति तरुणे तरुणे । मोळिगल्लेति थूलसरीरे । हत्थिभण्डे अस्सभण्डेति हत्थिगोपके च अस्सगोपके च ।

पण्डको भिक्खवेति एत्थ आसित्तपण्डको उसूयपण्डको ओपक्कमिकपण्डको पक्खपण्डको नपुंसकपण्डकोति पञ्च पण्डका । तत्थ यस्स परेसं अङ्गजातं मुखेन गहेत्वा असुचिना आसित्तस्स परिळाहो वूपसम्मति, अयं आसित्तपण्डको । यस्स परेसं अङ्गजाचारं पस्सतो उसूयाय उप्पन्नाय परिळाहो वूपसम्मति, अयं उसूयपण्डको । यस्स उपक्कमेन बीजानि अपनीतानि, अयं ओपक्कमिकपण्डको । एकच्चो पन अकुसलविपाकानुभावेन काळपक्खे पण्डको होति, जुण्हपक्खे पनस्स परिळाहो वूपसम्मति, अयं पक्खपण्डको । यो पन पटिसन्धियंयेव अभावको उप्पन्नो, अयं नपुंसकपण्डकोति । तेसु आसित्तपण्डकस्स च उसूयपण्डकस्स च पब्बज्जा न वारिता, इतरेसं तिण्णं वारिता । तेसुपि पक्खपण्डकस्स यस्मिं पक्खे पण्डको होति, तस्मिंयेवस्स पक्खे पब्बज्जा वारिताति कुरुन्दियं वुत्तं । यस्स चेत्थ पब्बज्जा वारिता, तं सन्धाय इदं वुत्तं — “अनुपसम्पन्नो न उपसम्पादेतब्बो उपसम्पन्नो नासेतब्बो”ति । सोपि लिङ्गनासनेनेव नासेतब्बो । इतो परं “नासेतब्बो”ति वुत्तेसुपि एसेव नयो ।

पण्डवत्थुकथा निड्डिता ।

थेय्यसंवासकवत्थुकथा

११०. **पुराणकुलपुत्तोति** पुराणस्स अनुक्कमेन पारिजुज्जं पत्तस्स कुलस्स पुत्तो । मातिपक्खपितिपक्खतो कोलज्जा खीणा विनट्ठा मता अस्साति **खीणकोलज्जो** । **अनधिगतन्ति** अप्पत्तं । **फातिकातुन्ति** वट्ठेतुं । **इङ्गाति** उय्योजनत्थे निपातो । **अनुयुज्जियमानोति** एकमन्तं नेत्वा केसमस्सुओरोपनकासायपटिगहणसरणगमनउपज्झायगहणकम्मवाचानिस्सयधम्मो पुच्छियमानो । **एतमत्थं आरोचेसीति** एतं सयं पब्बजितभावं आदितो पट्टाय आचिक्खि ।

थेय्यसंवासको भिक्खवेति एत्थ तयो थेय्यसंवासका — लिङ्गत्येनको, संवासत्थेनको, उभयत्थेनकोति । तत्थ यो सयं पब्बजित्वा विहारं गन्त्वा न भिक्खुवस्सानि गणेति, न यथावुट्ठं वन्दनं सादियति, न आसनेन पटिबाहति, न उपोसथपवारणादीसु सन्दिस्सति, अयं लिङ्गमत्तस्सेव थेनितत्ता लिङ्गत्येनको नाम ।

यो पन भिक्खूहि पब्बाजितो सामणोरो समानोपि विदेसं गन्त्वा “अहं दसवस्सो वा वीसतिवस्सो वा”ति मुसा वत्वा भिक्खुवस्सानि गणेति, यथावुट्ठं वन्दनं सादियति, आसनेन पटिबाहति, उपोसथपवारणादीसु सन्दिस्सति, अयं संवासमत्तस्सेव थेनितत्ता संवासत्थेनको नाम । भिक्खुवस्सगणनादिको हि सब्बोपि किरियभेदो इमस्मिं अत्थे “संवासो”ति वेदितब्बो । सिक्खं पच्चक्खाय “न मं कोचि जानाती”ति एवं पटिपज्जन्तेपि एसेव नयो ।

यो पन सयं पब्बजित्वा विहारं गन्त्वा भिक्खुवस्सानि गणेति, यथावुट्ठं वन्दनं सादियति, आसनेन पटिबाहति, उपोसथपवारणादीसु सन्दिस्सति, अयं लिङ्गस्स चेव संवासस्स च थेनितत्ता उभयत्थेनको नाम । अयं तिविधोपि थेय्यसंवासको अनुपसम्पन्नो न उपसम्पादेतब्बो, उपसम्पन्नो नासेतब्बो, पुन पब्बज्जं याचन्तोपि न पब्बाजेतब्बो ।

एत्थ च असम्मोहत्थं इदं पकिण्णकं वेदितब्बं —

“राजदुब्धिक्खकन्तार-रोगवेरिभयेहि वा ।

चीवराहरणत्थं वा, लिङ्गं आदियतीध यो॥

संवासं नाधिवासेति, याव सो सुद्धमानसो ।

थेय्यसंवासको नाम, ताव एस न वुच्चती'ति॥

तत्रायं वित्थारनयो — इधेकच्चस्स राजा कुद्धो होति, सो “एवं मे सोत्थि भविस्सती”ति सयमेव लिङ्गं गहेत्वा पलायति । तं दिस्वा रज्जो आरोचेन्ति । राजा “सचे पब्बजितो, न तं लब्भा किञ्चि कातु”न्ति तस्मिं कोधं पटिविनेति, सो “वूपसन्तं मे राजभय”न्ति सङ्गमज्झं अनोसरित्वाव गिहिलिङ्गं गहेत्वा आगतो पब्बाजेतब्बो । अथापि “सासनं निस्साय मया जीवितं लद्धं, हन्द दानि अहं पब्बजामी”ति उप्पन्नसंवेगो तेनेव लिङ्गेन आगन्त्वा आगन्तुकवत्तं न सादियति, भिक्खूहि पुट्ठो वा अपुट्ठो वा यथाभूतमत्तानं आविकत्वा पब्बज्जं याचति, लिङ्गं अपनेत्वा पब्बाजेतब्बो । सचे पन वत्तं सादियति, पब्बजितालयं दस्सेति, सब्बं पुब्बे वुत्तं वस्सगणनादिभेदं विधिं पटिपज्जति, अयं न पब्बाजेतब्बो ।

इध पनेकच्चो दुब्भिक्खे जीवितुं असक्कोन्तो सयमेव लिङ्गं गहेत्वा सब्बपासण्डियभत्तानि भुज्जन्तो दुब्भिक्खे वीतिवत्ते सङ्गमज्झं अनोसरित्वाव गिहिलिङ्गं गहेत्वा आगतोति सब्बं पुरिमसदिसमेव ।

अपरो महाकन्तारं नित्थरितुकामो होति, सत्थवाहो च पब्बजिते गहेत्वा गच्छति । सो “एवं मं सत्थवाहो गहेत्वा गमिस्सती”ति सयमेव लिङ्गं गहेत्वा सत्थवाहेन सद्धिं कन्तारं नित्थरित्वा खेमन्तं पत्वा सङ्गमज्झं अनोसरित्वाव गिहिलिङ्गं गहेत्वा आगतोति सब्बं पुरिमसदिसमेव ।

अपरो रोगभये उप्पन्ने जीवितुं असक्कोन्तो सयमेव लिङ्गं गहेत्वा सब्बपासण्डियभत्तानि भुज्जन्तो रोगभये वूपसन्ते सङ्गमज्झं अनोसरित्वाव गिहिलिङ्गं गहेत्वा आगतोति सब्बं पुरिमसदिसमेव ।

अपरस्स एको वेरिको कुद्धो होति, घातेतुकामो न विचरति, सो “एवं मे सोत्थि भविस्सती”ति सयमेव लिङ्गं गहेत्वा पलायति । वेरिको “कुहिं सो”ति परियेसन्तो “पब्बजित्वा पलातो”ति सुत्वा “सचे पब्बजितो, न तं लब्भा किञ्चि कातु”न्ति तस्मिं कोधं पटिविनेति । सो “वूपसन्तं मे वेरिभय”न्ति सङ्गमज्झं अनोसरित्वाव गिहिलिङ्गं गहेत्वा आगतोति सब्बं पुरिमसदिसमेव ।

अपरो जातिकुलं गन्त्वा सिक्खं पच्चक्खाय गिहि हुत्वा “इमानि चीवरानि इध विनस्सिस्सन्ति, सचेपि इमानि गहेत्वा विहारं गमिस्सामि, अन्तरामग्गे मं ‘चोरो’ति गहेस्सन्ति, यन्नूनाहं कायपरिहारियानि कत्वा गच्छेय्य”न्ति चीवराहरणत्थं निवासेत्वा च पारुपित्वा च विहारं गच्छति । तं दूरतोव आगच्छन्तं दिस्वा सामणेरा च दहरा च अब्भुग्गच्छन्ति, वत्तं दस्सेन्ति । सो न सादियति, यथाभूतमत्तानं आविकरोति । सचे भिक्खू “न दानि मयं तं मुञ्चिस्सामा”ति बलक्कारेन पब्बाजेतुकामा होन्ति, कासायानि अपनेत्वा पुन पब्बाजेतब्बो । सचे पन “नयिमे मम हीनायावत्तभावं जानन्ती”ति तंयेव भिक्खुभावं पटिजानित्वा सब्बं पुब्बे वुत्तं वस्सगणनादिभेदं विधिं पटिपज्जति, अयं न पब्बाजेतब्बो ।

अपरो महासामणेरो जातिकुलं गन्त्वा उप्पब्बजित्वा कम्मन्तानुद्धानेन उब्बाळ्हो हुत्वा पुन “दानि अहं समणोव भविस्सामि, थेरोपि मे उप्पब्बजितभावं न जानाती”ति तदेव पत्तचीवरं आदाय विहारं आगच्छति, नापि तमत्थं भिक्खूनं आरोचेति, सामणेराभावं पटिजानाति, अयं थेय्यसंवासकोयेव पब्बज्जं न लभति । सचेपिस्स लिङ्गगहणकाले एवं होति,

“नाहं कस्सचि आरोचेस्सामी”ति विहारञ्च गतो आरोचेति, गहणेनेव थेय्यसंवासको। अथापिस्स “गहणकाले आचिक्खिस्सामी”ति चित्तं उप्पन्नं होति, विहारञ्च गन्त्वा “कुहिं त्वं आवुसो गतो”ति वुत्तो “न दानि मं इमे जानन्ती”ति वज्जेत्वा नाचिक्खति, “नाचिक्खिस्सामी”ति सह धुरनिक्खेपेन अयम्पि थेय्यसंवासकोव। सचे पनस्स गहणकालेपि “आचिक्खिस्सामी”ति चित्तं उप्पन्नं होति, विहारं गन्त्वापि आचिक्खति, अयं पुन पब्बज्जं लभति।

अपरो दहरसामणोरो महन्तो वा पन अब्यत्तो, सो पुरिमनयेनेव उप्पब्बजित्वा घरे वच्छकरक्खणादीनि कम्मणि कातुं न इच्छति, तमेनं जातका तानियेव कासायानि अच्छादेत्वा थालकं वा पत्तं वा हत्थे दत्वा “गच्छ समणोव होही”ति घरा नीहरन्ति। सो विहारं गच्छति, नेव नं भिक्खू जानन्ति “अयं उप्पब्बजित्वा पुन सयमेव पब्बजितो”ति, नापि सयं जानाति, “यो एवं पब्बजति, सो थेय्यसंवासको नाम होती”ति। सचे तं परिपुण्णवस्सं उपसम्पादेन्ति, सूपसम्पन्नो। सचे पन अनुपसम्पन्नकालेयेव विनयविनिच्छये वत्तमाने सुणाति, “यो एवं पब्बजति, सो थेय्यसंवासको नाम होती”ति। तेन “मया एवं कत”न्ति भिक्खूनां आचिक्खितब्बं, एवं पुन पब्बज्जं लभति। सचे “न दानि मं कोचि जानाती”ति नारोचेति, धुरं निक्खित्तमत्ते थेय्यसंवासको।

भिक्खु सिक्खं पच्चक्खाय लिङ्गं अनपनेत्वा दुस्सीलकम्मं कत्वा वा अकत्वा वा पुन सब्बं पुब्बे वुत्तं वस्सगणनादिभेदं विधिं पटिपज्जति, थेय्यसंवासको होति। सिक्खं अप्पच्चक्खाय सल्लिङ्गे ठितो मेथुनं पटिसेवित्वा वस्सगणनादिभेदं विधिं आपज्जन्तो थेय्यसंवासको न होति, पब्बज्जामत्तं लभति। अन्धकट्टकथायं पन एसो थेय्यसंवासकोति वुत्तं, तं न गहेतब्बं।

एको भिक्खु कासाये सउस्साहोव ओदातं निवासेत्वा मेथुनं पटिसेवित्वा पुन कासायानि निवासेत्वा वस्सगणनादिभेदं सब्बं विधिं आपज्जति, अयम्पि थेय्यसंवासको न होति, पब्बज्जामत्तं लभति। सचे पन कासाये धुरं निक्खिपित्वा ओदातं निवासेत्वा मेथुनं पटिसेवित्वा पुन कासायानि निवासेत्वा वस्सगणनादिभेदं सब्बं विधिं आपज्जति, थेय्यसंवासको होति।

सामणोरो सल्लिङ्गे ठितो मेथुनादिअस्समणकरणधम्मं आपज्जित्वापि थेय्यसंवासको न होति। सचेपि कासाये सउस्साहोव कासायानि अपनेत्वा मेथुनं पटिसेवित्वा पुन कासायानि निवासेति, नेव थेय्यसंवासको होति। सचे पन कासाये धुरं निक्खिपित्वा नग्गो वा ओदातनिवत्थो वा मेथुनसेवनादीहि अस्समणो हुत्वा कासायं निवासेति, थेय्यसंवासको होति। सचेपि गिहिभावं पत्थयमानो कासावं ओवट्टिकं वा कत्वा अज्जेन वा आकारेन गिहिनिवासनेन निवासेति “सोभति नु खो मे गिहिलिङ्गं, न सोभती”ति वीमंसनत्थं, रक्खति ताव। “सोभती”ति सम्पटिच्छित्वा पन पुन लिङ्गं सादियन्तो थेय्यसंवासको होति। ओदातं निवासेत्वा वीमंसनसम्पटिच्छनेसुपि एसेव नयो।

सचे पन निवत्थकासायस्स उपरि ओदातं निवासेत्वा वीमंसति वा सम्पटिच्छति वा, रक्खतियेव। भिक्खुनियापि एसेव नयो। सापि हि गिहिभावं पत्थयमाना सचे कासायं गिहिनिवासनं निवासेति, “सोभति नु खो मे गिहिलिङ्गं, न सोभती”ति वीमंसनत्थं, रक्खति ताव। सचे “सोभती”ति सम्पटिच्छति, न रक्खति। ओदातं निवासेत्वा वीमंसनसम्पटिच्छनेसुपि एसेव नयो। निवत्थकासायस्स पन उपरि ओदातं निवासेत्वा वीमंसतु वा सम्पटिच्छतु वा, रक्खतियेव।

सचे कोचि वुट्ठपब्बजितो वस्सानि अगणेतवा पाळियम्पि अट्ठत्वा एकपस्सेनागन्त्वा महापेळादीसु कटच्छुना उक्खित्ते भत्तपिण्डे पत्तं उपनामेत्वा सेनो विय मंसपेसिं गहेत्वा गच्छति, थेय्यसंवासको न होति। भिक्खुवस्सानि पन गणेतवा

गणहन्तो थेय्यसंवासको होति ।

सयं सामणेरोव सामणेरपटिपाटिया कूटवस्सानि गणेत्वा गणहन्तो थेय्यसंवासको न होति । भिक्खु भिक्खुपटिपाटिया कूटवस्सानि गणेत्वा गणहन्तो भण्डगघेन कारेतब्बोति ।

थेय्यसंवासकवत्थुकथा निड्ढिता ।

तित्थियपक्कन्तककथा

तित्थियपक्कन्तको भिक्खवेति एत्थ पन तित्थियेसु पक्कन्तो पविट्ठोति तित्थियपक्कन्तको । सो न केवलं न उपसम्पादेतब्बो, अथ खो न पब्बाजेतब्बोपि । तत्रायं विनिच्छयो — उपसम्पन्नो भिक्खु तित्थियो भविस्सामीति सलिङ्गेनेव तेसं उपस्सयं गच्छति, पदवारे पदवारे दुक्कटं । तेसं लिङ्गे आदिन्नमत्ते तित्थियपक्कन्तको होति । योपि सयमेव “तित्थियो भविस्सामी”ति कुसचीरादीनि निवासेति, तित्थियपक्कन्तको होतियेव । यो पन नग्गो न्हायन्तो अत्तानं ओलोकेत्वा “सोभति मे आजीवकभावो, आजीवको भविस्सामी”ति कासायानि अनादाय नग्गोव आजीवकानं उपस्सयं गच्छति, पदवारे पदवारे दुक्कटं । सचे पनस्स अन्तरामग्गे हिरौत्तप्यं उप्पज्जति, दुक्कटानि देसेत्वा मुच्चति । तेसं उपस्सयं गन्त्वापि तेहि वा ओवदितो अत्तना वा “इमेसं पब्बज्जा अतिदुक्खा”ति निवत्तन्तोपि मुच्चतियेव ।

सचे पन “किं तुम्हाकं पब्बज्जाय उक्कट्टु”न्ति पुच्छित्वा “केसमस्सुलुञ्चनादीनी”ति वुत्तो एककेसम्पि लुञ्चापेति, उक्कटिकप्पधानादीनि वा वत्तानि आदियति, मोरपिञ्छादीनि वा निवासेति, तेसं लिङ्गं गणहति, “अयं पब्बज्जा सेट्ठा”ति सेट्ठभावं वा उपगच्छति, न मुच्चति, तित्थियपक्कन्तको होति । सचे पन “सोभति नु खो मे तित्थियपब्बज्जा, ननु खो सोभती”ति वीमंसनत्थं कुसचीरादीनि वा निवासेति, जटं वा बन्धति, खारिकाजं वा आदियति, याव न सम्पटिच्छति, ताव नं लद्धि रक्खति, सम्पटिच्छित्तमत्ते तित्थियपक्कन्तको होति । अच्छिन्नचीवरो पन कुसचीरादीनि निवासेन्तो राजभयादीहि वा तित्थियलिङ्गं गणहन्तो लद्धिया अभावेन नेव तित्थियपक्कन्तको होति ।

अयञ्च तित्थियपक्कन्तको नाम उपसम्पन्नभिक्खुना कथितो, तस्मा सामणेरो सलिङ्गेन तित्थायतनं गतोपि पुन पब्बज्जञ्च उपसम्पदञ्च लभतीति कुरुन्दियं वुत्तं । पुरिमो पन थेय्यसंवासको अनुपसम्पन्नेन कथितो; तस्मा उपसम्पन्नो कूटवस्सं गणेतोपि अस्समणो न होति । लिङ्गे सउस्साहो पाराजिकं आपज्जित्वा भिक्खुवस्सादीनि गणेतोपि थेय्यसंवासको न होतीति ।

तित्थियपक्कन्तककथा निड्ढिता ।

तिरच्छानगतवत्थुकथा

१११. नागयोनिया अट्टीयतीति एत्थ किञ्चापि सो पवत्तियं कुसलविपाकेन देवसम्पत्तिसदिसं इस्सरियसम्पत्तिं अनुभोति, अकुसलविपाकपटिसन्धिकस्स पन तस्स सजातिया मेथुनपटिसेवने च विस्सट्ठिनिदोक्कमने च नागसरीरं पातुभवति उदकसञ्चारिकं मण्डूकभक्खं, तस्मा सो ताय नागयोनिया अट्टीयति । हरायतीति लज्जति । जिगुच्छतीति अत्तभावं जिगुच्छति । तस्स भिक्खुनो निक्खन्तेति तस्मिं भिक्खुस्मिं निक्खन्ते । अथ वा तस्स भिक्खुनो निक्खमनेति अत्थो । विस्सट्ठो निदं ओक्कमीति तस्मिं अनिक्खन्ते विस्सरभयेन सतिं अविस्सज्जित्वा कपिमिद्धवसेनेव निद्दायन्तो

निक्खन्ते सतिं विस्सज्जित्वा विस्सट्ठो निरासङ्को महानिदं पटिपज्जि । **विस्सरमकासी**ति भयवसेन समणसज्जं पहाय विरूपं महासद्धमकासि ।

तुम्हे खोत्थाति तुम्हे खो अत्थ; अकारस्स लोपं कत्वा वुत्तं । तुम्हे खो नागा ज्ञानविपस्सनामग्गफलानं अभब्बत्ता इमस्मिं धम्मविनये अविरुद्धिहधम्मा अत्थ, विरुद्धिहधम्मा न भवत्थाति अयमेत्थ सङ्खेपत्थो । **सजातिया**ति नागिया एव । यदा पन मनुस्सिस्थिआदिभेदाय अज्जजातिया पटिसेवति, तदा देवपुत्तो विय होति । एत्थ च पवत्तियं अभिण्हं सभावपातुकम्मदस्सनवसेन “द्वे पच्चया”ति वुत्तं । नागस्स पन पच्चसु कालेसु सभावपातुकम्मं होति — पटिसन्धिकाले, तचजहनकाले, सजातिया मेथुनकाले, विस्सट्ठनिदोक्कमनकाले, चुतिकालेति ।

तिरच्छानगतो भिक्खवेति एत्थ नागो वा होतु सुपण्णमाणवकादीनं वा अज्जतरो, अन्तमसो सक्कं देवराजानं उपादाय यो कोचि अमनुस्सजातियो, सब्बोव इमस्मिं अत्थे तिरच्छानगतोति वेदितब्बो । सो नेव उपसम्पादेतब्बो, न पब्बाजेतब्बो, उपसम्पन्नोपि नासेतब्बोति ।

तिरच्छानगतवत्थुकथा निड्डिता ।

मातुघातकादिवत्थुकथा

११२. मातुघातकादिवत्थूसु — **निक्खन्तिं करेय्यन्ति** निक्खमनं निग्गमनं अपवाहनं करेय्यन्ति अत्थो । **मातुघातको भिक्खवे**ति एत्थ येन मनुस्सिस्थिभूता जनिका माता सयम्पि मनुस्सजातिकेनेव सता सज्जिच्च जीविता वोरोपिता, अयं आनन्तरियेन मातुघातककम्मेन मातुघातको, एतस्स पब्बज्जा च उपसम्पदा च पटिक्खत्ता । येन पन मनुस्सिस्थिभूतापि अजनिका पोसावनिका माता वा महामाता वा चूळमाता वा जनिकापि वा न मनुस्सिस्थिभूता माता घातिता, तस्स पब्बज्जा न वारिता, न च आनन्तरिको होति । येन सयं तिरच्छानभूतेन मनुस्सिस्थिभूता माता घातिता, सोपि आनन्तरिको न होति, तिरच्छानगतत्ता पनस्स पब्बज्जा पटिक्खत्ता । सेसं उत्तानमेव । पितुघातकेपि एसेव नयो । सचेपि हि वेसिया पुत्तो होति, “अयं मे पिता”ति न जानाति, यस्स सम्भवेन निब्बत्तो, सो चे अनेन घातितो, पितुघातकोत्वेव सङ्ख्यं गच्छति, आनन्तरियज्ज फुसति ।

११४. अरहन्तघातकोपि मनुस्सअरहन्तवसेनेव वेदितब्बो । मनुस्सजातियज्झि अन्तमसो अपब्बजितम्पि खीणासवं दारकं दारिकं वा सज्जिच्च जीविता वोरोपेन्तो अरहन्तघातकोव होति, आनन्तरियज्ज फुसति, पब्बज्जा चस्स वारिता । अमनुस्सजातिकं पन अरहन्तं मनुस्सजातिकं वा अवसेसं अरियपुग्गलं घातेत्वा आनन्तरियो न होति, पब्बज्जापिस्स न वारिता, कम्मं पन बलवं होति । तिरच्छानो मनुस्सअरहन्तम्पि घातेत्वा आनन्तरियो न होति, कम्मं पन भारियन्ति अयमेत्थ विनिच्छयो । **ते वधाय ओनीयन्ती**ति वधत्थाय ओनीयन्ति, मारेतुं नीयन्तीति अत्थो । यं पन पाळियं “सचा च मय”न्ति वुत्तं, तस्स सचे मयन्ति अयमेवत्थो । “सचे”ति हि वत्तब्बे एत्थ “सचा च” इति अयं निपातो वुत्तो । “सचे च” इच्चेव वा पाठो । तत्थ सचेति सम्भावनत्थे निपातो; च इति पदपूरणमत्ते । “सचज्ज मय”न्तिपि पाठो । तस्स सचे अज्ज मयन्ति अत्थो ।

११५. **भिक्खुनिदूसको भिक्खवे**ति एत्थ यो पकतत्तं भिक्खुनिं तिण्णं मग्गानं अज्जतरस्मिं दूसेति, अयं भिक्खुनिदूसको नाम । एतस्स पब्बज्जा च उपसम्पदा च वारिता । यो पन कायसंसग्गेन सीलविनासं पापेति, तस्स पब्बज्जा

च उपसम्पदा च न वारिता । बलक्कारेण ओदातवत्थवसनं कत्वा अनिच्छमानंयेव दूसेन्तोपि भिक्खुनिदूसकोयेव । बलक्कारेण पण ओदातवत्थवसनं कत्वा इच्छमानं दूसेन्तो भिक्खुनिदूसको न होति । कस्मा? यस्मा गिहिभावे सम्पटिच्छित्तमत्तेयेव सा अभिक्खुनी होति । सकिं सीलविपन्नं पण पच्छा दूसेन्तो सिक्खमानासामणेरीसु च विप्पटिपज्जन्तो नेव भिक्खुनिदूसको होति, पब्बज्जम्पि उपसम्पदम्पि लभति ।

सङ्गभेदको भिक्खवेति एत्थ यो देवदत्तो विय सासनं उद्धम्मं उब्बिनयं कत्वा चतुन्नं कम्मानं अज्जतरवसेन सङ्गं भिन्दति, अयं सङ्गभेदको नाम । एतस्स पब्बज्जा च उपसम्पदा च वारिता ।

लोहितुप्पादको भिक्खवेति एत्थापि यो देवदत्तो विय दुट्ठचित्तेन वधकचित्तेन तथागतस्स जीवमानकसरीरे खुद्धकमक्खिकाय पिवनकमत्तम्पि लोहितं उप्पादेति, अयं लोहितुप्पादको नाम । एतस्स पब्बज्जा च उपसम्पदा च वारिता । यो पण रोगवूपसमनत्थं जीवको विय सत्थेन फालेत्वा पूतिमंसञ्च लोहितञ्च नीहरित्वा फासुं करोति, बहुं सो पुज्जं पसवतीति ।

मातुघातकादिवत्थुकथा निड्डिता ।

उभतोब्यञ्जनकवत्थुकथा

११६. उभतोब्यञ्जनको भिक्खवेति इत्थिनिमित्तुप्पादनकम्मतो च पुरिसनिमित्तुप्पादनकम्मतो च उभतो व्यञ्जनमस्स अत्थीति **उभतोब्यञ्जनको** । करोतीति पुरिसनिमित्तेन इत्थीसु मेथुनवीतिक्कमं करोति । **कारापेतीति** परं समादपेत्वा अत्तनो इत्थिनिमित्ते कारापेति, सो दुविधो होति — इत्थिउभतोब्यञ्जनको, पुरिसउभतोब्यञ्जनकोति ।

तत्थ इत्थिउभतोब्यञ्जनकस्स इत्थिनिमित्तं पाकटं होति, पुरिसनिमित्तं पटिच्छन्नं । पुरिसउभतोब्यञ्जनकस्स पुरिसनिमित्तं पाकटं, इत्थिनिमित्तं पटिच्छन्नं । इत्थिउभतोब्यञ्जनकस्स इत्थीसु पुरिसत्तं करोन्तस्स इत्थिनिमित्तं पटिच्छन्नं होति, पुरिसनिमित्तं पाकटं होति । पुरिसउभतोब्यञ्जनकस्स पुरिसानं इत्थिभावं उपगच्छन्तस्स पुरिसनिमित्तं पटिच्छन्नं होति, इत्थिनिमित्तं पाकटं होति । इत्थिउभतोब्यञ्जनको सयञ्च गब्भं गण्हाति, परञ्च गण्हापेति । पुरिसउभतोब्यञ्जनको पण सयं न गण्हाति, परं गण्हापेतीति, इदमेतेसं नानाकरणं । कुरुन्दियं पण वुत्तं — “यदि पटिसन्धियं पुरिसलिङ्गं पवत्ते इत्थिलिङ्गं निब्बत्तति, यदि पटिसन्धियं इत्थिलिङ्गं पवत्ते पुरिसलिङ्गं निब्बत्तती”ति । तत्थ विचारणक्कमो वित्थारतो अट्ठसालिनीया धम्मसङ्गहट्ठकथाय वेदितब्बो । इमस्स पण दुविधस्सापि उभतोब्यञ्जनकस्स नेव पब्बज्जा अत्थि, न उपसम्पदाति इदमिध वेदितब्बं ।

उभतोब्यञ्जनकवत्थुकथा निड्डिता ।

अनुपज्झायकादिवत्थुकथा

११७. तेन खो पण समयेनाति येन समयेन भगवता सिक्खापदं अपज्जत्तं होति, तेन समयेन । **अनुपज्झायकन्ति** उपज्झं अगाहापेत्वा सब्बेन सब्बं उपज्झायविरहितं । एवं उपसम्पन्ना नेव धम्मतो न आमिसतो सङ्गहं लभन्ति, ते परिहायन्ति येव, न वड्ढन्ति । **न भिक्खवे अनुपज्झायकोति** उपज्झं अगाहापेत्वा निरुपज्झायको न उपसम्पादेतब्बो । **यो उपसम्पादेय्य आपत्ति दुक्कटस्साति** सिक्खापदपज्जत्तितो पट्ठाय एवं उपसम्पादेन्तस्स आपत्ति होति; कम्मं पण न

कुप्पति । केचि कुप्पतीति वदन्ति, तं न गहेतब्बं । **सङ्केन उपज्झायेनाति** आदीसुपि उभतोव्यञ्जनकुपज्झायपरियोसानेसु एसेव नयो ।

अनुपज्झायकादिवत्थुकथा निड्ढिता ।

अपत्तकादिवत्थुकथा

११८. हत्थेसु पिण्डाय चरन्तीति यो हत्थेसु पिण्डो लब्धमिति, तदत्थाय चरन्ति । **सेय्यथापि तिथियाति** यथा आजीवकनामका तिथिया; सूपव्यञ्जनेहि मिस्सेत्वा हत्थेसु ठपितपिण्डमेव हि ते भुज्जन्ति । **आपत्ति दुक्कटस्साति** एवं उपसम्पादेन्तस्सेव आपत्ति होति, कम्मं पन न कुप्पति । **अचीवरकादिवत्थूसुपि** एसेव नयो ।

याचितकेनाति “याव उपसम्पदं करोम, ताव देथा”ति याचित्वा गहितेन; तावकालिकेनाति अत्थो । ईदिसेन हि पत्तेन वा चीवरेन वा पत्तचीवरेन वा उपसम्पादेन्तस्सेव आपत्ति होति, कम्मं पन न कुप्पति, तस्मा परिपुण्णपत्तचीवरोव उपसम्पादेतब्बो । सचे तस्स नत्थि, आचरियुपज्झाया चस्स दातुकामा होन्ति, अज्जे वा भिक्खू निरपेक्खेहि निस्सज्जित्वा अधिद्वानुपगं पत्तचीवरं दातब्बं । पब्बज्जापेक्खं पन पण्डुपलासं याचितकेनापि पत्तचीवरेन पब्बाजेतुं वट्ठति, सभागद्वाने विस्सासेन गहेत्वापि पब्बाजेतुं वट्ठति ।

सचे पन अपक्कं पत्तं चीवरूपगानि च वत्थानि गहेत्वा आगतो होति, याव पत्तो पच्चति, चीवरानि च करियन्ति, ताव विहारे वसन्तस्स अनामद्वपिण्डपातं दातुं वट्ठति, थालके भुज्जितुं वट्ठति, पुरेभत्तं सामणेरभागसमको आमिसभागो दातुं वट्ठति । सेनासनग्गाहो पन सलाकभत्तउद्देसभत्तनिमन्तनादीनि च न वट्ठन्ति । पच्छाभत्तम्पि सामणेरभागसमो तेलमधुफाणितादिभेसज्जभागो वट्ठति । सचे गिलानो होति, भेसज्जमस्स कातुं वट्ठति, सामणेरस्स विय च सब्बं पटिजगनकम्मन्ति ।

अपत्तकादिवत्थुकथा निड्ढिता ।

हत्थच्छिन्नादिवत्थुकथा

११९. हत्थच्छिन्नादिवत्थूसु — **हत्थच्छिन्नोति** यस्स हत्थतले वा मणिबन्धे वा कप्परे वा यत्थ कत्थचि एको वा द्वे वा हत्था छिन्ना होन्ति । **पादच्छिन्नोति** यस्स अगगपादे वा गोप्फकेसु वा जङ्घाय वा यत्थ कत्थचि एको वा द्वे वा पादा छिन्ना होन्ति । **हत्थपादच्छिन्नोति** यस्स वुत्तप्पकारेनेव चतूसु हत्थपादेसु द्वे वा तयो वा सब्बे वा हत्थपादा छिन्ना होन्ति । **कण्णच्छिन्नोति** यस्स कण्णमूले वा कण्णसक्खलिकाय वा एको वा द्वे वा कण्णा छिन्ना होन्ति । यस्स पन कण्णाविद्धे छिज्जन्ति, सक्का च होति सङ्घाटेतुं, सो कण्णं सङ्घाटेत्वा पब्बाजेतब्बो । **नासच्छिन्नोति** यस्स अजपदके वा अगगे वा एकपुटे वा यत्थ कत्थचि नासा छिन्ना होति । यस्स पन नासिका सक्का होति सन्धेतुं, सो तं फासुकं कत्वा पब्बाजेतब्बो । **कण्णनासच्छिन्नो** उभयवसेन वेदितब्बो । **अङ्गुलिच्छिन्नोति** यस्स नखसेसं अदस्सेत्वा एका वा बहू वा अङ्गुलियो छिन्ना होन्ति । यस्स पन सुत्ततन्तुमत्तम्पि नखसेसं पज्जायति, तं पब्बाजेतुं वट्ठति । **अळच्छिन्नोति** यस्स चतूसु अङ्गुलिकेसु अङ्गुलियं वुत्तनयेनेव एको वा बहू वा अङ्गुलिका छिन्ना होन्ति । **कण्डरच्छिन्नोति** यस्स कण्डरनामका महान्हारु पुरतो वा पच्छतो वा छिन्ना होन्ति; येसु एकस्सपि छिन्नत्ता अगगपादेन वा चङ्कमति, मूलेन वा चङ्कमति, न वा पादं पतिट्ठापेतुं सक्कोति ।

फणहत्थकोति यस्स वग्गुलिपक्खका विय अङ्गुलियो सम्बद्धा होन्ति; एतं पब्बाजेतुकामेन अङ्गुलन्तरिकायो फालेत्वा सब्बं अन्तरचम्मं अपनेत्वा फासुकं कत्वा पब्बाजेतब्बो। यस्सपि छ अङ्गुलियो होन्ति, तं पब्बाजेतुकामेन अधिकअङ्गुलिं छिन्दित्वा फासुकं कत्वा पब्बाजेतब्बो।

खुज्जोति यो उरस्स वा पिट्ठिया वा पस्सस्स वा निक्खन्तत्ता खुज्जसरीरो। यस्स पन किञ्चि किञ्चि अङ्गपच्चङ्गं ईसकं वङ्गं, तं पब्बाजेतुं वट्ठति। महापुरिसो एव हि ब्रह्मज्जुगतो, अवसेसो सत्तो अखुज्जो नाम नत्थि।

वामनोति जङ्घवामनो वा कटिवामनो वा उभयवामनो वा। जङ्घवामनस्स कटितो पट्टाय हेट्ठिमकायो रस्सो होति, उपरिमकायो परिपुण्णो। कटिवामनस्स कटितो पट्टाय उपरिमकायो रस्सो होति, हेट्ठिमकायो परिपुण्णो। उभयवामनस्स उभोपि काया रस्सा होन्ति, येसं रस्सत्ता भूतानं विय परिवट्ठमो महाकुच्छिघटसदिसो अत्तभावो होति, तं तिविधम्मि पब्बाजेतुं न वट्ठति।

गलगण्डीति यस्स कुम्भण्डं विय गले गण्डो होति। देसनामत्तमेव चेतं, यस्मिं किस्मिञ्चि पन पदेसे गण्डे सति न पब्बाजेतब्बो। तत्थ विनिच्छयो — “न भिक्खवे पच्चहि आबाधेहि फुट्ठो पब्बाजेतब्बो”ति एत्थ वुत्तनयेनेव वेदितब्बो। **लक्खणाहतकसाहतलिखितकेसु** यं वत्तब्बं, तं “न भिक्खवे लक्खणाहतो”ति आदीसु वुत्तमेव।

सीपदीति भारपादो वुच्चति। यस्स पादो थूलो होति सज्जातपिळको खरो, सो न पब्बाजेतब्बो। यस्स पन न ताव खरभावं गण्हाति, सक्का होति उपनाहं बन्धित्वा उदकआवाटे पवेसेत्वा उदकवालिक्काय पूरेत्वा यथा सिरा पज्जायन्ति, जङ्घा च तेलनाळिका विय होति, एवं मिलापेतुं सक्का, तस्स पादं ईदिसं कत्वा तं पब्बाजेतुं वट्ठति। सचे पुन वट्ठति, उपसम्पादेन्तेनापि तथा कत्वाव उपसम्पादेतब्बो।

पापरोगीति अरिसभगन्दरपित्तसेम्हकाससोसादीसु येन केनचि रोगेन निच्चातुरो अतेकिच्छरोगो जेगुच्छो अमनापो; अयं न पब्बाजेतब्बो।

परिसदूसकोति यो अत्तनो विरूपताय परिसं दूसेति; अतिदीघो वा होति अज्जेसं सीसप्पमाणनाभिप्पदेसो, अतिरस्सो वा उभयवामनभूतरूपं विय, अतिकाळो वा झापितखेत्ते खाणुको विय, अच्चोदातो वा दधितक्कादीहि पमज्जितमट्टतम्बलोहवण्णो, अतिकिसो वा मन्दमंसलोहितो अट्ठिसिराचम्मसरीरो विय, अतिथूलो वा भारियमंसो, महोदरो वा महाभूतसदिसो, अतिमहन्तसीसो वा पच्छिं सीसे कत्वा ठितो विय, अतिखुद्दकसीसो वा सरीरस्स अननुरूपेन अतिखुद्दकेन सीसेन समन्नागतो, कूटकूटसीसो वा तालफलपिण्डिसदिसेन सीसेन समन्नागतो, सिखरसीसो वा उद्धं अनुपुब्बतनुकेन सीसेन समन्नागतो, नाळिसीसो वा महावेळुपब्बसदिसेन सीसेन समन्नागतो, कप्पसीसो वा पब्भारसीसो वा चतूसु पस्सेसु येन केनचि पस्सेन ओणतेन सीसेन समन्नागतो, वणसीसो वा पूतिसीसो वा कण्णिककेसो वा पाणकेहि खायितकेदारे सस्ससदिसेहि तहिं तहिं उट्ठितेहि केसेहि समन्नागतो, निल्लोमसीसो वा थूलथद्धकेसो वा तालहीरसदिसेहि केसेहि समन्नागतो, जातिपलितेहि पण्डरसीसो वा पकतितम्बकेसो वा आदित्तेहि विय केसेहि समन्नागतो, आवट्टसीसो वा गुन्नं सरीरे आवट्टसदिसेहि उद्धग्गेहि केसावट्टेहि समन्नागतो, सीसलोमेहि सद्धिं एकाबद्धभमुकलोमो वा जालबद्धेन विय नलाटेन समन्नागतो।

सम्बद्धभमुको वा निल्लोमभमुको वा मक्कटभमुको वा अतिमहन्तक्खि वा अतिखुद्दकक्खि वा महिसचम्मे

वासिकोणेन पहरित्वा कतछिदसदिसेहि अक्खीहि समन्नागतो, विसमक्खि वा एकेन महन्तेन एकेन खुदकेन अक्खिना समन्नागतो, विसमचक्कलो वा एकेन उद्धं एकेन अधोति एवं विसमजातेहि अक्खिचक्कलेहि समन्नागतो, केकरो वा गम्भीरक्खि वा यस्स गम्भीरे उदपाने उदकतारका विय अक्खितारका पज्जायन्ति; निक्खन्तक्खि वा यस्स कक्कटकस्सेव अक्खितारका निक्खन्ता होन्ति; हत्थिकण्णो वा महतीहि कण्णसक्खलिकाहि समन्नागतो, मूसिककण्णो वा जटुककण्णो वा खुदिकाहि कण्णसक्खलिकाहि समन्नागतो, छिदमत्तकण्णो वा यस्स विना कण्णसक्खलिकाहि कण्णछिदमत्तमेव होति; अविद्धकण्णो वा योनकजातिको पन परिसदूसको न होति; सभावोयेव हि सो तस्स कण्णभगन्दरिको वा निच्चपूतिना कण्णेन समन्नागतो, गण्डकण्णो वा सदापघरितपुब्बेन कण्णेन समन्नागतो, टङ्कितकण्णो वा गोभत्तनाळिकाय अगगसदिसेहि कण्णेहि समन्नागतो, अतिपिङ्गलक्खि वा मधुपिङ्गलं पन पब्बाजेतुं वट्टति । निप्पखुमक्खि वा अस्सुपघरणक्खि वा पुप्फितक्खि वा अक्खिपाकेन समन्नागतक्खि वा ।

अतिमहन्तनासिको वा अतिखुदकनासिको वा चिपिटनासिको वा मज्झे अप्पतिट्ठित्वा एकपस्से ठितवङ्कनासिको वा, दीघनासिको वा सुकतुण्डसदिसाय जिह्वाय लेहितुं सक्कुण्येय्याय नासिकाय समन्नागतो, निच्चपघरितसिङ्घाणिकनासो वा ।

महामुखो वा यस्स पटङ्गमण्डूकस्सेव मुखनिमित्तयेव महन्तं होति, मुखं पन लाबुसदिसं अतिखुदकं, भिन्नमुखो वा वङ्कमुखो वा महाओट्टो वा उक्खलिमुखवट्टिसदिसेहि ओट्टेहि समन्नागतो, तनुकओट्टो वा भेरिचम्मसदिसेहि दन्ते पिदहितुं असमत्थेहि ओट्टेहि समन्नागतो, महाधरोट्टो वा तनुकउत्तरोट्टो वा तनुकअधरोट्टो वा महाउत्तरोट्टो वा ओट्टिछिन्नको वा एळमुखो वा उप्पक्कमुखो वा सङ्घतुण्डको वा बहिसेतेहि अन्तो अतिरत्तेहि ओट्टेहि समन्नागतो, दुगन्धकुणपमुखो वा ।

महादन्तो वा अट्टकदन्तसदिसेहि दन्तेहि समन्नागतो असुरदन्तो वा हेट्टा वा उपरि वा बहिनिक्खन्तदन्तो, यस्स पन सक्का होति ओट्टेहि पिदहितुं कथेन्तस्सेव पज्जायति नो अकथेन्तस्स, तं पब्बाजेतुं वट्टति । पूतिदन्तो वा निदन्तो वा यस्स पन दन्तन्तरे कलन्दकदन्तो विय सुखुमदन्तो होति, तं पब्बाजेतुं वट्टति ।

महाहनुको वा गोहनुसदिसेन हनुना समन्नागतो, दीघहनुको वा चिपिटहनुको वा अन्तोपविट्ठेन विय अतिरस्सेन हनुकेन समन्नागतो, भिन्नहनुको वा वङ्कहनुको वा निम्मस्सुदाठिको वा भिक्खुनिसदिसमुखो दीघगलो वा बकगलसदिसेन गलेन समन्नागतो, रस्सगलो वा अन्तोपविट्ठेन विय गलेन समन्नागतो, भिन्नगलो वा भट्टअंसकूटो वा अहत्यो वा एकहत्यो वा अतिरस्सहत्यो वा अतिदीघहत्यो वा भिन्नउरो वा भिन्नपिट्ठि वा कच्छुगत्तो वा कण्डुगत्तो वा दहुगत्तो वा गोधागत्तो वा, यस्स गोधाय विय गत्ततो चुण्णानि पतन्ति, सब्बज्चेतं विरूपकरणं सन्धाय वित्थारिकवसेन वुत्तं । विनिच्छयो पनेत्थ “न भिक्खवे पज्जहि आबाधेही”ति एत्थ वुत्तनयेनेव वेदितब्बो ।

भट्टकटिको वा महाआनिसदो वा उद्धनकूटसदिसेहि आनिसदमंसेहि अच्चुगगतेहि समन्नागतो, महाऊरुको वा वातण्डिको वा महाजाणुको वा सङ्घट्टनजाणुको वा दीघजङ्घो वा यट्टिसदिसजङ्घो विकटो वा पण्हो वा उब्बद्धपिण्डिको वा, सो दुविधो हेट्टा ओरुळ्हाहि वा उपरि आरुळ्हाहि वा महतीहि जङ्घपिण्डिकाहि समन्नागतो, महाजङ्घो वा थूलजङ्घपिण्डिको वा महापादो वा महापण्हि वा पिट्टिकपादो वा पादवेमज्झतो उट्टितजङ्घो वङ्कपादो वा सो दुविधो — अन्तो वा बहि वा परिवत्तपादो गण्ठिकङ्कुलि वा सिङ्गिवेरफणसदिसाहि अङ्गुलीहि समन्नागतो, अन्धनखो वा काळवण्णेहि पूतिनखेहि समन्नागतो, सब्बोपि एस परिसदूसको । एवरूपो परिसदूसको न पब्बाजेतब्बो ।

काणोति पसन्नन्धो वा होतु पुष्पादीहि वा उपहतपसादो । यो द्वीहि वा एकेन वा अक्खिना न पस्सति, सो न पब्बाजेतब्बो । महापच्चरियं पन एकक्खिकाणो काणोति वुत्तो, द्विअक्खिकाणो अन्धेन सङ्गहितो । महाअट्ठकथायं जच्चन्धो अन्धोति वुत्तो, तस्मा उभयम्पि परियायेन युज्जति । **कुणी**ति हत्थकुणी वा पादकुणी वा अङ्गुलिकुणी वा; यस्स एतेसु हत्थादीसु यंकिज्जि वड्ढं पज्जायति, सो कुणी नाम । **खज्जो**ति नतजाणुको वा भिन्नजङ्घो वा मज्झे सङ्कुटितपादत्ता कुण्डपादको वा पिट्ठिपादमज्जेन चङ्कमन्तो अग्गे सङ्कुटितपादत्ता कुण्डपादको वा पिट्ठिपादग्गेन चङ्कमन्तो अग्गपादेनेव चङ्कमनखज्जो वा पण्हिकाय चङ्कमनखज्जो वा पादस्स बाहिरन्तेन चङ्कमनखज्जो वा पादस्स अब्भन्तरन्तेन चङ्कमनखज्जो वा गोप्फकानं उपरि भग्गत्ता सकलेन पिट्ठिपादेन चङ्कमनखज्जो वा; सब्बोपेस खज्जोयेव, सो न पब्बाजेतब्बो ।

पक्खहतोति यस्स एको हत्थो वा पादो वा अट्ठसरीरं वा सुखं न वहति । **छिन्निरियापथो**ति पीठसप्पि वुच्चति । **जरादुब्बलो**ति जिण्णभावेन दुब्बलो अत्तनो चीवररजनादिकम्मं कातुम्पि असमत्थो । यो पन महल्लकोपि बलवा होति, अत्तानं पटिजगितुं सक्कोति, सो पब्बाजेतब्बो । **अन्धो**ति जच्चन्धो वुच्चति । **मूगो**ति यस्स वचीभेदो नप्पवत्तति; यस्सापि पवत्तति, सरणगमनं पन परिपुण्णं भासितुं न सक्कोति, तादिसं मम्मनम्पि पब्बाजेतुं न वट्ठति । यो पन सरणगमनमत्तं परिपुण्णं भासितुं सक्कोति, तं पब्बाजेतुं वट्ठति ।

बधिरोति यो सब्बेन सब्बं न सुणाति । यो पन महासद्धं सुणाति, तं पब्बाजेतुं वट्ठति । **अन्धमूगा**दयो उभयदोसवसेन वुत्ता । येसज्च पब्बज्जा पटिक्खित्ता, उपसम्पदापि तेसं पटिक्खित्ताव । सचे पन ते सङ्घो उपसम्पादेति, सब्बेपि हत्थच्छिन्नादयो सूपसम्पन्ना, कारकसङ्घो पन आचरियुपज्झाया च आपत्तितो न मुच्चन्ति । वक्खति च — “अत्थि भिक्खवे पुग्गलो अप्पत्तो ओसारणं, तज्जे सङ्घो ओसारेति, एकच्चो सुओसारितो, एकच्चो दुओसारितो”ति तस्सत्थो आगतट्ठानेयेव आवि भविस्सतीति ।

हत्थच्छिन्नादिवत्थुकथा निट्ठिता ।

अलज्जीनिस्सयवत्थुकथा

१२०. अलज्जीनं निस्साय वसन्तीति उपयोगत्थे सामिवचनं; अलज्जिपुग्गले निस्साय वसन्तीति अत्थो । **याव भिक्खुसभागतं जानामीति** निस्सयदायकस्स भिक्खुनो भिक्खूहि सभागतं लज्जिभावं याव जानामीति अत्थो । तस्मा नवं ठानं गतेन “एहि भिक्खु, निस्सयं गण्हाही”ति वुच्चमानेनापि चतूहपज्चाहं निस्सयदायकस्स लज्जिभावं उपपरिक्खित्वा निस्सयो गहेतब्बो ।

सचे “थेरो लज्जी”ति भिक्खूनं सन्तिके सुत्वा आगतदिवसेयेव गहेतुकामो होति, थेरो पन “आगमेहि ताव, वसन्तो जानिस्ससी”ति कतिपाहं आचारं उपपरिक्खित्वा निस्सयं देति, वट्ठति । पकतिया निस्सयगगहणट्ठानं गतेन तदहेव गहेतब्बो, एकदिवसम्पि परिहारो नत्थि । सचे पठमयामे आचरियस्स ओकासो नत्थि, ओकासं अलभन्तो “पच्चूससमये गहेस्सामी”ति सयति, अरुणं उगगतम्पि न जानाति, अनापत्ति । सचे पन “गण्हिस्सामी”ति आभोगं अकत्वा सयति, अरुणुगगमने दुक्कटं । अगतपुब्बं ठानं गतेन द्वे तीणि दिवसानि वसित्वा गन्तुकामेन अनिस्सितेन वसितब्बं । “सत्ताहं वसिस्सामी”ति आलयं करोन्तेन पन निस्सयो गहेतब्बो । सचे थेरो “किं सत्ताहं वसन्तस्स निस्सयेना”ति वदति, पटिक्खित्तकालतो पट्ठाय लद्धपरिहारो होति ।

अलज्जीनिस्सयवत्थुकथा निड्ढिता ।

गमिकादिनिस्सयवत्थुकथा

१२१. निस्सयकरणीयोति करणीयनिस्सयो, करणीयो मया निस्सयो; गहेतब्बोति अत्थो । **निस्सयं अलभमानेना**ति अत्तना सद्धिं अद्धानमग्गप्पटिपन्नेसु निस्सयदायके असति निस्सयं न लभति नाम । एवं अलभन्तेन अनिस्सितेन बहूनिपि दिवसानि गन्तब्बं । सचे पुब्बेपि निस्सयं गहेत्वा वुत्थपुब्बं कज्जि आवासं पविसति, एकरत्तं वसन्तेनापि निस्सयो गहेतब्बो । अन्तरामग्गे विस्समन्तो वा सत्थं परियेसन्तो वा कतिपाहं वसति, अनापत्ति । अन्तोवस्से पन निबद्धवासं वसितब्बं, निस्सयो च गहेतब्बो । नावाय गच्छन्तस्स पन वस्साने आगतेपि निस्सयं अलभन्तस्स अनापत्ति ।

याचियमानेनाति तेन गिलानेन याचियमानेन अनिस्सितेन वसितब्बं । सचे “याचाहि म”न्ति वुच्चमानोपि गिलानो मानेन न याचति, गन्तब्बं ।

फासु होतीति समथविपस्सनानं पटिलाभवसेन फासु होति । इमज्झि परिहारं नेव सोतापन्नो न सकदागामी अनागामी अरहन्तो लभन्ति; न थामगतस्स समाधिनो वा विपस्सनाय वा लाभी, विस्सट्ठकम्मट्ठाने पन बालपुत्थुज्जने कथाव नत्थि । यस्स खो पन समथो वा विपस्सना वा तरुणो होति, अयं इमं परिहारं लभति, पवारणसङ्गहोपि एतस्सेव अनुज्जातो । तस्मा इमिना पुग्गलेन आचरिये पवारेत्वा गतेपि “यदा पतिरूपो निस्सयदायको आगच्छिस्सति, तस्स निस्साय वसिस्सामी”ति आभोगं कत्वा पुन याव आसाळ्हीपुण्णमा, ताव अनिस्सितेन वत्थुं वट्ठति । सचे पन आसाळ्हीमासे आचरियो नागच्छति, यत्थ निस्सयो लभति, तत्थ गन्तब्बं ।

१२२. गोत्तेनपि अनुस्सावेतुन्ति महाकस्सपस्स उपसम्पदापेक्खोति एवं गोत्तं वत्वा अनुस्सावेतुं अनुजानामीति अत्थो ।

१२३. द्वे एकानुस्सावनेति द्वे एकतो अनुस्सावने; एकेन एकस्स अज्जेन इतरस्साति एवं द्वीहि वा आचरियेहि एकेन वा एकक्खणे कम्मवाचं अनुस्सावेन्तेहि उपसम्पादेतुं अनुजानामीति अत्थो ।

द्वे तयो एकानुस्सावने कातुं तज्ज खो एकेन उपज्झायेनाति द्वे वा तयो वा जने पुरिमनयेनेव एकतो अनुस्सावने कातुं अनुजानामि; तज्ज खो अनुस्सावनकिरियं एकेन उपज्झायेन अनुजानामीति अत्थो । तस्मा एकेन आचरियेन द्वे वा तयो वा अनुस्सावेतब्बा । द्वीहि वा तीहि वा आचरियेहि विसुं विसुं एकेन एकस्साति एवं एकप्पहारेनेव द्वे तिस्सो वा कम्मवाचा कातब्बा । सचे पन नानाचरिया नानुपज्झाया होन्ति, तिस्सत्थेरो सुमनत्थेरस्स सद्धिविहारिकं, सुमनत्थेरो तिस्सत्थेरस्स सद्धिविहारिकं अनुस्सावेति, अज्जमज्जज्ज गणपूरका होन्ति, वट्ठति । सचे पन नानाउपज्झाया होन्ति, एको आचरियो होति, “नत्वेव नानुपज्झायेना”ति पटिक्खित्तता न वट्ठति । इदं सन्धाय हि एस पटिक्खेपो ।

गमिकादिनिस्सयवत्थुकथा निड्ढिता ।

उपसम्पदाविधिकथा

१२६. पठमं उपज्झं गाहापेतब्बोति एत्थ वज्जावज्जं उपनिज्झायतीति उपज्झा, तं उपज्झं; “उपज्झायो मे भन्ते

होही”ति एवं वदापेत्वा गाहापेतब्बो । **वित्थायन्ती**ति वित्थद्भगत्ता होन्ति । **यं जातन्ति** यं तव सरीरे जातं निब्बत्तं विज्जमानं, तं सङ्गमज्झे पुच्छन्ते सन्तं अत्थीति वत्तब्बन्तिआदि । **उल्लुम्पतु मन्ति** उद्धरतु मं ।

उपसम्पदाविधिकथा निड्डिता ।

चत्तारोनिस्सयादिकथा

१२८. तावदेवाति उपसम्पन्नसमनन्तरमेव । **छाया मेतब्बाति** एकपोरिसा वा द्विपोरिसा वाति छाया मेतब्बा । **उतुप्पमाणं आचिक्खितब्बन्ति** “वस्सानो हेमन्तो गिम्हो”ति एवं उतुप्पमाणं आचिक्खितब्बं । एत्थ च उतुयेव उतुप्पमाणं । सचे वस्सानादयो अपरिपुण्णा होन्ति, यत्तकेहि दिवसेहि यस्स यो उतु अपरिपुण्णो, ते दिवसे सल्लक्खेत्वा सो **दिवसभागो** आचिक्खितब्बो । अथ वा “अयं नाम उतु, सो च खो परिपुण्णो वा अपरिपुण्णो वा”ति एवं उतुप्पमाणं आचिक्खितब्बं । “पुब्बहो वा सायन्हो वा”ति एवं दिवसभागो आचिक्खितब्बो । **सङ्गीतीति** इदमेव सब्बं एकतो कत्वा “त्वं किं लभसि, का ते छाया, किं उतुप्पमाणं, को दिवसभागो”ति पुट्ठो “इदं नाम लभामि — वस्सं वा हेमन्तं वा गिम्हं वा, अयं मे छाया, इदं उतुप्पमाणं, अयं दिवसभागोति वदेय्यासी”ति एवं आचिक्खितब्बं ।

१२९. ओहायाति छड्ढेत्वा । **दुतियं दातुन्ति** उपसम्पदमाळकतो परिवेणं गच्छन्तस्स दुतियकं दातुं अनुजानामि, चत्तारि च अकरणीयानि आचिक्खितुन्ति अत्थो । **पण्डुपलासोति** पण्डुवण्णो पत्तो । **बन्धना पवुत्तोति** वण्टतो पतितो । **अभब्बो हरितत्थायाति** पुन हरितो भवितुं अभब्बो । **पुथुसिलाति** महासिला ।

१३०. अलब्भमानाय सामगिया अनापत्ति सम्भोगे संवासेति याव तस्स उक्खेपनीयकम्मकरणत्थाय सामग्गी न लब्भति, ताव तेन सद्धिं सम्भोगे च उपोसथपवारणादिकरणभेदे संवासे च अनापत्तीति । सेसं सब्बत्थ महाविभङ्गे वुत्तानुसारेण सुविज्जेय्यत्ता पाकटमेवाति ।

चत्तारोनिस्सयादिकथा निड्डिता ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय

द्वासत्ततिअधिकवत्थुसतपटिमण्डितस्स महाखन्धकस्स

अत्थवण्णना निड्डिता ।

महाखन्धकवण्णना निड्डिता ।

२. उपोसथक्खन्धकं

सन्निपातानुजाननादिकथा

१३२. उपोसथक्खन्धके — अज्जतित्थियाति एत्थ तित्थं वुच्चति लद्धि; अज्जं तित्थं अज्जतित्थं; अज्जतित्थं एतेसं अत्थीति **अज्जतित्थिया**; इतो अज्जलद्धिकाति वुत्तं होति । **धम्मं भासन्तीति** यं तेसं कत्तब्बाकत्तब्बं, तं कथेन्ति । ते

लभन्तीति ते मनुस्सा लभन्ति । मूगसूकराति थूलसरीरसूकरा ।

१३५. अनज्झापन्नो वा होति आपज्जित्वा वा वुड्डितोति एत्थ यं आपत्तिं भिक्खु अनज्झापन्नो वा होति, आपज्जित्वा वा वुड्डितो, अयं असन्ती नाम आपत्तीति एवमत्थो वेदितब्बो । सम्पजानमुसावादे किं होतीति ख्यायं सम्पजानमुसावादो अस्स होतीति वुत्तो, सो आपत्तितो किं होति, कतरा आपत्ति होतीति अत्थो । दुक्कटं होतीति दुक्कटापत्ति होती; सा च खो न मुसावादलक्खणेन; भगवतो पन वचनेन वचीद्वारे अकिरियसमुट्ठाना आपत्ति होतीति वेदितब्बा । वक्खति हि —

“अनालपन्तो मनुजेन केनचि,
वाचागिरं नो च परे भणेय्य ।
आपज्जेय्य वाचासिकं न कायिकं,
पज्हा मेसा कुसलेहि चिन्तिता”ति ॥ (परि० ४७९) ।

अन्तरायिकोति अन्तरायकरो । किस्स फासु होतीति किमत्थाय फासु होति । पठमस्स ज्ञानस्स अधिगमायाति पठमस्स ज्ञानस्स अधिगमनत्थाय तस्स भिक्खुनो फासु होति सुखं होति । एस नयो सब्बत्थ । इति भगवा उद्देसतो च निद्देसतो च पठमं पातिमोक्खुद्देसं दस्सेसि ।

१३६. देवसिकन्ति दिवसे दिवसे । चातुद्दसे वा पन्नरसे वाति एकस्स उतुनो ततिये च सत्तमे च पक्खे द्विक्खत्तुं चातुद्दसे अवसेसे छक्खत्तुं पन्नरसे; अयं ताव एको अत्थो । अयं पन पकतिचारित्तवसेन वुत्तो “सकिं पक्खस्स चातुद्दसे वा पन्नरसे वा”ति वचनतो पन तथारूपे पच्चये सति यस्मिं तस्मिं चातुद्दसे वा पन्नरसे वा उद्दिसितुं वट्ठति, आवासिकानं भिक्खूनां चातुद्दसो होति, आगन्तुकानं पन्नरसो । सचे आवासिका बहुतरा होन्ति, आगन्तुकेहि आवासिकानं अनुवत्तितब्ब”न्ति वचनतोपि चेत्तं वेदितब्बं ।

सीमानुजाननकथा

१३८. पठमं निमित्ता किच्चेतब्बाति विनयधरेन पुच्छितब्बं “पुरत्थिमाय दिसाय किं निमित्त”न्ति? पब्बतो भन्तेति । पुन विनयधरेन “एसो पब्बतो निमित्त”न्ति एवं निमित्तं किच्चेतब्बं । “एतं पब्बतं निमित्तं करोम, करिस्साम, निमित्तं कतो, निमित्तं होतु, होति भविस्सती”ति एवं पन किच्चेतुं न वट्ठति । पासाणादीसुपि एसेव नयो । पुरत्थिमाय अनुदिसाय, दक्खिणाय दिसाय, दक्खिणाय अनुदिसाय, पच्छिमाय दिसाय, पच्छिमाय अनुदिसाय, उत्तराय दिसाय, उत्तराय अनुदिसाय, किं निमित्तं? उदकं भन्ते । एतं उदकं निमित्तन्ति एत्थ पन अट्ठत्वा पुन पुरत्थिमाय दिसाय किं निमित्तं । पब्बतो भन्ते । एसो पब्बतो निमित्तन्ति एवं पठमं कित्तितनिमित्तं किच्चेत्वाव ठपेतब्बं । एवज्झि निमित्तेन निमित्तं घटितं होति । एवं निमित्तानि किच्चेत्वा अथानन्तरं वुत्ताय कम्मवाचाय सीमा सम्मन्नितब्बा । कम्मवाचापरियोसाने निमित्तानं अन्तो सीमा होति, निमित्तानि सीमतो बहि होन्ति । तत्थ निमित्तानि सकिं कित्तितानिपि कित्तितानेव होन्ति । अन्धकट्टकथायं पन तिक्खत्तुं सीममण्डलं सम्बन्धन्तेन निमित्तं किच्चेतब्बन्ति वुत्तं । “पब्बतो भन्तेति... पे०... उदकं भन्ते”ति एवं पन उपसम्पन्नो वा आचिक्खत्तु अनुपसम्पन्नो वा वट्ठतियेव ।

इदानीं पब्बतनिमित्तादीसु एवं विनिच्छयो वेदितब्बो — तिविधो पब्बतो, सुद्धपंसुपब्बतो, सुद्धपासाणपब्बतो,

उभयमिस्सकोति । सो तिविधोपि वट्ठति । वालिकरासि पन न वट्ठति । इतरोपि हत्थिप्पमाणतो ओमकतरो न वट्ठति । हत्थिप्पमाणतो पन पट्ठाय सिनेरुप्पमाणोपि वट्ठति । सचे चतूसु दिसासु चत्तारो तीसु वा तयो पब्बता होन्ति, चतूहि वा तीहि वा पब्बतनिमित्तेहि एव सम्मन्नितुं वट्ठति । द्वीहि पन निमित्तेहि एकेन वा सम्मन्नितुं न वट्ठति । इतो परेसु पासाणनिमित्तादीसुपि एसेव नयो । तस्मा पब्बतनिमित्तं करोन्तेन पुच्छितब्बं “एकाबद्धो न एकाबद्धो”ति । सचे एकाबद्धो होति, न कातब्बो । तज्झि चतूसु वा अट्ठसु वा दिसासु कित्तेन्तेनापि एकमेव निमित्तं कित्तितं होति, तस्मा यो एवं चक्कसण्ठानेन विहारं परिक्खिपित्वा ठितो पब्बतो, तं एकदिसाय कित्तेत्वा अज्जासु दिसासु तं बहिद्वा कत्वा अन्तो अज्जानि निमित्तानि कित्तेतब्बानि ।

सचे पब्बतस्स ततियभागं वा उपट्ठं वा अन्तोसीमाय कत्तुकामा होन्ति, पब्बतं अकित्तेत्वा यत्तकं पदेसं अन्तो कत्तुकामा, तस्स परतो तस्मिंयेव पब्बते जातरुक्खवम्मिकादीसु अज्जतरं निमित्तं कित्तेतब्बं । सचे एकयोजनद्वियोजनप्पमाणं सब्बं पब्बतं अन्तो कत्तुकामा होन्ति, पब्बतस्स परतो भूमियं जातरुक्खवम्मिकादीनि निमित्तानि कित्तेतब्बानि ।

पासाणनिमित्ते — अयगुळोपि पासाणसङ्ख्यमेव गच्छति, तस्मा यो कोचि पासाणो वट्ठति । पमाणतो पन हत्थिप्पमाणो पब्बतसङ्ख्यं गतो, तस्मा सो न वट्ठति । महागोणमहामहिंसप्पमाणो पन वट्ठति । हेट्ठिमपरिच्छेदेन द्वतिसपलगुळपिण्डपरिमाणो वट्ठति । ततो खुट्ठकतरो इट्ठका वा महन्तीपि न वट्ठति । अनिमित्तपुगपासाणरासिपि न वट्ठति, पगेव पंसुवालिकरासि । भूमिसमो खलमण्डलसदिसो पिट्ठिपासाणो वा भूमितो खाणुको विय उट्ठितपासाणो वा होति, सोपि पमाणुपगो चे वट्ठति । पिट्ठिपासाणो अतिमहन्तोपि पासाणसङ्ख्यमेव गच्छति, तस्मा सचे महतो पिट्ठिपासाणस्स एकप्पदेसं अन्तोसीमाय कत्तुकामा होन्ति, तं अकित्तेत्वा तस्सुपरि अज्जो पासाणो कित्तेतब्बो । सचे पिट्ठिपासाणुपरि विहारं करोन्ति, विहारमज्जेन वा पिट्ठिपासाणो विनिविज्झित्वा गच्छति, एवरूपो पिट्ठिपासाणो न वट्ठति । सचे हि तं कित्तेन्ति, निमित्तस्स उपरि विहारो होति, निमित्तञ्च नाम बहिसीमाय होति, विहारोपि बहिसीमायं आपज्जति । विहारं परिक्खिपित्वा ठितपिट्ठिपासाणो एकत्थ कित्तेत्वा अज्जत्थ न कित्तेतब्बो ।

वननिमित्ते — तिणवनं वा तचसारतालनाळिकेरादिरुक्खवनं वा न वट्ठति । अन्तोसारानं पन साकसालादीनं अन्तोसारमिस्सकानं वा रुक्खानं वनं वट्ठति, तज्ज खो हेट्ठिमपरिच्छेदेन चतुपञ्चरुक्खमत्तम्पि ततो ओरं न वट्ठति, परं योजनसतिकम्पि वट्ठति । सचे पन वनमज्जे विहारं करोन्ति, वनं न कित्तेतब्बं । एकदेसं अन्तोसीमाय कत्तुकामेहिपि वनं अकित्तेत्वा तत्थ रुक्खपासाणादयो कित्तेतब्बा । विहारं परिक्खिपित्वा ठितवनं एकत्थ कित्तेत्वा अज्जत्थ न कित्तेतब्बं ।

रुक्खनिमित्ते — तचसारो तालनाळिकेरादिरुक्खो न वट्ठति, अन्तोसारो जीवमानको अन्तमसो उब्बेधतो अट्ठङ्गुलो परिणाहतो सूचिदण्डकप्पमाणोपि वट्ठति, ततो ओरं न वट्ठति, परं द्वादसयोजनो सुप्पतिट्ठितनिग्रोधोपि वट्ठति । वंसनळकसरावादीसु बीजं रोपेत्वा वट्ठापितो पमाणुपगोपि न वट्ठति । ततो अपनेत्वा पन तङ्कणम्पि भूमियं रोपेत्वा कोट्ठकं कत्वा उदकं आसिञ्चित्वा कित्तेतुं वट्ठति । नवमूलसाखानिग्गमनं अकारणं । खन्धं छिन्दित्वा रोपिते पन एतं युज्जति । कित्तेन्तेन च “रुक्खो”तिपि वत्तुं वट्ठति, “साकरुक्खोतिपि सालरुक्खो”तिपि । एकाबद्धं पन सुप्पतिट्ठितनिग्रोधसदिसं एकत्थ कित्तेत्वा अज्जत्थ कित्तेतुं न वट्ठति ।

मग्गनिमित्ते — अरज्जखेत्तनदीतळाकमग्गादयो न वट्ठन्ति, जङ्गमग्गो वा सकटमग्गो वा वट्ठति, यो निब्बिज्झित्वा द्वे तीणि गामन्तरानि गच्छति । यो पन जङ्गमग्गो सकटमग्गतो ओक्कमित्वा पुन सकटमग्गमेव ओतरति, ये वा

जङ्घमगसकटमग्गा अवळज्जा, ते न वट्टन्ति । जङ्घसत्थसकटसत्थेहि वळज्जियमानायेव वट्टन्ति । सचे द्वे मग्गा निक्खमित्वा पच्छा सकटधुरमिव एकीभवन्ति, द्विधा भिन्नद्वाने वा सम्बन्धद्वाने वा सकिं कित्तेत्वा पुन न कित्तेतब्बा, एकाबद्धनिमित्तज्हेतं होति ।

सचे विहारं परिक्खपित्वा चत्तारो मग्गा चतूसु दिसासु गच्छन्ति, मज्झे एकं कित्तेत्वा अपरं कित्तेतुं न वट्टति । एकाबद्धनिमित्तज्हेतं होति । कोणं निब्बिज्झित्वा गतमगं पन परभागे कित्तेतुं वट्टति । विहारमज्झेन निब्बिज्झित्वा गतमग्गो पन न कित्तेतब्बो । कित्तिने निमित्तस्स उपरि विहारो होति । सचे सकटमग्गस्स अन्तिमचक्कमगं निमित्तं करोन्ति, मग्गो बहिसीमाय होति । सचे बाहिरचक्कमगं निमित्तं करोन्ति, बाहिरचक्कमग्गोव बहिसीमाय होति, सेसं अन्तोसीमं भजति । मगं कित्तेन्तेन “मग्गो पन्थो पथो पज्जो”ति दससु येन केनचि नामेन कित्तेतुं वट्टति । परिखासण्ठानेन विहारं परिक्खपित्वा गतमग्गो एकत्थ कित्तेत्वा अज्जत्थ कित्तेतुं न वट्टति ।

वम्मिकनिमित्ते — हेट्ठिमपरिच्छेदेन तं दिवसं जातो अट्ठङ्गुलुब्बेधो गोविषाणप्पमाणोपि वम्मिको वट्टति, ततो ओरं न वट्टति, परं हिमवन्तपब्बतसदिसोपि वट्टति । विहारं परिक्खपित्वा ठितं पन एकाबद्धं एकत्थ कित्तेत्वा अज्जत्थ कित्तेतुं न वट्टति ।

नदीनिमित्ते — यस्सा धम्मिकानं राजूनं काले अन्वद्धमासं अनुदसाहं अनुपज्जाहन्ति एवं अनतिक्कमित्वा देवे वस्सन्ते वलाहकेसु विगतमत्तेसु सोतं पच्छिज्जति, अयं नदीसङ्ख्यं न गच्छति । यस्सा पन ईदिसे सुवुट्ठिकाले वस्सानस्स चातुमासे सोतं न पच्छिज्जति, तिमण्डलं पटिच्छादेत्वा यत्थ कत्थचि उत्तरन्तिया भिक्खुनिया अन्तरवासको तेमियति, अयं नदीसङ्ख्यं गच्छति, सीमं बन्धन्तानं निमित्तं होति । भिक्खुनिया नदीपारगमनेपि उपोसथादिसङ्घकम्मकरणेपि नदीपारसीमसम्मन्नेपि अयमेव नदी ।

या पन मग्गो विय सकटधुरसण्ठानेन वा परिखासण्ठानेन वा विहारं परिक्खपित्वा गता, तं एकत्थ कित्तेत्वा अज्जत्थ कित्तेतुं न वट्टति । विहारस्स चतूसु दिसासु अज्जमज्जं विनिब्बिज्झित्वा गते नदिचतुक्केपि एसेव नयो । असम्मिस्सनदियो पन चतस्सोपि कित्तेतुं वट्टति । सचे वतिं करोन्तो विय रुक्खपादे निखणित्वा वल्लिपलालादीहि नदिसोतं रुम्भन्ति, उदकज्ज अज्झोत्थरित्वा आवरणं पवत्तितयेव, निमित्तं कातुं वट्टति । यथा पन उदकं नप्पवत्तति, एवं सेतुम्हि कते अप्पवत्तमाना नदी निमित्तं कातुं न वट्टति । पवत्तनद्वाने नदिनिमित्तं, अप्पवत्तनद्वाने उदकनिमित्तं कातुं वट्टति ।

या पन दुब्बुट्ठिकाले वा गिम्हे वा निरुदकभावेन नप्पवत्तति, सा वट्टति । महानदितो उदकमातिकं नीहरन्ति, सा कुन्दिदिसदिसा हुत्वा तीणि सस्सानि सम्पादेन्ती निच्चं पवत्तति, किज्चापि पवत्तति, निमित्तं कातुं न वट्टति । या पन मूले महानदितो निग्गतापि कालन्तरेन तेनेव निग्गतमग्गेन नदिं भिन्दित्वा सयज्ज गच्छति, गच्छन्ती परतो सुसुमारादिसमाकिण्णा नावादीहि सज्जरितब्बा नदी होति, तं निमित्तं कातुं वट्टति ।

उदकनिमित्ते — निरुदके ठाने नावाय वा चाटिआदीसु वा उदकं पूरेत्वा उदकनिमित्तं कित्तेतुं न वट्टति, भूमिगतमेव वट्टति । तज्ज खो अप्पवत्तनउदकं आवाटपोक्खरणिताळाकजातस्सरलोणिसमुद्वादीसु ठितं, अट्ठितं पन ओघनदिउदकवाहकमातिकादीसु उदकं न वट्टति । अन्धकट्टकथायं पन “गम्भीरेसु आवाटादीसु उक्खेपिमं उदकं निमित्तं न कातब्ब”न्ति वुत्तं, तं दुवुत्तं अत्तनोमतिमत्तमेव । ठितं पन अन्तमसो सूकरखतायपि गामदारकानं कीळनवापियम्पि तङ्घणज्जेव पथवियं आवाटकं कत्वा कुटेहि आहरित्वा पूरितउदकम्पि सचे याव कम्मवाचापरियोसाना तिट्ठति, अप्पं वा

होतु बहु वा, वट्टति । तस्मिं पन ठाने निमित्तसज्जाकरणत्थं पासाणवालिकापंसुआदिरासि वा पासाणत्थम्भो वा दारुत्थम्भो वा कातब्बो । तं कातुज्ज कारेतुज्ज भिक्खुस्स वट्टति । लाभसीमायं पन न वट्टति । समानसंवासकसीमा कस्सचि पीळनं न करोति, केवलं भिक्खूनं विनयकम्ममेव साधेति, तस्मा एत्थ वट्टति ।

इमेहि च अट्टहि निमित्तेहि असम्मिस्सेहिपि अज्जमज्जं सम्मिस्सेहिपि सीमं सम्मन्नितुं वट्टतियेव । सा एवं सम्मन्नित्वा बज्झमाना एकेन द्वीहि वा निमित्तेहि अबद्धा होति, तीणि पन आदिं कत्वा वुत्तप्पकारानं निमित्तानं सतेनापि बद्धा होति । सा तीहि सिङ्घाटकसण्ठाना होति, चतूहि चतुरस्सा वा सिङ्घाटकअट्टचन्दमुदिङ्गादिसण्ठाना वा, ततो अधिकेहि नानासण्ठाना । तं बन्धितुकामेहि सामन्तविहारेसु भिक्खू तस्स तस्स विहारस्स सीमापरिच्छेदं पुच्छित्वा, बद्धसीमविहारानं सीमाय सीमन्तरिकं, अबद्धसीमविहारानं सीमाय उपचारं ठपेत्वा दिसाचारिकभिक्खूनं निस्सज्चारसमये सचे एकस्मिं गामखेत्ते सीमं बन्धितुकामा, ये तत्थ बद्धसीमविहारा, तेसु भिक्खूनं “मयं अज्ज सीमं बन्धिस्साम, तुम्हे सकसीमापरिच्छेदतो मा निक्खमित्था”ति पेसेतब्बं । ये अबद्धसीमविहारा, तेसु भिक्खू एकज्जं सन्निपातेतब्बा, छन्दारहानं छन्दो आहरापेतब्बो । सचे अज्जानिपि गामखेत्तानि अन्तोकातुकामा, तेसु गामेसु ये भिक्खू वसन्ति, तेहिपि आगन्तब्बं । अनागच्छन्तानं छन्दो आहरितब्बोति महासुमत्थेरो आह । महापदुमत्थेरो पन “नानागामखेत्तानि नाम पाटेक्कं बद्धसीमासदिसानि, न ततो छन्दपारिसुद्धि आगच्छति । अन्तोनिमित्तगतेहि पन भिक्खूहि आगन्तब्ब”न्ति वत्वा पुन आह —
“समानसंवासकसीमासम्मन्ननकाले आगमनम्पि अनागमनम्पि वट्टति । अविप्पवाससीमासम्मन्ननकाले पन अन्तोनिमित्तगतेहि आगन्तब्बं, अनागच्छन्तानं छन्दो आहरितब्बो”ति ।

एवं सन्निपतितेसु पन भिक्खूसु छन्दारहानं छन्दे आहटे तेसु तेसु मग्गेसु नदीतित्थगामद्वारादीसु च आगन्तुकभिक्खूनं सीधं सीधं हत्थपासानयनत्थज्ज बहिसीमाकरणत्थज्ज आरामिके चेव समणुद्देसे च ठपेत्वा भेरिसज्जं वा सङ्घसज्जं वा कत्वा निमित्तकित्तनानन्तरं वुत्ताय “सुणातु मे भन्ते सङ्घो”तिआदिकाय कम्मवाचाय सीमा बन्धितब्बा । कम्मवाचापरियोसानेयेव निमित्तानि बहि कत्वा हेट्ठा पथविसन्धारकं उदकं परियन्तं कत्वा सीमा गता होति ।

इमं पन समानसंवासकसीमं सम्मन्नन्तेहि पब्बज्जुपसम्पदादीनं सङ्घकम्मानं सुखकरणत्थं पठमं खण्डसीमा बन्धितब्बा । तं पन बन्धन्तेहि वत्तं जानितब्बं । सचे हि बोधिचेतियभत्तसालादीनि सब्बवत्थूनि पतिट्ठापेत्वा कतविहारे बन्धन्ति, विहारमज्झे बहूनं समोसरणट्ठाने अबन्धित्वा विहारपच्चन्ते विवित्तोकासे बन्धितब्बा । अकतविहारे बन्धन्तेहि बोधिचेतियादीनं सब्बवत्थूनं ठानं सल्लक्खेत्वा यथा पतिट्ठितेसु वत्थूसु विहारपच्चन्ते विवित्तोकासे होति, एवं बन्धितब्बा । सा हेट्ठिमपरिच्छेदेन सचे एकवीसति भिक्खू गण्हाति, वट्टति । ततो ओरं न वट्टति, परं भिक्खुसहस्सं गण्हन्तीपि वट्टति । तं बन्धन्तेहि सीमामाळकस्स समन्ता निमित्तपगा पासाणा ठपेतब्बा, न खण्डसीमाय ठितेहि महासीमा बन्धितब्बा, न महासीमाय ठितेहि खण्डसीमा, खण्डसीमायमेव पन ठत्वा खण्डसीमा बन्धितब्बा, महासीमायमेव ठत्वा महासीमा ।

तत्रायं बन्धनविधि — समन्ता “एसो पासाणो निमित्त”न्ति एवं निमित्तानि कित्तेत्वा कम्मवाचाय सीमा सम्मन्नितब्बा । अथ तस्सा एव दळ्हीकम्मत्थं अविप्पवासकम्मवाचा कातब्बा । एवज्हि सीमं समूहनस्सामाति आगता समूहनितुं न सक्खिस्सन्ति । सीमं सम्मन्नित्वा बहिसीमन्तरिकपासाणा ठपेतब्बा । सीमन्तरिका पच्छिमकोटिया एकरतनप्पमाणा वट्टति । विदत्थिप्पमाणापि वट्टतीति कुरुन्दियं, चतुरङ्गुलप्पमाणापि वट्टतीति महापच्चरियं वुत्तं । सचे पन विहारो महा होति, द्वेपि तिस्सोपि ततुत्तरिपि खण्डसीमायो बन्धितब्बा ।

एवं खण्डसीमं सम्मन्नित्वा महासीमासम्मुतिकाले खण्डसीमतो निक्खमित्वा महासीमाय ठत्वा समन्ता

अनुपरियायन्तेहि सीमन्तरिकापासाणा कित्तेतब्बा । ततो अवसेसनिमित्तानि कित्तेत्वा हत्थपासं अविजहन्तेहि कम्मवाचाय समानसंवासकसीमं सम्मन्नित्वा तस्सा दब्धीकम्मत्थं अविप्पवासकम्मवाचापि कातब्बा । एवञ्चि “सीमं समूहनस्सामा”ति आगता समूहनितुं न सक्खिस्सन्ति । सचे पन खण्डसीमाय निमित्तानि कित्तेत्वा ततो सीमन्तरिकाय निमित्तानि कित्तेत्वा महासीमाय निमित्तानि कित्तेन्ति, एवं तीसु ठानेसु निमित्तानि कित्तेत्वा यं सीमं इच्छन्ति, तं पठमं बन्धितुं वट्ठति । एवं सन्तेपि यथावुत्तेनयेन खण्डसीमतोव पट्ठाय बन्धितब्बा । एवं बद्धासु पन सीमासु खण्डसीमाय ठिता भिक्खू महासीमाय कम्मं करोन्तानं न कोपेन्ति, महासीमाय वा ठिता खण्डसीमाय कम्मं करोन्तानं सीमन्तरिकाय पन ठिता उभिन्नम्पि न कोपेन्ति । गामखेत्ते ठत्वा कम्मं करोन्तानं पन सीमन्तरिकाय ठिता कोपेन्ति । सीमन्तरिका हि गामखेत्तं भजति ।

सीमा च नामेसा न केवलं पथवितलेयेव बद्धा बद्धा नाम होति । अथ खो पिट्ठिपासाणेपि कुटिगेहेपि लेणेपि पासादेपि पब्बतमत्थकेपि बद्धा बद्धायेव होति । तत्थ पिट्ठिपासाणे बन्धन्तेहि पासाणपिट्ठियं राजिं वा कोट्टेत्वा उदुक्खलं वा खणित्वा निमित्तं न कातब्बं, निमित्तपुगपासाणे ठपेत्वा निमित्तानि कित्तेतब्बानि । कम्मवाचापरियोसाने सीमा पथविसन्धारकं उदकं परियन्तं कत्वा ओतरति । निमित्तपासाणा यथाठाने न तिट्ठन्ति, तस्मा समन्ततो राजि वा उट्ठापेतब्बा, चतूसु वा कोणेसु पासाणा विज्झितब्बा, “अयं सीमापरिच्छेदो”ति वत्वा अक्खरानि वा छिन्दितब्बानि । केचि उसूयका सीमं झापेस्सामाति अग्निं देन्ति, पासाणाव झायन्ति, न सीमा ।

कुटिगेहेपि बन्धन्तेहि भित्तिं अकित्तेत्वा एकवीसतिया भिक्खूनां ओकासट्ठानं अन्तो करित्वा पासाणनिमित्तानि ठपेत्वा सीमा सम्मन्नितब्बा, अन्तोकुट्टमेव सीमा होति । सचे अन्तोकुट्टे एकवीसतिया भिक्खूनां ओकासो नत्थि, पमुखे निमित्तपासाणे ठपेत्वा सम्मन्नितब्बा । सचे एवम्पि नप्पहोति, बहिनिब्बोदकपतनट्ठानेपि निमित्तानि ठपेत्वा सम्मन्नितब्बा । एवं सम्मताय पन सब्बं कुटिगेहं सीमट्ठमेव होति ।

चतुर्भित्तियलेणेपि बन्धन्तेहि कुट्टं अकित्तेत्वा पासाणाव कित्तेतब्बा । सचे अन्तो ओकासो नत्थि, पमुखेपि निमित्तानि ठपेतब्बानि । सचे नप्पहोति, बहि निब्बोदकपतनट्ठानेपि निमित्तपासाणे ठपेत्वा निमित्तानि कित्तेत्वा सीमा सम्मन्नितब्बा । एवं लेणस्स अन्तो च बहि च सीमा होति ।

उपरिपासादेपि भित्तिं अकित्तेत्वा अन्तो पासाणे ठपेत्वा सीमा सम्मन्नितब्बा । सचे नप्पहोति, पमुखेपि पासाणे ठपेत्वा सम्मन्नितब्बा । एवं सम्मता उपरिपासादेयेव होति, हेट्ठा न ओतरति । सचे पन बहूसु थम्भेसु तुलानं उपरि कतपासादस्स हेट्ठिमतले कुट्टो यथा निमित्तानं अन्तो होति, एवं उट्ठित्वा तुलारुक्खेहि एकसम्बद्धो ठितो, हेट्ठापि ओतरति । एकथम्भपासादस्स पन उपरिमतले बद्धा सीमा सचे थम्भमत्थके एकवीसतिया भिक्खूनां ओकासो होति, हेट्ठा ओतरति । सचे पासादभित्तितो निग्गतेसु निर्यूहकादीसु पासाणे ठपेत्वा सीमं बन्धन्ति, पासादभित्ति अन्तोसीमायं होति । हेट्ठा पनस्सा ओतरणानोतरणं वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । हेट्ठापासादे कित्तेन्तेहिपि भित्ति च रुक्खत्थम्भा च न कित्तेतब्बा । भित्तिलगो पन पासाणत्थम्भे कित्तेतुं वट्ठति । एवं कित्तिता सीमा हेट्ठा पासादस्स परियन्तथम्भानं अन्तोयेव होति । सचे पन हेट्ठापासादस्स कुट्टो उपरिमतलेन सम्बद्धो होति, उपरिपासादम्पि अभिरुहति । सचे पासादस्स बहि निब्बोदकपतनट्ठाने निमित्तानि करोन्ति, सब्बो पासादो सीमट्ठो होति ।

पब्बतमत्थके तलं होति एकवीसतिया भिक्खूनां ओकासारहं, तत्थ पिट्ठिपासाणे विय सीमं बन्धन्ति । हेट्ठापब्बतेपि तेनेव परिच्छेदेन सीमा ओतरति । तालमूलकपब्बतेपि उपरि सीमा बद्धा हेट्ठा ओतरतेव । यो पन वितानसण्ठानो होति, उपरि

एकवीसतिया भिक्खूनां ओकासो अत्थि, हेट्ठा नत्थि, तस्स उपरि बद्धा सीमा हेट्ठा न ओतरति । एवं मुदिङ्गसण्ठानो वा होतु पणवसण्ठानो वा, यस्स हेट्ठा वा मज्झे वा सीमप्पमाणं नत्थि, तस्सुपरि बद्धा सीमा हेट्ठा नेव ओतरति । यस्स पन द्वे कूटानि आसन्ने ठितानि, एकस्सपि उपरि सीमप्पमाणं नप्पहोति, तस्स कूटन्तरं चिनित्वा वा पूरेत्वा वा एकाबद्धं कत्वा उपरि सीमा सम्मन्नितब्बा ।

एको सप्पफणसदिसो पब्बतो, तस्सुपरि सीमप्पमाणस्स अत्थिताय सीमं बन्धन्ति, तस्स चे हेट्ठा आकासपब्भारं होति, सीमा न ओतरति । सचे पनस्स वेमज्झे सीमप्पमाणो सुसिरपासाणो होति, ओतरति । सो च पासाणो सीमद्वोयेव होति । अथापिस्स हेट्ठा लेणस्स कुट्टो अग्गकोटिं आहच्च तिट्ठति, ओतरति, हेट्ठा च उपरि च सीमायेव होति । सचे पन हेट्ठा उपरिमस्स सीमापरिच्छेदस्स पारतो अन्तो-लेणं होति, बहि सीमा न ओतरति । अथापि उपरिमस्स सीमापरिच्छेदस्स ओरतो बहिलेणं होति, अन्तो सीमा न ओतरति । अथापि उपरि सीमाय परिच्छेदो खुद्दको, हेट्ठा लेणं महत्तं सीमापरिच्छेदमतिक्रमत्वा ठितं, सीमा उपरियेव होति, हेट्ठा न ओतरति । यदि पन लेणं खुद्दकं सब्बपच्छिमसीमापरिमाणं, उपरि सीमा महती तं अज्झोत्थरित्वा ठिता, सीमा ओतरति । अथ लेणं अतिखुद्दकं सीमप्पमाणं न होति, सीमा उपरियेव होति, हेट्ठा न ओतरति । सचे ततो उपट्ठं भिज्जित्वा पतति, सीमप्पमाणं चेपि होति, बहि पतितं असीमा । अपतितं पन यदि सीमप्पमाणं, सीमा होतियेव ।

खण्डसीमा नीचवत्थुका होति, तं पूरेत्वा उच्चवत्थुकं करोन्ति, सीमायेव । सीमाय गेहं करोन्ति, सीमद्वकमेव होति । सीमाय पोक्खरणिं खणन्ति, सीमायेव । ओघो सीमामण्डलं ओत्थरित्वा गच्छति, सीमामाळके अट्ठं बन्धित्वा कम्मं कातुं वट्ठति । सीमाय हेट्ठा उमङ्गनदी होति, इद्धिमा भिक्खु तत्थ निसीदति, सचे सा नदी पठमं गता, सीमा पच्छा बद्धा, कम्मं न कोपेति । अथ पठमं सीमा बद्धा, पच्छा नदी गता, कम्मं कोपेति । हेट्ठापथवितले ठितो पन कोपेतियेव ।

सीमामाळके वटरुक्खो होति, तस्स साखा वा ततो निगगतपारोहो वा महासीमाय पथवितलं वा तत्थजातरुक्खादीनि वा आहच्च तिट्ठति, महासीमं सोधेत्वा वा कम्मं कातब्बं, ते वा साखापारोहा छिन्दित्वा बहिट्ठका कातब्बा । अनाहच्च ठितसाखादीसु आरुळ्हभिक्खु हत्थपासं आनेतब्बो । एवं महासीमाय जातरुक्खस्स साखा वा पारोहो वा वुत्तनयेनेव सीमामाळके पतिट्ठति, वुत्तनयेनेव सीमं सोधेत्वा वा कम्मं कातब्बं, ते वा साखापारोहा छिन्दित्वा बहिट्ठका कातब्बा ।

सचे सीमामाळके कम्मे करियमाने कोचि भिक्खु सीमामाळकस्स अन्तो पविसित्वा वेहासट्ठितसाखाय निसीदति, पादा वास्स भूमिगता होन्ति, निवासनपारुपनं वा भूमिं फुसति, कम्मं कातुं न वट्ठति । पादे पन निवासनपारुपनञ्च उक्खिपापेत्वा कातुं वट्ठति । इदञ्च लक्खणं पुरिमनयेपि वेदितब्बं । अयं पन विसेसो — तत्र उक्खिपापेत्वा कातुं न वट्ठति, हत्थपासमेव आनेतब्बो । सचे अन्तोसीमतो पब्बतो अब्भुगच्छति, तत्रट्ठो भिक्खु हत्थपासं आनेतब्बो । इद्धिया अन्तोपब्बतं पविट्ठेपि एसेव नयो । बज्झमाना एव हि सीमा पमाणरहितं पदेसं न ओतरति । बद्धसीमाय जातं यंकिञ्चि यत्थ कत्थचि एकसम्बद्धेन गतं सीमासङ्ख्यमेव गच्छतीति ।

१४०. तियोजनपरमन्ति एत्थ तियोजनं परमं पमाणमेतिस्सति तियोजनपरमा; तं **तियोजनपरमं** । सम्मन्नन्तेन पन मज्झे ठत्वा यथा चतूसुपि दिसासु दियड्ढदियड्ढयोजनं होति, एवं सम्मन्नितब्बा । सचे पन मज्झे ठत्वा एकेकदिसतो तियोजनं करोन्ति, छयोजनं होतीति न वट्ठति । चतुरस्सं वा तिकोणं वा सम्मन्नन्तेन यथा कोणतो कोणं तियोजनं होति, एवं सम्मन्नितब्बा । सचे हि येन केनचि परियन्तेन केसग्गमतम्पि तियोजनं अतिक्रामेति, आपत्तिञ्च आपज्जति सीमा च असीमा होति ।

नदीपारन्ति एत्थ पारयतीति पारा । किं पारयति? नदिं । नदिया पारा नदीपारा, तं **नदीपारं**; नदिं अज्झोत्थरमानन्ति अत्थो । एत्थ च नदिया लक्खणं नदीनिमित्ते वुत्तनयमेव । **यत्थस्स धुवनावा वाति** यत्थ नदिया सीमाबन्धनद्वानगतेसु तित्थेसु निच्चसञ्चरणनावा अस्स, या सब्बन्तिमेन परिच्छेदेन पाजनपुरिसेन सद्धिं तयो जने वहति । सचे पन सा नावा उद्धं वा अधो वा केनचिदेव करणीयेन पुन आगमनत्थाय नीता, चोरेहि वा हटा, अवस्सं लब्भनेय्या, या पन वातेन वा छिन्नबन्धना वीचीहि नदिमज्झं नीता अवस्सं आहरितब्बा, पुन धुवनावाव होति । उदके ओगते थलं उस्सारितापि सुधाकसटादीहि पूरेत्वा ठपितापि धुवनावाव । सचे भिन्ना वा विसङ्खतपदरा वा न वट्ठति । महापदुमत्थेरो पनाह — “सचेपि तावकालिकं नावं आनेत्वा सीमाबन्धनद्वाने ठपेत्वा निमित्तानि कित्तेन्ति, धुवनावाव होती”ति । तत्र महासुमत्थेरो आह — “निमित्तं वा सीमा वा कम्मवाचाय गच्छति न नावाय । भगवता च धुवनावा अनुज्जाता, तस्मा निबद्धनावायेव वट्ठती”ति ।

धुवसेतु वाति यत्थ रुक्खसङ्घाटमयो वा पदरबद्धो वा जङ्घसत्थसेतु वा हत्थिस्सादीनं सञ्चरणयोगो महासेतु वा अत्थि; अन्तमसो तद्धणज्जेव रुक्खं छिन्दित्वा मनुस्सानं सञ्चरणयोगो एकपदिकसेतुपि धुवसेतुत्वेव सङ्ख्यं गच्छति । सचे पन उपरि बद्धानि वेत्तलतादीनि हत्थेन गहेत्वापि न सक्का होति तेन सञ्चरितुं, न वट्ठति ।

एवरूपं नदीपारसीमं सम्मन्नितुन्ति यत्थायं वुत्तप्पकारा धुवनावा वा धुवसेतु वा अभिमुखतित्थेयेव अत्थि, एवरूपं नदीपारसीमं सम्मन्नितुं अनुजानामीति अत्थो । सचे धुवनावा वा धुवसेतु वा अभिमुखतित्थे नत्थि, ईसकं उद्धं अभिरुहित्वा अधो वा ओरोहित्वा अत्थि, एवम्पि वट्ठति । करवीकतित्थेरो पन “गावुतमत्तब्भन्तरेपि वट्ठती”ति आह ।

इमञ्च पन नदीपारसीमं सम्मन्नन्तेन एकस्मिं तीरे ठत्वा उपरिसोते नदीतीरे निमित्तं कित्तेत्वा ततो पट्टाय अत्तानं परिक्खपन्तेन यत्तकं परिच्छेदं इच्छति, तस्स परियोसाने अधोसोतेपि नदीतीरे निमित्तं कित्तेत्वा परतीरे सम्मुखद्वाने नदीतीरे निमित्तं कित्तेतब्बं । ततो पट्टाय यत्तकं परिच्छेदं इच्छति, तस्स वसेन याव उपरिसोते पठमकित्तितनिमित्तस्स सम्मुखा नदीतीरे निमित्तं, ताव कित्तेत्वा पच्चाहरित्वा पठमकित्तितनिमित्तेन सद्धिं घटेतब्बं । अथ सब्बनिमित्तानं अन्तो ठिते भिक्खू हत्थपासगते कत्वा कम्मवाचाय सीमा सम्मन्नितब्बा । नदियं ठिता अनागतापि कम्मं न कोपेन्ति । सम्मुतिपरियोसाने ठपेत्वा नदिं निमित्तानं अन्तो पारतीरे च ओरिमतीरे च एकसीमा होति । नदी पन बद्धसीमासङ्ख्यं न गच्छति, विसुं नदिसीमा एव हि सा ।

सचे अन्तो नदियं दीपको होति, तं अन्तोसीमाय कातुकामेन पुरिमनयेनेव अत्तना ठिततीरे निमित्तानि कित्तेत्वा दीपकस्स ओरिमन्ते च पारिमन्ते च निमित्तं कित्तेतब्बं । अथ परतीरे नदिया ओरिमतीरे निमित्तस्स सम्मुखद्वाने निमित्तं कित्तेत्वा ततो पट्टाय पुरिमनयेनेव याव उपरिसोते पठमकित्तितनिमित्तस्स सम्मुखा निमित्तं, ताव कित्तेतब्बं । अथ दीपकस्स पारिमन्ते च ओरिमन्ते च निमित्तं कित्तेत्वा पच्चाहरित्वा पठमकित्तितनिमित्तेन सद्धिं घटेतब्बं । अथ द्वीसु तीरेसु दीपके च भिक्खू सब्बेव हत्थपासगते कत्वा कम्मवाचाय सीमा सम्मन्नितब्बा । नदियं ठिता अनागच्छन्तापि कम्मं न कोपेन्ति । सम्मुतिपरियोसाने ठपेत्वा नदिं निमित्तानं अन्तो तीरद्वयञ्च दीपको च एकसीमा होति, नदी पन नदिसीमायेव ।

सचे पन दीपको विहारसीमापरिच्छेदतो उद्धं वा अधो वा अधिकतरो होति, अथ विहारसीमापरिच्छेदनिमित्तस्स उजुकमेव सम्मुखिभूते दीपकस्स सोरिमन्ते निमित्तं कित्तेत्वा ततो पट्टाय दीपकसिखरं परिक्खपन्तो पुन दीपकस्स सोरिमन्ते निमित्तसम्मुखे पारिमन्ते निमित्तं कित्तेतब्बं । ततो परं पुरिमनयेनेव पारतीरे सम्मुखनिमीत्तमादिकत्वा पारतीरनिमित्तानि च दीपकस्स पारिमन्तसोरिमन्तनिमित्तानि च कित्तेत्वा पठमकित्तितनिमित्तेन सद्धिं घटना कातब्बा । एवं कित्तेत्वा सम्मता सीमा पब्बतसण्डाना होति ।

सचे पन दीपको विहारसीमापरिच्छेदतो उद्धम्पि अधोपि अधिकतरो होति । पुरिमनयेनेव दीपकस्स उभोपि सीखरानि परिक्खिपित्वा निमित्तानि कित्तेन्तेन निमित्तघटना कातब्बा । एवं कित्तेत्वा सम्मता सीमा मुदिङ्गसण्ठाना होति ।

सचे दीपको विहारसीमापरिच्छेदस्स अन्तो खुदको होति, सब्बपठमनयेन दीपके निमित्तानि कित्तेतब्बानि । एवं कित्तेत्वा सम्मता सीमा पणवसण्ठाना होति ।

सीमानुजाननकथा निड्डिता ।

उपोसथागारादिकथा

१४१. अनुपरिवेणियन्ति एकसीममहाविहारे तस्मिं तस्मिं परिवेणे । असङ्केतेनाति सङ्केतं अकत्वा । एकं समूहनित्वाति कम्मवाचाय समूहनित्वा ।

१४२. यतो पातिमोक्खं सुणातीति यत्थ कत्थचि भिक्खून् हत्थपासे निसिन्नो यस्मा पातिमोक्खं सुणाति; कतोवस्स उपोसथोति अत्थो । इदञ्च वत्थुवसेन वुत्तं, हत्थपासे निसिन्नस्स पन असुणन्तस्सापि कतोव होति उपोसथो । **निमित्ता कित्तेतब्बाति** उपोसथपमुखस्स खुदकानि वा महन्तानि वा पासाणइडुकदारुखण्डदण्डकादीनि यानि कानिचि निमित्तानि अब्भोकासे वा माळकादीसु वा यत्थ कत्थचि सज्जं कत्वा कित्तेतुं वट्टति । अथ वा **निमित्ता कित्तेतब्बाति** निमित्तपगा वा अनिमित्तपगा वा परिच्छेदजाननत्थं कित्तेतब्बा ।

थेरेहि भिक्खूहि पठमतरं सन्निपतितुन्ति एत्थ सचे महाथेरो पठमतरं न आगच्छति, दुक्कटं । **सब्बेहेव एकज्झं सन्निपतित्वा उपोसथो कातब्बाति** एत्थ सचे पोराणको आवासो मज्जे विहारस्स होति, पहाति चेत्य भिक्खून् निसज्जट्ठानं, तत्थ सन्निपतित्वा उपोसथो कातब्बो । सचे पोराणको परिदुब्बलो चेव सम्बाधो च अज्जो पच्छा उड्डितावासो असम्बाधो, तत्थ उपोसथो कातब्बो ।

यत्थ वा पन थेरो भिक्खु विहरतीति एत्थापि सचे थेरस्स विहारो सब्बेसं पहाति, फासुको होति, तत्थ उपोसथो कातब्बो । सचे पन सो पच्चन्ते विसमप्पदेसे होति, थेरस्स वत्तब्बं — “भन्ते, तुम्हाकं विहारो अफासुकदेसो, नत्थि एत्थ सब्बेसं ओकासो, असुकस्मिं नाम आवासे ओकासो अत्थि, तत्थ गन्तुं वट्टती”ति । सचे थेरो नागच्छति, तस्स छन्दपारिसुद्धि आनेत्वा सब्बेसं पहाणेके फासुकट्टाने उपोसथो कातब्बो ।

अविप्पवाससीमानुजाननकथा

१४३. अन्धकविन्दाति राजगहतो गावुत्तये अन्धकविन्दं नाम, तं उपनिस्साय थेरो वसति; ततो राजगहं उपोसथं आगच्छन्तो । राजगहज्झि परिक्खिपित्वा अट्टारस महाविहारा सब्बे एकसीमा, धम्मसेनापतिना नेसं सीमा बद्धा, तस्मा वेळुवने सङ्गस्स सामग्गीदानत्थं आगच्छन्तोति अत्थो । **नदिं तरन्तोति** सिप्पिनियं नाम नदिं अतिक्कमन्तो । **मनं वुळ्हो अहोसीति** ईसकं अप्पत्तवुळ्हभावो अहोसि । सा किर नदी गिज्झकूटतो ओतरित्वा चण्डेन सोतेन वहति । तत्थ वेगेन आगच्छन्तं उदकं अमनसिकरोन्तो थेरो मनं वुळ्हो अहोसि, न पन वुळ्हो, उदकब्भाहतानिस्स चीवरानि अल्लानि जातानि ।

१४४. सम्मता सा सीमा सङ्गेन तिचीवरेन अविप्पवासा ठपेत्वा गामञ्च गामूपचारञ्चाति इमिस्सा कम्मवाचाय उप्पन्नकालतो पट्टाय भिक्खून् पुरिमकम्मवाचा न वट्ठति । अयमेव हि थावरा होति । भिक्खुनीन् पन अयं न वट्ठति, पुरिमायेव वट्ठति । कस्मा? भिक्खुनिसङ्गे हि अन्तोगामे वसति । यदि एवं सिया, सो एताय कम्मवाचाय तिचीवरपरिहारं न लभेय्य, अत्थि चस्स परिहारो, तस्मा पुरिमायेव वट्ठति । भिक्खुनिसङ्गस्स हि द्वेपि सीमायो लब्भन्ति । तत्थ भिक्खून् सीमं अज्झोत्थरित्वापि तस्सा अन्तोपि भिक्खुनीन् सीमं सम्मन्नितुं वट्ठति । भिक्खूनम्पि भिक्खुनिसीमाय एसेव नयो । न हि ते अज्जमज्जस्स कम्मे गणपूरका होन्ति, न कम्मवाचं वगं करोन्ति । एत्थ च निगमनगरानम्पि गामेनेव सङ्गहो वेदितब्बो ।

गामूपचारोति परिक्खित्तस्स परिक्खेपो, अपरिक्खित्तस्स परिक्खेपोकासो । तेसु अधिद्विततेचीवरिको भिक्खु परिहारं न लभति । इति भिक्खून् अविप्पवाससीमा गामञ्च गामूपचारञ्च न ओत्थरति, समानसंवासकसीमाव ओत्थरति । समानसंवासकसीमा चेत्थ अत्तनो धम्मताय गच्छति । अविप्पवाससीमा पन यत्थ समानसंवासकसीमा, तत्थेव गच्छति । न हि तस्सा विसुं निमित्तकित्तं अत्थि, तत्थ सचे अविप्पवासाय सम्मुतिकाले गामो अत्थि, तं सा न ओत्थरति । सचे पन सम्मताय सीमाय पच्छा गामो निविसति, सोपि सीमासङ्ख्यमेव गच्छति । यथा च पच्छा निविट्ठो, एवं पठमं निविट्ठस्स पच्छा वट्ठितप्पदेसोपि सीमासङ्ख्यमेव गच्छति । सचेपि सीमासम्मुतिकाले गेहानि कतानि, पविसिस्सामाति आलयोपि अत्थि, मनुस्सा पन अप्पविट्ठा, पोराणकगामं वा सगेहमेव छट्ठेत्वा अज्जत्थ गता, अगामोयेव एस, सीमा ओत्थरति । सचे पन एकम्पि कुलं पविट्ठं वा आगतं वा अत्थि, गामोयेव सीमा न ओत्थरति ।

एवञ्च पन भिक्खवे तिचीवरेन अविप्पवासो समूहनत्तब्बोति एत्थ समूहनन्तेन भिक्खुना वत्तं जानितब्बं । तत्रिदं वत्तं — खण्डसीमाय ठत्वा अविप्पवाससीमा न समूहनत्तब्बा, तथा अविप्पवाससीमाय ठत्वा खण्डसीमापि । खण्डसीमायं पन ठितेन खण्डसीमाव समूहनितब्बा, तथा इतराय ठितेन इतरा । सीमं नाम द्वीहि कारणेहि समूहनन्ति पकतिया खुदकं पुन आवासवट्ठनत्थाय महतिं वा कातुं; पकतिया महतिं पुन अज्जेसं विहारोकासदानत्थाय खुदकं वा कातुं । तत्थ सचे खण्डसीमञ्च अविप्पवाससीमञ्च जानन्ति, समूहनितुञ्चेव बन्धितुञ्च सक्खिस्सन्ति । खण्डसीमं पन जानन्ता अविप्पवासं अजानन्तापि समूहनितुञ्चेव बन्धितुञ्च सक्खिस्सन्ति । खण्डसीमं अजानन्ता अविप्पवासयेव जानन्ता चेति यङ्गणबोधियङ्गणउपोसथागारादीसु निरासङ्कट्टानेसु ठत्वा अप्पेव नाम समूहनितुं सक्खिस्सन्ति, पटिबन्धितुं पन न सक्खिस्सन्तेव । सचे बन्धेय्युं, सीमासम्भेदं कत्वा विहारं अविहारं करेय्युं, तस्मा न समूहनितब्बा । ये पन उभोपि न जानन्ति, तेनेव समूहनितुं न बन्धितुं सक्खिस्सन्ति । अयञ्चि सीमा नाम कम्मवाचाय वा असीमा होति सासनन्तरधानेन वा, न च सक्का सीमं अजानन्तेहि कम्मवाचा कातुं, तस्मा न समूहनितब्बा । साधुकं पन जत्वायेव समूहनितब्बा च बन्धितब्बा चाति ।

गामसीमादिकथा

१४७. एवं बद्धसीमावसेन समानसंवासञ्च एकूपोसथभावञ्च दस्सेत्वा इदानि अबद्धसीमेसुपि ओकासेसु तं दस्सेन्तो “असम्मताय, भिक्खवे, सीमाय अट्ठपिताया”ति आदिमाह । तत्थ अट्ठपितायाति अपरिच्छिन्नाय । गामगहणेन चेत्थ नगरम्पि गहितमेव होति । तत्थ यत्तके पदेसे तस्स गामस्स भोजका बलिं लभन्ति, सो पदेसो अप्पो वा होतु महन्तो वा, **गामसीमा**त्वेव सङ्ख्यं गच्छति । **नगरनिगमसीमा**सुपि एसेव नयो । यम्पि एकस्मिंयेव गामखेत्ते एकं पदेसं “अयं विसुं गामो होतू”ति परिच्छिन्दित्वा राजा कस्सचि देति, सोपि विसुंगामसीमा होतियेव । तस्मा सा च इतरा च

पकतिगामनगरनिगमसीमा बद्धसीमासदिसायेव होन्ति, केवलं पन तिचीवरविप्पवासपरिहारं न लभन्ति ।

एवं गामन्तवासीनं सीमापरिच्छेदं दस्सेत्वा इदानीं आरब्धकानं सीमापरिच्छेदं दस्सेन्तो “अगामके चे”ति आदिमाह । तत्थ अगामके चेति गामनिगमनगरसीमाहि अपरिच्छिन्ने अटविप्पदेसे । अथ वा अगामके चेति विज्झाटविसदिसे अरब्धे भिक्खु वसति, अथस्स ठितोकासतो समन्ता सत्तब्भन्तरा समानसंवासकसीमाति अत्थो । अयं सीमा तिचीवरविप्पवासपरिहारमपि लभति । तत्थ एकं अब्भन्तरं अट्टवीसति हत्थप्पमाणं होति । मज्झे ठितस्स समन्ता सत्तब्भन्तरा विनिब्बेधेन चुदस होन्ति । सचे द्वे सङ्घा विसुं विनयकम्मानीं करोन्ति, द्विन्नं सत्तब्भन्तरानं अन्तरे अज्जं एकं सत्तब्भन्तरं उपचारत्थाय ठपेतब्बं । सेसा सत्तब्भन्तरसीमकथा महाविभङ्गे उदोसितसिक्खापदवण्णनायं वुत्तनयेन गहेतब्बा ।

सब्बा भिक्खवे नदी असीमाति या काचि नदीलक्खणप्पत्ता नदी निमित्तानि कित्तेत्वा “एतं बद्धसीमं करोमा”ति कतापि असीमाव होति, सा पन अत्तनो सभावनेव बद्धसीमासदिसा, सब्बमेत्थ सङ्घकम्मं कातुं वट्ठति । समुद्जातस्सरेसुपि एसेव नयो । एत्थ च जातस्सरो नाम येन केनचि खणित्वा अकतो सयंजातसोब्भो समन्ततो आगतेन उदकेन पूरितो तिड्ढति ।

एवं नदीसमुद्जातस्सरानं बद्धसीमाभावं पटिक्खित्वा पुन तत्थ अबद्धसीमापअच्छेदं दस्सेन्तो “नदिया वा भिक्खवे”ति आदिमाह । तत्थ यं मज्झिमस्स पुरिसस्स समन्ता उदकुक्खेपाति यं ठानं मज्झिमस्स पुरिसस्स समन्ततो उदकुक्खेपेन परिच्छिन्नं । कथं पन उदकं उक्खित्तब्बं? यथा अक्खधुत्ता दारुगुळं खिपन्ति, एवं उदकं वा वालिकं वा हत्थेन गहेत्वा थाममज्झिमेन पुरिसेन सब्बथामेन खिपितब्बं । यत्थ एवं खित्तं उदकं वा वालिका वा पतति, अयमेको उदकुक्खेपो । तस्स अन्तो हत्थपासं विजहित्वा ठितो कम्मं कोपेति । याव परिसा वट्ठति, ताव सीमापि वट्ठति । परिसपरियन्ततो उदकुक्खेपोयेव पमाणं । जातस्सरसमुद्देसुपि एसेव नयो ।

एत्थ च सचे नदी नातिदीघा होति, पभवतो पट्टाय याव मुखद्वारा सब्बत्थ सङ्घो निसीदति, उदकुक्खेपसीमाकम्मं नत्थि, सकलापि नदी एतेसंयेव भिक्खून् पहाति । यं पन महासुमत्थेरेन वुत्तं “योजनं पवत्तमानायेव नदी, तत्रापि उपरि अद्धयोजनं पहाय हेट्ठा अद्धयोजने कम्मं कातुं वट्ठती”ति, तं महापदुमत्थेरेनेव पटिक्खित्तं । भगवता हि “तिमण्डलं पटिच्छादेत्वा यत्थ कत्थचि उत्तरन्तिया भिक्खुनिया अन्तरवासको तेमियती”ति इदं नदिया पमाणं वुत्तं, न योजनं वा अद्धयोजनं वा । तस्मा या इमस्स सुत्तस्स वसेन पुब्बे वुत्तलक्खणा नदी, तस्सा पभवतो पट्टाय सङ्घकम्मं कातुं वट्ठतीति । सचे पनेत्थ बहू भिक्खू विसुं विसुं कम्मं करोन्ति, सब्बेहि अत्तनो च अज्जेसज्ज उदकुक्खेपपरिच्छेदस्स अन्तरा अज्जो उदकुक्खेपो सीमन्तरिकत्थाय ठपेतब्बो । ततो अधिकं वट्ठतियेव, ऊनकं पन न वट्ठतीति वुत्तं । जातस्सरसमुद्देसुपि एसेव नयो ।

नदिया पन कम्मं करिस्सामाति गतेहि सचे नदी परिपुण्णा होति समतित्तिका, उदकसाटिकं निवासेत्वापि अन्तो नदिंयेव कम्मं कातब्बं । सचे न सक्कोन्ति, नावायपि ठत्वा कातब्बं । गच्छन्तिया पन नावाय कातुं न वट्ठति । कस्मा? उदकुक्खेपमत्तमेव हि सीमा, तं नावा सीधमेव अतिककामेति । एवं सति अज्जिस्सा सीमाय जत्ति अज्जिस्सा अनुसावना होति, तस्मा नावं अरित्तेन वा ठपेत्वा पासाणे वा लम्बित्वा अन्तो नदिंयं जातरुक्खे वा बन्धित्वा कम्मं कातब्बं । अन्तो नदिंयं बद्धअट्टकेपि अन्तो नदिंयं जातरुक्खेपि ठितेहि कातुं वट्ठति ।

सचे पन रुक्खस्स साखा वा ततो निक्खन्तपारोहो वा बहिनदीतीरे विहारसीमाय वा गामसीमाय वा पतिट्ठितो, सीमं वा सोधेत्वा साखं वा छिन्दित्वा कम्मं कातब्बं । बहिनदीतीरे जातरुक्खस्स अन्तो नदिंयं पविट्ठसाखाय वा पारोहे वा नावं

बन्धित्वा कम्मं कातुं न वट्टति । करोन्तेहि सीमा वा सोधेतब्बा, छिन्दित्वा वास्स बहिपतिट्ठितभावो नासेतब्बो । नदीतीरे पन खाणुकं कोट्टेत्वा तत्थ बद्धनावाय न वट्टतियेव ।

नदियं सेतुं करोन्ति, सचे अन्तो नदियंयेव सेतु वा सेतुपादा वा, सेतुमि ठितेहि कम्मं कातुं वट्टति । सचे पन सेतु वा सेतुपादा वा बहितीरे पतिट्ठिता, कम्मं कातुं न वट्टति, सीमं सोधेत्वा कातब्बं । अथ सेतुपादा अन्तो, सेतु पन उभिन्नम्पि तीरानं उपरिआकासे ठितो, वट्टति । अन्तो नदियं पासाणो वा दीपको वा होति, तस्स यत्तकं पदेसं पुब्बे वुत्तप्पकारे पकतिवस्सकाले वस्सानस्स चतूसु मासेसु उदकं ओत्थरति, सो नदीसङ्ख्यमेव गच्छति । अतिवुट्ठिकाले पन ओधेन ओत्थटोकासो न गहेतब्बो, सो हि गामसीमासङ्ख्यमेव गच्छति ।

नदितो मातिकं नीहरन्ता नदियं आवरणं करोन्ति, तज्जे ओत्थरित्वा वा विनिब्बिज्झित्वा वा उदकं गच्छति, सब्बत्थ पवत्तनट्टाने कम्मं कातुं वट्टति । सचे पन आवरणेन वा कोट्टकबन्धनेन वा सोतं पच्छिज्जति, उदकं नप्पवत्तति, अप्पवत्तनट्टाने कम्मं कातुं न वट्टति । आवरणमत्थकेपि कातुं न वट्टति । सचे कोचि आवरणप्पदेसो पुब्बे वुत्तपासाणदीपकप्पदेसो विय उदकेन अज्झोत्थरियति, तत्थ वट्टति । सो हि नदीसङ्ख्यमेव गच्छति । नदिं विनासेत्वा तळाकं करोन्ति, हेट्ठा पाळि बद्धा, उदकं आगन्त्वा तळाकं पूरेत्वा तिट्ठति, एत्थ कम्मं कातुं न वट्टति । उपरि पवत्तनट्टाने हेट्ठा च छट्ठितमोदकं नदिं ओत्थरित्वा सन्दनट्टानतो पट्टाय वट्टति । देवे अवस्सन्ते हेमन्तगिम्हेसु वा सुक्खनदियापि वट्टति । नदितो नीहटमातिकाय न वट्टति । सचे सा कालन्तरेन भिज्जित्वा नदी होति, वट्टति । काचि नदी कालन्तरेन उप्पतित्वा गामनिगमसीमं ओत्थरित्वा पवत्तति, नदीयेव होति, कम्मं कातुं वट्टति । सचे पन विहारसीमं ओत्थरति, विहारसीमात्वेव सङ्ख्यं गच्छति ।

समुद्वेपि कम्मं करोन्तेहि यं पदेसं उद्धं वट्ठनउदकं वा पकतिवीचि वा वेगेन आगन्त्वा ओत्थरति, तत्थ कातुं न वट्टति । यस्मिं पन पदेसे पकतिवीचियो ओत्थरित्वा सण्ठहन्ति, सो उदकन्ततो पट्टाय अन्तोसमुद्वो नाम, तत्थ ठितेहि कम्मं कातब्बं । सचे ऊमिवेगो बाधति, नावाय वा अट्टके वा ठत्वा कातब्बं । तेसु विनिच्छयो नदियं वुत्तनयेनेव वेदितब्बो । समुद्वे पिट्ठिपासाणो होति, तं कदाचि ऊमियो आगन्त्वा ओत्थरन्ति, कदाचि न ओत्थरन्ति, तत्थ कम्मं कातुं न वट्टति, सो हि गामसीमासङ्ख्यमेव गच्छति । सचे पन वीचीसु आगतासुपि अनागतासुपि पकतिउदकेनेव ओत्थरियति, वट्टति । दीपको वा पब्बतो वा होति, सो चे दूरे होति मच्छबन्धानं अगमनपथे, अरज्जसीमासङ्ख्यमेव गच्छति । तेसं गमनपरियन्तस्स ओरतो पन गामसीमासङ्ख्यं गच्छति । तत्थ गामसीमं असोधेत्वा कम्मं कातुं न वट्टति । समुद्वो गामसीमं वा निगमसीमं वा ओत्थरित्वा तिट्ठति, समुद्वोव होति, तत्थ कम्मं कातुं वट्टति । सचे पन विहारसीमं ओत्थरति, विहारसीमात्वेव सङ्ख्यं गच्छति ।

जातस्सरे कम्मं करोन्तेहिपि यत्थ पुब्बे वुत्तप्पकारे वस्सकाले वस्से पच्छिन्नमत्ते पिवितुं वा हत्थपादे वा धोवितुं उदकं न होति, सुक्खति, अयं न जातस्सरो, गामखेतसङ्ख्यमेव गच्छति, तत्थ कम्मं न कातब्बं । यत्थ पन वुत्तप्पकारे वस्सकाले उदकं सन्तिट्ठति, अयमेव जातस्सरो । तस्स यत्तके पदेसे वस्सानं चातुमासे उदकं तिट्ठति, तत्थ कम्मं कातुं वट्टति । सचे गम्भीरं उदकं, अट्टकं बन्धित्वा तत्थ ठितेहिपि जातस्सरस्स अन्तो जातरुक्खमि बद्धअट्टकेपि कातुं वट्टति । पिट्ठिपासाणदीपकेसु पनेत्थ नदियं वुत्तसदिसोव विनिच्छयो । समवस्सदेवकाले पहोनकजातस्सरो पन सचेपि दुब्बुट्टिकाले वा गिम्हहेमन्तेसु वा सुक्खति, निरुदको होति, तत्थ सङ्गकम्मं कातुं वट्टति । यं अन्धकट्टकथायं वुत्तं “सब्बो जातस्सरो सुक्खो अनोदको, गामखेतंयेव भजती”ति, तं न गहेतब्बं । सचे पनेत्थ उदकत्थाय आवाटं वा पोक्खरणीआदीनि वा

खणन्ति, तं ठानं अजातस्सरो होति, गामसीमासङ्ख्यं गच्छति । लाबुतिपुसकादिवप्पे कतेपि एसेव नयो ।

सचे पन तं पूरेत्वा थलं वा करोन्ति, एकस्मिं दिसाभागे पाळिं बन्धित्वा सब्बमेव तं महातळाकं वा करोन्ति, सब्बोपि अजातस्सरो होति, गामसीमासङ्ख्यमेव गच्छति । लोणीपि जातस्सरसङ्ख्यमेव गच्छति । वस्सिके चत्तारो मासे उदकट्टानोकासे कम्मं कातुं वट्ठीति ।

१४८. सीमाय सीमं सम्भिन्दन्तीति अत्तनो सीमाय परेसं बद्धसीमं सम्भिन्दन्ति । सचे हि पोरणकस्स विहारस्स पुरत्थिमाय दिसाय अम्बो चेव जम्बू चाति द्वे रुक्खा अज्जमज्जं संसट्ठविटपा होन्ति, तेसु अम्बस्स पच्छिमदिसाभागे जम्बू । विहारसीमा च जम्बुं अन्तो कत्वा अम्बं कित्तेत्वा बद्धा होति, अथ पच्छा तस्स विहारस्स पुरत्थिमाय दिसाय विहारं कत्वा सीमं बन्धन्ता तं अम्बं अन्तो कत्वा जम्बुं कित्तेत्वा बन्धन्ति, सीमाय सीमा सम्भिन्ना होति । एवं छब्बगिया अकंसु, तेनाह — “सीमाय सीमं सम्भिन्दन्ती”ति ।

सीमाय सीमं अज्झोत्थरन्तीति अत्तनो सीमाय परेसं बद्धसीमं अज्झोत्थरन्ति;

परेसं बद्धसीमं सकलं वा तस्सा पदेसं वा अन्तो कत्वा अत्तनो सीमं बन्धन्ति । **सीमन्तरिकं ठपेत्वा सीमं सम्मन्नितुन्ति** एत्थ सचे पठमतरं कतस्स विहारस्स सीमा असम्मता होति, सीमाय उपचारो ठपेतब्बो । सचे सम्मता होति, पच्छिमकोटिया हत्थमत्ता सीमन्तरिका ठपेतब्बा । कुरुन्दियं विदत्थिमत्तम्पि, महापच्चरियं चतुरङ्गुलमत्तम्पि वट्ठीति वुत्तं । एकरुक्खोपि च द्विन्नं सीमानं निमित्तं होति, सो पन वट्ठन्तो सीमासङ्करं करोति, तस्मा न कातब्बो ।

उपोसथभेदादिकथा

१४९. चातुदसिको च पन्नरसिको चाति एत्थ चातुदसिकस्स पुब्बकिच्चे “अज्जुपोसथो चातुदसो”ति वत्तब्बं ।

अधम्मेन वग्गन्ति आदीसु सचे एकस्मिं विहारे चतूसु भिक्खूसु वसन्तेसु एकस्स छन्दपारिसुद्धिं आहरित्वा तयो पारिसुद्धिउपोसथं करोन्ति, तीसु वा वसन्तेसु एकस्स छन्दपारिसुद्धिं आहरित्वा द्वे पातिमोक्खं उद्दिशन्ति, **अधम्मेन वग्गं** उपोसथकम्मं होति । सचे पन चत्तारोपि सन्निपतित्वा पारिसुद्धिउपोसथं करोन्ति, तयो वा द्वे वा पातिमोक्खं उद्दिशन्ति, **अधम्मेन समग्गं** नाम होति । सचे चतूसु जनेसु एकस्स पारिसुद्धिं आहरित्वा तयो पातिमोक्खं उद्दिशन्ति, तीसु वा जनेसु एकस्स पारिसुद्धिं आहरित्वा द्वे पारिसुद्धिउपोसथं करोन्ति, **धम्मेन वग्गं** नाम होति । सचे पन चत्तारो एकत्थ वसन्ता सब्बेव सन्निपतित्वा पातिमोक्खं उद्दिशन्ति, तयो पारिसुद्धिउपोसथं करोन्ति, द्वे अज्जमज्जं पारिसुद्धिउपोसथं करोन्ति, **धम्मेन समग्गं** नाम होतीति ।

पातिमोक्खुद्देसकथा

१५०. निदानं उद्दिशित्वा अवसेसं सुतेन सावेतब्बन्ति “सुणातु मे भन्ते सङ्घो...पे०... आविकता हिस्स फासु होती”ति इमं निदानं उद्दिशित्वा “उद्दिट्ठं खो आयस्मन्तो निदानं, तत्थायस्मन्ते पुच्छामि — कच्चित्थ परिसुद्धा, दुतियम्पि पुच्छामि...पे०... एवमेतं धारयामीति । सुता खो पनायस्मन्तोहि चत्तारो पाराजिका धम्मा...पे०... अविवदमानेहि सिक्खितब्ब”न्ति एवं अवसेसं सुतेन सावेतब्बं । एतेन नयेन सेसापि चत्तारो पातिमोक्खुद्देसा वेदितब्बा ।

सवरभयन्ति अटविमनुस्सभयं। राजन्तरायोतिआदीसु सचे भिक्खूसु “उपोसथं करिस्सामा”ति निसिन्नेसु राजा आगच्छति, अयं राजन्तरायो। चोरा आगच्छन्ति, अयं चोरन्तरायो। दवदाहो वा आगच्छति, आवासे वा अग्नि उद्वहति, अयं अग्गन्तरायो। मेघो वा उट्ठेति, ओघो वा आगच्छति, अयं उदकन्तरायो। बहू मनुस्सा आगच्छन्ति, अयं मनुस्सन्तरायो। भिक्खुं यक्खो गण्हाति, अयं अमनुस्सन्तरायो। ब्यग्घादयो चण्डमिगा आगच्छन्ति, अयं वाळन्तरायो। भिक्खुं सप्पादयो डंसन्ति, अयं सरीसपन्तरायो। भिक्खु गिलानो वा होति, कालं वा करोति, वेरिनो वा तं मारेतुकामा गणहन्ति, अयं जीवितन्तरायो। मनुस्सा एकं वा बहू वा भिक्खू ब्रह्मचरिया चावेतुकामा गणहन्ति, अयं ब्रह्मचरियन्तरायो। एवरूपेसु अन्तरायेसु संखित्तेन पातिमोक्खो उद्दिसितब्बो, पठमो वा उद्देसो उद्दिसितब्बो, आदिमि द्वे तयो चत्तारो वा। एत्थ च दुतियादीसु उद्देसेसु यस्मिं अपरियोसिते अन्तरायो होति, सोपि सुतेनेव सावेतब्बो।

अनज्झिद्वाति अनाणत्ता अयाचिता वा। अज्जेसना चेत्थ सङ्गेन सम्मतधम्मज्जेसकायत्ता वा सङ्गत्थेरायत्ता वा, तस्मिं धम्मज्जेसके असति सङ्गत्थेरं आपुच्छित्वा वा तेन याचितो वा भासितुं लभति। सङ्गत्थेरेनापि सचे विहारे बहू धम्मकथिका होन्ति, वारपटिपाटिया वत्तब्बा — “त्वं धम्मं भण, धम्मं कथेहि, धम्मदानं देही”ति वा वुत्तेन तीहिपि विधीहि धम्मो भासितब्बो। “ओसारेही”ति वुत्तो पन ओसारेतुमेव लभति, “कथेही”ति वुत्तो कथेतुमेव, “सरभज्जं भणाही”ति वुत्तो सरभज्जमेव। सङ्गत्थेरोपि च उच्चतरे आसने निसिन्नो याचितुं न लभति। सचे उपज्झायो चेव सङ्घिविहारिको च होन्ति, उपज्झायो च न उच्चासने निसिन्नो “भणाही”ति वदति, सज्झायं अधिद्वहत्वा भणितब्बं। सचे पनेत्थ दहरा भिक्खू होन्ति, तेसं “भणामी”ति भणितब्बं।

सचे विहारे सङ्गत्थेरो अत्तनोयेव निस्सितके भणापेति, अज्जे मधुरभाणकेपि नाज्जेसति, सो अज्जेहि वत्तब्बो — “भन्ते असुकं नाम भणापेमा”ति। सचे “भणापेथा”ति वा वदति, तुण्ही वा होति, भणापेतुं वट्ठति। सचे पन पटिबाहति, न भणापेतब्बं। यदि अनागतेयेव सङ्गत्थेरे धम्मसवनं आरब्धं, पुन आगते ठपेत्वा आपुच्छनकिच्चं नत्थि। ओसारेत्वा पन कथेन्तेन आपुच्छित्वा वा अट्टपेत्वायेव वा कथेतब्बं, कथेन्तस्स पुन आगतेपि एसेव नयो।

उपनिस्सिन्नकथायपि सङ्गत्थेरोव सामी, तस्मा तेन सयं वा कथेतब्बं, अज्जो वा भिक्खु “कथेही”ति वत्तब्बो, नो च खो उच्चतरे आसने निसिन्नेन। मनुस्सानं पन “भणाही”ति वत्तुं वट्ठति। मनुस्सा अत्तनो जाननकिक्खुं आपुच्छन्ति, तेन थेरं आपुच्छित्वा कथेतब्बं। सचे सङ्गत्थेरो “भन्ते इमे पज्जं पुच्छन्ती”ति पुट्ठो “कथेही”ति वा भणति, तुण्ही वा होति, कथेतुं वट्ठति। अन्तरघरे अनुमोदनादीसुपि एसेव नयो। सचे सङ्गत्थेरो विहारे वा अन्तरघरे वा “मं अनापुच्छित्वापि कथेय्यासी”ति अनुजानाति, लद्धकप्पियं होति, सब्बत्थ वत्तुं वट्ठति।

सज्झायं करोन्तेनापि थेरो आपुच्छित्तब्बोयेव। एकं आपुच्छित्वा सज्झायन्तस्स अपरो आगच्छति, पुन आपुच्छनकिच्चं नत्थि। सचे विस्समिस्सामीति ठपितस्स आगच्छति, पुन आरभन्तेनापि आपुच्छित्तब्बं। सङ्गत्थेरे अनागतेयेव आरब्धं सज्झायन्तस्सापि एसेव नयो। एकेन सङ्गत्थेरेन “मं अनापुच्छापि यथासुखं सज्झायाही”ति अनुज्जाते यथासुखं सज्झायितुं वट्ठति। अज्जस्मिं पन आगते तं आपुच्छित्वाव सज्झायितब्बं।

१५१. अत्तना वा अत्तानं सम्मन्नितब्बंति अत्तना वा अत्ता सम्मन्नितब्बो; पुच्छन्तेन पन परिसं ओलोकेत्वा सचे अत्तनो उपद्वो नत्थि, विनयो पुच्छित्तब्बो।

१५३. कतेपि ओकासे पुग्गलं तुलयित्वाति “अत्थि नु खो मे इतो उपद्वो, नत्थी”ति एवं उपपरिक्खित्वा।

पुरम्हाकन्ति पठमं अम्हाकं । पटिकच्चेवाति पठमतरमेव । पुगलं तुलयित्वा ओकासं कातुन्ति “भूतमेव नु खो आपत्तिं वदति, अभूत”न्ति एवं उपपरिक्खित्वा ओकासं कातुं अनुजानामीति अत्थो ।

अधम्मकम्मपटिकोसनादिकथा

१५४. अधम्मकम्मं वुत्तनयमेव । पटिकोसितुन्ति वारेतुं । दिट्ठिम्पि आविकातुन्ति “अधम्मकम्मं इदं न मे खमती”ति एवं अज्जस्स सन्तिके अत्तनो दिट्ठिं पकासेतुं । चतूहि पञ्चहीति आदि तेसं अनुपदवत्थाय वुत्तं । सज्जिच्च न सावेन्तीति यथा न सुणन्ति एवं भणिस्सामाति सज्जिच्च सणिकं उद्दिसन्ति ।

१५५. थेराधिकन्ति थेराधीनं; थेरायत्तं भवितुन्ति अत्थो । “थेराधेय्य”न्तिपि पाठो, तस्मा थेरेन सयं वा उद्दिसितब्बं, अज्जो वा अज्जेसितब्बो । अज्जेसनविधानज्चेत्थ धम्मज्जेसने वुत्तनयमेव । सो न जानाति उपोसथं वाति आदीसु चातुद्दसिकपन्नरसिकभेदेन दुविधं, सङ्खउपोसथादिभेदेन नवविधञ्च उपोसथं न जानाति, चतुब्बिधं उपोसथकम्मं न जानाति, दुविधं पातिमोक्खं न जानाति, नवविधं पातिमोक्खुद्देसं न जानाति । यो तत्थ भिक्खु ब्यत्तो पटिबलोति एत्थ किञ्चापि दहरस्सापि ब्यत्तस्स पातिमोक्खो अनुज्जातो । अथ खो एत्थ अयमधिष्णायो । सचे थेरस्स पञ्च वा चत्तारो वा तयो वा पातिमोक्खुद्देसा नागच्छन्ति; द्वे पन अखण्डा सुविसदा वाचुग्गता होन्ति, थेरायत्तोव पातिमोक्खा । सचे पन एत्तकम्पि विसदं कातुं न सक्कोति, ब्यत्तस्स भिक्खुनो आयत्तो होति ।

सामन्ता आवासाति सामन्तं आवासं । सज्जुकन्ति तदहेव आगमनत्थाय । नवं भिक्खुं आणापेतुन्ति एत्थ यो सक्कोति उग्गहेतुं, एवरूपो आणापेतब्बो, न बालो ।

पक्खगणनादिउग्गहणानुजाननकथा

१५६. कतिमी भन्तेति एत्थ कतीनं पूरणीति कतिमी । कालवतोति कालस्सेव; पगेवाति अत्थो ।

१५८. यं कालं सरतीति एत्थ सायम्पि “अज्जुपोसथो समन्नाहरथा”ति आरोचेतुं वट्ठति ।

१५९. थेरेन भिक्खुना नवं भिक्खुं आणापेतुन्ति एत्थापि किञ्चि कम्मं करोन्तो वा सदाकालमेव एको वा भारनित्थरणको वा सरभाणकधम्मकथिकादीसु अज्जतरो वा न उपोसथागारसम्मज्जनत्थं आणापेतब्बो, अवसेसा पन वारेन आणापेतब्बा । सचे आणत्तो सम्मुज्जनिं तावकालिकम्पि न लभति, साखाभङ्गं कप्पियं कारेत्वा सम्मज्जितब्बं, तम्पि अलभन्तस्स लद्धकप्पियं होति ।

१६०. आसनपज्जापनाणत्तियम्पि वुत्तनयेनेव आणापेतब्बो । आणत्तेन च सचे उपोसथागारे आसनानि नत्थि, सङ्घिकावासतोपि आहरित्वा पज्जपेत्वा पुन आहरितब्बानि । आसनेसु असति कटसारकेपि तट्टिकायोपि पज्जपेतुं वट्ठति, तट्टिकासुपि असति साखाभङ्गानि कप्पियं कारेत्वा पज्जपेतब्बानि, कप्पियकारकं अलभन्तस्स लद्धकप्पियं होति ।

१६१. पदीपकरणेपि वुत्तनयेनेव आणापेतब्बो । आणापेत्तेन च “अमुकस्मिं नाम ओकासे तेलं वा वट्ठि वा कपल्लिका वा अत्थि, तं गहेत्वा करोही”ति वत्तब्बो । सचे तेलादीनि नत्थि, परियेसितब्बानि, परियेसित्वा अलभन्तस्स लद्धकप्पियं होति । अपिच कपाले अग्गिपि जालेतब्बो ।

दिसंगमिकादिवत्थुकथा

१६३. सङ्गहेतब्बोति “साधु भन्ते आगतात्थ, इध भिक्खा सुलभा सूपव्यञ्जनं अत्थि, वसथ अनुक्कण्ठमाना”ति एवं पियवचनेन सङ्गहेतब्बो। पुनप्पुनं तथाकरणवसेन अनुगगहेतब्बो। “आम वसिस्सामी”ति पटिवचनदापनेन उपलापेतब्बो। अथ वा चतूहि पच्चयेहि सङ्गहेतब्बो चेव अनुगगहेतब्बो च। पियवचनेन उपलापेतब्बो, कण्णसुखं आलपितब्बोति अत्थो। चुण्णादीहि उपट्टापेतब्बो। आपत्ति दुक्कटस्साति सचे सकलोपि सङ्गो न करोति, सब्बेसं दुक्कटं। इध नेव थेरा न दहरा मुच्चन्ति, सब्बेहि वारेन उपट्टापेतब्बो। अत्तनो वारे अनुपट्टहन्तस्स आपत्ति। तेन पन महाथेरानं परिवेणसम्मज्जनदन्तकट्टुदानादीनि न सादितब्बानि। एवम्पि सति महाथेरेहि सायंपातं उपट्टानं आगन्तब्बं। तेन पन तेसं आगमनं जत्वा पठमतारं महाथेरानं उपट्टानं गन्तब्बं। सचस्स सङ्घिचरा भिक्खुउपट्टाका अत्थि, “मय्हं उपट्टाका अत्थि, तुम्हे अप्पोस्सुक्का विहरथा”ति वत्तब्बं। अथापिस्स सङ्घिचरा नत्थि, तस्मिंयेव पन विहारे एको वा द्वे वा वत्तसम्पन्ना वदन्ति “मयं थेरस्स कत्तब्बं करिस्साम, अवसेसा फासु विहरन्तू”ति सब्बेसं अनापत्ति।

सो आवासो गन्तब्बोति उपोसथकरणत्थाय अन्वद्धमासं गन्तब्बो। सो च खो उतुवस्सेयेव, वस्साने पन यं कत्तब्बं, तं दस्सेतुं “वस्सं वसन्ति बाला अब्बत्ता”तिआदिमाह। तत्थ न भिक्खवे तेहि भिक्खूहि तस्मिं आवासे वस्सं वसितब्बन्ति पुरिमिकाय पातिमोक्खुद्देसकेन विना न वस्सं उपगन्तब्बं। सचे सो वस्सूपगतानं पक्कमति वा, विब्भमति वा, कालं वा करोति, अज्जस्मिं सतियेव पच्छिमिकाय वसितुं वट्ठति, असति अज्जत्थ गन्तब्बं, अगच्छन्तानं दुक्कटं। सचे पन पच्छिमिकाय पक्कमति वा विब्भमति वा कालं वा करोति, मासद्वयं वसितब्बं।

पारिसुद्धिदानकथा

१६४. कायेन विज्जापेतीति पारिसुद्धिदानं येन केनचि अङ्गपच्चङ्गेन विज्जापेति जानापेति; वाचं पन निच्छारेतुं सक्कोन्तो वाचाय विज्जापेति; उभयथा सक्कोन्तो कायवाचाहि। सङ्गेन तत्थ गन्त्वा उपोसथो कातब्बोति सचे बहू तादिसा गिलाना होन्ति, सङ्गेन पटिपाटिया ठत्वा सब्बे हत्थपासे कातब्बा। सचे दूरे दूरे होन्ति, सङ्गो नप्पहोति, तं दिवसं उपोसथो न कातब्बो, नत्वेव वग्गेन सङ्गेन उपोसथो कातब्बो।

तत्थेव पक्कमतीति सङ्गमज्झं अनागन्त्वा ततोव कत्थचि गच्छति। सामणेरो पटिजानातीति “सामणेरो अह”न्ति एवं पटिजानाति; भूतयेव वा सामणेरभावं आरोचेति, पच्छा वा सामणेरभूमियं तिट्ठतीति अत्थो। एस नयो सब्बत्थ।

सङ्गप्पत्तो पक्कमतीति सब्बन्तिमेन परिच्छेदेन उपोसथत्थाय सन्निपतितानं चतुन्नं भिक्खून् हत्थपासं पत्वा पक्कमति। एस नयो सब्बत्थ। एत्थ च एकेन बहूनम्पि आहटा पारिसुद्धि आहटाव होति। सचे पन सो अन्तरामग्गे अज्जं भिक्खुं दिस्वा येसं अनेन पारिसुद्धि गहिता, तेसज्ज अत्तनो च पारिसुद्धि देति, तस्सेव पारिसुद्धि आगच्छति, इतरा पन बिलाळसङ्कलिकपारिसुद्धि नाम होति। सा न आगच्छति।

सुत्तो न आरोचेतीति आगन्त्वा सुपति, “असुकेन पारिसुद्धि दिन्ना”ति न आरोचेति। पारिसुद्धिहारकस्स अनापत्तीति एत्थ सचे सज्जिच्च नारोचेति, दुक्कटं आपज्जति, पारिसुद्धि पन आहटाव होति। असज्जिच्च अनारोचितत्ता पनस्स अनापत्ति, उभिन्नम्पि च उपोसथो कतोयेव होति।

छन्ददानकथा

१६५. छन्ददानेपि पारिसुद्धिदाने वृत्तसदिसोयेव विनिच्छयो । पारिसुद्धिं देन्तेन छन्दम्पि दातुन्ति एत्थ सचे पारिसुद्धिमेव देति न छन्दं, उपोसथो कतो होति । यं पन सङ्घो अज्जं कम्मं करोति, तं अकतं होति । छन्दमेव देति न पारिसुद्धिं, भिक्खुसङ्घस्स उपोसथोपि कम्मम्पि कतमेव होति, छन्ददायकस्स पन उपोसथो अकतो होति । सचेपि कोचि भिक्खु नदिया वा सीमाय वा उपोसथं अधिद्वहत्वा आगच्छति, “कतो मया उपोसथो”ति अच्छित्तुं न लभति, सामग्गी वा छन्दो वा दातब्बो ।

१६७. सरतिपि उपोसथं नपि सरतीति एकदा सरति, एकदा न सरति । अत्थि नेव सरतीति यो एकन्तं नेव सरति, तस्स सम्मुत्तिदानकिच्चं नत्थि । अनागच्छन्तोपि कम्मं न कोपेति ।

सङ्घोपसथादिकथा

१६८. सो देसो सम्मज्जित्वाति तं देसं सम्मज्जित्वा, उपयोगत्थे पच्चत्तं । पानीयं परिभोजनीयन्तिआदि पन उत्तानत्थमेव । कस्मा पनेतं वृत्तं? उपोसथस्स पुब्बकरणादिदस्सनत्थं । तेनाहु अट्ठकथाचरिया —

“सम्मज्जनी पदीपो च, उदकं आसनेन च ।
उपोसथस्स एतानि, पुब्बकरणन्ति वुच्चति” ॥

इति इमानि चत्तारि “पुब्बकरण”न्ति अक्खातानि ।

“छन्दपारिसुद्धिउतुक्खानं, भिक्खुगणना च ओवादो ।
उपोसथस्स एतानि, पुब्बकिच्चन्ति वुच्चति ॥

इति इमानि पञ्च पुब्बकरणतो पच्छा कत्तब्बानि “पुब्बकिच्च”न्ति अक्खातानि ।

“उपोसथो यावतिका च भिक्खू कम्मप्पत्ता,
सभागापत्तियो च न विज्जन्ति ।
वज्जनीया च पुग्गला तस्मिं न होन्ति,
पत्तकल्लन्ति वुच्चति” ॥

इति इमानि चत्तारि “पत्तकल्ल”न्ति अक्खातानीति ।

तेहि सद्धिन्ति तेहि आगतेहि सद्धिं एतानि पुब्बकरणादीनि कत्वा उपोसथो कातब्बो । अज्ज मे उपोसथोति एत्थ सचे पन्नरसो होति, “अज्ज मे उपोसथो पन्नरसो”तिपि अधिद्वत्तुं वट्ठति । चातुदसिकेपि एसेव नयो ।

आपत्तिपटिकम्मविधिकथा

१६९. भगवता पज्जत्तं “न सापत्तिकेन उपोसथो कातब्बो”ति इदं “यस्स सिया आपत्ती”तिआदिवचनेनेव पारिसुद्धिदानपज्जापनेन च पारिसुद्धिउपोसथपज्जापनेन च पज्जत्तं होतीति वेदितब्बं । इत्थन्नामं आपत्तिन्ति थुल्लच्चयादीसु एकस्सा नामं गहेत्वा “थुल्लच्चयं आपत्तिं पाचित्तियं आपत्ति”न्ति एवं वत्तब्बं । तं पटिदेसेमीति इदं “तं

तुम्हमूले, तं तुम्हमूले पटिदेसेमी”ति वुत्तेपि सुवुत्तमेव होति । **पस्ससी**ति इदञ्च “पस्ससि आवुसो तं आपत्तिं, पस्सथ भन्ते तं आपत्तिं”न्ति एवं वत्तब्बं । **आम पस्सामी**ति इदं पन “आम भन्ते पस्सामि, आम आवुसो पस्सामी”ति एवं वुत्तम्पि सुवुत्तमेव होति । **आयतिं संवरेय्यासी**ति एत्थ पन सचे वुट्ठतरो “आयतिं संवरेय्याथा”ति वत्तब्बो । एवं वुत्तेन पन “साधु सुट्ठु संवरिस्सामी”ति वत्तब्बमेव ।

यदा निब्बेमतिकोति एत्थ सचे पनेस निब्बेमतिको न होति, वत्थुं कित्तेत्वाव देसेतुं वट्ठतीति अन्धकट्टकथायं वुत्तं । तत्रायं देसनाविधि — सचे मेघच्छन्ने सूरिये “कालो नु खो नो”ति वेमतिको भुज्जति, तेन भिक्खुना “अहं भन्ते वेमतिको भुज्जिं”, सचे कालो अत्थि, “सम्बहुला दुक्कटा आपत्तियो आपन्नोमि, नो चे अत्थि, “सम्बहुला पाचित्तिया आपन्नोमि”ति एवं वत्थुं कित्तेत्वा “अहं भन्ते या तस्मिं वत्थुस्मिं सम्बहुला दुक्कटा वा पाचित्तिया वा आपत्तियो आपन्नो, ता तुम्हमूले पटिदेसेमी”ति वत्तब्बं । एस नयो सब्बापत्तीसु ।

न भिक्खवे सभागा आपत्तीति एत्थ यं द्वेपि जना विकालभोजनादिना सभागवत्थुना आपत्तिं आपज्जन्ति, एवरूपा वत्थुसभागा “सभागा”ति वुच्चति । विकालभोजनपच्यया आपन्नं पन अनतिरिक्तभोजनपच्यया आपन्नस्स सन्तिके देसेतुं वट्ठति । यापि चायं वत्थुसभागा, सापि देसिता सुदेसिताव । अज्जं पन देसनपच्यया देसको, पटिग्गहणपच्यया पटिग्गहको चाति उभोपि दुक्कटं आपज्जन्ति, तं नानावत्थुकं होति, तस्मा अज्जमज्जं देसेतुं वट्ठति ।

१७०. सामन्तो भिक्खु एवमस्स वचनीयोति एत्थ सभागोयेव वत्तब्बो । विसभागस्स हि वुच्चमाने भण्डनकलहसङ्घभेदादीनिपि होन्ति, तस्मा तस्स अवत्वा “इतो वुट्ठित्वा पटिकरिस्सामी”ति आभोगं कत्वा उपोसथो कातब्बोति अन्धकट्टकथायं वुत्तं ।

अनापत्तिपन्नरसकादिकथा

१७२. अनापत्तिपन्नरसके — ते न जानिंसूति सीमं ओक्कन्ताति वा ओक्कमन्तीति वाति न जानिंसु । **अथज्जे आवासिका भिक्खू आगच्छन्ती**ति गामं वा अरज्जं वा केनचि करणीयेन गन्त्वा तेसं निसिन्नद्वानं आगच्छन्ति । **वग्गा समग्गसज्जिनो**ति तेसं सीमं ओक्कन्तत्ता वग्गा; सीमं ओक्कन्तभावस्स अजाननतो समग्गसज्जिनो ।

१७३. वग्गावग्गसज्जिपन्नरसके — ते जानन्तीति पब्बते वा थले वा ठिता सीमं ओक्कन्ते वा ओक्कमन्ते वा पस्सन्ति । वेमतिकपन्नरसकं उत्तानमेव ।

१७५. कुक्कुच्चपकतपन्नरसके — यथा इच्छाय अभिभूतो “इच्छापकतो”ति वुच्चति, एवं पुब्बभागे सन्निद्वानं कत्वापि करणक्खणे अकप्पिये अकप्पियसज्जितासङ्घातेन कुक्कुच्चेन अभिभूता “कुक्कुच्चपकता”ति वेदितब्बा ।

१७६. भेदपुरेक्खारपन्नरसके — अकुसलबलवताय थुल्लच्चयं वुत्तं ।

सीमोक्कन्तिकपेय्यालकथा

१७७. आवासिकेन आगन्तुकपेय्याले — यथा पुरिमे आवासिकेन आवासिकपेय्याले “ते न जानन्ति अथज्जे आवासिका”ति आदि वुत्तं, एवं “ते न जानन्ति अथज्जे आगन्तुका”ति आदिना नयेन सब्बं वेदितब्बं ।

आगन्तुकेनआवासिकपेय्याले पन — यथा पुरिमपेय्याले “आवासिका भिक्खू सन्निपतन्ती”ति आगतं, एवं “आगन्तुका भिक्खू सन्निपतन्ती”ति आनेतब्बं । आगन्तुकेनआगन्तुकपेय्याले पन — उभयपदेसु आगन्तुकवसेन योजेतब्बोति ।

१७८. आवासिकानं भिक्खूनां चातुदसो होति, आगन्तुकानं पन्नरसोति एत्थ येसं पन्नरसो, ते तिरोरुद्धतो वा आगता, अतीतं वा उपोसथं चातुदसिकं अकंसूति वेदितब्बा । **आवासिकानं अनुवत्तितब्बन्ति** आवासिकेहि “अज्जुपोसथो चातुदसो”ति पुब्बकिच्चे करियमाने अनुवत्तितब्बं, न पटिक्कोसितब्बं । **न अकामा दातब्बाति** न अनिच्छाय दातब्बा ।

लिङ्गादिदस्सनकथा

१७९. आवासिकाकारन्ति आवासिकानं आकारं । एस नयो सब्बत्थ । **आकारो** नाम येन तेसं वत्तसम्पन्ना वा न वाति आचारसण्ठानं गच्छति । **लिङ्गं** नाम यं ते तत्थ तत्थ लीने गमयति; अदिस्समानेपि जानापेतीति अत्थो । **निमित्तं** नाम यं दिस्वा ते अत्थीति जायन्ति । **उद्देशो नाम** येन ते एवरूपपरिक्खाराति उद्दिशन्ति; अपदेसं लभन्तीति अत्थो । सब्बमेतं सुपञ्जत्तमञ्चपीठादीनञ्चेव पदसद्दादीनञ्च अधिवचनं, यथायोगं पन योजेतब्बं । **आगन्तुकाकारादीसुपि** एसेव नयो । तत्थ **अज्जातकन्ति** अज्जेसं सन्तकं । **पादानं धोतं उदकनिस्सेकन्ति** पादानं धोतानं उदकनिस्सेकं । बहुवचनस्स एकवचनं वेदितब्बं । “पादानं धोतउदकनिस्सेक”न्ति वा पाठो; पादानं धोवनउदकनिस्सेकन्ति अत्थो ।

१८०. नानासंवासकादिवत्थूसु — समानसंवासकादिट्ठिन्ति “समानसंवासका एते”ति दिट्ठिं । **न पुच्छन्तीति** तेसं लद्धिं न पुच्छन्ति; अपुच्छित्वाव वत्तपटिवत्तिं कत्वा एकतो उपोसथं करोन्ति । **नाभिवितरन्तीति** नानासंवासकभावं मद्दितुं अभिभवितुं न सक्कोन्ति; तं दिट्ठिं न निस्सज्जापेन्तीति अत्थो ।

नगन्तब्बगन्तब्बवारकथा

१८१. सभिक्खुका आवासाति यस्मिं आवासे उपोसथकारका भिक्खू अत्थि, तम्हा आवासा यं न सक्कोति तदहेव आगन्तुं, सो आवासो उपोसथं अकत्वा न गन्तब्बो । **अज्जत्र सङ्गेनाति** सङ्गप्पहोनकेहि भिक्खूहि विना । **अज्जत्र अन्तरायाति** पुब्बे वुत्तं दसविधं अन्तरायं विना । सब्बन्तिमेन पन परिच्छेदेन अत्तचतुत्थेन अन्तराये वा सति गन्तुं वट्ठति । **अनावासोति** नवकम्मसालादिको यो कोचि पदेसो । यथा च आवासादयो न गन्तब्बा; एवं सचे विहारे उपोसथं करोन्ति, उपोसथाधिट्ठानत्थं सीमापि नदीपि न गन्तब्बा । सचे पनेत्थ कोचि भिक्खु होति, तस्स सन्तिकं गन्तुं वट्ठति । विस्सट्ठउपोसथापि आवासा गन्तुं वट्ठति; एवं गतो अधिट्ठातुम्पि लभति । आरज्जकेनापि भिक्खुना उपोसथदिवसे गामे पिण्डाय चरित्वा अत्तनो विहारमेव आगन्तब्बं । सचे अज्जं विहारं ओक्कमति, तत्थ उपोसथं कत्वाव आगन्तब्बं, अकत्वा न वट्ठति ।

१८२. यं जज्जा सक्कोमि अज्जेव गन्तुन्ति यं जानेय्य अज्जेव तत्थ गन्तुं सक्कोमीति; एवरूपो आवासो गन्तब्बो । तत्थ भिक्खूहि सद्धिं उपोसथं करोन्तेनापि हि इमिना नेव उपोसथन्तरायो कतो भविस्सतीति ।

वज्जनीयपुग्गलसन्दस्सनकथा

१८३. भिक्षुनिया निसिन्नपरिसायाति आदीसु हत्थपासुपगमनमेव पमाणं । अज्जत्र अवुट्ठिताय परिसायाति इदञ्चि पारिवासियपारिसुद्धिदानं नाम परिसाय वुट्ठितकालतो पट्टाय न वट्ठति, अवुट्ठिताय पन वट्ठति । तेनाह — “अज्जत्र अवुट्ठिताय परिसाया”ति । तस्स लक्खणं भिक्षुनिविभङ्गे परिवासियच्छन्ददानवण्णनतो गहेतब्बं । **अनुपोसथेति** चातुदसिको च पन्नरसिको चाति इमे द्वे उपोसथे ठपेत्वा अज्जस्मिं दिवसे । **अज्जत्र सङ्गसामगियाति** या कोसम्बकभिक्षून् विय भिन्ने सङ्गे पुन सङ्गसामग्गी करियति, तथारूपिं सङ्गसामग्गिं ठपेत्वा । तदा च “सुणातु मे भन्ते सङ्गो अज्जुपोसथो सामग्गी”ति वत्वा कातब्बो । ये पन किस्मिञ्चिदेव अप्पमत्तके उपोसथं ठपेत्वा पुन समग्गा होन्ति, तेहि उपोसथेयेव कातब्बोति ।

उपोसथक्खन्धकवण्णना निट्ठिता ।

३. वस्सूपनायिकक्खन्धकं

वस्सूपनायिकानुजाननकथा

१८४. वस्सूपनायिकक्खन्धके — अपज्जत्तोति अननुज्जातो असंविहितो वा । ते इध भिक्षूति ते भिक्षू, इधसद्दो निपातमत्तो । **सङ्गातं आपादेन्ताति** विनासं आपादेन्ता । **सङ्गसायिस्सन्तीति** अप्पोस्सुक्का निबद्धवासं वसिस्सन्ति । **सकुन्तकाति** सकुणा । **वस्साने वस्सं उपगन्तुन्ति** वस्साननामके तेमासे वस्सं उपगन्तब्बन्ति अत्थो । **कति नु खो वस्सूपनायिकाति** कति नु खो वस्सूपगमनानि । **अपरज्जुगतायाति** एत्थ अपरज्जुगताय अस्साति अपरज्जुगता, तस्सा अपरज्जुगताय; अतिक्कन्ताय अपरस्मिं दिवसेति अत्थो । दुतियनयेपि मासो गताय अस्साति **मासगता**, तस्सा मासगताय; अतिक्कन्ताय मासे परिपुण्णेति अत्थो । तस्मा आसाळ्हीपुण्णमाय अनन्तरे पाटिपददिवसे, आसाळ्हीपुण्णमितो वा अपराय पुण्णमाय अनन्तरे पाटिपददिवसेयेव विहारं पटिजगित्वा पानीयं परिभोजनीयं उपट्ठपेत्वा सब्बं चेतियवन्दनादिसामीचिकम्मं निट्ठापेत्वा “इमस्मिं विहारे इमं तेमासं वस्सं उपेमी”ति सकिं वा द्वत्तिक्खत्तुं वा वाचं निच्छारेत्वा वस्सं उपगन्तब्बं ।

वाचं निच्छारेत्वा वस्सं उपगन्तब्बं ।

वस्सानेचारिकापटिक्खेपादिकथा

१८५-६. यो पक्कमेय्याति एत्थ अनपेक्खगमनेन वा अज्जत्थ अरुणं उट्ठापनेन वा आपत्ति वेदितब्बा । **यो अतिक्कमेय्याति** एत्थ विहारगणनाय आपत्तियो वेदितब्बा । सचे हि तं दिवसं विहारसतस्स उपचारं ओक्कमित्वा अतिक्कमति, सतं आपत्तियो । सचे पन विहारूपचारं अतिक्कमित्वा अज्जस्स विहारस्स उपचारं अनोक्कमित्वाव निवत्तति, एका एव आपत्ति । केनचि अन्तरायेन पुरिमिकं अनुपगतेन पच्छिमिका उपगन्तब्बा ।

वस्सं उक्कट्ठितुकामोति वस्सनामकं पठममासं उक्कट्ठितुकामो, सावणमासं अकत्वा पुन आसाळ्हीमासमेव कत्तुकामोति अत्थो । **आगमे जुण्हेति** आगमे मासेति अत्थो । **अनुजानामि भिक्षवे राजूनं अनुवत्तितुन्ति** एत्थ वस्सुक्कट्ठने भिक्षून् काचि परिहानि नाम नत्थीति अनुवत्तितुं अनुज्जातं, तस्मा अज्जस्मिम्पि धम्मिके कम्मे अनुवत्तितब्बं । अधम्मिके पन न कस्सचि अनुवत्तितब्बं ।

सत्ताहकरणीयानुजाननकथा

१८७-८. सत्ताहकरणीयेसु — सत्ताहकरणीयेन गन्तुन्ति सत्ताहब्भन्तरे यं कत्तब्बं तं सत्ताहकरणीयं, तेन सत्ताहकरणीयेन करणभूतेन गन्तुं अनुजानामीति अत्थो । **पहिते** गन्तुन्ति इमेहि सत्ताहि भिक्खुआदीहि दूते पहितेयेव गन्तुं अनुजानामीति अत्थो । **सत्ताहं सन्निवत्तो कातब्बो**ति सत्ताहेयेव सन्निवत्तितब्बो, अट्टमो अरुणो तत्थेव न उट्ठापेतब्बोति अत्थो ।

भिक्खुनिसङ्घं उद्दिस्साति इतो पट्ठाया वच्चकुटि जन्ताघरं जन्ताघरसालाति इमानि तीणि परिहीनानि ।

१८९. उदोसितादीनि उदोसितसिक्खापदादीसु वृत्तानेव । **रसवतीति** भक्तगेहं वृत्तयति । **वारेय्यं** सञ्चरित्तसिक्खापदे वृत्तमेव । **पुरायं सुत्तन्तो पलुज्जतीति** याव अयं सुत्तन्तो न पलुज्जति, याव अयं सुत्तन्तो न विनस्सति । **अञ्जतरं वा पनस्स किच्चं होति करणीयं वाति** एतेन परिसङ्कतं यंकिञ्चि करणीयं सङ्गहितं होति । सब्बत्थ च “इच्छामि दानञ्च दातुं धम्मञ्च सोतुं भिक्खू च पस्सितु”न्ति इमिनाव कप्पियवचनेन पेसिते गन्तब्बं, एतेसं वा वेवचनेन । पेय्यालक्कमो पन एवं वेदितब्बो, यथा “उपासकेन सङ्घं उद्दिस्स विहारादयो कारापिता होन्ति, सम्बहुले भिक्खू उद्दिस्स, एकं भिक्खुं उद्दिस्स, भिक्खुनिसङ्घं उद्दिस्स, सम्बहुला भिक्खुनियो, एकं भिक्खुनिं, सम्बहुला सिक्खमानायो, एकं सिक्खमानं, सम्बहुले सामणेरे, एकं सामणेरं, सम्बहुला सामणेरियो, एकं सामणेरिं उद्दिस्स अत्तनो अत्थाय निवेसनं कारापितं होती”ति वृत्तं; एवमेव “उपासिकाय, भिक्खुना, भिक्खुनिया, सिक्खमानाय, सामणेरेन, सामणेरिया सङ्घं उद्दिस्सा”ति सब्बं वत्तब्बं । एतेसु सत्तप्पकारेसु करणीयेसु पहिते गन्तब्बं ।

पञ्चन्नंअप्पहितेपिअनुजाननकथा

१९३. पञ्चन्नं सत्ताहकरणीयेनाति एतेसं भिक्खुआदीनं सहधम्मिकानं “गिलानभत्तं वा गिलानुपट्ठाकभत्तं वा भेसज्जं वा परियेसिस्सामि, पुच्छिस्सामि वा, उपट्ठहिस्सामि वा”ति एवमादिना परतो वित्थारेत्वा दस्सितेन कारणेन अप्पहितेपि गन्तब्बं, पगेव पहिते । भिक्खु गिलानो होति, अनभिरति उप्पन्ना होति, कुक्कुच्चं उप्पन्नं होति, दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति, गरुधम्मं अज्झापन्नो होति परिवासारहो, मूलाय पटिकस्सनारहो होति, मानत्तारहो, अब्भानारहो, सङ्घो कम्मं कत्तुकामो होति, कतं वा सङ्घेन कम्मं होतीति एतेहि दसहि कारणेहि भिक्खुस्स सन्तिकं गन्तब्बं । भिक्खुनिया सन्तिकं नवहि कारणेहि गन्तब्बं, सिक्खमानाय सन्तिकं छहि — आदितो चतूहि, सिक्खा कुप्पिता होति, उपसम्पज्जितुकामा होतीति । सामणेरस्सापि छहि — आदितो चतूहि, वस्सं पुच्छितुकामो उपसम्पज्जितुकामो होतीति । सामणेरिया उपसम्पदं अपनेत्वा सिक्खापदं दातुकामो होतीति इमिना सद्धिं पञ्चहि । परतो मातापितूनं अनुज्जातट्ठानेपि एसेव नयो । अन्धकट्टकथायं पन “ये मातापितूनं उपट्ठाका जातका वा अज्जातका वा तेसम्पि अप्पहिते गन्तुं वट्ठती”ति वृत्तं, तं नेव अट्टकथायं, न पाळिया वृत्तं, तस्मा न गहेतब्बं ।

पहितेयेवअनुजाननकथा

१९९. भिक्खुगतिकोति एकस्मिं विहारे भिक्खूहि सद्धिं वसनकपुरिसो । **उन्द्रियतीति** पलुज्जति । **भण्डं छेदापितन्ति** दब्बसम्भारभण्डं छेदापितं । **आवहापेय्युन्ति** आहरापेय्युं । **दज्जाहन्ति** दज्जे अहं । **सङ्गकरणीयेनाति** एत्थ यंकिञ्चि उपोसथागारादीसु सेनासनेसु चेत्तियछत्तवेदिकादीसु वा कत्तब्बं, अन्तमसो भिक्खुनो पुग्गलिकसेनासनम्पि, सब्बं

सङ्घकरणीयमेव । तस्मा तस्स निष्पादनत्थं दब्बसम्भारादीनि वा आहरितुं वड्ढकीप्पभुतीनं भत्तवेतनादीनि वा दापेतुं गन्तब्बं ।

अयं पनेत्थ पाळिमुत्तकरत्तिच्छेदविनिच्छयो — धम्मसवनत्थाय अनिमन्तितेन गन्तुं न वट्ठति । सचे एकस्मिं महावासे पठमंयेव कतिका कता होति — “असुकदिवसं नाम सन्निपतितब्बं”न्ति, निमन्तितोयेव नाम होति, गन्तुं वट्ठति । “भण्डकं धोविस्सामी”ति गन्तुं न वट्ठति । सचे पन आचरियुपज्झाया पहिणन्ति, वट्ठति । नातिदूरे विहारो होति, तत्थ गन्त्वा अज्जेव आगमिस्सामीति सम्पापुणितुं न सक्कोति, वट्ठति । उद्देसपरिपुच्छादीनं अत्थायपि गन्तुं न वट्ठति । “आचरियं पस्सिस्सामी”ति पन गन्तुं लभति । सचे पन नं आचरियो “अज्ज मा गच्छा”ति वदति, वट्ठति । उपट्ठाककुलं वा जातिकुलं वा दस्सनाय गन्तुं न लभतीति ।

अन्तरायेअनापत्तिवस्सच्छेदकथा

२०१. येन गामो तेन गन्तुन्तिआदीसु सचे गामो अविदूरं गतो होति, तत्थ पिण्डाय चरित्वा विहारमेव आगन्त्वा वसितब्बं । सचे दूरं गतो, सत्ताहवारेन अरुणो उट्ठापेतब्बो । न सक्का चे होति, तत्रेव सभागट्ठाने वसितब्बं । सचे मनुस्सा यथापवत्तानि सलाकभत्तादीनि देन्ति, “न मयं तस्मिं विहारे वसिम्हा”ति वत्तब्बा । “मयं विहारस्स वा पासादस्स वा न देम, तुम्हाकं देम, यत्थ कत्थचि वसित्वा भुज्जथा”ति वुत्ते पन यथासुखं भुज्जितब्बं, तेसंयेव तं पापुणाति । “तुम्हाकं वसनट्ठाने पापुणापेत्वा भुज्जथा”ति वुत्ते पन यत्थ वसन्ति, तत्थ नेत्वा वस्सगगेन पापुणापेत्वा भुज्जितब्बं ।

सचे पवारितकाले वस्सावासिकं देन्ति, यदि सत्ताहवारेन अरुणं उट्ठापयिंसु, गहेतब्बं । छिन्नवस्सेहि पन “न मयं तत्थ वसिम्ह, छिन्नवस्सा मयं”न्ति वत्तब्बं । यदि “येसं अम्हाकं सेनासनं पापितं, ते गणहन्तू”ति वदन्ति, गहेतब्बं । यं पन विहारे उपनिक्खित्तकं मा विनस्सीति इध आहटं चीवरादिवेभङ्गियभण्डं, तं तत्थेव गन्त्वा अपलोकेत्वा भाजेतब्बं । “इतो अय्यानं चत्तारो पच्चये देथा”ति कप्पियकारकानं दिन्ने खेत्तवत्थुआदिके ततुप्पादेपि एसेव नयो । सङ्घिकज्झि वेभङ्गियभण्डं अन्तोविहारे वा बहिसीमाय वा होतु, बहिसीमाय ठितानं अपलोकेत्वा भाजेतुं न वट्ठति । उभयत्थ ठितम्पि पन अन्तोसीमाय ठितानं अपलोकेत्वा भाजेतुं वट्ठतियेव ।

सङ्घभेदेअनापत्तिवस्सच्छेदकथा

२०२. सङ्घो भिन्नोति एत्थ भिन्ने सङ्घे गन्त्वा करणीयं नत्थि, यो पन “भिज्जिस्सती”ति आसङ्घितो, तं सन्धाय “भिन्नो”ति वुत्तं । **सम्बहुलाहि भिक्खुनीहि सङ्घो भिन्नो**ति एत्थ न भिक्खुनीहि सङ्घो भिन्नोति दट्ठब्बो । वुत्तज्हेतं “न खो उपालि भिक्खुनी सङ्घं भिन्दती”ति । एता पन निस्साय अनुबलं कत्वा यं सङ्घं “भिक्खू भिन्देय्यु”न्ति आसङ्का होति, तं सन्धायेतं वुत्तं ।

वजादीसुवस्सूपगमनकथा

२०३. वजोति गोपालकानं निवासट्ठानं । **येन वजो**ति एत्थ वजेन सद्धिं गतस्स वस्सच्छेदे अनापत्ति ।

उपकट्टायाति आसन्नाय । **सत्थे वस्सं उपगन्तुन्ति** एत्थ वस्सूपनायिकदिवसे तेन भिक्खुना उपासका वत्तब्बा “कुटिका लद्धुं वट्ठती”ति । सचे करित्वा देन्ति, तत्थ पविसित्वा “इध वस्सं उपेमी”ति तिक्खत्तुं वत्तब्बं । नो चे देन्ति,

सालासङ्घेन ठितसकटस्स हेट्ठा उपगन्तब्बं। तम्पि अलभन्तेन आलयो कातब्बो। सत्थे पन वस्सं उपगन्तुं न वट्ठति। आलयो नाम “इध वस्सं वसिस्सामी”ति चित्तुप्पादमत्तं। सचे मग्गप्पटिपन्नेयेव सत्थे पवारणदिवसो होति, तत्थेव पवारेतब्बं। अथ सत्थो अन्तोवस्सेयेव भिक्खुना पत्थितट्ठानं पत्वा अतिक्कमति, पत्थितट्ठाने वसित्वा तत्थ भिक्खूहि सङ्घि पवारेतब्बं। अथापि सत्थो अन्तोवस्सेयेव अन्तरा एकस्मिं गामे तिट्ठति वा विप्पकिरति वा, तस्मिंयेव गामे भिक्खूहि सङ्घि वसित्वा पवारेतब्बं, अपवारेत्वा ततो परं गन्तुं न वट्ठति।

नावायं वस्सं उपगच्छन्तेनापि कुटियंयेव उपगन्तब्बं। परियेसित्वा अलभन्तेन आलयो कातब्बो। सचे अन्तोतेमासं नावा समुद्देयेव होति, तत्थेव पवारेतब्बं। अथ नावा कूलं लभति, अयञ्च परतो गन्तुकामो होति, गन्तुं न वट्ठति। नावाय लङ्गगामेयेव वसित्वा भिक्खूहि सङ्घि पवारेतब्बं। सचेपि नावा अनुतीरमेव अञ्जत्थ गच्छति, भिक्खु च पठमं लङ्गगामेयेव वसितुकामो, नावा गच्छतु भिक्खुना तत्थेव वसित्वा भिक्खूहि सङ्घि पवारेतब्बं।

इति वजे सत्थे नावायन्ति तीसु ठानेसु नत्थि वस्सच्छेदे आपत्ति, पवारेतुञ्च लभति। पुरिमेसु पन “वाळेहि उब्बाळ्हा होन्ती”तिआदीसु सङ्गभेदपरियन्तेसु वत्थूसु केवलं अनापत्ति होति, पवारेतुं पन न लभति।

२०४. न भिक्खवे रुक्खसुसिरेति एत्थ सुद्धे रुक्खसुसिरेयेव न वट्ठति; महन्तस्स पन रुक्खसुसिरस्स अन्तो पदरच्छदनं कुटिकं कत्वा पविसनद्वारं योजेत्वा उपगन्तुं वट्ठति। रुक्खं छिन्दित्वा खाणुकमत्थके पदरच्छदनं कुटिकं कत्वापि वट्ठतियेव। **रुक्खविटभियाति** एत्थापि सुद्धे विटपमत्ते न वट्ठति। महाविटपे पन अट्ठकं बन्धित्वा तत्थ पदरच्छदनं कुटिकं कत्वा उपगन्तब्बं। **असेनासनिकेनाति** यस्स पञ्चन्नं छदनानं अञ्जतरेन छन्नं योजितद्वारबन्धनं सेनासनं नत्थि, तेन न उपगन्तब्बं। **न भिक्खवे छवकुटिकायन्ति** छवकुटिका नाम टङ्कितमञ्चादिभेदा कुटि, तत्थ उपगन्तुं न वट्ठति। सुसाने पन अञ्जं कुटिकं कत्वा उपगन्तुं वट्ठति। **न भिक्खवे छत्तेति** एत्थापि चतूसु थम्भेसु छत्तं ठपेत्वा आवरणं कत्वा द्वारं योजेत्वा उपगन्तुं वट्ठति, छत्तकुटिका नामेसा होति। **चाटियाति** एत्थापि महन्तेन कपल्लेन छत्ते वुत्तनयेन कुटिं कत्वा उपगन्तुं वट्ठति।

अधम्मिककतिककादिकथा

२०५. एवरूपा कतिककाति एत्थ अञ्जापि या ईदिसी अधम्मिका कतिका होति, सा न कातब्बाति अत्थो। तस्सा लक्खणं महाविभङ्गे वुत्तं।

२०७-८. पटिस्सवे च आपत्ति दुक्कटस्साति एत्थ न केवलं “इमं तेमासं इध वस्सं वसथा”ति एतस्सेव पटिस्सवे आपत्ति, “इमं तेमासं भिक्खं गण्हथ, उभोपि मयं इध वस्सं वसिस्साम, एकतो उद्दिसापेस्सामा”ति एवमादिनापि तस्स तस्स पटिस्सवे दुक्कटं। तञ्च खो पठमं सुद्धचित्तस्स पच्छा विसंवादनपच्चया, पठमम्पि असुद्धचित्तस्स पन पटिस्सवे पाचित्तियं, विसंवादने दुक्कटन्ति पाचित्तियेन सङ्घि दुक्कटं युज्जति।

सो तदहेव अकरणीयोतिआदीसु सचे वस्सं अनुपगन्त्वा वा पक्कमति, उपगन्त्वा वा सत्ताहं बहिद्धा वीतिनामेति, पुरिमिका च न पञ्जायति, पटिस्सवे च आपत्ति। वस्सं उपगन्त्वा पन अरुणं अनुट्ठापेत्वा तदहेव सत्ताहकरणीयेन पक्कमन्तस्सापि अन्तोसत्ताहे निवत्तन्तस्स अनापत्ति, को पन वादो द्वीहतीहं वसित्वा अन्तोसत्ताहे निवत्तन्तस्स। **द्वीहतीहं वसित्वाति** एत्थापि निरपेक्खेनेव उपचारातिक्कमे वस्सच्छेदो वेदितब्बो। सचे इध वसिस्सामीति आलयो अत्थि, असतिया

पन वस्सं न उपेति, गहितसेनासनं सुगगहितं, छिन्नवस्सो न होति, पवारेतुं लभतियेव ।

सत्ताहं अनागताय पवारणायाति एत्थ नवमितो पट्टाय गन्तुं वट्टति, आगच्छतु वा मा वा, अनापत्ति । सेसं उत्तानमेवाति ।

वस्सूपनायिककखन्धकवण्णना निड्डिता ।

४. पवारणाकखन्धकं

अफासुकविहारकथा

२०९. पवारणाकखन्धके — नेव आलपेय्याम न सल्लपेय्यामाति एत्थ आलापो नाम पठमवचनं; सल्लापो पच्छिमवचनं । हत्थविलङ्घकेनाति हत्थुक्खेपकेन । पसुसंवासन्ति पसूनं विय संवासं । पसवोपि हि अत्तनो उप्पन्नं सुखदुक्खं अज्जमज्जस्स न आरोचेन्ति, पटिसन्थारं न करोन्ति, तथा एतेपि न अकंसु; तस्मा नेसं संवासो “पसुसंवासो”ति वुच्चति । एस नयो सब्बत्थ । न भिक्खवे मूगब्बतं तिथियसमादानन्ति “इमं तेमासं न कथेतब्ब”न्ति एवरूपं वतसमादानं न कातब्बं; अधम्मकतिका हेसा । अज्जमज्जानुलोमताति अज्जमज्जं वत्तुं अनुलोमभावो । “वदन्तु मं आयस्मन्तो”ति हि वदन्तं सक्का होति किञ्चि वत्तुं; न इतरं । आपत्तिवुट्ठानता विनयपुरेक्खारताति आपत्तीहि वुट्ठानभावो विनयं पुरतो कत्वा चरणभावो । “वदन्तु मं आयस्मन्तो”ति हि एवं वदन्तो आपत्तीहि वुट्ठहिस्सति, विनयज्ज पुरक्खत्वा विहरिस्सतीति वुच्चति ।

२१०. सुणातु मे भन्ते सङ्घो अज्ज पवारणा, यदि सङ्घस्स पत्तकल्लं, सङ्घो पवारेय्याति अयं सब्बसङ्गाहिका नाम जत्ति; एवज्झि वुत्ते तेवाचिकं द्वेवाचिकं एकवाचिकज्ज पवारेतुं वट्टति । समानवस्सिकं न वट्टति । “तेवाचिकं पवारेय्या”ति वुत्ते पन तेवाचिकमेव वट्टति, अज्जं न वट्टति । “द्वेवाचिकं पवारेय्या”ति वुत्ते द्वेवाचिकज्ज तेवाचिकज्ज वट्टति, एकवाचिकज्ज समानवस्सिकज्ज न वट्टति । “एकवाचिकं पवारेय्या”ति वुत्ते पन एकवाचिक-द्वेवाचिक-तेवाचिकानि वट्टन्ति, समानवस्सिकमेव न वट्टति । “समानवस्सिक”न्ति वुत्ते सब्बं वट्टति ।

२११. अच्छन्तीति निसिन्नाव होन्ति, न उट्ठहन्ति । तदमन्तराति तदन्तरा; तावतकं कालन्ति अत्थो ।

पवारणाभेदकथा

२१२. चातुदसिका च पन्नरसिका चाति एत्थ चातुदसिकाय “अज्ज पवारणा चातुदसी”ति एवं पुब्बकिच्चं कातब्बं, पन्नरसिकाय “अज्ज पवारणा पन्नरसी”ति ।

पवारणकम्मेषु सचे एकस्मिं विहारे पज्जसु भिक्खूसु वसन्तेसु एकस्स पवारणं आहरित्वा चत्तारो गणजत्तिं ठपेत्वा पवारेन्ति, चतूसु तीसु वा वसन्तेसु एकस्स पवारणं आहरित्वा तयो वा द्वे वा सङ्घजत्तिं ठपेत्वा पवारेन्ति, सब्बमेतं अधम्मेनवगं पवारणकम्मं ।

सचे पन सब्बेपि पज्ज जना एकतो सन्निपतित्वा गणजत्तिं ठपेत्वा पवारेन्ति, चत्तारो तयो वा द्वे वा वसन्ता एकतो

सन्निपतित्वा सङ्गजतिं ठपेत्वा पवारंति, सब्बमेतं अधम्मेनसमगं पवारणकम्मं ।

सचे पञ्चसु जनेसु एकस्स पवारणं आहरित्वा चत्तारो सङ्गजतिं ठपेत्वा पवारंति, चतूसु तीसु वा एकस्स पवारणं आहरित्वा तयो वा द्वे वा गणजतिं ठपेत्वा पवारंति, सब्बमेतं धम्मेनवगं पवारणकम्मं ।

सचे पन सब्बेपि पञ्च जना एकतो सन्निपतित्वा सङ्गजतिं ठपेत्वा पवारंति, चत्तारो वा तयो वा एकतो सन्निपतित्वा गणजतिं ठपेत्वा पवारंति, द्वे अज्जमज्जं पवारंति, एकको वसन्तो अधिद्धानपवारणं करोति, सब्बमेतं धम्मेनसमगं नाम पवारणकम्मन्ति ।

पवारणादानानुजाननकथा

२१३. दिन्ना होति पवारणाति एत्थ एवं दिन्नाय पवारणाय पवारणाहारकेन सङ्गं उपसङ्कमित्वा एवं पवारेतब्बं — “तिस्सो भन्ते भिक्खु सङ्गं पवारेति दिट्ठेन वा सुतेन वा परिसङ्काय वा, वदतु तं भन्ते सङ्गो अनुकम्मं उपादाय, पस्सन्तो पटिकरिस्सति । दुतियम्पि...पे०... ततियम्पि भन्ते तिस्सो भिक्खु सङ्गं पवारेति...पे०... पटिकरिस्सती”ति । सचे पन बुद्धतरो होति, “आयस्मा भन्ते तिस्सो”ति वत्तब्बं; एवज्झि तेन तस्सत्थाय पवारितं होतीति ।

पवारणं देन्तेन छन्दम्पि दातुन्ति एत्थ छन्ददानं उपोसथक्खन्धके वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । इधापि च छन्ददानं अवसेसकम्मत्थाय । तस्मा सचे पवारणं देन्तो छन्दं देति, वुत्तनयेन आहटाय पवारणाय तेन च भिक्खुना सङ्गेन च पवारितमेव होति । अथ पवारणमेव देति, न छन्दं, तस्स च पवारणाय आरोचिताय सङ्गेन च पवारिते सब्बेसं सुप्पवारितं होति, अज्जं पन कम्मं कुप्पति । सचे छन्दमेव देति न पवारणं, सङ्गस्स पवारणा च सेसकम्मानि च न कुप्पन्ति, तेन पन भिक्खुना अप्पवारितं होति । पवारणदिवसे पन बहिस्सीमायं पवारणं अधिद्दुहित्वा आगतेनपि छन्दो दातब्बो, तेन सङ्गस्स पवारणकम्मं न कुप्पति ।

२१८. अज्ज मे पवारणाति एत्थ सचे चातुदसिका होति, “अज्ज मे पवारणा चातुदसी”ति सचे पन्नरसिका “अज्ज मे पवारणा पन्नरसी”ति एवं अधिद्दातब्बं ।

२१९. तदहुपवारणाय आपत्तिन्ति आदि वुत्तनयमेव ।

अनापत्तिपन्नरसकादिकथा

२२२. पुन पवारेतब्बन्ति पुन पुब्बकिच्चं कत्वा जतिं ठपेत्वा सङ्गत्येतरतो पट्टाय पवारेतब्बं । सेसं उपोसथक्खन्धकवण्णनायं वुत्तनयेनेव वेदितब्बं ।

२२८. आगन्तुकेहि आवासिकानं अनुवत्तितब्बन्ति “अज्ज पवारणा चातुदसी”ति एतदेव पुब्बकिच्चं कातब्बं । पन्नरसिकवारेपि एसेव नयो । **आवासिकेहि निस्सीमं गत्वा पवारेतब्बन्ति** अस्सावसाने अयं पाळिमुत्तकविनिच्छयो — सचे पुरिमिकाय पञ्च भिक्खू वस्सं उपगता, पच्छिमिकायपि पञ्च, पुरिमेहि जतिं ठपेत्वा पवारिते पच्छिमेहि तेसं सन्तिके पारिसुद्धिउपोसथो कातब्बो, न एकस्मिं उपोसथगगे द्वे जत्तियो ठपेतब्बा । सचेपि पच्छिमिकाय उपगता चत्तारो तयो द्वे एको वा होति, एसेव नयो । अथ पुरिमिकाय चत्तारो पच्छिमिकायपि चत्तारो तयो द्वे एको वा एसेव नयो । अथापि पुरिमिकाय

तयो, पच्छिमिकायपि तयो द्वे वा, एसेव नयो । इदञ्हेत्थ लक्खणं — सचे पुरिमिकाय उपगतेहि पच्छिमिकाय उपगता थोकतरा चेव होन्ति समसमा च, सङ्खपवारणाय गणं पूरेन्ति, सङ्खपवारणावसेन जत्ति ठपेतब्बाति ।

सचे पन पुरिमिकाय तयो, पच्छिमिकाय एको होति, तेन सद्धिं ते चत्तारो होन्ति, चतुन्नं सङ्खजत्तिं ठपेत्वा पवारेतुं न वट्ठति । गणजत्तिया पन सो गणपूरको होति, तस्मा गणवसेन जत्तिं ठपेत्वा पुरिमेहि पवारेतब्बं । इतरेन तेसं सन्तिके पारिसुद्धिउपोसथो कातब्बो । सचे पुरिमिकाय द्वे पच्छिमिकाय द्वे वा एको वा होति, एसेव नयो । सचे पुरिमिकाय एको, पच्छिमिकायपि एको होति, एकेन एकस्स सन्तिके पवारेतब्बं, एकेन पारिसुद्धिउपोसथो कातब्बो । सचे पन पुरिमवस्सूपगतेहि पच्छिमवस्सूपगता एकेनपि अधिकतरा होन्ति, पठमं पातिमोक्खं उद्दिस्सित्वा पच्छा थोकतरेहि तेसं सन्तिके पवारेतब्बं ।

कत्तिकचातुमासिनिया पवारणाय पन सचे पठमं वस्सूपगतेहि महापवारणाय पवारितेहि पच्छा उपगता अधिकतरा वा समसमा वा होन्ति, पवारणाजत्तिं ठपेत्वा पवारेतब्बं । तेहि पवारिते पच्छा इतरेहि पारिसुद्धिउपोसथो कातब्बो । अथ महापवारणाय पवारिता बहू भिक्खू होन्ति, पच्छिमवस्सूपगता थोकतरा वा एको वा, पातिमोक्खे उद्दिट्ठे पच्छा तेसं सन्तिके तेन पवारेतब्बं ।

२३३. न च भिक्खवे अप्पवारणाय पवारेतब्बं, अज्जत्र सङ्खसामगियाति एत्थ कोसम्बकसामग्गीसदिसाव सामग्गी वेदितब्बा । “अज्ज पवारणा सामग्गी”ति एवञ्चेत्थ पुब्बकिच्चं कातब्बं । ये पन किस्मिञ्चिदेव अप्पमत्तके पवारणं ठपेत्वा समग्गा होन्ति, तेहि पवारणायमेव पवारणा कातब्बा । सामग्गीपवारणं करोन्तेहि च पठमपवारणं ठपेत्वा पाटिपदतो पट्टाय याव कत्तिकचातुमासिनी पुण्णमा, एत्थन्तरे कातब्बा, ततो पच्छा वा पुरे वा न वट्ठति ।

द्वेवाचिकादिपवारणाकथा

२३४. द्वेवाचिकं पवारेतुन्ति एत्थ जत्तिं ठपेन्तेनापि “यदि सङ्खस्स पत्तकल्लं सङ्खो द्वेवाचिकं पवारेय्या”ति वत्तब्बं, एकवाचिके “एकवाचिकं पवारेय्या”ति, समानवस्सिकेपि “समानवस्सिकं पवारेय्या”ति वत्तब्बं, एत्थ च बहूपि समानवस्सा एकतो पवारेतुं लभन्ति ।

पवारणाठपनकथा

२३६. भासिताय लपिताय अपरियोसितायाति एत्थ सब्बसङ्गाहिक्कञ्च पुग्गलिकञ्चाति दुविधं पवारणाठपनं । तत्थ सब्बसङ्गाहिके “सुणातु मे भन्ते सङ्खो...पे०... सङ्खो तेवाचिकं पवारे” इति सुकारतो याव रेकारो, ताव भासिता लपिता अपरियोसिताव होति पवारणा । एत्थन्तरे एकपदेपि ठपेन्तेन ठपिता होति पवारणा । ‘य्य’कारे पन पत्ते परियोसिता होति, तस्मा ततो पट्टाय ठपेन्तेन ठपितापि अट्ठपिता होति । पुग्गलिकठपने पन — “सङ्खं भन्ते पवारेमि...पे०... ततियम्मि भन्ते सङ्खं पवारेमि दिट्ठेन वा...पे०... पस्सन्तो पटी”ति सङ्कारतो याव अयं सब्बपच्छिमो ‘टि’कारो ताव भासिता लपिता अपरियोसिताव होति पवारणा, एत्थन्तरे एकपदेपि ठपेन्तेन ठपिता होति पवारणा, “करिस्सामी”ति वुत्ते पन परियोसिता होति, तस्मा “करिस्सामी”ति एतस्मिं पदे पत्ते ठपितापि अट्ठपिता होति । एस नयो द्वेवाचिकएकवाचिकसमानवस्सिकासुपि । एतासुपि हि टिकारावसानंयेव ठपनखेत्तन्ति ।

२३७. अनुयुज्जियमानोति “किम्हि नं ठपेसी”ति परतो वुत्तनयेन पुच्छियमानो । **ओमदित्वाति** एतानि “अलं भिक्खु

मा भण्डनं”न्तिआदीनि वचनानि वत्वा, वचनोमदना हि इध ओमदनाति अधिप्पेता । अनुद्धंसितं पटिजानातीति “अमूलकेन पाराजिकेन अनुद्धंसितो अयं मया”ति एवं पटिजानाति । यथाधम्मन्ति सङ्घादिसेसेन अनुद्धंसने पाचित्तियं; इतरेहि दुक्कटं । नासेत्वाति लिङ्गनासनाय नासेत्वा ।

२३८. सास्स यथाधम्मं पटिकताति एत्तकमेव वत्वा पवारेथाति वत्तब्बा, असुका नाम आपत्तीति इदं पन न वत्तब्बं, एतज्झि कलहस्स मुखं होति ।

वत्थुठपनादिकथा

२३९. इदं वत्थु पञ्जायति न पुग्गलोति एत्थ चोरा किर अरञ्जविहारे पोक्खरणितो मच्छे गहेत्वा पचित्वा खादित्वा अगमंसु । सो तं विप्पकारं दिस्वा आरामे वा किञ्चि धुत्तेन कतं विप्पकारं दिस्वा “भिक्षुस्स इमिना कम्मेन भवितब्ब”न्ति सल्लक्खेत्वा एवमाह । **वत्थुं ठपेत्वा सङ्घो पवारेय्याति** “यदा तं पुग्गलं जानिस्साम, तदा नं चोदेस्साम । इदानि पन सङ्घो पवारेतू”ति अयमेत्थ अत्थो । **इदानेव नं वदेहीति** सचे इमिना वत्थुना कञ्चि पुग्गलं परिसङ्कसि, इदानेव नं अपदिसाहीति अत्थो । सचे अपदिसति, तं पुग्गलं अनुविज्जित्वा पवारेतब्बं; नो चे अपदिसति, उपपरिक्खित्वा जानिस्सामाति पवारेतब्बं ।

अयं पुग्गलो पञ्जायति न वत्थूति एत्थ एको भिक्षु मालागन्धविलेपनेहि चेत्तियं वा पूजेसि, अरिट्ठं वा पिपि, तस्स तदनुरूपो सरीरगन्धो अहोसि; सो तं गन्धं सन्धाय “इमस्स भिक्षुनो एवरूपो सरीरगन्धो”ति वत्थुं पकासेन्तो एवमाह । **पुग्गलं ठपेत्वा सङ्घो पवारेय्याति** एतं पुग्गलं ठपेत्वा सङ्घो पवारेतु । **इदानेव नं वदेहीति** यं त्वं पुग्गलं ठपेसि, तस्स पुग्गलस्स इदानेव दोसं वद । सचे अयमस्स दोसोति वदति, तं पुग्गलं सोधेत्वा पवारेतब्बं । अथ नाहं जानामीति वदति, उपपरिक्खित्वा जानिस्सामाति पवारेतब्बं ।

इदं वत्थु च पुग्गलो च पञ्जायतीति पुरिमनयेनेव चोरेहि मच्छे गहेत्वा पचित्वा परिभुत्तट्टानञ्च गन्धादीहि नहानट्टानञ्च दिस्वा “पब्बजितस्स कम्म”न्ति मज्जमानो सो एवमाह । **इदानेव नं वदेहीति** इदानेव तेन वत्थुना परिसङ्कितं पुग्गलं वदेहि; इदं पन उभयमपि दिस्वा दिट्ठकालतो पट्टाय विनिच्छिन्नित्वाव पवारेतब्बं । **कल्लं वचनायाति** कल्लं चोदनाय; चोदेतुं वट्टतीति अत्थो । कस्मा? पवारणतो पुब्बे अविनिच्छित्तत्ता पच्छा च दिस्वा चोदितत्ताति । **उक्कोटनकं पाचित्तियन्ति** इदज्झि उभयं पुब्बे पवारणाय दिस्वा विनिच्छिन्नित्वाव भिक्षू पवारेन्ति, तस्मा पुन तं उक्कोटेन्तस्स आपत्ति ।

भण्डनकारकवत्थुकथा

२४०. द्वे तयो उपोसथे चातुद्दसिके कातुन्ति एत्थ चतुत्थपञ्चमा द्वे, ततियो पन पकतियापि चातुद्दसिकोयेवाति । तस्मा ततियचतुत्था वा ततियचतुत्थपञ्चमा वा द्वे तयो चातुद्दसिका कातब्बा । अथ चतुत्थे कते सुणन्ति, पञ्चमो चातुद्दसिको कातब्बो । एवमपि द्वे चातुद्दसिका होन्ति । एवं करोन्ता भण्डनकारकानं तेरसे वा चातुद्दसे वा इमे पन्नरसीपवारणं पवारेस्सन्ति । एवं पवारेन्तेहि च बहिसीमाय सामणरे ठपेत्वा “ते आगच्छन्ती”ति सुत्वा लहुं लहुं सन्निपतित्वा पवारेतब्बं । एतमत्थं दस्सेतुं “ते चे भिक्षवे...पे०... तथा करोन्तू”ति वुत्तं ।

असंविहिताति संविदहनरहिता आगमनजाननत्थाय अकतसंविदहिता; अविज्जाताव हुत्वाति अत्थो । **तेसं**

विक्खित्वाति “किलन्तत्थ मुहुत्तं विस्समथा”ति आदिना नयेन सम्मोहं कत्वाति अत्थो । नो चे लभेथाति नो चे बहिसीमं गन्तुं लभेय्युं; भण्डनकारकानं सामणेरहि च दहरभिक्षूहि च निरन्तरं अनुबद्धाव होन्ति । आगमे जुण्हेति यं सन्धाय आगमे जुण्हे पवारेय्यामाति जत्तिं ठपेसुं, तस्मिं आगमे जुण्हे कोमुदिया चातुमासिनिया अकामा पवारेतब्बं, अवस्सं पवारेतब्बं, न हि तं अतिक्कमित्वा पवारेतुं लब्धमिति । तेहि चे भिक्खवे भिक्खूहि पवारियमानेति एवं चातुमासिनिया पवारियमाने ।

पवारणासङ्गहकथा

२४१. अञ्जतरो फासुविहारोति तरुणसमथो वा तरुणविपस्सना वा । परिबाहिरा भविस्सामाति अनिबद्धरत्तिट्टानदिवाट्टानादिभावेन भावनानुयोगं सम्पादेतुं असक्कोन्ता बाहिरा भविस्साम । सब्बेहेव एकज्झं सन्निपतितब्बन्ति इमिना छन्ददानं पटिक्खपति । भिन्नस्स हि सङ्घस्स समगगकरणकाले तिणवत्थारकसमथे इमस्मिञ्च पवारणासङ्गहेति इमेसु तीसु ठानेसु छन्दं दातुं न वट्टति । पवारणासङ्गहो नामायं विस्सट्ठकम्मट्टानानं थामगतसमथविपस्सनानं सोतापन्नादीनञ्च न दातब्बो । तरुणसमथविपस्सनालाभिनो पन सब्बे वा होन्तु, उपट्ठा वा, एकपुग्गलो वा एकस्सपि वसेन दातब्बोयेव । दिन्ने पवारणासङ्गहे अन्तोवस्से परिहारोव होति, आगन्तुका तेसं सेनासनं गहेतुं न लभन्ति । तेहिपि छिन्नवस्सेहि न भवितब्बं, पवारेत्वा पन अन्तरापि चारिकं पक्कमितुं लभन्तीति दस्सनत्थं “तेहि चे भिक्खवे”ति आदिमाह । सेसं सब्बत्थ उत्तानमेवाति ।

पवारणाक्खन्धकवण्णना निट्ठिता ।

५. चम्मक्खन्धकं

सोणकोळिविसवत्थुकथा

२४२. चम्मक्खन्धके — इस्सरियाधिपच्चन्ति इस्सरभावेन च अधिपतिभावेन च समन्नागतं । रज्जन्ति राजभावं, रज्जा कत्तब्बकिच्चं वा । सोणो नाम कोळिविसोति एत्थ सोणोति तस्स नामं; कोळिविसोति गोत्तं । पादतलेसु लोमानीति रत्तेसु पादतलेसु सुखुमानि अञ्जनवण्णानि कम्मचिक्कीकतानि लोमानि जातानि होन्ति । सो किर पुब्बे असीतिसहस्सानं पुरिसानं जेट्ठपुरिसो हुत्वा तेहि सद्धिं पच्चेकबुद्धस्स वसनट्टाने पण्णसालं कत्वा अत्तनो सस्सिरिकं उण्णपावारकं पच्चेकबुद्धस्स पादेहि अक्कमनट्टाने पादपुञ्चनिकं कत्वा ठपेसि । तेमासं पन सब्बेव पच्चेकबुद्धं उपट्ठहिंसु । अयं तस्स च तेसञ्च असीतिया गामिकसहस्सानं पुब्बयोगो ।

असीतिगामिकसहस्सानीति तेसु गामेसु वसन्तानं कुलपुत्तानं असीतिसहस्सानि । केनचिदेव करणीयेनाति केनचि करणीयेन विय; न पनस्स किञ्चि करणीयं अत्थि अञ्जत्र तस्स दस्सना । राजा किर तानिपि असीतिकुलपुत्तसहस्सानि सन्निपातापेन्तो “एवं अपरिसङ्कन्तो सोणो आगमिस्सती”ति सन्निपातापेसि । दिट्ठधम्मिके अत्थेति “कसिवणिज्जादीनि धम्मेन कत्तब्बानि, मातापितरो धम्मेन पोसितब्बा”ति एवमादिना नयेन इधलोकहिते अत्थे अनुसासित्वा । सो नो भगवाति सो अम्हाकं भगवा तुम्हे सम्परायिके अत्थे अनुसासिस्सतीति अत्थो ।

भगवन्तं पटिवेदेमीति भगवन्तं जानापेमि । पाटिकाय निमुज्जित्वाति सोपानस्स हेट्ठा अट्ठचन्दपासाणे निमुज्जित्वा ।

यस्स दानि भन्ते भगवा कालं मज्जतीति यस्स तेसं हितकिरियत्थस्स भगवा कालं जानाति । विहारपच्छायायन्ति विहारपच्चन्ते छायायं । समन्नाहरन्तीति पसादवसेन पुनप्पुनं मनसि करोन्ति । भिय्योसोमत्तायाति भिय्योसोमत्ताय पुन विसिद्धतरं दस्सेहीति अत्थो । अन्तरधायतीति अदस्सनं होति ।

सोणस्स पब्बज्जाकथा

२४३. लोहितेन फुटो होतीति लोहितेन मक्खितो होति । गवाघातनन्ति यत्थ गावो हज्जन्ति, तादिसोति अत्थो । कुसलो नाम वीणाय वादनकुसलो । वीणाय तन्तिस्सरेति वीणाय तन्तिया सरे । अच्चायताति अतिआयता खरमुच्छिता । सरवतीति सरसम्पन्ना । कम्मज्जाति कम्मक्खमा । अतिसिथिलाति मन्दमुच्छना । समे गुणे पतिट्ठिताति मज्झिमे सरे ठपेत्वा मुच्छिता । वीरियसमतं अधिट्ठहाति वीरियसम्पयुत्तसमतं अधिट्ठाहि, वीरियं समथेन योजेहीति अत्थो । इन्द्रियानञ्च समतं पटिविज्झाति सद्धादीनं इन्द्रियानं समतं समभावं । तत्थ सद्धं पज्जाय, पज्जञ्च सद्धाय, वीरियं समाधिना, समाधिञ्च वीरियेन योजयमानो इन्द्रियानं समतं पटिविज्झ । तत्थ च निमित्तं गण्हाहीति तस्मिं समथे सति, येन आदासे मुखबिम्बेनेव निमित्तेन उप्पज्जितब्बं, तं समथनिमित्तं विपस्सनानिमित्तं मग्गनिमित्तं फलनिमित्तञ्च गण्हाहि, निब्बत्तेहीति अत्थो ।

२४४. अज्जं ब्याकरेय्यन्ति अरहा अहन्ति जानापेय्यं । छ ठानानीति छ कारणानि । अधिमुत्तो होतीति पटिविज्झित्वा पच्चक्खं कत्वा ठितो होति । नेक्खम्माधिमुत्तोतिआदि सब्बं अरहत्तवसेन वुत्तं । अरहत्तज्झि सब्बकिलेसेहि निक्खन्तत्ता नेक्खम्मं, तेहेव पविवित्तत्ता पविवेको, ब्यापज्जाभावतो अब्यापज्जं, उपादानस्स खयन्ते उप्पन्नत्ता उपादानक्खयो, तण्हाक्खयन्ते उप्पन्नत्ता तण्हक्खयो, सम्मोहाभावतो असम्मोहोति च वुच्चति ।

केवलं सद्धामत्तकन्ति पटिवेधरहितं केवलं पटिवेधपज्जाय असम्मिस्सं सद्धामत्तकं । पटिचयन्ति पुनप्पुनं करणेन वुट्ठिं । वीतरागत्ताति मग्गप्पटिवेधेन रागस्स विगतत्तायेव नेक्खम्मसद्धातं अरहत्तं पटिविज्झित्वा ठितो होति । फलसमापत्तिविहारेनेव विहरति, तन्निन्नमानसोयेव होतीति अत्थो । सेसपदेसुपि एसेव नयो ।

लाभसक्कारसिलोक्कन्ति चतुपच्चयलाभञ्च तेसंयेव सुकतभावञ्च वण्णभणनञ्च । निकामयमानोति इच्छमानो पत्थयमानो । पविवेकाधिमुत्तोति विवेके अधिमुत्तो अहन्ति एवं अरहत्तं ब्याकरोतीति अत्थो ।

सीलब्बतपरामासन्ति सीलञ्च वतञ्च परामसित्वा गहितगहणमत्तं । सारतो पच्चागच्छन्तोति सारभावेन जानन्तो । अब्यापज्जाधिमुत्तोति अब्यापज्जं अरहत्तं ब्याकरोतीति अत्थो । इमिनाव नयेन सब्बवारेसु अत्थो वेदितब्बो ।

भुसाति बलवन्तो । नेवस्स चित्तं परियादियन्तीति एतस्स खीणासवस्स चित्तं गहेत्वा ठातुं न सक्कोन्ति । अमिस्सीकतन्ति अमिस्सकतं । किलेसाहि आरम्मणेन सद्धिं चित्तं मिस्सं करोन्ति, तेसं अभावा अमिस्सीकतं । ठितन्ति पतिट्ठितं । आनेज्जप्पत्तन्ति अचलनप्पत्तं । वयञ्चस्सानुपस्सतीति तस्स चित्तस्स उप्पादम्पि वयम्पि पस्सति ।

नेक्खम्मं अधिमुत्तस्साति अरहत्तं पटिविज्झित्वा ठितस्स । सेसपदेहिपि अरहत्तमेव कथितं । उपादानक्खयस्साति उपयोगत्थे सामिवचनं । असम्मोहञ्च चेतसोति चित्तस्स च असम्मोहं अधिमुत्तस्स । दिस्वा आयतनुप्पादन्ति आयतनानं उप्पादञ्च वयञ्च दिस्वा । सम्मा चित्तं विमुच्चतीति सम्मा हेतुना नयेन इमाय विपस्सनाय पटिपत्तिया फलसमापत्तिवसेन चित्तं विमुच्चति, निब्बानारम्मणे अधिमुच्चति । सन्तचित्तस्साति निब्बुतचित्तस्स । तादिनोति इट्ठानिट्ठे अनुनयपटिघेहि

अकम्पियत्ता तादी, तस्स तादिनो ।

दिगुणादिउपाहनपटिक्खेपकथा

२४५. अञ्जं व्याकरोन्तीति अरहत्तं व्याकरोन्ति । अत्थो च वुत्तोति येन अरहाति जायति, सो अत्थो वुत्तो । सुत्तत्थो पन सुत्तवण्णनतोयेव गहेतब्बो । अत्ता च अनुपनीतोति अहं अरहाति एवं व्यञ्जनवसेन अत्ता न उपनीतो । अथ च पनिधेकच्चे मोघपुरिसाति अञ्जे पन तुच्छपुरिसा हसमाना विय असन्तमेव अञ्जं वचनमत्तेन सन्तं कत्वा व्याकरोन्ति । एकपलासिकन्ति एकपटलं । असीतिसकटवाहेति एत्थ द्वे सकटभारा एको वाहोति वेदितब्बो । सत्तहत्थिकञ्च अनीकन्ति एत्थ छ हत्थिनियो एको च हत्थीति इदमेकं अनीकं । ईदिसानि सत्त अनीकानि सत्तहत्थिकं अनीकं नाम । दिगुणाति द्विपटला । तिगुणाति तिपटला । गणङ्गुणूपाहनाति चतुपटलतो पट्टाय वुच्चति ।

सब्बनीलिकादिपटिक्खेपकथा

२४६. सब्बनीलिकाति सब्बाव नीलिका । एस नयो सब्बपीतिकादीसुपि । तत्थ च नीलिका उमापुप्फवण्णा होति, पीतिका कणिकारपुप्फवण्णा, लोहितिका जयसुमनपुप्फवण्णा, मज्जिट्टिका मज्जिट्टवण्णा एव, कण्हा अट्टारिट्टकवण्णा, महारङ्गरत्ता सतपदिपिट्ठिवण्णा, महानामरत्ता सम्भिन्नवण्णा होति पण्डुपलासवण्णा । कुरुन्दियं पन “पदुमपुप्फवण्णा”ति वुत्ता । एतासु यंकिञ्चि लभित्वा रजनं चोळकेन पुञ्चित्वा वण्णं भिन्दित्वा धारेतुं वट्टति । अप्पमत्तकेपि भिन्ने वट्टतियेव ।

नीलकवद्धिकाति यासं वट्ठायेव नीला । एसेव नयो सब्बत्थ । एतापि वण्णभेदं कत्वा धारेतब्बा । खल्लकवद्धाति पणिहपिधानत्थं तले खल्लकं बन्धित्वा कता । पुटवद्धाति योनकउपाहना वुच्चति, या यावज्झतो सब्बपादं पटिच्छादेति । पालिगुण्ठमाति पालिगुण्ठित्वा कता; या उपरि पादमत्तमेव पटिच्छादेति, न जङ्घं । तूलपुण्णिकाति तूलपिचुना पूरेत्वा कता । तित्तिरपत्तिकाति तित्तिरपत्तसदिसा विचित्तवद्धा । मेण्डविसाणवद्धिकाति कण्णिकट्टाने मेण्डकसिङ्गसण्ठाने वट्ठे योजेत्वा कता । अजविसाणवद्धिकादीसुपि एसेव नयो । विच्छिकाळिकापि तत्थेव विच्छिकनङ्गुट्टसण्ठाने वट्ठे योजेत्वा कता । मोरपिञ्छपरिसिब्बिताति तलेसु वा वट्ठेसु वा मोरपिञ्छेहि सुत्तकसदिसेहि परिसिब्बिता । चित्राति विचित्रा; एतासु यंकिञ्चि लभित्वा, सचे तानि खल्लकादीनि अपनेत्वा सक्का होन्ति वळज्जितुं, वळज्जेतब्बा । तेसु पन सति वळज्जन्तस्स दुक्कटं । सीहचम्मपरिक्खटा नाम परियन्तेसु चीवरे अनुवातं विय सीहचम्मं योजेत्वा कता । लूवकचम्मपरिक्खटाति पक्खिबिळालचम्मपरिक्खटा । एतासुपि या काचि लभित्वा तं चम्मं अपनेत्वा धारेतब्बा ।

२४७. ओमुक्कन्ति पटिमुञ्चित्वा अपनीतं । नवाति अपरिभुत्ता ।

अज्झारामेउपाहनपटिक्खेपकथा

२४८. अभिजीवनिकस्साति येन सिप्पेन अभिजीवन्ति, जीविकं कप्पेन्ति, तस्स कारणाति अत्थो । इध खो तं भिक्खवेति एत्थ तन्ति निपातमत्तं, इध खो भिक्खवे सोभेय्याथाति अत्थो । यं तुम्हेति ये तुम्हे । अथ वा यदि तुम्हेति वुत्तं होति । यदिसदस्स हि अत्थे अयं निपातो । आचरियेसूतिआदिमि पब्बज्जाचरियो, उपसम्पदाचरियो, निस्सयाचारियो, उद्देसाचरियोति इमे चत्तारोपि इध आचरिया एव । अवस्सिकस्स छब्बस्सो आचरियमत्तो । सो हि चतुवस्सकाले तं निस्साय वच्छति; एवं एकवस्सस्स सत्तवस्सो, दुवस्सस्स अट्ठवस्सो, तिस्सस्स नववस्सो, चतुवस्सस्स दसवस्सो । इमेपि आचरियमत्ता एव । उपज्झायस्स सन्दिट्ठसम्भत्ता पन सहायभिक्खू, ये वा पन केचि दसहि वस्सेहि महन्ततरा ते सब्बेपि

उपज्झायमत्ता नाम । एतकेसु भिक्खूसु अनुपाहनेसु चङ्कमन्तेसु सउपाहनस्स चङ्कमतो आपत्ति ।

२४९. पादखीलाबाधो नाम पादतो खीलसदिसं मंसं निक्खन्तं होति ।

२५१. तिणपादुकाति येन केनचि तिणेन कतपादुका । **हिन्तालपादुकाति** खज्जूरीपत्तेहि कतपादुका; हिन्तालपत्तेहिपि न वट्ठितियेव । **कमलपादुकाति** कमलतिणं नाम अत्थि, तेन कतपादुका; उसीरपादुकातिपि वदन्ति । **कम्बलपादुकाति** उण्णाहि कतपादुका । **असङ्कमनीयाति** भूमियं सुप्पतिट्ठिता निच्चला असंहारिया ।

२५२. अङ्गजातं छुपन्तीति अङ्गजातेनेव अङ्गजातं छुपन्ति । **ओगाहेत्वा मारेन्तीति** अन्तो उदके दळ्हं गहेत्वा मारेन्ति ।

यानादिपटिक्खेपकथा

२५३. इत्थियुत्तेनाति धेनुयुत्तेन । **पुरिसन्तरेनाति** पुरिससारथिना । **पुरिसयुत्तेनाति** गोणयुत्तेन । **इत्थन्तरेनाति** इत्थिसारथिना । **गङ्गामहियायाति** गङ्गामहकीळिकाय । **पुरिसयुत्तं हत्थवट्ठकन्ति** एत्थ पुरिसयुत्तं इत्थिसारथि वा होतु, पुरिससारथि वा वट्ठति । **हत्थवट्ठकं** पन इत्थियो वा वट्ठेन्तु पुरिसा वा, वट्ठितियेव । **यानुग्घातेनाति** यानं अभिरुहन्तस्स सब्बो कायो चलति तप्पच्चया । **सिविकन्ति** पीठकसिविकं । **पाटङ्किन्ति** वंसे लग्गेत्वा कतं पटपोतलिकं ।

२५४. उच्चासयनमहासयननानीति एत्थ उच्चासयनन्ति पमाणातिक्कन्तं मञ्चं । **महासयनन्ति** अकप्पियत्थरणं, आसन्दीआदीसु **आसन्दीति** पमाणातिक्कन्तासनं । **पल्लङ्कोति** पादेसु वाळरूपानि ठपेत्वा कतो । **गोनकोति** दीघलोमको महाकोजवो; चतुरङ्गुलाधिकानि किर तस्स लोमानि । **चित्तकाति** वानचित्रो उण्णामयत्थरणो । **पटिकाति** उण्णामयो सेतत्थरणो । **पटलिकाति** घनपुष्फको उण्णामयलोहितत्थरणो; यो आमलकपट्टोतिपि वुच्चति । **तूलिकाति** पकतितूलिकायेव । **विकतिकाति** सीहव्यग्घादिरूपविचित्रो उण्णामयत्थरणो । **उद्दलोमीति** एकतो उग्गतलोमं उण्णामयत्थरणं; “उद्दलोमी”तिपि पाठो । **एकन्तलोमीति** उभतो उग्गतलोमं उण्णामयत्थरणं । **कट्टिस्सन्ति** रतनपरिसिब्बितं कोसेय्यकट्टिस्समयं पच्चत्थरणं । **कोसेय्यन्ति** रतनपरिसिब्बितं कोसियसुत्तमयं पच्चत्थरणं; सुद्धकोसेय्यं पन वट्ठति ।

कुत्तकन्ति सोळसन्नं नाटकत्थीनं ठत्वा नच्चनयोगं उण्णामयत्थरणं । **हत्थत्थरअस्सत्थराति** हत्थिअस्सपिट्ठीसु अत्थरणकअत्थरणा एव । **रथत्थरेपि** एसेव नयो । **अजिनप्पवेणीति** अजिनचम्मोहि मञ्चप्पमाणेन सिब्बित्वा कता पवेणी । **कदलीमिगपवरपच्चत्थरणन्ति** कदलीमिगचम्मं नाम अत्थि, तेन कतं पवरपच्चत्थरणं, उत्तमपच्चत्थरणन्ति अत्थो । तं किर सेतवत्थस्स उपरि कदलीमिगचम्मं पत्थरित्वा सिब्बित्वा करोन्ति । **सउत्तरच्छदन्ति** सह उत्तरच्छदनेन; उपरिबद्धेन रत्तवितानेन सद्धिन्ति अत्थो । सेतवितानम्पि हेट्ठा अकप्पियपच्चत्थरणे सति न वट्ठति, असति पन वट्ठति । **उभतोलोहितकूपधानन्ति** सीसूपधानञ्च पादूपधानञ्चाति मञ्चस्स उभतोलोहितकूपधानं, एतं न कप्पति । यं पन एकमेव उपधानं उभोसु पस्सेसु रत्तं वा होति, पदुमवण्णं वा चित्रं वा, सचे पमाणयुत्तं, वट्ठति । महाउपधानं पन पटिक्खत्तं ।

सब्बचम्मपटिक्खेपादिकथा

२५५. दीपिच्छापोति दीपिपोतको । **ओगुम्फियन्तीति** भित्तिदण्डकादीसु वेठेत्वा बन्धन्ति ।

२५६. अभिनिसीदितुन्ति अभिनिस्साय निसीदितुं; अपस्सयं कत्वा निसीदितुन्ति अत्थो। **गिलानेन भिक्खुना सउपाहनेनाति** एत्थ गिलानो नाम यो न सक्कोति अनुपाहनो गामं पविसितुं।

२५७. कुररघरेति एवंनामके नगरे; एतेनस्स गोचरगामो वुत्तो। **पपतके पब्बतेति** पपतनामके पब्बते; एतेनस्स निवासनट्टानं वुत्तं। **सोणोति** तस्स नामं। कोटिअघनकं पन कण्णपिळन्धनकं धारेति, तस्मा “कुटिकण्णो”ति वुच्चति; कोटिकण्णोति अत्थो। **पासादिकन्ति** पसादजनकं। **पसादनीयन्ति** इदं तस्सेव अत्थवेवचनं। **उत्तमदमथसमथन्ति** उत्तमं दमथञ्च समथञ्च पञ्जञ्च समाधिञ्च कायूपसमञ्च चित्तूपसमञ्चातिपि अत्थो। **दन्तन्ति** सब्बेसं विसूकायिकविप्फन्दितानं उपच्छिन्नत्ता दन्तं; खीणकिलेसन्ति अत्थो। **गुत्तन्ति** संवरगुत्तिया गुत्तं। **सन्तिन्द्रियन्ति** यतिन्द्रियं। **नागन्ति** आगुविरहितं। **तिण्णं मे वस्सानं अच्चयेनाति** मम पब्बज्जादिवसतो पट्टाय तिण्णं वस्सानं अच्चयेन। **उपसम्पदं अलत्थन्ति** अहं उपसम्पदं अलभिं। **कणहुत्तराति** कणहमत्तिकुत्तरा; उपरि वड्डितकणहमत्तिकाति अत्थो। **गोकण्टकहताति** गुन्नं खुरेहि अक्कन्तभूमितो समुट्ठितेहि गोकण्टकेहि उपहता। ते किर गोकण्टके एकपटलिका उपाहना रक्खितुं न सक्कोन्ति; एवं खरा होन्ति। **एरगू, मोरगू, मज्जारू, जन्तूति** इमा चतस्सोपि तिण्णजातियो; एतेहि कटसारके च तट्टिकायो च करोन्ति। एत्थ **एरगूति** एरकतिणं; तं ओळारिकं। मोरगूतिणं तम्बसीसं मुदुकं सुखसम्फस्सं, तेन कततट्टिका निपज्जित्वा वुट्ठितमत्ते पुन उद्धुमाता हुत्वा तिड्ढति। मज्जारूना साटकेपि करोन्ति। जन्तुस्स मणिसदिसो वण्णो होति। **सेनासनं पञ्जपेसीति** भिसिं वा कटसारकं वा पञ्जपेसि; पञ्जपेत्वा च पन सोणस्स आरोचेति — “आवुसो सत्था तथा सद्धिं एकावासे वसितुकामो, गन्धकुटियंयेव ते सेनासनं पञ्जत्त”न्ति।

२५८. अयं ख्वस्स कालोति अयं खो कालो भवेय्य। **परिदस्सीति** परिदस्सेसि। “इदञ्चिदञ्च वदेय्यासीति यं मे उपज्झायो जानापेसि, तस्स अयं कालो भवेय्य, हन्द दानि आरोचेमि तं सासन”न्ति अयमेत्थ अधिप्पायो।

२५९. विनयधरपञ्चमेनाति अनुस्सावनाचरियपञ्चमेन। **अनुजानामि भिक्खवे सब्बपच्चन्तिमेसु जनपदेसु गुणङ्गुणूपाहनन्ति** एत्थ मनुस्सचम्मं ठपेत्वा येन केनचि चम्मेन उपाहना वट्ठति। उपाहनकोसकसत्थकोसककुञ्चिककोसकेसुपि एसेव नयो। **चम्मानि अत्थरणानीति** एत्थ पन यंकिञ्चि एळकचम्मं अजचम्मञ्च अत्थरित्वा निपज्जितुं वा निसीदितुं वा वट्ठति। मिगचम्मे एणीमिगो वातमिगो पसदमिगो कुरङ्गमिगो मिगमातुको रोहितमिगोति एतेसंयेव चम्मानि वट्ठन्ति। अञ्जेसं पन —

मक्कटो काळसीहो च, सरभो कदलीमिगो।

ये च वाळमिगा केचि, तेसं चम्मं न वट्ठति॥

तत्थ **वाळमिगाति** सीहब्यग्घअच्छतरच्छा; न केवलञ्च एतेसंयेव, येसं पन चम्मं वट्ठतीति वुत्तं, ते ठपेत्वा अवसेसा अन्तमसो गोमहिंसससबिळारादयोपि सब्बे इमस्मिं अत्थे वाळमिगात्वेव वेदितव्वा। एतेसज्झि सब्बेसं चम्मं न वट्ठति। **न ताव तं गणनूपगं याव न हत्थं गच्छतीति** याव आहरित्वा वा न दिन्नं, तुम्हाकं भन्ते चीवरं उप्पन्नन्ति पहिणित्वा वा नारोचितं, ताव गणनं न उपेति। सचे अनधिड्डितं, वट्ठति; अधिड्डितञ्च गणनं न उपेतीति अत्थो। यदा पन आनेत्वा वा दिन्नं होति, उप्पन्नन्ति वा सुतं, ततो पट्टाय दसाहमेव परिहारं लभतीति।

चम्मक्खन्धकवण्णना निड्डिता।

६. भेसज्जकखन्धकं

पञ्चभेसज्जादिकथा

२६०. भेसज्जकखन्धके — सारदिकेन आबाधेनाति सरदकाले उप्पन्नेन पित्ताबाधेन, तस्मिञ्च काले वस्सोदकेनपि तेमेन्ति, कद्दमम्पि मदन्ति, अन्तरन्तरा आतपोपि खरो होति, तेन तेसं पित्तं कोट्टुब्भन्तरगतं होति । आहारत्थञ्च फरेय्याति आहारत्थं साधेय्य ।

२६१. नच्छादेन्तीति न जिरन्ति, न वातरोगं पटिप्पस्सम्भेतुं सक्कोन्ति । सेनेसितानीति सिनिद्धानि । भत्ताच्छादकेनाति भत्तं अरोचिकेन ।

२६२. अच्छवसन्तिआदीसु निस्सगियवण्णनायं वुत्तनयेनेव विनिच्छयो वेदितब्बो । काले पटिग्गहितन्तिआदीसु मज्झन्हिके अवीतिवत्ते पटिग्गहेत्वा पचित्वा परिस्सावेत्वा चाति अत्थो । तेलपरिभोगेन परिभुज्जितुन्ति सत्ताहकालिकतेलपरिभोगेन परिभुज्जितुं ।

२६३. मूलभेसज्जादि विनिच्छयोपि खुद्दकवण्णनायं वुत्तोयेव । तस्मा इध यं यं पुब्बे अवुत्तं तं तदेव वण्णयिस्साम । वचत्तन्ति सेतवचं । निसदं निसदपोतकन्ति पिसनसिला च पिसनपोतो च । फग्गवन्ति लताजाति । नत्तमालन्ति करञ्जं । हिङ्गुहिङ्गुजतुहिङ्गुसिपाटिका हिङ्गुजातियोयेव । तक्तकपत्तितकपण्णियो लाखाजातियो ।

सामुद्दन्ति समुद्दतीरे वालुका विय सन्तिट्ठति । काळलोणन्ति पकतिलोणं । सिन्धवन्ति सेतवण्णं पब्बते उट्ठति । उब्भिदन्ति भूमितो अङ्कुरं उट्ठति । बिलन्ति दब्बसम्भारेहि सद्धिं पचितं, तं रत्तवण्णं ।

२६४-६. कायो वा दुग्गन्धोति कस्सचि अस्सादीनं विय कायगन्धो होति, तस्सापि सिरीसकोसुम्बादिचुण्णानि वा गन्धचुण्णानि वा सब्बानि वट्ठन्ति । छकणन्ति गोमयं । रजननिप्पक्कन्ति रजनकसटं । पाकतिकचुण्णाम्पि कोट्टेत्वा उदकेन तेमेत्वा न्हायितुं वट्ठति; एतम्पि रजननिप्पक्कसङ्केपमेव गच्छति ।

आमकमंसञ्च खादि आमकलोहितञ्च पिवीति न तं भिक्खु खादि न पिवि, अमनुस्सो खादित्वा च पिवित्वा च पक्कन्तो, तेन वुत्तं — “तस्स सो अमनुस्सिकाबाधो पटिप्पस्सम्भी”ति ।

अञ्जनन्ति सब्बसङ्गाहिकवचनमेतं । काळञ्जनन्ति एका अञ्जनजाति । रसञ्जनं नानासम्भारेहि कतं । सोतञ्जनन्ति नदीसोतादीसु उप्पज्जनकं अञ्जनं । गेरुको नाम सुवण्णगेरुको । कपल्लन्ति दीपसिखतो गहितमसि । अञ्जनूपपिंसनेहीति अञ्जनेन सद्धिं एकतो पिंसितब्बेहि, न हि किञ्चि अञ्जनूपपिंसनं न वट्ठति । चन्दनन्ति लोहितचन्दनादिकं यंकिञ्चि । तगरादीनि पाकटानि, अञ्जानिपि नीलुप्पलादीनि वट्ठन्तियेव ।

अट्ठिमयन्ति मनुस्सट्ठिं ठपेत्वा अवसेसअट्ठिमयं । दन्तमयन्ति हत्थिदन्तादिसब्बदन्तमयं । विसाणमयेपि अकप्पियं नाम नत्थि, नळमयादयो एकन्तकप्पियायेव । सलाकट्टानियन्ति यत्थ सलाकं ओदहन्ति, तं सुसिरदण्डकं वा थविकं वा अनुजानामीति अत्थो । अंसबद्धकोति अञ्जनित्थविकाय अंसबद्धको । यमकनत्थुकरिणन्ति समसोताहि द्वीहि पनाळिकाहि एकं नत्थुकरिणं ।

२६७. अनुजानामि भिक्खवे तेलपाकन्ति यंकिञ्चि भेसज्जपक्खित्तं सब्बं अनुज्जातमेव होति ।
अतिपक्खित्तमज्जानीति अतिविय खित्तमज्जानि; बहुं मज्जं पक्खिपित्वा योजितानीति अत्थो ।

अङ्गवातोति हत्थपादे वातो । **सम्भारसेदन्ति** नानाविधपण्णभङ्गसेदं । **महासेदन्ति** महन्तं सेदं; पोरिसप्पमाणं आवाटं अङ्गारानं पूरेत्वा पंसुवालिकादीहि पिदहित्वा तत्थ नानाविधानि वातहरणपण्णानि सन्थरित्वा तेलमक्खितेन गत्तेन तत्थ निपज्जित्वा सम्परिवत्तन्तेन सरीरं सेदेतुं अनुजानामीति अत्थो । **भङ्गोदकन्ति** नानापण्णभङ्गकुथितं उदकं; तेहि पण्णेहि च उदकेन च सिञ्चित्वा सिञ्चित्वा सेदेतब्बो । **उदककोट्टकन्ति** उदककोट्टे चाटिं वा दोणिं वा उण्होदकस्स पूरेत्वा तत्थ पविसित्वा सेदकम्मकरणं अनुजानामीति अत्थो ।

पब्बवातो होतीति पब्बे पब्बे वातो विज्झति । **लोहितं मोचेतुन्ति** सत्थकेन लोहितं मोचेतुं । **पज्जं अभिसङ्खरितुन्ति** येन फालितपादा पाकतिका होन्ति; तं नाळिकेरादीसु नानाभेसज्जानि पक्खिपित्वा पज्जं अभिसङ्खरितुं; पादानं सप्पायभेसज्जं पचितुन्ति अत्थो । **तिलकक्केन अत्थोति** पिट्टेहि तिलेहि अत्थो । **कबळिकन्ति** वणमुखे सत्तुपिण्डं पक्खिपितुं । **सासपकुट्टेनाति** सासपपिट्टेन । **वड्डमंसन्ति** अधिकमंसं आणि विय उट्टहति । **लोणसक्खरिकाय छिन्दितुन्ति** खुरेन छिन्दितुं । **विकासिकन्ति** तेलरुन्धनपिलोतिकं । **सब्बं वणपटिकम्मन्ति** यंकिञ्चि वणपरिकम्मं नाम अत्थि; सब्बं अनुजानामीति अत्थो ।

२६८. सामं गहेत्वाति इदं न केवलं सप्पदट्टस्सेव, अज्जस्मिम्पि दट्टविसे सति सामं गहेत्वा परिभुज्जितब्बं; अज्जेसु पन कारणेसु पटिग्गहितमेव वट्टति । **कतो न पुन पटिग्गहेतब्बोति** सचे भूमिप्पत्तो, पटिग्गहेतब्बो; अप्पत्तं पन गहेतुं वट्टति ।

२६९. घरदिन्नकाबाधोति वसीकरणपानकसमुट्ठितरोगो । **सीतालोळिन्ति** नङ्गलेन कसन्तस्स फाले लग्गमत्तिकं उदकेन आलोळित्वा पायेतुं अनुजानामीति अत्थो ।

दुट्टगहणिकोति विपन्नगहणिको; किच्छेन उच्चारो निक्खमतीति अत्थो । **आमिसखारन्ति** सुक्खोदनं झापेत्वा ताय छारिकाय पग्घरितं खारोदकं । **मुत्तहरीतकन्ति** गोमुत्तपरिभावितं हरीतकं । **अभिसन्नकायोति** उस्सन्नदोसकायो । **अच्छकज्जियन्ति** तण्डुलोदकमण्डो । **अकटयुसन्ति** असिनिद्धो मुग्गपचितपानीयो । **कटाकटन्ति** सोव धोतसिनिद्धो । **पटिच्छादनीयेनाति** मंसरसेन ।

गुळादिअनुजाननकथा

२७२. सचे भिक्खवे पक्कापि मुग्गा जायन्तीति पक्का मुग्गा सचेपि जायन्ति, यथासुखं परिभुज्जितब्बा । पक्कत्ता हि ते कप्पिया एव ।

२७४. अन्तोवुत्थन्ति अकप्पियकुटियं वुत्थं । **सामं पक्कन्ति** एत्थ यंकिञ्चि आमिसं भिक्खुनो पचितुं न वट्टति । सचेपिस्स उण्हयागुया सुलसिपण्णानि वा सिङ्गिवेरं वा लोणं वा पक्खिपन्ति, तम्पि चालेतुं न वट्टति, “यागुं निब्बापेमी”ति पन चालेतुं वट्टति । उत्तण्डुलभत्तं लभित्वापि पिदहितुं न वट्टति । सचे पन मनुस्सा पिदहित्वाव देन्ति, वट्टति; “भत्तं वा मा निब्बायतू”ति पिदहितुं वट्टति । खीरतक्कादीसु पन सकिं कुथितेसु अग्गिं दातुं वट्टति, पुनपाकस्स अनुज्जातत्ता । **उक्कपिण्डकापि खादन्तीति** बिळामूसिकगोधामङ्गुसा खादन्ति । **दमकाति** विघासादा ।

२७६. ततो नीहटन्ति यत्थ निमन्तिता भुञ्जन्ति, ततो नीहटं ।

२७८. वनटुं पोक्खरट्टन्ति वने चेव पदुमिनिगच्छे च जातं । अबीजन्ति तरुणफलं, यस्स बीजं न अङ्कुरं जनेति । निब्बट्टबीजन्ति बीजं निब्बट्टेत्वा अपनेत्वा परिभुञ्जितब्बकं अम्बपनसादि ।

२७९. दुरोपयो वणोति दुक्खेन रुहति, दुक्खेन पाकतिको होतीति अत्थो । दुप्परिहारं सत्थन्ति सम्बाधे दुक्खेन सत्थं परिहरेय्यं । सत्थकम्मं वा वत्थिकम्मं वाति यथापरिच्छिन्ने ओकासे येन केनचि सत्थेन वा सूचिया वा कण्टकेन वा सत्तिकाय वा पासाणसक्खलिकाय वा नखेन वा छिन्दनं वा फालनं वा विज्झनं वा लेखनं वा न कातब्बं; सब्बज्हेतं सत्थकम्ममेव होति । येन केनचि पन चम्मेन वा वत्थेन वा वत्थिपीळनम्पि न कातब्बं; सब्बज्हेतं वत्थिकम्ममेव होति । एत्थ च सम्बाधस्स सामन्ता द्वङ्गुलाति इदं सत्थकम्मंयेव सन्धाय वुत्तं । वत्थिकम्मं पन सम्बाधेयेव पटिक्खित्तं । तत्थ पन खारं आदातुं येन केनचि रज्जुकेन वा बन्धितुं वट्टति । यदि तेन छिज्जति, सुच्छिन्नं । अण्डवुट्ठिरोगेपि सत्थकम्मं न वट्टति, तस्मा अण्डं फालेत्वा बीजानि उद्धरित्वा “अरोगं करिस्सामी”ति न कत्तब्बं । अग्गितापनभेसज्जालिम्पनेसु पन पटिक्खेपो नत्थि । वच्चमगे भेसज्जमक्खिता आदानवट्टि वा वेळुनाळिका वा वट्टति, याय खारकम्मं वा करोन्ति, तेलं वा पवेसेन्ति ।

२८०. पवत्तमंसन्ति मतस्स मंसं । माघातोति तं दिवसं न लब्भा केनचि किञ्चि जीविता वोरोपेतुं । पोत्थनिकन्ति मंसच्छेदनसत्थकं वुच्चति । किम्पिमायाति किम्पि इमाय । न भगवा उस्सहतीति न भगवा सक्कोति । यत्र हि नामाति यस्मा नाम । पटिवेक्खीति वीमंसि; पटिपुच्छीति वुत्तं होति । अप्पटिवेक्खित्वाति अप्पटिपुच्छित्वा । सचे पन असुकमंसन्ति जानाति, पटिपुच्छनकिच्चं नत्थि, अजानन्तेन पन पुच्छित्वाव खादितब्बं ।

हत्थिमंसादिपटिक्खेपकथा

२८१. सुनखमंसन्ति एत्थ अरज्जकोका नाम सुनखसदिसा होन्ति, तेसं मंसं वट्टति । यो पन गामसुनखिया वा कोकेन कोकसुनखिया वा गामसुनखेन संयोगा उप्पन्नो, तस्स मंसं न वट्टति, सो हि उभयं भजतीति । अहिमंसन्ति कस्सचि अपादकस्स दीघजातिकस्स मंसं न वट्टति । सीहमंसादीनि पाकटानेव ।

एत्थ च मनुस्समंसं सजातिताय पटिक्खित्तं, हत्थिअस्समंसं राजङ्गताय, सुनखमंसञ्च अहिमंसञ्च पटिकूलताय, सीहमंसादीनि पञ्च अत्तनो अनुपद्वत्थायाति । इमेसं मनुस्सादीनं दसन्नं मंसम्पि अट्ठिपि लोहितम्पि चम्मम्पि लोमम्पि सब्बं न वट्टति, यंकिञ्चि जत्वा वा अजत्वा वा खादन्तस्स आपत्तियेव । यदा जानाति, तदा देसेतब्बा । “अपुच्छित्वा खादिस्सामी”ति गणहतो पटिग्गहणे दुक्कटं, “पुच्छित्वा खादिस्सामी”ति गणहतो अनापत्ति । उद्दिस्स कतं पन जानित्वा खादन्तस्सेव आपत्ति, पच्छा जानन्तो आपत्तिया न कारेतब्बोति ।

यागुमधुगोळकादिकथा

२८२. एकत्तकोति एकको, नत्थि मे दुतियोति अत्थो । पहूतं यागुञ्च मधुगोळकञ्च पटियादापेत्वाति सो किर सतसहस्सं वयं कत्वा पटियादापेसि । अनुमोदनागाथापरियोसाने “पत्थयतं इच्छत”न्ति पदानं “अलमेव दातु”न्ति इमिना सम्बन्धो । सचे पन “पत्थयता इच्छता”ति पाठो अत्थि, सोयेव गहेतब्बो ।

२८३. भोज्जयागुन्ति या पवारणं जनेति । यदग्गेनाति यं आदिं कत्वा । सग्गा ते आरद्धाति सग्गनिब्बत्तकपुज्जं

उपचितन्ति अत्थो । यथाधम्मो कारेतब्बोति परम्परभोजनेन कारेतब्बो, भोज्जयागुया हि पवारणा होतीति ।

२८४. नाहं तं कच्चानाति तस्मिं किर अवसिद्धगुळे देवता सुखुमोजं पक्खिपिंसु, सा अज्जेसं परिणामं न गच्छति, तस्मा एवमाह । गिलानस्स गुळन्ति तथारूपेन ब्याधिना गिलानस्स पच्छाभत्तं गुळं अनुजानामीति अत्थो ।

पाटलिगामवत्थुकथा

२८५. सब्बसन्थरिन्ति यथा सब्बं सन्थतं होति, एवं ।

२८६. सुनिधवस्सकाराति सुनिधो च वस्सकारो च द्वे ब्राह्मणा मगधरज्जो महामत्ता महामच्चा । वज्जीनं पटिबाहायाति वज्जिराजकुलानं आयमुखपच्छिन्दनत्थं । वत्थूनीति घरवत्थूनि । चित्तानि नमन्ति निवेसनानि मापेतुन्ति ता किर देवता वत्थुविज्जापाठकानं सरीरे अधिमुच्चित्वा एवं चित्तानि नामेन्ति । कस्मा? अम्हाकं यथानुरूपं सक्कारं करिस्सन्तीति अत्थो । तावतिंसेहीति लोके किर सक्कं देवराजानं विस्सकम्मज्ज उपादाय तावतिंसा पण्डिताति सद्दो अब्भुगतो, तेनेवाह तावतिंसेहीति, तावतिंसेहि सद्धिं मन्तेत्वा विय मापेन्तीति अत्थो । यावता अरियं आयतनन्ति यत्तकं अरियमनुस्सानं ओसरण्डानं नाम अत्थि । यावता वणिप्पथोति यत्तकं वाणिजानं आभतभण्डस्स रासिवसेनेव कयविककयट्टानं नाम अत्थि । इदं अगगनगरन्ति तेसं अरियायतनवणिप्पथानं इदं अगगनगरं भविस्सति । पुटभेदनन्ति पुटभेदनड्डानं मोचनड्डानन्ति वुत्तं होति । अग्गितो वातिआदीसु समुच्चयत्थो वा सद्दो । तत्र हि एकस्स कोट्टासस्स अग्गितो, एकस्स उदकतो, एकस्स अब्भन्तरतो, अज्जमज्जभेदा अन्तरायो भविस्सति । उळुम्पन्ति पारगमनत्थाय आणियो आकोटेत्वा कतं । कुल्लन्ति वल्लिआदीहि बन्धित्वा कतं ।

अण्णवन्ति सब्बन्तिमेन परिच्छेदेन योजनमत्तं गम्भीरस्स च पुथुल्लस्स च उदकट्टानस्सेतं अधिवचनं । सरन्ति इध नदी अधिप्पेता । इदं वुत्तं होति — ये गम्भीरं वित्थतं तण्हासरं तरन्ति, ते अरियमगगसङ्घातं सेतुं कत्वान विस्सज्ज पल्ललानि अनामसित्वाव उदकभरितानि निन्नड्डानानि; अयं पन इदं अप्पमत्तकं उदकं उत्तरितुकामोपि कुल्लज्हि परिजनो बन्धति, बुद्धा पन बुद्धसावका च विना एव कुल्लेन तिण्णा मेधाविनो जनाति ।

२८७. अननुबोधाति अबुज्झनेन । सन्धावितन्ति भवतो भवं गमनवसेन सन्धावितं । संसरितन्ति पुनप्पुनं गमनवसेन संसरितं । ममज्जेव तुम्हाकज्जाति मया च तुम्हेहि च । अथ वा सन्धावितं संसरितन्ति सन्धावनं संसरणं ममज्जेव तुम्हाकज्ज अहोसीति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । संसितन्ति संसरितं । भवनेत्ति समूहताति भवतो भवगमना सन्धावना तण्हारज्जु सुट्ठु हता छिन्ना अप्पवत्तिकता ।

२८९. नीलाति इदं सब्बसङ्गाहकं । नीलवण्णातिआदि तस्सेव विभागदस्सनत्थं । तत्थ न तेसं पकतिवण्णा नीला, नीलविलेपनानं विचित्तावसेनेतं वुत्तं । पटिवट्ठेसीति पहारेसि । साहारं दज्जेय्याथाति सजनपदं ददेय्याथ । अङ्गुलिं फोटेसुन्ति अङ्गुलिं चालेसुं । अम्बकायाति इत्थिकाय । ओलोकेथाति पस्सथ । अपलोकेथाति पुनप्पुनं पस्सथ । उपसंहरथाति उपनेथ । इमं लिच्छविपरिसं तुम्हाकं चित्तेन तावतिसपरिसं हरथ, तावतिसस्स समकं कत्वा पस्सथाति अत्थो ।

सीहसेनापतिवत्थुआदिकथा

२९०. धम्मस्स च अनुधम्मं व्याकरोन्तीति भगवता वुत्तकारणस्स अनुकारणं कथेन्ति । **सहधम्मिको वादानुवादो**ति अपरेहि वुत्तकारणेन सकारणो हुत्वा तुम्हाकं वादो विज्जुगरहितब्बं कारणं कोचि अप्पमत्तकोपि किं न आगच्छति । इदं वुत्तं होति “किं सब्बकारेणापि तुम्हाकं वादे गारहकारणं नत्थी”ति । **अनब्भक्खातुकामा**ति अभिभवित्वा न आचिक्खितुकामा ।

२९३. अनुविच्चकारन्ति अनुविदित्वा चिन्तेत्वा तुलयित्वा कातब्बं करोहीति वुत्तं होति । **जातमनुस्सानन्ति** लोके पाकटानं । **साधु** होतीति सुन्दरं होति । **पटाकं परिहरेय्युन्ति** पटाकं उक्खिपित्वा नगरे घोसन्ता आहिण्डेय्युं । कस्मा? “एवं नो अम्हाकं महन्तभावो भविस्सती”ति । **ओपानभूतन्ति** पटियत्तउदपानो विय ठितं । **कुलन्ति** निवेसनं । **दातब्बं मज्जेय्यासीति** मा इमेसं देय्यधम्मं उपच्छिन्दित्थ, सम्पत्तानज्झि दातब्बमेवाति ओवदति । **ओकारो**ति अवकारो लामकभावो । **सामुक्कंसिका**ति अत्तनायेव उद्धरित्वा गहिता; असाधारणं अज्जेसन्ति अत्थो । **उद्दिस्स कतन्ति** उद्दिसित्वा कतं ।

२९४. पटिच्चकम्मन्ति अत्तानं पटिच्च कतन्ति अत्थो । अथ वा **पटिच्चकम्मन्ति** निमित्तकम्मस्सेतं अधिवचनं, तं पटिच्चकम्मं एत्थ अत्थीति मंसम्पि पटिच्चकम्मन्ति वुत्तं । यो हि एवरूपं मंसं परिभुज्जति, सोपि तस्स कम्मस्स दायादो होति, वधकस्स विय तस्सापि पाणघातकम्मं होतीति अधिप्पायो । **जिरिदन्ति**ति जिरन्ति अब्भाचिक्खन्ता न जिरन्ति, अब्भक्खानस्स अन्तं न गच्छन्तीति अत्थो । **तिकोटिपरिसुद्धकथा** सङ्गभेदसिक्खापदवण्णनायं वुत्ता ।

कप्पियभूमिअनुजाननकथा

२९५. सकटपरिवट्टन्ति सकटेहि परिकखेपं विय कत्वा अच्छन्ति । **पच्चन्तिमन्ति** अभिलापमत्तमेतं “यं सङ्घो आकङ्कती”ति वुत्तत्ता पन धुरविहारोपि सम्मन्नितुं वट्टति, कम्मवाचं अवत्वा अपलोकनेनापि वट्टतियेव । **काकोरवसदन्ति** तत्थ तत्थ पविट्ठानं आमिसखादनत्थाय अनुप्पगेयेव सन्निपतितानं काकानं ओरवसदं । **यसोजो** नाम कपिलसुत्तपरियोसाने पब्बजितानं पञ्चन्नं सतानं अगगपुरिसो ।

उस्सावनन्तिकन्तिआदीसु उस्सावनन्तिका ताव एवं कत्तब्बा । यो थम्भानं वा उपरि भित्तिपादे वा निखनित्वा विहारो करियति, तस्स हेट्ठा थम्भपटिच्छका पासाणा भूमिगतिका एव । पठमथम्भं पन पठमभित्तिपादं वा पतिट्ठापेन्तेहि बहूहि सम्परिवारेत्वा “कप्पियकुटिं करोम, कप्पियकुटिं करोम”ति वाचं निच्छारेन्तेहि मनुस्सेसु उक्खिपित्वा पतिट्ठापेन्तेसु आमसित्वा वा सयं उक्खिपित्वा वा थम्भे वा भित्तिपादो वा पतिट्ठापेतब्बो । कुरुन्दिमहापच्चरीसु पन “कप्पियकुटि कप्पियकुटी”ति वत्वा पतिट्ठापेतब्बन्ति वुत्तं । अन्धकट्टकथायं “सङ्गस्स कप्पियकुटिं अधिट्ठामी”ति वुत्तं । तं पन अवत्वापि अट्टकथासु वुत्तनयेन वुत्ते दोसो नत्थि । इदं पनेत्थ साधारणलक्खणं, थम्भपतिट्ठानञ्च वचनपरियोसानञ्च समकालं वट्टति । सचे हि अनिट्ठिते वचने थम्भो पतिट्ठाति, अप्पटिट्ठिते वा तस्मिं वचनं निट्ठाति, अकता होति कप्पियकुटि । तेनेव महापच्चरियं वुत्तं — “बहूहि सम्परिवारेत्वा वत्तब्बं, अवस्सज्झि एत्थ एकस्सपि वचननिट्ठानञ्च थम्भपतिट्ठानञ्च एकतो भविस्सती”ति ।

इट्ठकसिलामत्तिकाकुट्टिकासु पन कुटीसु हेट्ठा चयं बन्धित्वा वा अबन्धित्वा वा करोन्तु, यतो पट्टाय भित्तिं उट्ठापेतुकामा होन्ति, तं सब्बपठमं इट्ठकं वा सिलं वा मत्तिकापिण्डं वा गहेत्वा वुत्तनयेनेव कप्पियकुटि कातब्बा । इट्ठकादयो हि भित्तिया पठमिट्ठकादीनं हेट्ठा न वट्टन्ति, थम्भा पन उपरि उगच्छन्ति, तस्मा वट्टन्ति । अन्धकट्टकथायं “थम्भेहि

करियमाने चतूसु कोणेसु चत्तारो थम्भा इड्कादिकुट्टे चतूसु कोणेसु द्वे तिस्सो इड्का अधिद्धातब्बा”ति वुत्तं । तथा पन अकतायपि दोसो नत्थि, अड्कथासु हि वुत्तमेव पमाणं ।

गोनिसादिका दुविधा — आरामगोनिसादिका, विहारगोनिसादिकाति । तासु यत्थ नेव आरामो न सेनासनानि परिक्षित्तानि होन्ति, अयं “**आरामगोनिसादिका**” नाम । यत्थ सेनासनानि सब्बानि वा एकच्चानि वा परिक्षित्तानि, आरामो अपरिक्षित्तो, अयं “**विहारगोनिसादिका**” नाम । इति उभयत्रापि आरामस्स अपरिक्षित्तभावोयेव पमाणं । आरामो पन उपड्डपरिक्षित्तोपि बहुतरं परिक्षित्तोपि परिक्षित्तोयेव नामाति कुरुन्दिमहआपच्चरियादीसु वुत्तं । एत्थ कप्पियकुटिं लद्धुं वट्टति ।

गहपतीति मनुस्सा आवासं कत्वा “कप्पियकुटिं देम, परिभुज्जथा”ति वदन्ति, एसा गहपति नाम । “कप्पियकुटिं कातुं देमा”ति वुत्तेपि वट्टतियेव । अन्धकड्कथायं पन “यस्मा भिक्खुं ठपेत्वा सेससहधम्मिकानं सब्बेसञ्च देवमनुस्सानं हत्थतो पटिग्गहो च सन्निधि च अन्तोवुत्थञ्च तेसं सन्तकं भिक्खुस्स वट्टति, तस्मा तेसं गेहानि वा तेहि दिन्ना कप्पियकुटि वा गहपतीति वुच्चती”ति वुत्तं । पुनपि वुत्तं — “भिक्खुसङ्घस्स विहारं ठपेत्वा भिक्खुनुपस्सयो वा आरामिकानं वा तित्थियानं वा देवतानं वा नागानं वा अपि ब्रह्मानं विमानं कप्पियकुटि होती”ति, तं सुवुत्तं; सङ्घसन्तकमेव हि भिक्खुसन्तकं वा गेहं गहपतिकुटिका न होति । **सम्मुतिका** नाम कम्मवाचं सावेत्वा कताति ।

यं इमासु चतूसु कप्पियभूमीसु वुत्थं आमिसं, तं सब्बं अन्तोवुत्थसङ्ख्यं न गच्छति । भिक्खूनञ्च भिक्खुनीनञ्च अन्तोवुत्थअन्तोपक्कमोचनत्थज्झि कप्पियकुटियो अनुज्जाता । यं पन अकप्पियभूमियं सहसेय्यप्पहोनेके गेहे वुत्थं सङ्घिकं वा पुग्गलिकं वा भिक्खुस्स भिक्खुनिया वा सन्तकं एकरत्तम्पि ठपितं, तं अन्तोवुत्थं; तत्थ पक्कञ्च अन्तोपक्कं नाम होति, एतं न कप्पति । सत्ताहकालिकं पन यावजीविकञ्च वट्टति ।

तत्रायं विनिच्छयो — सामणेरो भिक्खुस्स तण्डुलादिकं आमिसं आहरित्वा कप्पियकुटियं निक्खिपित्वा पुनदिवसे पचित्वा देति, अन्तोवुत्थं न होति । तत्थ अकप्पियकुटियं निक्खित्तसप्पिआदीसु यंकिञ्चि पक्खिपित्वा देति, मुखसन्निधि नाम होति । महापच्चरियं पन “अन्तोवुत्थं होती”ति वुत्तं । तत्थ नाममत्तमेव नानाकरणं । भिक्खु अकप्पियकुटियं ठपितसप्पिञ्च यावजीविकपण्णञ्च एकतो पचित्वा परिभुज्जति, सत्ताहं निरामिसं वट्टति । सचे आमिससंसद्वं कत्वा परिभुज्जति, अन्तोवुत्थञ्चेव सामंपाकञ्च होति । एतेनुपायेन सब्बसंसग्गा वेदितब्बा ।

इमा पन कप्पियकुटियो कदा जहितवत्थुका होन्ति? उस्सावनन्तिका ताव या थम्भानं उपरि भित्तिपादे वा निखणित्वा कता, सा सब्बेसु थम्भेसु च भित्तिपादेसु च अपनीतेसु जहितवत्थुका होति । सचे पन थम्भे वा भित्तिपादे वा परिवत्तेन्ति, यो यो ठितो तत्थ तत्थ पतिट्ठाति, सब्बेसुपि परिवत्तितेसु अजहितवत्थुकाव होति । इड्कादीहि कता चयस्स उपरि भित्तिअत्थाय ठपितं इड्कं वा सिलं वा मत्तिकापिण्डं वा आदिकत्वा विनासितकाले जहितवत्थुका होति । येहि पन इड्कादीहि अधिद्धिता, तेसु अपनीतेसुपि तदज्जासु पतिट्ठितासु अजहितवत्थुकाव होति ।

गोनिसादिका पाकारादीहि परिकखेपे कते जहितवत्थुका होति । पुन तस्मिं आरामे कप्पियकुटि लद्धुं वट्टति । सचे पन पुनपि पाकारादयो तत्थ तत्थ खण्डा होन्ति, ततो ततो गावो पविसन्ति, पुन कप्पियकुटि होति । इतरा पन द्वे गोपानसीमत्तं ठपेत्वा सब्बस्मिं छदने विनट्टे जहितवत्थुका होन्ति । सचे गोपानसीनं उपरि एकम्पि पक्खपासकमण्डलं अत्थि, रक्खति ।

यत्र पनिमा चतस्सोपि कप्पियभूमियो नत्थि, तत्थ किं कातब्बं? अनुपसम्पन्नस्स दत्त्वा तस्स सन्तकं कत्वा परिभुज्जितब्बं। तत्रिदं वत्थु — करविकतिस्सत्थेरो किर विनयधरपामोक्खो महासीवत्थेरस्स सन्तिकं अगमासि। सो दीपालोकेन सप्पिकुम्भं पस्सित्वा “भन्ते किमेत”न्ति पुच्छि। थेरो “आवुसो गामतो सप्पिकुम्भो आभतो, लूखदिवसे सप्पिना भुज्जनत्थाया”ति आह। ततो नं तिस्सत्थेरो “न वट्ठति भन्ते”ति आह। थेरो पुनदिवसे पमुखे निक्खिपापेसि। तिस्सत्थेरो पुन एकदिवसे आगतो तं दिस्वा तथेव पुच्छित्वा “भन्ते सहसेय्यप्पहोनकट्टाने ठपेतुं न वट्ठती”ति आह। थेरो पुनदिवसे बहि नीहरापेत्वा निक्खिपापेसि, तं चोरा हरिंसु। सो पुन एकदिवसं आगतं तिस्सत्थेरं आह — “आवुसो तथा ‘न वट्ठती’ति वुत्तो सो कुम्भो बहि निक्खित्तो चोरेहि अवहतो”ति। ततो नं तिस्सत्थेरो आह — “ननु भन्ते अनुपसम्पन्नस्स दातब्बो अस्स, अनुपसम्पन्नस्स हि दत्त्वा तस्स सन्तकं कत्वा परिभुज्जितुं वट्ठती”ति।

२९६-९. मेण्डकवत्थु उत्तानमेव। अपि चेत्थ अनुजानामि भिक्खवे पञ्च गोरसेति इमे पञ्च गोरसे विसुं परिभोगेन परिभुज्जितुम्पि अनुजानामीति अत्थो। पाथेय्यं परियेसितुन्ति एत्थ सचे केचि सयमेव जत्वा देन्ति, इच्चेतं कुसलं; नो चे देन्ति, जातिपवारितट्टानतो वा भिक्खाचारवत्तेन वा परियेसितब्बं। तथा अलभन्तेन अज्जातिकअपवारितट्टानतो याचित्वापि गहेतब्बं। एकदिवसेन गमनीये मग्गे एकभत्तत्थाय परियेसितब्बं। दीघे अब्धाने यत्तकेन कन्तारं नित्थरति, तत्तकं परियेसितब्बं।

केणियजटिलवत्थुकथा

३००. काजेहि गाहापेत्वाति पञ्चहि काजसतेहि सुसङ्खतस्स बदरपानस्स कुटसहस्सं गाहापेत्वा। एतस्मिं निदाने एतस्मिं पकरणे धम्मिं कथं कत्वाति “साधु भिक्खवे पानं अपिवन्ता समणस्स गोतमस्स सावका पच्चयबाहुल्लिकाति वादं न उप्पादयित्थ, मयि च गारवं अकत्थ, मम च तुम्हेसु गारवं जनयित्थ, इति वो अहं इमिना कारणेन सुट्ठ पसन्नो”तिआदिना नयेन धम्मिं कथं कत्वा अनुजानामि भिक्खवे अट्ठ पानानीतिआदिमाह।

तत्थ अम्बपानन्ति आमेहि वा पक्केहि वा अम्बेहि कतपानं। तत्थ आमेहि करोन्तेन अम्बतरुणानि भिन्दित्वा उदके पक्खिपित्वा आतपे आदिच्चपाकेन पचित्वा परिस्सावेत्वा तदहुपटिग्गहितेहि मधुसक्करकप्पूरादीहि योजेत्वा कातब्बं। एवं कतं पुरेभत्तमेव कप्पति। अनुपसम्पन्नेहि कतं लभित्वा पन पुरेभत्तं पटिग्गहितं पुरेभत्तं सामिसपरिभोगेनापि वट्ठति, पच्छाभत्तं निरामिसपरिभोगेन याव अरुणुगमना वट्ठतियेव। एस नयो सब्बपानेसु।

तेसु पन जम्बुपानन्ति जम्बुफलेहि कतपानं। चोचपानन्ति अट्टिकेहि कदलिफलेहि कतपानं। मोचपानन्ति अनट्टिकेहि कदलिफलेहि कतपानं। मधुकपानन्ति मधुकानं जातिरसेन कतपानं; तं पन उदकसम्भिन्नं वट्ठति, सुद्धं न वट्ठति। मुद्दिकपानन्ति मुद्दिका उदके मद्दित्वा अम्बपानं विय कतपानं। सालूकपानन्ति रत्तुप्पलनीलुप्पलादीनं सालूके मद्दित्वा कतपानं। फारुसकपानन्ति फारुसकफलेहि अम्बपानं विय कतपानं। इमानि अट्ठ पानानि सीतानिपि आदिच्चपाकानिपि वट्ठन्ति, अग्गिपाकानि न वट्ठन्ति। धज्जफलरसन्ति सत्तन्नं धज्जानं फलरसं। डाकरसन्ति पक्कडाकरसं। यावकालिकपत्तानज्हि पुरेभत्तंयेव रसो कप्पति। यावजीविकानं पटिग्गहेत्वा ठपितसप्पिआदीहि सद्धिं पक्कानं सत्ताहं कप्पति। सचे पन सुद्धउदकेन पचति, यावजीवमि वट्ठति। खीरादीहि पन सद्धिं पचितुं न वट्ठति। अज्जेहि पक्कमि डाकरससङ्ख्यमेव गच्छति। कुरुन्दियं पन “यावकालिकपत्तानमि सीतोदकेन मद्दित्वा कतरसो वा आदिच्चपाको वा वट्ठती”ति वुत्तं। ठपेत्वा मधुकपुप्फरसन्ति एत्थ मधुकपुप्फरसो अग्गिपाको वा होतु आदिच्चपाको वा, पच्छाभत्तं न वट्ठति। पुरेभत्तमि यं पानं गहेत्वा मज्जं करोन्ति, सो आदितो पट्टाय न वट्ठति। मधुकपुप्फं पन अल्लं वा

सुखं वा भज्जितं वा तेन कतफाणितं वा यतो पट्टाय मज्जं न करोन्ति, तं सब्बं पुरेभत्तं वट्ठति । उच्छुरसो निकसटो पच्छाभत्तं वट्ठति । इति पानानि अनुज्जानन्तेन इमेपि चत्तारो रसा अनुज्जाताति । **अग्निहुत्तमुखा यज्जाति** आदीसु अग्निहुत्तं सेट्ठं, अग्निहुत्तं मुखन्ति वुत्तं होति ।

रोजमल्लादिवत्थुकथा

३०१-२. रोजवत्थु उत्तानत्थमेव । तत्थ **सङ्करं अकंसूति** कतिकं अकंसु । **उळारं खो ते इदन्ति** सुन्दरं खो ते इदं । **नाहं भन्ते आनन्द बहुकतोति** नाहं बुद्धादिगतपसादबहुमानेन इधागतोति दस्सेति । **सब्बज्ज डाकन्ति** सप्पिआदीहि पक्कं वा अपक्कं वा यंकिज्जि डाकं । **पिट्ठुखादनीयन्ति** पिट्ठमयं खादनीयं; रोजो किर इदं उभयम्पि सतसहस्सं वयं कत्वा पटियादापेसि ।

३०३. मज्जुकाति मधुरवचना । **पटिभानेय्यकाति** सके सिप्पे पटिभानसम्पन्ना । **दक्खाति** छेका, अनलसा वा । **परियोदातसिप्पाति** निद्वोससिप्पा । **नाळियावापकेनाति** नाळिया च आवापकेन च । आवापको नाम यत्थ लद्धं लद्धं आवपन्ति, पक्खिपन्तीति वुत्तं होति । **न च भिक्खवे नहापितपुब्बेन खुरभण्डन्ति** एत्थ गहेत्वा परिहरितुमेव न वट्ठति, अज्जस्स सन्तकेन केसे छेदेतुं वट्ठति । सचे वेतनं गहेत्वा छिन्दति, न वट्ठति । यो अनहापितपुब्बो तस्स परिहरितुम्पि वट्ठति, तं वा अज्जं वा गहेत्वा केसे छेदेतुम्पि वट्ठति ।

३०४. **भागं दत्त्वाति** दसमभागं दत्त्वा; इदं किर जम्बुदीपे पोराणकचारित्तं, तस्मा दसकोट्टासे कत्वा एको कोट्टासो भूमिसामिकानं दातब्बो ।

चतुमहापदेसकथा

३०५. यं **भिक्खवे मया इदं न कप्पतीति** इमे चत्तारो महापदेसे भगवा भिक्खूनं नयगगहणत्थाय आह । तत्थ धम्मसङ्गाहकत्थेरा सुत्तं गहेत्वा परिमदन्ता इदं अद्वसंसु । **ठपेत्वा धज्जफलरसन्ति** सत्तधज्जरसानि पच्छाभत्तं न कप्पन्तीति पटिक्खित्तानि । तालनाळिकेरपनसलबुजअलाबुकुम्भण्डपुस्सफलतिपुसफलएळालुकानि, नव महाफलानि सब्बज्ज अपरण्णं, धज्जगतिकमेव । तं किज्चापि न पटिक्खित्तं, अथ खो अकप्पियं अनुलोमेति, तस्मा पच्छाभत्तं न कप्पति । अट्ट पानानि अनुज्जातानि । अवसेसानि वेत्ततिन्तिणिकमातुलुङ्गकपित्थकोसम्बकरमन्दादिखुदकफलपानानि अट्टपानगतिकानेव, तानि किज्चापि न अनुज्जातानि, अथ खो कप्पियं अनुलोमेन्ति, तस्मा कप्पन्ति । ठपेत्वा हि सानुलोमं धज्जफलरसं अज्जं फलपानं नाम अकप्पियं नत्थि, सब्बं यामकालिकंयेवाति कुरुन्दियं वुत्तं ।

भगवता छ चीवरानि अनुज्जातानि । धम्मसङ्गाहकत्थेरेहि तेसं अनुलोमानि दुकूलं, पत्तुण्णं, चीनपट्टं, सोमारपट्टं, इद्धिमयिकं, देवदत्तियन्ति अपरानि छ अनुज्जातानि । तत्थ “**पत्तुण्ण**”न्ति पत्तुण्णदेसे पाणकेहि सज्जातवत्थं । द्वे पटा देसनामेनेव वुत्ता । तानि तीणि कोसेय्यस्सानुलोमानि । दुकूलं साणस्स, इतरानि द्वे कप्पासिकस्स वा सब्बेसं वा ।

भगवता एकादस पत्ते पटिक्खित्वा द्वे पत्ता अनुज्जाता — लोहपत्तो चेव मत्तिकापत्तो च । लोहथालकं, मत्तिकाथालकं, तम्बलोहथालकन्ति तेसंयेव अनुलोमानि । भगवता तयो तुम्बा अनुज्जाता — लोहतुम्बो, कट्टतुम्बो, फलतुम्बोति । कुण्डिका, कज्जनको, उदकतुम्बोति तेसंयेव अनुलोमानि । कुरुन्दियं पन “पानीयसङ्घपानीयसरावकानि एतेसं अनुलोमानी”ति वुत्तं । पट्टिका, सूकरन्तन्ति द्वे कायबन्धनानि अनुज्जातानि, दुस्सपट्टेन रज्जुकेन च

कतकायबन्धनानि तेसं अनुलोमानि । सेतच्छत्तं, किलञ्जच्छत्तं, पण्णच्छत्तन्ति तीणि छत्तानि अनुज्जातानि । एकपण्णच्छत्तं तेसंयेव अनुलोमन्ति इमिना नयेन पाळिञ्च अट्ठकथञ्च अनुपेक्खित्वा अज्जानिपि कप्पियाकप्पियानं अनुलोमानि वेदितब्बानि ।

तदहुपटिग्गहितं काले कप्पतीति आदि सब्बं सम्भिन्नरसं सन्धाय वुत्तं । सचे हि छल्लिम्पि अनपनेत्वा सकलेनेव नाळिकेरफलेन सद्धिं पानकं पटिग्गहितं होति, नाळिकेरं अपनेत्वा तं विकालेपि कप्पति । उपरि सप्पिपिण्डं ठपेत्वा सीतलपायासं देन्ति, यं पायासेन असंसदुं सप्पि, तं अपनेत्वा सत्ताहं परिभुज्जितुं वट्ठति । बद्धमधुफाणितादीसुपि एसेव नयो । तक्कोलजातिफलादीहि अलङ्कुरित्वा पिण्डपातं देन्ति, तानि उद्धरित्वा धोवित्वा यावजीवं परिभुज्जितब्बानि । यागुयं पक्खिपित्वा दिन्नसिङ्गिवेरादीसुपि तेलानीसु पक्खिपित्वा दिन्नलट्ठिमधुकादीसुपि एसेव नयो । एवं यं यं असम्भिन्नरसं होति, तं तं एकतो पटिग्गहितम्पि यथा सुद्धं होति, तथा धोवित्वा वा तच्छेत्वा वा तस्स तस्स कालवसेन परिभुज्जितुं वट्ठति ।

सचे पन सम्भिन्नरसं होति संसदुं, न वट्ठति । यावकालिकज्झि अत्तना सद्धिं सम्भिन्नरसानि तीणिपि यामकालिकादीनि अत्तनो सभावं उपनेति, यामकालिकं द्वेपि सत्ताहकालिकादीनि अत्तनो सभावं उपनेति, सत्ताहकालिकम्पि अत्तना सद्धिं संसदुं यावजीविकं अत्तनो सभावज्जेव उपनेति; तस्मा तेन तदहुपटिग्गहितेन सद्धिं तदहुपटिग्गहितं वा पुरेपटिग्गहितं वा यावजीविकं सत्ताहं कप्पति द्वीहपटिग्गहितेन छाहं, तीहपटिग्गहितेन पञ्चाहं...पे०... सत्ताहपटिग्गहितेन तदहेव कप्पतीति वेदितब्बं । तस्मायेव हि “सत्ताहकालिकेन भिक्खवे यावजीविकं तदहुपटिग्गहितं”न्ति अवत्वा “पटिग्गहितं सत्ताहं कप्पती”ति वुत्तं ।

कालयामसत्ताहातिक्कमेसु चेत्थ विकालभोजनसन्निधिभेसज्जसिक्खपापदानं वसेन आपत्तियो वेदितब्बा । इमेसु च पन चतूसु कालिकेसु यावकालिकं यामकालिकन्ति इदमेव द्वयं अन्तोवुत्थकञ्चेव सन्निधिकारकञ्च होति, सत्ताहकालिकञ्च यावजीविकञ्च अकप्पियकुटियं निक्खिपितुम्पि वट्ठति, सन्निधिम्पि न जनेतीति । सेसं सब्बत्थ उत्तानमेवाति ।

भेसज्जक्खन्धकवण्णना निट्ठिता ।

७. कथिनक्खन्धकं

कथिनानुजाननकथा

३०६. कथिनक्खन्धके — पावेय्यकाति पावेय्यरट्ठवासिनो । पावेय्यं नाम कोसलेसु पच्छिमदिसाभागे रट्ठं; तत्थ वासिनोति वुत्तं होति । कोसलरज्जो एकपितुकभातूनं भद्वगियत्थेरानं एतं अधिवचनं । तेसु सब्बजेट्ठको अनागामी, सब्बपच्छिमको सोतापन्नो, एकोपि अरहा वा पुथुज्जनो वा नत्थि । आरज्जिकाति धुतङ्गसमादानवसेन आरज्जिका; न अरज्जवासमत्तेन । पिण्डपातिकादिभावेपि तेसं एसेव नयो । सीसवसेन चेतं वुत्तं । इमे पन तेरसापि धुतङ्गानि समादायेव वत्तन्ति । उदकसङ्गहेति उदकेन सङ्गहिते घटिते संसदु; थले च निन्ने च एकोदकीभूतेति अत्थो ।

उदकचिक्खल्लेति अक्कन्तअक्कन्तट्ठाने उदकचिक्खल्लो उट्ठित्वा याव आनिसदा पहरति, ईदिसे चिक्खल्लेति

अत्थो। ओकपुण्णेहीति उदकपुण्णेहि। तेसं किर चीवरानि घनानि, तेसु पतितं उदकं न पग्घरति घनत्ता पुटबद्धं विय तिट्ठति। तेन वुत्तं — “ओकपुण्णेहि चीवरेही”ति। “ओघपुण्णेही”तिपि पाठो।

अविवदमाना वस्सं वसिम्हाति एत्थ आगन्तुकट्टाने सेनासनफासुताय अभावेन च भगवतो दस्सनालाभेन उक्कण्ठितताय च ते भिक्खू फासुं न वसिंसु, तस्मा “अविवदमाना फासुकं वस्सं वसिम्हा”ति नावोचुं। **धम्मिं कथं कत्वा**ति भगवा तेसं भिक्खूनां अनमतगियकथं कथेसि। ते सब्बेपि कथापरियोसाने अरहत्तं पापुणित्वा निसिन्नट्टानतोयेव आकासे उप्पतित्वा अगमंसु, तं सन्धाय वुत्तं — “धम्मिं कथं कत्वा”ति। ततो भगवा “सचे कथिनत्थारो पज्जत्तो अभविस्स, एते भिक्खू एकं चीवरं ठपेत्वा सन्तरुत्तरेन आगच्छन्ता न एवं किलन्ता अस्सु, कथिनत्थारो च नामेस सब्बबुद्धेहि अनुज्जातो”ति चिन्तेत्वा कथिनत्थारं अनुजानितुकामो भिक्खू आमन्तेसि, आमन्तेत्वा च पन “अनुजानामि भिक्खवे”तिआदिमाह।

तत्थ **अत्थतकथिनानं** वोति निपातमत्तं वोकारो; अत्थतकथिनानन्ति अत्थो। एवञ्च सति परतो “सो नेसं भविस्सती”ति युज्जति। अथ वा वोति सामिवचनमेवेतं। **सो नेसन्ति** एत्थ पन सो चीवरुप्पादो ये अत्थतकथिना, तेसं भविस्सतीति अत्थो।

तत्थ **अनामन्तचारो**ति याव कथिनं न उद्धरियति, ताव अनामन्तेत्वा चरणं कप्पिस्सति, चारित्तसिक्खापदेन अनापत्ति भविस्सतीति अत्थो। **असमादानचारो**ति तिचीवरं असमादाय चरणं; चीवरविप्पवासो कप्पिस्सतीति अत्थो। **गणभोजनन्ति** गणभोजनम्पि कप्पिस्सति। **यावदत्थचीवरन्ति** यावत्तकेन चीवरेन अत्थो, तावत्तकं अनधिट्ठितं अविकप्पितं कप्पिस्सतीति अत्थो। **यो च तत्थ चीवरुप्पादो**ति तत्थ कथिनत्थतसीमायं मतकचीवरं वा होतु सङ्गं उद्धिस्स दिन्नं वा सङ्घिकेन तत्तुप्पादेन आभतं वा, येन केनचि आकारेन यं सङ्घिकचीवरं उप्पज्जति, तं तेसं भविस्सतीति अत्थो।

एवञ्च पन भिक्खवे कथिनं अत्थरितब्बन्ति एत्थ कथिनत्थारं के लभन्ति, के न लभन्तीति? गणनवसेन ताव पच्छिमकोटिया पज्च जना लभन्ति, उद्धं सतसहस्सम्पि, पज्चन्नं हेट्ठा न लभन्ति। वुत्थवस्सवसेन पुरिमिकाय वस्सं उपगन्त्वा पठमपवारणाय पवारिता लभन्ति, छिन्नवस्सा वा पच्छिमिकाय उपगता वा न लभन्ति, अज्जस्मिं विहारे वुत्थवस्सापि न लभन्तीति महापच्चरियं वुत्तं। पुरिमिकाय उपगतानं पन सब्बे गणपूरका होन्ति, आनिसंसं न लभन्ति, आनिसंसो इतरेसंयेव होति। सचे पुरिमिकाय उपगता चत्तारो वा होन्ति तयो वा द्वे वा एको वा, इतरे गणपूरके कत्वा कथिनं अत्थरितब्बं। अथ चत्तारो भिक्खू उपगता, एको परिपुण्णवस्सो सामणेरो, सो चे पच्छिमिकाय उपसम्पज्जति, गणपूरको चेव होति, आनिसंसञ्च लभति। तयो भिक्खू द्वे सामणेरा, द्वे भिक्खू तयो सामणेरा, एको भिक्खू चत्तारो सामणेराति एत्थापि एसेव नयो। सचे पुरिमिकाय उपगता कथिनत्थारकुसला न होन्ति, अत्थारकुसला खन्धकभाणकथेरा परियेसित्वा आनेतब्बा। कम्मवाचं सावेत्वा कथिनं अत्थरापेत्वा दानञ्च भुज्जित्वा गमिस्सन्ति। आनिसंसो पन इतरेसंयेव होति।

कथिनं केन दिन्नं वट्ठति? येन केनचि देवेन वा मनुस्सेन वा पज्चन्नं वा सहधम्मिकानं अज्जतरेन दिन्नं वट्ठति। कथिनदायकस्स वत्तं अत्थि, सचे सो तं अजानन्तो पुच्छति — “भन्ते कथं कथिनं दातब्बं”न्ति तस्स एवं आचिक्खितब्बं — “तिण्णं चीवरानं अज्जतरप्पहोनकं सूरियुग्गमनसमये वत्थं ‘कथिनचीवरं देमा’ति दातुं वट्ठति, तस्स परिकम्मत्थं एत्तका नाम सूचियो, एत्तकं सुत्तं, एत्तकं रजनं, परिकम्मं करोन्तानं एत्तकानं भिक्खूनां यागुभत्तञ्च दातुं वट्ठती”ति।

कथिनत्थारकेनापि धम्मेन समेन उप्पन्नं कथिनं अत्थरन्तेन वत्तं जानितब्बं। तन्तवायगेहतो हि आभतसन्तानेनेव

खलिमक्खितसाटको न वट्ठति, मलीनसाटकोपि न वट्ठति, तस्मा कथिनत्थारसाटकं लभित्वा सुट्ठु धोवित्वा सूचिआदीनि चीवरकम्मूपकरणानि सज्जेत्वा बहूहि भिक्खूहि सद्धिं तदहेव सिब्बित्वा निट्ठितसूचिकम्मं रजित्वा कप्पबिन्दुं दत्त्वा कथिनं अत्थरितब्बं। सचे तस्मिं अनत्थतेयेव अज्जं कथिनसाटकं आहरति, अज्जानि च बहूनि कथिनानिसंसवत्थानि देति, यो आनिसंसं बहुं देति, तस्स सन्तकेनेव अत्थरितब्बं। इतरो यथा तथा ओवदित्वा सज्जापेतब्बो।

कथिनं पन केन अत्थरितब्बं? यस्स सङ्गो कथिनचीवरं देति। सङ्गेन पन कस्स दातब्बं? यो जिण्णचीवरो होति। सचे बहू जिण्णचीवरा होन्ति, वुट्ठस्स दातब्बं। वुट्ठेसुपि यो महापरिसो तदहेव चीवरं कत्वा अत्थरितुं सक्कोति, तस्स दातब्बं। सचे वुट्ठो न सक्कोति नवकतरो सक्कोति, तस्स दातब्बं। अपिच सङ्गेन महाथेरस्स सङ्गहं कातुं वट्ठति, तस्मा “तुम्हे भन्ते गणहथ, मयं कत्वा दस्सामा”ति वत्तब्बं। तीसु चीवरेसु यं जिण्णं होति, तदत्थाय दातब्बं। पकतिया दुपट्ठचीवरस्स दुपट्ठत्थायेव दातब्बं। सचेपिस्स एकपट्ठचीवरं घनं होति, कथिनसाटको च पेलवो, सारुप्पत्थाय दुपट्ठप्पहोनकमेव दातब्बं, “अहं अलभन्तो एकपट्ठं पारुपामी”ति वदन्तस्सापि दुपट्ठं दातुं वट्ठति। यो पन लोभपकतिको होति, तस्स न दातब्बं। तेनापि “कथिनं अत्थरित्वा पच्छा सिब्बित्वा द्वे चीवरानि करिस्सामी”ति न गहेतब्बं। यस्स पन दीयति, तस्स येन विधिना दातब्बं, तं दस्सेतुं “एवज्च पन भिक्खवे कथिनं अत्थरितब्बं”न्ति आरभित्वा सुणातु मे भन्तेति आदिका दानकम्मवाचा ताव वुत्ता।

एवं दिन्ने पन कथिने सचे तं कथिनदुस्सं निट्ठितपरिकम्ममेव होति, इच्चेतं कुसलं। नो चे निट्ठितपरिकम्मं होति, “अहं थेरो”ति वा “बहुस्सुतो”ति वा एकेनापि अकातुं न लब्भति, सब्बेहेव सन्निपतित्वा धोवनसिब्बनरजनानि निट्ठापेतब्बानि। इदञ्चि कथिनवत्तं नाम बुद्धप्पसत्थं। अतीते पदुमुत्तरोपि भगवा कथिनवत्तं अकासि। तस्स किर अग्गसावको सुजातत्थेरो नाम कथिनं गणिह, तं सत्था अट्ठसट्ठिया भिक्खुसतसहस्सेहि सद्धिं निसीदित्वा अकासि।

कतपरियोसितं पन कथिनं गहेत्वा अत्थारकेन भिक्खुना “सचे सङ्गाटिया कथिनं अत्थरितुकामो होति, पोराणिका सङ्गाटि पच्चुद्धरितब्बा, नवा सङ्गाटि अधिट्ठातब्बा। ‘इमाय सङ्गाटिया कथिनं अत्थरामी’ति वाचा भिन्दितब्बा”ति आदिना परिवारे वुत्तविधानेन कथिनं अत्थरितब्बं। अत्थरित्वा च पन “तेन कथिनत्थारकेन भिक्खुना सङ्गं उपसङ्गमित्वा एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा अज्जलिं पग्गहेत्वा एवमस्स वचनीयो — ‘अत्थतं भन्ते सङ्गस्स कथिनं, धम्मिको कथिनत्थारो, अनुमोदथा’ति तेहि अनुमोदकेहि भिक्खूहि एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा अज्जलिं पग्गहेत्वा एवमस्स वचनीयो — ‘अत्थतं आवुसो सङ्गस्स कथिनं, धम्मिको कथिनत्थारो, अनुमोदामा’ति एवमादिना परिवारे वुत्तविधानेनेव अनुमोदापेतब्बं, इतरेहि च अनुमोदितब्बं। एवं सब्बेसं अत्थतं होति कथिनं। वुत्तज्हेतं परिवारे “द्विन्नं पुगलानं अत्थतं होति कथिनं — अत्थारकस्स च अनुमोदकस्स चा”ति (परि० ४०३)। पुनपि वुत्तं — “न सङ्गो कथिनं अत्थरति, न गणो कथिनं अत्थरति, पुगलो कथिनं अत्थरति, सङ्गस्स अनुमोदना गणस्स अनुमोदना पुगलस्स अत्थारा सङ्गस्स अत्थतं होति कथिनं, गणस्स अत्थतं होति कथिनं, पुगलस्स अत्थतं होति कथिनं”ति (परि० ४१४)।

एवं अत्थते पन कथिने सचे कथिनचीवरेन सद्धिं आभतं आनिसंसं दायका “येन अम्हाकं कथिनं गहितं, तस्सेव देमा”ति देन्ति, भिक्खुसङ्गो अनिस्सरो। अथ अविचारेत्वाव दत्त्वा गच्छन्ति, भिक्खुसङ्गो इस्सरो। तस्मा सचे कथिनत्थारकस्स सेसचीवरानिपि दुब्बलानि होन्ति, सङ्गेन अपलोकेत्वा तेसमि अत्थाय वत्थानि दातब्बानि। कम्मवाचा पन एकायेव वट्ठति। अवसेसे कथिनानिसंसं बलववत्थानि वस्सावासिकट्ठितिकाय दातब्बानि, ठितिकाय अभावे

थेरासनतो पट्टाय दातब्बानि, गरुभण्डं न भाजेतब्बं । सचे पन एकसीमाय बहू विहारा होन्ति, सब्बे भिक्खू सन्निपातेत्वा एकत्थ कथिनं अत्थरितब्बं, विसुं विसुं अत्थरितुं न वट्ठति ।

३०८. इदानीं यथा च कथिनं अत्थतं होति, यथा च अनत्थतं, तं विधिं वित्थारतो दस्सेतुं **एवञ्च पन भिक्खवे अत्थतं होति कथिनं एवं अनत्थतन्ति** वत्वा अकरणीयञ्चेव महाभूमिकञ्च अनत्थतलक्खणं ताव दस्सेन्तो न उल्लिखितमत्तेनातिआदिके चतुवीसति आकारे दस्सेसि । ततो परं अत्थतलक्खणं दस्सेन्तो **अहतेन अत्थतन्ति** आदिके सत्तरस आकारे दस्सेसि । परिवारेपि हि “चतुवीसतिया आकारेहि अनत्थतं होति कथिनं, सत्तरसहि आकारेहि अत्थतं होति कथिनं”न्ति इदमेव लक्खणं वुत्तं ।

तत्थ **उल्लिखितमत्तेनाति** दीघतो च पुथुलतो च पमाणग्गहणमत्तेन । पमाणज्झि गण्हन्तो तस्स तस्स पदेसस्स सज्जाननत्थं नखादीहि वा परिच्छेदं दस्सेन्तो उल्लिखति, नलाटादीसु वा घंसति, तस्मा तं पमाणग्गहणं “उल्लिखितमत्त”न्ति वुच्चति । **धोवनमत्तेनाति** कथिनदुस्सधोवनमत्तेन । **चीवरविचारणमत्तेनाति** “पञ्चकं वा सत्तकं वा नवकं वा एकादसकं वा होतू”ति एवं विचारितमत्तेन । **छेदनमत्तेनाति** यथाविचारितस्स वत्थस्स छेदनमत्तेन । **बन्धनमत्तेनाति** मोघसुत्तकारोपनमत्तेन । **ओवट्ठियकरणमत्तेनाति** मोघसुत्तकानुसारेण दीघसिब्बितमत्तेन । **कण्डुसकरणमत्तेनाति** मुद्धियपत्तबन्धनमत्तेन । **दळ्हीकम्मकरणमत्तेनाति** द्वे चिमिलिकायो एकतो कत्वा सिब्बितमत्तेन । अथ वा पठमचिमिलिका घटेत्वा ठपिता होति, कथिनसाटकं तस्सा कुच्छिचिमिलिकं कत्वा सिब्बितमत्तेनातिपि अत्थो । महापच्चरियं “पकतिचीवरस्स उपस्सयदानेना”ति वुत्तं । कुरुन्दियं पन “पकतिपत्तबद्धचीवरं दुपट्ठं कातुं कुच्छिचिमिलिकं अल्लियापनमत्तेना”ति वुत्तं । **अनुवातकरणमत्तेनाति** पिट्ठिअनुवातारोपनमत्तेन । **परिभण्डकरणमत्तेनाति** कुच्छिअनउवातारोपनमत्तेन । **ओवद्धेय्यकरणमत्तेनाति** आगन्तुकपत्तारोपनमत्तेन । कथिनचीवरतो वा पत्तं गहेत्वा अज्जस्मिं अकथिनचीवरे पत्तारोपनमत्तेन ।

कम्बलमहनमत्तेनाति एकवारंयेव रजने पक्खित्तेन दन्तवण्णेन पण्डुपलासवण्णेन वा । सचे पन सकिं वा द्विक्खत्तुं वा रत्तम्पि सारुप्यं होति, वट्ठति । **निमित्तकतेनाति** “इमिना दुस्सेन कथिनं अत्थरिस्सामी”ति एवं निमित्तकतेन । एत्तकमेव हि परिवारे वुत्तं । अट्ठकथासु पन “अयं साटको सुन्दरो, सक्का इमिना कथिनं अत्थरितुं”न्ति एवं निमित्तकम्मं कत्वा लद्धेना”ति वुत्तं । **परिकथाकतेनाति** “कथिनं नाम दातुं वट्ठति, कथिनदायको बहुं पुज्जं पसवती”ति एवं परिकथाय उप्पादितेन । कथिनं नाम अतिउक्कट्ठं वट्ठति, मातरम्पि विज्जापेतुं न वट्ठति, आकासतो ओतिण्णसदिसमेव वट्ठतीति । **कुक्कुक्कतेनाति** तावकालिकेन । **सन्निधिकतेनाति** एत्थ दुविधो सन्निधि करणसन्निधि च निचयसन्निधि च । तत्थ तदहेव अकत्वा ठपेत्वा करणं करणसन्निधि । सङ्गो अज्ज कथिनदुस्सं लभित्वा पुनदिवसे देति, अयं निचयसन्निधि ।

निस्सगियेनाति रत्तिनिस्सगियेन । परिवारेपि वुत्तं — “निस्सगियं नाम करियमाने अरुणं उट्ठहती”ति । **अकप्पकतेनाति** अनादिन्नकप्पबिन्दुना । **अज्जत्र सङ्घाटियाति** आदीसु ठपेत्वा सङ्घाटिउत्तरासङ्गअन्तरवासके अज्जेन पच्चत्थरणादिना अत्थतं अनत्थतं होतीति । **अज्जत्र पञ्चकेन वा अतिरेकपञ्चकेन वाति** पञ्च वा अतिरेकानि वा खण्डानि कत्वा महामण्डलअट्ठमण्डलानि दस्सेत्वा कतेनेव वट्ठति । एवज्झि समण्डलिकतं होति, तं ठपेत्वा अज्जेन अच्छिन्नकेन वा द्वत्तिचतुखण्डेन वा न वट्ठति । **अज्जत्र पुगलस्स अत्थाराति** पुगलस्स अत्थारं ठपेत्वा न अज्जेन सङ्घस्स वा गणस्स वा अत्थारेन अत्थतं होति । **निस्सीमट्ठो अनुमोदतीति** बहिउपचारसीमाय ठितो अनुमोदति ।

३०९. **अहतेनाति** अपरिभुत्तेन । **अहतकप्पेनाति** अहतसदिसेन एकवारं वा द्विक्खत्तुं वा धोतेन । **पिलोतिकायाति**

हतवत्थकसाटकेन । पंसुकूलेनाति तेवीसतिया खेत्तेसु उप्पन्नपंसुकूलेन । पंसुकूलिकभिक्खुना चोळकभिक्खं आहिण्डित्वा लद्धचोळकेहि कतचीवरेनातिपि कुरुन्दिमहापच्चरीसु वुत्तं । पापणिकेनाति आपणद्वारे पतितपिलोतिकं गहेत्वा कथिनत्थाय देति, तेनापि वट्ठतीति अत्थो । सेसं वुत्तविपल्लासेनेव वेदितब्बं । इमस्मिं पन ठाने “सह कथिनस्स अत्थारा कति धम्मा जायन्ती”तिआदि बहुअट्ठकथासु वुत्तं, तं सब्बं परिवारे पाळिआरूळहमेव, तस्मा तत्थ आगतनयेनेव वेदितब्बं । न हि तेन इध अवुच्चमानेन कथिनत्थारकस्स किञ्चि परिहायति ।

३१०. एवं कथिनत्थारं दस्सेत्वा इदानी उब्भारं दस्सेतुं कथञ्च भिक्खवे उब्भतं होति कथिनन्तिआदिमाह । तत्थ मातिकाति मातरो; जनेत्तियोति अत्थो । कथिनुब्भारज्झि एता अट्ठ जनेत्तियो । तासु पक्कमनं अन्तो अस्साति पक्कमनन्तिका । एवं सेसापि वेदितब्बा ।

आदायसत्तककथा

३११. न पच्चेस्सन्ति न पुन आगमिस्सं । एतस्मिं पन पक्कमनन्तिके कथिनुद्धारो पठमं चीवरपलिबोधो छिज्जति, पच्छा आवासपलिबोधो । एवं पक्कमतो हि चीवरपलिबोधो अन्तोसीमायमेव छिज्जति, आवासपलिबोधो सीमातिक्कमे । वुत्तम्पि चेतं परिवारे —

“पक्कमनन्तिको कथिनुद्धारो, वुत्तो आदिच्चबन्धुना ।
एतञ्च ताहं विस्सज्जिस्सं, चीवरपलिबोधो पठमं छिज्जति ।
पच्छा आवासपलिबोधो छिज्जती”ति ॥ (परि० ४१५) ।

चीवरं आदायाति अकतचीवरं आदाय । बहिसीमगतस्साति अज्जं सामन्तविहारं गतस्स । एवं होतीति तस्मिं विहारे सेनासनफासुकं वा सहायसम्पत्तिं वा दिस्वा एवं होति । एतस्मिं पन निट्ठानन्तिके कथिनुद्धारो आवासपलिबोधो पठमं छिज्जति, सो हि “न पच्चेस्स”न्ति चित्ते उप्पन्नमत्तेयेव छिज्जति । वुत्तम्पि चेतं —

“निट्ठानन्तिको कथिनुद्धारो, वुत्तो आदिच्चबन्धुना ।
एतञ्च ताहं विस्सज्जिस्सं, आवासपलिबोधो पठमं छिज्जति ।
चीवरे निट्ठिते चीवरपलिबोधो छिज्जती”ति ॥

एतेन नयेन सेसमातिकाविभजनेपि अत्थो वेदितब्बो । अयं पन विसेसो — “सन्निट्ठानन्तिके द्वेपि पलिबोधा नेविमं चीवरं कारेस्सं, न पच्चेस्सन्ति चित्ते उप्पन्नमत्तेयेव एकतो छिज्जन्तीति । वुत्तज्हेतं —

“सन्निट्ठानन्तिको कथिनुद्धारो, वुत्तो आदिच्चबन्धुना ।
एतञ्च ताहं विस्सज्जिस्सं, द्वे पलिबोधा अपुब्बं अचरिमं छिज्जन्ती”ति ॥

एवं सब्बकथिनुद्धारोसु पलिबोधुपच्छेदो वेदितब्बो । सो पन यस्मा इमिना च वुत्तनयेन परिवारे च आगतभावेन सक्का जानितुं, तस्मा वित्थारतो न वुत्तो । अयं पनेत्थ सङ्खेपो — नासनन्तिके आवासपलिबोधो पठमं छिज्जति, चीवरे नट्ठे चीवरपलिबोधो छिज्जति । यस्मा चीवरे नट्ठे चीवरपलिबोधो छिज्जति, तस्मा “नासनन्तिको”ति वुत्तं ।

सवनन्तिके चीवरपलिबोधो पठमं छिज्जति, तस्मा तस्स सह सवनेन आवासपलिबोधो छिज्जति ।

आसावच्छेदिके आवासपलिबोधो पठमं छिज्जति । चीवरासाय उपच्छिन्नाय चीवरपलिबोधो छिज्जति । अयं पन यस्मा “अनासाय लभति; आसाय न लभति; तस्स एवं होति ‘इधेविमं चीवरं कारेस्सं, न पच्चेस्सं’”न्ति आदिना नयेन इतरेहि उद्धारेहि सद्धिं वोमिस्सकदेसनो अनेकप्पभेदो होति, तस्मा परतो विसुं वित्थारेत्वा वुत्तो, इध न वुत्तो । इध पन सवनन्तिकस्स अनन्तरं सीमातिक्कन्तिको वुत्तो । तत्थ चीवरपलिबोधो पठमं छिज्जति, तस्स बहिसीमे आवासपलिबोधो छिज्जति । सहुब्भारे द्वे पलिबोधा अपुब्बं अचरिमं छिज्जन्तीति ।

३१६-३२५. एवं आदायवारे सत्तकथिनुद्धारे दस्सेत्वा पुन समादायवारेपि विप्पकतचीवरस्स आदायसमादायवारेसुपि यथासम्भवं तेयेव दस्सिता । ततो परं अन्तोसीमायं “पच्चेस्सं न पच्चेस्सं”न्ति इमं विधिं अनामसित्वाव “न पच्चेस्सं”न्ति इममेव आमसित्वा अनधिद्धितेना”ति आदिना नयेन च ये ये युज्जन्ति, ते ते दस्सिता । ततो परं “चीवरासाय पक्कमती”ति आदिना नयेन इतरेहि सद्धिं वोमिस्सकनयेन अनेकक्खत्तुं आसावच्छेदिकं दस्सेत्वा पुन दिसंगमियवसेन च फासुविहारिकवसेन च निट्ठानन्तिकेसु युज्जमाना कथिनुद्धारा दस्सिता । एवं पभेदतो कथिनुद्धारं दस्सेत्वा इदानीं ये तेन तेन कथिनुद्धारेण पलिबोधा छिज्जन्तीति वुत्ता, तेसं पटिपक्खे दस्सेन्तो द्वेमे भिक्खवे कथिनस्स पलिबोधाति आदिमाह । तत्थ चत्तेनाति येन चित्तेन सो आवासो चत्तो होति, तं चत्तं नाम, तेन चत्तेन । वन्तमुत्तेसुपि एसेव नयो । सेसं सब्बत्थ उत्तानमेवाति ।

कथिनक्खन्धकवण्णना निट्ठिता ।

८. चीवरक्खन्धकं

जीवकवत्थुकथा

३२६. चीवरक्खन्धके — पदक्खिणाति छेका कुसला । अभिसटाति अभिगता । केहि अभिगताति? अत्थिकेहि अत्थिकेहि मनुस्सेहि; करणत्थे पन सामिवचनं कत्वा “अत्थिकानं अत्थिकानं मनुस्सान”न्ति वुत्तं । पज्जासाय च रत्तिं गच्छतीति पज्जास कहापणे गहेत्वा रत्तिं गच्छति । नेगमोति कुटुम्बियगणो ।

३२७. सालवतिं कुमारिं गणिकं वुट्ठापेसीति नागरा द्वे सतसहस्सानि, राजा सतसहस्सन्ति तीणि सतसहस्सानि, अज्जञ्च आरामुय्यानवाहनादिपरिच्छेदं दत्वा वुट्ठापेसुं; गणिकद्वाने ठपेसुन्ति अत्थो । पटिसतेन च रत्तिं गच्छतीति रत्तिं पटिसतेन गच्छति । गिलानं पटिवेदेय्यन्ति गिलानभावं जानापेय्यं । कत्तरसुप्पेति जिण्णसुप्पे ।

३२८. का मे देव माता, को पिताति कस्मा पुच्छि? तं किर अज्जे राजदारका कीळन्ता कलहे उट्ठिते “निम्मातिको निप्पितिको”ति वदन्ति । यथा च अज्जेसं दारकानं छणादीसु चुळमातामहामातादयो किञ्चि पण्णाकारं पेसेन्ति, तथा तस्स न कोचि किञ्चि पेसेति । इति सो तं सब्बं चिन्तेत्वा “निम्मातिकोयेव नु खो अहं”न्ति जाननत्थं “का मे देव माता, को पिता”ति पुच्छि ।

यन्नूनाहं सिप्पं सिक्खेय्यन्ति यन्नून अहं वेज्जसिप्पं सिक्खेय्यन्ति चिन्तेसि । तस्स किर एतदहोसि — “इमानि खो

हत्थिअस्ससिप्पादीनि परूपघातपटिसंयुत्तानि, वेज्जसिप्पं मेत्तापुब्बभागं सत्तानं हितपटिसंयुत्तं”न्ति । तस्मा वेज्जसिप्पमेव सन्धाय “यंनूनाहं सिप्पं सिक्खेय्य”न्ति चिन्तेसि । अपिचायं इतो कप्पसतसहस्सस्स उपरि पदुमुत्तरस्स भगवतो उपट्ठाकं “बुद्धपट्ठाको अयं”न्ति चतुपरिसन्तरे पत्थतगुणं वेज्जं दिस्वा “अहो वताहमि एवरूपं ठानन्तरं पापुणेय्य”न्ति चिन्तेत्वा सत्ताहं बुद्धप्पमुखस्स सङ्गस्स दानं दत्वा भगवन्तं वन्दित्वा “अहमि भगवा तुम्हाकं उपट्ठाको असुकवेज्जो विय अनागते बुद्धपट्ठाको भवेय्य”न्ति पत्थनमकासि । ताय पुरिमपत्थनाय चोदियमानोपेस वेज्जसिप्पमेव सन्धाय “यंनूनाहं सिप्पं सिक्खेय्य”न्ति चिन्तेसि ।

३२९. दिसापामोक्खोति सब्बदिसासु विदितो पाकटो पधानो वाति अत्थो । तस्मिञ्च समये तक्कसीलतो वाणिजा अभयराजकुमारं दस्सनाय अगमंसु । ते जीवको “कुतो तुम्हे आगता”ति पुच्छि । “तक्कसीलतो”ति वुत्ते “अत्थि तत्थ वेज्जसिप्पाचरियो”ति पुच्छि । “आम कुमार, तक्कसीलायं दिसापामोक्खो वेज्जो पटिवसती”ति सुत्वा “तेन हि यदा गच्छथ, मय्हं आरोचेय्याथा”ति आह । ते तथा अकंसु । सो पितरं अनापुच्छा तेहि सद्धिं तक्कसीलं अगमासि । तेन वुत्तं — “अभयं राजकुमारं अनापुच्छा”तिआदि ।

इच्छामहं आचरिय सिप्पं सिक्खितुंति तं किर उपसङ्कमन्तं दिस्वा सो वेज्जो “कोसि त्वं ताता”ति पुच्छि । सो “बिम्बिसारमहाराजस्स नत्ता अभयकुमारस्स पुत्तोम्ही”ति आह । “कस्मा पन त्वमसि तात इधागतो”ति, ततो सो “तुम्हाकं सन्तिके सिप्पं सिक्खितुं”ति वत्वा इच्छामहं आचरिय सिप्पं सिक्खितुंति आह । **बहुञ्च गणहाती**ति यथा अञ्जे खत्तियकुमारादयो आचरियस्स धनं दत्वा किञ्चि कम्मं अकत्वा सिक्खन्तियेव, न सो एवं । सो पन किञ्चि धनं अदत्वा धम्मन्तेवासिकोव हुत्वा एकं कालं उपज्झायस्स कम्मं करोति, एकं कालं सिक्खति । एवं सन्तेपि अभिनीहारसम्पन्नो कुलपुत्तो अत्तनो मेधाविताय बहुञ्च गणहाति, लहुञ्च गणहाति, सुट्ठु च उपधारेति, गहितञ्चस्स न सम्मुस्सति ।

सत्त च मे वस्सानि अधीयन्तस्स नयिमस्स सिप्पस्स अन्तो पज्जायतीति एत्थ अयं किर जीवको यत्तकं आचरियो जानाति, यं अञ्जे सोळसहि वस्सेहि उग्गण्हन्ति, तं सब्बं सत्तहि वस्सेहि उग्गहेसि । सक्कस्स पन देवरञ्जो एतदहोसि — “अयं बुद्धानं उपट्ठाको अग्गविस्सासको भविस्सति, हन्द नं भेसज्जयोजनं सिक्खापेमी”ति आचरियस्स सरीरे अज्झावसित्वा यथा ठपेत्वा कम्मविपाकं अवसेसरोगं एकेनेव भेसज्जयोगेन तिकिच्छितुं सक्कोति, तथा नं भेसज्जयोजनं सिक्खापेसि । सो पन “आचरियस्स सन्तिके सिक्खामी”ति मज्जति, तस्मा “समत्थो इदानी जीवको तिकिच्छितुं”ति सक्केन विस्सट्ठमत्ते एवं चिन्तेत्वा आचरियं पुच्छि । आचरियो पन “न इमिना ममानुभावेन उग्गहितं, देवतानुभावेन उग्गहितं”ति जत्वाव तेन हि भणेतिआदिमाह । **समन्ता योजनं आहिण्डन्तो**ति दिवसे दिवसे एकेकेन द्वारेन निक्खमित्वा चत्तारो दिवसे आहिण्डन्तो । **परित्तं पाथेय्यं पादासी**ति अप्पमत्तकं अदासि । कस्मा? तस्स किर एतदहोसि — “अयं महाकुलस्स पुत्तो गतमत्तोयेव पितिपितामहानं सन्तिका महासक्कारं लभिस्सति, ततो मय्हं वा सिप्पस्स वा गुणं न जानिस्सति, अन्तरामग्गे पन खीणपाथेय्यो सिप्पं पयोजेत्वा अवस्सं मय्हञ्च सिप्पस्स च गुणं जानिस्सती”ति परित्तं दापेसि ।

सेट्ठिभरियादिवत्थुकथा

३३०. पसतेनाति एकहत्थपुटेन । **पिचुनाति** कप्पासपटलेन । **यत्रहि नामाति** या नाम । **किम्पिमायन्ति** किम्पि मे अयं । **उपजानामेतस्स संयमस्साति** कतस्स च रोगूपसमस्स च उपकारं जानामाति अधिप्पायो ।

३३१. सव्वालङ्कारं तुहं होतूति राजा किर “सचे इमं गण्हिस्सति, पमाणयुत्ते ठाने नं ठपेस्सामि । सचे न गण्हिस्सति, अब्भन्तरिकं नं विस्सासकं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा एवमाह । अभयकुमारस्सापि नाटकानम्पि चित्तं उप्पज्जि “अहो वत न गण्हेय्या”ति । सोपि तेसं चित्तं जत्वा विय “इदं मे देव अय्यिकानं आभरणं, नयिदं मय्हं गण्हितुं पतिरूप”न्ति वत्वा **अलं देवाति**आदिमाह । **अधिकारं मे देवो सरतूति** कतस्स उपकारं मे देवो सरतूति अत्थो । राजा पसन्नो सव्वाकारसम्पन्नं गेहञ्च अम्बवनुय्यानञ्च अनुसंवच्छरं सतसहस्सउट्ठानकं गामञ्च महासक्कारञ्च दत्वा **तेन हि भणेति**आदिमाह ।

राजगहसेट्ठिवत्थुकथा

३३२. सक्खिस्ससि पन त्वं गहपतीति कस्मा आह? इरियापथसम्परिवत्तनेन किर मत्थलुङ्गं न सण्ठाति, अस्स च तीहि सत्ताहेहि निच्चलस्स निपन्नस्स मत्थलुङ्गं सण्ठहिस्सतीति जत्वा अप्पेव नाम सत्तसत्तमासे पटिजानित्वा सत्तसत्तदिवसेपि निपज्जेय्याति नं एवमाह । तेनेव परतो वुत्तं “अपि च पटिकच्चेव मया जातो”ति । **सीसच्छविं उप्पाटेत्वा**ति सीसचम्मं अपनेत्वा । **सिब्बिनिं विनामेत्वा**ति सिब्बिनिं विवरित्वा । **नाहं आचरिय सक्कोमीति** तस्स किर सरीरे महाडाहो उप्पज्जि, तस्मा एवमाह । **तीहि सत्ताहेहीति** तीहि पस्सेहि एकेकेन सत्ताहेन ।

३३३. जनं उस्सारेत्वाति जनं नीहरापेत्वा ।

पज्जोतराजवत्थुकथा

३३४. जेगुच्छं मे सप्पीति अयं किर राजा विच्छिकस्स जातो, विच्छिकविसपटिघाताय च सप्पि भेसज्जं होति विच्छिकानं पटिकूलं, तस्मा एवमाह । **उट्ठेकं दस्सतीति** उगारं दस्सति । **पज्जास योजनिका** होतीति पज्जास योजनानि गन्तुं समत्था होति । न केवलञ्चस्स रज्जो हत्थिनीयेव, नाळागिरि नाम हत्थी योजनसतं गच्छति, चेलकण्णो च मुञ्चकेसो चाति द्वे अस्सा वीसयोजनसतं गच्छन्ति, काको दासो सट्ठियोजनानि गच्छति ।

एकस्स किर कुलपुत्तस्स अनुप्पन्ने बुद्धे एकदिवसं भुज्जितुं निसिन्नस्स पच्चेकबुद्धो द्वारे ठत्वा अगमासि, तस्सेको पुरिसो “पच्चेकबुद्धो आगन्त्वा गतो”ति आरोचेसि । सो सुत्वा “गच्छ, वेगेन पत्तं आहरा”ति आहरापेत्वा अत्तनो सज्जितं भत्तं सब्बं दत्वा पेसेसि । इतरो तं आहरित्वा पच्चेकबुद्धस्स हत्थे ठपेत्वा “अहं भन्ते तुम्हाकं कतेन इमिना कायवेय्यावतिकेन यत्थ यत्थ निब्बत्तोपि वाहनसम्पन्नो होमी”ति पत्थनं अकासि । सो अयं एतरहि पज्जोतो नाम राजा जातो, ताय पत्थनाय अयं वाहनसम्पत्ति ।

सप्पिं पायेत्वाति सप्पिञ्च पायेत्वा; परिचारिकानञ्च आहाराचारे विधिं आचिक्खित्वा । **नखेन भेसज्जं ओलुम्पेत्वाति** नखेन भेसज्जं ओदहित्वा; पक्खिपित्वाति अत्थो । **निच्छारेसीति** विरेचेसि ।

सिवेय्यकदुस्सयुगकथा

३३५. सिवेय्यकं नाम उत्तरकुरूसु सिवथिकं अवमङ्गलवत्थं । तत्थ किर मनुस्सा मतं तेन वत्थेन वेठेत्वा निक्खिपन्ति, तं “मंसपेसी”ति सल्लक्खेत्वा हत्थिसोण्डकसकुणा उक्खिपित्वा हिमवन्तकूटे ठपेत्वा वत्थं अपनेत्वा खादन्ति । अथ वनचरका वत्थं दिस्वा रज्जो आहरन्ति । एवमिदं पज्जोतेन लद्धं । सिविरट्ठे कुसला इत्थियो तीहि अंसूहि सुत्तं कन्तन्ति, तेन सुत्तेन वायितवत्थं एतन्तिपि वदन्ति ।

समत्तिसविरेचनकथा

३३६. सिनेहेथाति किं पन भगवतो कायो लूखोति न लूखो? भगवतो हि आहारे सदा देवता दिब्बोजं पक्खिपन्ति, सिनेहपानं पन सब्बत्थ दोसे तेमेति, सिरा मुदुका करोति, तेनायं एवमाह । **तीणि उप्पलहत्थानीति** एकं ओळारिकदोसहरणत्थं, एकं मज्झिमदोसहरणत्थं, एकं सुखुमदोसहरणत्थं । **नचिरस्सेव पकतत्तो अहोसीति** एवं पकतत्ते पन काये नागरा दानं सम्पादेसुं । जीवको आगन्त्वा भगवन्तं एतदवोच — “भगवा अज्ज नागरा तुम्हाकं दानं दातुकामा, मा अन्तोगामं पिण्डाय पविसथा”ति । महामोग्गल्लानत्थेरो चिन्तेसि — “कुतो नु खो अज्ज भगवतो पठमं पिण्डपातो लब्धुं वट्ठती”ति । ततो चिन्तेसि — “सोणो सेट्ठिपुत्तो खेत्तपरिकम्मतो पट्ठाय अज्जेहि असाधारणानं खीरोदकसेचनसंवद्धानं गन्धसालीनं ओदनं भुज्जति, ततो भगवतो पिण्डपातं आहरिस्सामी”ति इद्धिया गन्त्वा तस्स पासादतले अत्तानं दस्सेसि । सो थेरस्स पत्तं गहेत्वा पणीतं पिण्डपातं अदासि । थेरस्स च गमनाकारं दिस्वा “भुज्जथ भन्ते”ति आह । थेरो तमत्थं आरोचेसि “भुज्जथ भन्ते, अहं अज्जं भगवतो दस्सामी”ति थेरं भोजेत्वा गन्धेहि पत्तं उब्बट्टेत्वा पिण्डपातस्स पूरेत्वा अदासि, तं थेरो आहरित्वा भगवतो अदासि ।

राजापि खो बिम्बिसारो “अज्ज भगवा किं भुज्जिस्सती”ति विहारं आगन्त्वा पविसमानोव पिण्डपातगन्धं घायित्वा भुज्जितुकामो अहोसि । भगवतो द्वीसुयेव पिण्डपातेसु भाजनगतेसु देवता ओजं पक्खिपिंसु — यज्ज सुजाता अदासि; यज्ज परिनिब्बानकाले चुन्दो कम्मरपुत्तो; अज्जेसु कवळे कवळे पक्खिपिंसु, तस्मा भगवा रज्जो इच्छं जानित्वा अपक्खित्तोजमेव थोकं पिण्डपातं रज्जो दापेसि । सो परिभुज्जित्वा पुच्छि — “किं भन्ते, उत्तरकुरुतो आभतं भोजन”न्ति? “न महाराज, उत्तरकुरुतो; अपिच खो तवेव रट्ठवासिनो गहपतिपुत्तस्स भोजनं एत”न्ति वत्वा सोणस्स सम्पत्तिं आचिक्खि । तं सुत्वा राजा सोणं दट्ठुकामो हुत्वा चम्मकखन्धके वुत्तनयेन असीतिया कुलपुत्तसहस्सेहि सद्धिं सोणस्स आगमनं अकासि । ते भगवतो धम्मदेसनं सुत्वा सोतापन्ना जाता । सोणो पन पब्बजित्वा अरहत्ते पतिट्ठितो । भगवापि एतदत्थमेव रज्जो पिण्डपातं दापेसि ।

वरयाचनकथा

३३७. एवं कतभक्तकिच्चे भगवति अथ खो जीवको कोमारभच्चो तं सिवेय्यकं दुस्सयुगं आदाय...पे०... एतदवोच । **अतिक्कन्तवराति** एत्थ विनिच्छयो महाखन्धके वुत्तनयेनेव वेदितब्बो । **भगवा भन्ते पंसुकूलिको भिक्खुसङ्गो चाति** भगवतो हि बुद्धत्तं पत्ततो पट्ठाय याव इदं वत्थं, एत्थन्तरे वीसति वस्सानि न कोचि गहपतिचीवरं सादियि, सब्बे पंसुकूलिकाव अहेसुं । तेनायं एवमाह । **गहपतिचीवरन्ति** गहपतीहि दिन्नचीवरं । **धम्मिया कथायाति** वत्थदानानिसंसपटिसंयुत्ताय कथाय । **इतरीतरेनापीति** अप्पग्घेनपि महग्घेनपि; येन केनचीति अत्थो । **पावारोति** सलोमको कप्पासादिभेदो । **अनुजानामि भिक्खवे कोजवन्ति** एत्थ पकतिकोजवमेव वट्ठति, महापिट्ठियकोजवं न वट्ठति । महापिट्ठियकोजवन्ति उण्णामयो पावारसदिसो कोजवो ।

कम्बलानुजाननादिकथा

३३८. कासिराजाति कासीनं राजा; पसेनदिस्स एकपतिकभाता एस । **अट्ठकासियन्ति** एत्थ कासीति सहस्सं वुच्चति तं अग्घनको कासियो । अयं पन पज्जसतानि अग्घति, तस्मा “अट्ठकासियो”ति वुत्तो । तेनेवाह — “उपट्ठकासीनं खममान”न्ति ।

३३९. उच्चावचानीति सुन्दरानि च असुन्दरानि च । **भङ्गः** नाम खोमादीहि पञ्चहि सुत्तेहि मिस्सेत्वा कतं; वाकमयमेवातिपि वदन्ति ।

३४०. एकंयेव भगवता चीवरं अनुज्जातं न द्वेति ते किर इतरीतरेन चीवरेनाति एतस्स “गहपतिकेन वा पंसुकूलेन वा”ति एवं अत्थं सल्लक्खिंसु । **नागमेसुन्ति** याव ते सुसानतो आगच्छन्ति, ताव ते न अच्छिंसु; पक्कमिंसुयेव । **नाकामा भागं दातुन्ति** न अनिच्छाय दातुं; यदि पन इच्छन्ति, दातब्बो । **आगमेसुन्ति** उपचारे अच्छिंसु । तेनाह भगवा आह — “अनुजानामि भिक्खवे आगमेन्तानं अकामा भागं दातु”न्ति । यदि पन मनुस्सा “इधागता एव गणहन्तू”ति देन्ति, सज्जाणं वा कत्वा गच्छन्ति “सम्पत्ता गणहन्तू”ति सम्पत्तानं सब्बेसम्पि पापुणन्ति । सचे छडुत्वा गता, येन गहितं, सो एव सामी । **सदिसा सुसानं ओक्कमिंसूति** सब्बे समं ओक्कमिंसु; एकदिसाय वा ओक्कमिंसूतिपि अत्थो । **ते कतिकं कत्वाति** लद्धं पंसुकूलं सब्बे भाजेत्वा गणिहस्सामाति बहिमेव कतिकं कत्वा ।

३४१. चीवरपटिग्गाहकन्ति यो गहपतिकेहि सङ्घस्स दीयमानं चीवरं गणहाति । **यो न छन्दागतिं गच्छेय्याति** आदीसु चीवरपटिग्गाहकेसु पच्छा आगतानम्पि अत्तनो जातकादीनं पठमतरं पटिग्गणहन्तो वा एकच्चस्मिं पेमं दस्सेत्वा गणहन्तो वा लोभपकतिकताय अत्तनो परिणामेन्तो वा **छन्दागतिं गच्छति** नाम । पठमतरं आगतस्सापि कोधवसेन पच्छा गणहन्तो वा दुग्गतमनुस्सेसु अवमज्जं कत्वा गणहन्तो वा “किं वो घरे ठपनोकासो नत्थि, तुम्हाकं सन्तकं गहेत्वा गच्छथा”ति एवं सङ्घस्स लाभन्तरायं करोन्तो वा **दोसागतिं गच्छति** नाम । यो पन मुट्ठस्सति असम्पजानो, अयं **मोहागतिं गच्छति** नाम । पच्छा आगतानम्पि इस्सरानम्पि भयेन पठमतरं पटिग्गणहन्तो वा “चीवरपटिग्गाहकट्ठानं नामेतं भारिय”न्ति सन्तसन्तो वा **भयागतिं गच्छति** नाम । “मया इदञ्चिदञ्च गहितं, इदञ्चिदञ्च न गहित”न्ति एवं जानन्तो **गहितागहितं जानाति** नाम । तस्मा यो न छन्दागतिआदिवसेन गच्छति, जातकअज्जातकअड्ढुग्गतेसु विसेसं अकत्वा आगतपअपाटिया गणहाति, सीलाचारपटिपत्तियुत्तो होति, सतिमा मेधावी बहुस्सुतो, सक्कोति दायकानं विस्सट्ठवाचाय परिमण्डलेहि पदव्यञ्जनेहि अनुमोदनं करोन्तो पसादं जनेतुं, एवरूपो सम्मन्नितब्बो ।

एवञ्च पन भिक्खवे सम्मन्नितब्बोति एत्थ पन एताय यथावुत्ताय कम्मवाचायपि अपलोकनेनापि अन्तोविहारे सब्बसङ्गमज्झेपि खण्डसीमायपि सम्मन्नितुं वट्ठतियेव । एवं सम्मतेन च विहारपच्चन्ते वा पधानघरे वा न अच्छितब्बं । यत्थ पन आगतागता मनुस्सा सुखं पस्सन्ति, तादिसे धुरविहारट्ठाने बीजनिं पस्से ठपेत्वा सुनिवत्थेन सुपारुतेन निसीदितब्बन्ति ।

तत्थेव उज्झित्वाति “पटिग्गहणमेव अम्हाकं भारो”ति वत्वा गहितट्ठानेयेव छडुत्वा गच्छन्ति । **चीवरनिदहकन्ति** चीवरपटिसामकं । **यो न छन्दागतिं गच्छेय्याति** आदीसु चेत्थ इतो परञ्च सब्बत्थ वुत्तनयेनेव विनिच्छयो वेदितब्बो । सम्मुतिविनिच्छयोपि कथितानुसारेनेव जानितब्बो ।

भण्डागारसम्मुतिआदिकथा

३४३. विहारं वाति आदीसु यो आराममज्झे आरामिकसामणेरादीहि अविवित्तो सब्बेसं समोसरणट्ठाने विहारो वा अड्ढुयोगो वा होति, सो सम्मन्नितब्बो । पच्चन्तसेनासनं पन न सम्मन्नितब्बं । इदं पन भण्डागारं खण्डसीमं गन्त्वा खण्डसीमाय निसिन्नेहि सम्मन्नितुं न वट्ठति, विहारमज्जेयेव सम्मन्नितब्बं ।

गुत्तागुत्तञ्च जानेय्याति एत्थ यस्स ताव छदनादीसु कोचि दोसो नत्थि, तं गुत्तं । यस्स पन छदनतिणं वा छदनिट्ठका

वा यत्थ कत्थचि पतिता, येन ओवस्सति वा, मूसिकादीनं वा पवेसो होति, भित्तिआदीसु वा कत्थचि छिदं होति, उपचिका वा उट्ठहन्ति, तं सब्बं अगुत्तं नाम । तं सल्लक्खेत्वा पटिसङ्घरितब्बं । सीतसमये द्वारञ्च वातपानञ्च सुपिहितं कातब्बं, सीतेन हि चीवरानि कण्णकितानि होन्ति । उण्हसमये अन्तरन्तरा वातप्पवेसनत्थं विवरितब्बं । एवं करोन्तो हि गुत्तागुत्तं जानाति नाम ।

इमेहि पन चीवरपटिग्गाहकादीहि तीहिपि अत्तनो वत्तं जानितब्बं । तत्थ चीवरपटिग्गाहकेन ताव यं यं मनुस्सा “कालचीवर”न्ति वा “अकालचीवर”न्ति वा “अच्चेकचीवर”न्ति वा “वस्सिकसाटिक”न्ति वा “निसीदन”न्ति वा “पच्चत्थरण”न्ति वा “मुखपुञ्छनचोळ”न्ति वा देन्ति, तं सब्बं एकरासिं कत्वा मिस्सेत्वा न गण्हितब्बं, विसुं विसुं कत्वाव गण्हित्वा चीवरनिदहकस्स तथेव आचिक्खित्वा दातब्बं । चीवरनिदहकेनापि भण्डागारिकस्स ददमानेन इदं कालचीवरं... पे०... इदं मुखपुञ्छनचोळन्ति आचिक्खित्वाव दातब्बं । भण्डागारिकेनापि तथेव विसुं विसुं विय सञ्जाणं कत्वा ठपेतब्बं । ततो सङ्गेन “कालचीवरं आहरा”ति वुत्ते कालचीवरमेव दातब्बं...पे०... मुखपुञ्छनचोळकं आहराति वुत्ते तदेव दातब्बं ।

इति भगवता चीवरपटिग्गाहको अनुज्जातो, चीवरनिदहको अनुज्जातो, भण्डागारं अनुज्जातं, भण्डागारिको अनुज्जातो, न बाहुलिकताय न असन्तुट्ठिया; अपिच खो सङ्घस्सानुगहाय । सचे हि आहटाहटं गहेत्वा भिक्खू भाजेय्युं, नेव आहटं न अनाहटं न दिन्नं नादिन्नं न लद्धं नालद्धं जानेय्युं, आहटाहटं थेरासने वा ददेय्युं, खण्डाखण्डं वा छिन्दित्वा गणहेय्युं; एवं सति अयुत्तपरिभोगो च होति, न च सब्बेसं सङ्गहो कतो होति । भण्डागारे पन चीवरं ठपेत्वा उस्सन्नकाले एकेकस्स भिक्खुनो तिचीवरं वा द्वे द्वे वा एकेकं वा चीवरं दस्सन्ति, लद्धालद्धं जानिस्सन्ति, अलद्धभावं जत्वा सङ्गहं कातुं मज्जिस्सन्तीति ।

न भिक्खवे भण्डागारिको वुट्ठापेतब्बोति एत्थ अज्जेपि अवुट्ठापनीया जानितब्बा । चत्तारो हि न वुट्ठापेतब्बा — वुट्ठतरो, भण्डागारिको, गिलानो, सङ्घतो लद्धसेनासनोति । तत्थ वुट्ठतरो अत्तनो वुट्ठताय नवकतरेन न वुट्ठापेतब्बो, भण्डागारिको सङ्गेन सम्मन्नित्वा भण्डागारस्स दिन्नताय, गिलानो अत्तनो गिलानताय, सङ्घो पन बहुस्सुतस्स उदेसपरिपुच्छादीहि बहुपकारस्स भारनित्थारकस्स फासुकं आवासं अनुट्ठापनीयं कत्वा देति, तस्मा सो उपकारताय च सङ्घतो लद्धताय च न वुट्ठापेतब्बोति ।

उस्सन्नं होतीति बहु रासिकतं होति, भण्डागारं न गण्हाति । **सम्मुखीभूतेनाति** अन्तोउपचारसीमायं ठितेन । **भाजेतुन्ति** कालं घोसेत्वा पटिपाटिया भाजेतुं । **कोलाहलं अकासीति** “अम्हाकं आचरियस्स देथ, उपज्झायस्स देथा”ति एवं महासदं अकासि । चीवरभाजनकङ्केसु सभागानं भिक्खूनां अपापुणन्तम्पि महग्घं चीवरं देन्तो छन्दागतिं गच्छति नाम । अज्जेसं वुट्ठतरानं पापुणन्तम्पि महग्घं चीवरं अदत्वा अप्पग्घं देन्तो दोसागतिं गच्छति नाम । मोहमूळ्हो चीवरदानवत्तं अजानन्तो मोहागतिं गच्छति नाम । मुखरानं नवकानम्पि भयेन अपापुणन्तमेव महग्घं चीवरं देन्तो भयागतिं गच्छति नाम । यो एवं न गच्छति, सब्बेसं तुलाभूतो पमाणभूतो मज्झतो होति, सो सम्मन्नितब्बो । **भाजिताभाजितन्ति** “एत्तकानि वत्थानि भाजितानि, एत्तकानि अभाजितानी”ति जानन्तो “भाजिताभाजितञ्च जानेय्या”ति वुच्चति ।

उच्चिनित्वाति “इदं थूलं, इदं सण्हं, इदं घनं, इदं तनुकं, इदं परिभुत्तं, इदं अपरिभुत्तं, इदं दीघतो एत्तकं पुथुलतो एत्तक”न्ति एवं वत्थानि विचिनित्वा । **तुलयित्वाति** “इदं एत्तकं अग्घति, इदं एत्तक”न्ति एवं अग्घपरिच्छेदं कत्वा । **वण्णावण्णं कत्वाति** सचे सब्बेसं एकेकमेव दसग्घनकं पापुणाति, इच्चेतं कुसलं; नो चे पापुणाति, यं नव वा अट्ठ वा अग्घति, तं अज्जेन एकअग्घनकेन च द्विअग्घनकेन च सद्धिं बन्धित्वा एतेन उपायेन समे पटिवीसे ठपेत्वाति अत्थो ।

भिक्षू गणेत्या वगं बन्धित्वाति सचे एकेकस्स दियमाने दिवसो नप्पहोति, दस दस भिक्षू गणेत्या दस दस चीवरपटिवीसे एकवगं बन्धित्वा एकं भण्डिकं कत्वा एवं चीवरपटिवीसं ठपेतुं अनुजानामीति अत्थो । एवं ठपितेसु चीवरपटिवीसेसु कुसो पातेतब्बो । तेहिपि भिक्षूहि पुन कुसपातं कत्वा भाजेतब्बं ।

सामणेरां उपड्डपटिवीसन्ति एत्थ ये सामणेरा अत्तिस्सरा भिक्षुसङ्घस्स कत्तब्बकम्मं न करोन्ति, उदेसपरिपुच्छासु युत्ता आचरियुपज्झायानंयेव वत्तपटिपत्तिं करोन्ति, अज्जेसं न करोन्ति, एतेसंयेव उपड्डभागो दातब्बो । ये पन पुरेभत्तज्ज पच्छाभत्तज्ज भिक्षुसङ्घस्सेव कत्तब्बकिच्चं करोन्ति, तेसं समको दातब्बो । इदञ्च पिट्टिसमये उपप्पन्नेन भण्डागारे ठपितेन अकालचीवरेनेव कथितं । कालचीवरं पन समकमेव दातब्बं । तत्तुप्पादवस्सावासिकं सम्मुज्जनीबन्धनादि सङ्घस्स फातिकम्मं कत्वा गहेतब्बं । एतज्जेत्थ सब्बेसं वत्तं । भण्डागारिकचीवरेपि सचे सामणेरा आगन्त्वा “भन्ते मयं यागुं पचाम, भत्तं पचाम, खज्जकं पचाम, अप्पहरितकं करोम, दन्तकट्ठं आहराम, रङ्गछल्लिं कप्पियं कत्वा देम, किं अम्हेहि न कतं नामा”ति उक्कुट्ठिं करोन्ति, समभागोव दातब्बो । एतं ये च विरज्झित्वा करोन्ति, येसञ्च करणभावो न पज्जायति, ते सन्धाय वुत्तं । **कुरुन्दियं** पन “सचे सामणेरा ‘कस्मा मयं भन्ते सङ्घकम्मं न करोम, करिस्सामा’ति याचन्ति, समपटिवीसो दातब्बो”ति वुत्तं ।

उत्तरितुकामोति नदिं वा कन्तारं वा उत्तरितुकामो; सत्थं लभित्वा दिसा पक्कमितुकामोति अत्थो । **सकं भागं दातुन्ति** इदं भण्डागारतो चीवरानि नीहरित्वा पुज्जे कते घण्टिया पहटाय भिक्षुसङ्घे सन्निपतिते सत्थं लभित्वा गन्तुकामो “सत्थतो मा परिहायी”ति एतमत्थं सन्धाय वुत्तं । तस्मा अनीहतेसु वा चीवरेसु अप्पहटाय वा घण्टिया असन्निपतिते वा सङ्घे दातुं न वट्ठति । चीवरेसु पन नीहतेसु घण्टिं पहरित्वा भिक्षुसङ्घे सन्निपतिते चीवरभाजकेन “इमस्स भिक्षुनो कोट्ठासेन एत्तकेन भवितब्बं”न्ति तक्केत्वा नयग्गाहेन चीवरं दातब्बं । तुलाय तुलितमिव हि समसमं दातुं न सक्का, तस्मा ऊनं वा होतु अधिकं वा, एवं तक्केन नयेन दिन्नं सुदिन्नं । नेव ऊनकं पुन दातब्बं, नातिरित्तं पटिग्गण्हितब्बन्ति ।

अतिरेकभागेनाति दस भिक्षू होन्ति, साटकापि दसेव, तेसु एको द्वादस अग्घति, सेसा दसग्घनका । सब्बेसु दसग्घनकवसेन कुसे पातिते यस्स भिक्षुनो द्वादसग्घनको कुसो पातितो, सो “एत्तकेन मम चीवरं पहाती”ति तेन अतिरेकभागेन गन्तुकामो होति । भिक्षू “अतिरेकं आवुसो सङ्घस्स सन्तकं”न्ति वदन्ति, तं सुत्वा भगवा “सङ्घिके च गणसन्तके च अप्पकं नाम नत्थि, सब्बत्थ संयमो कातब्बो, गणहन्तेनापि कुक्कुच्चायितब्बं”न्ति दस्सेतुं “**अनुजानामि भिक्षवे अनुक्खेपे दिन्ने**”ति आह । तत्थ **अनुक्खेपो** नाम यंकिञ्च अनुक्खिपितब्बं अनुप्पदातब्बं कप्पियभण्डं; यत्तकं तस्स पटिवीसे अधिकं, तत्तके अग्घनके यस्मिं किस्मिञ्च कप्पियभण्डे दिन्नेति अत्थो ।

विकलके तोसेत्वाति एत्थ चीवरविकलकं पुग्गलविकलकन्ति द्वे विकलका । **चीवरविकलकं** नाम सब्बेसं पञ्च पञ्च वत्थानि पत्तानि, सेसानिपि अत्थि, एकेकं पन न पापुणाति, छिन्दित्वा दातब्बानि । छिन्दन्तेहि च अट्ठमण्डलादीनं वा उपाहनत्थविकादीनं वा पहोनकानि खण्डानि कत्वा दातब्बानि, हेट्ठिमपरिच्छेदेन चतुरङ्गुलवित्थारम्पि अनुवातप्पहोनकायामं खण्डं कत्वा दातुं वट्ठति, अपरिभोगं पन न कातब्बन्ति एवमेत्थ चीवरस्स अप्पहोनकभावो चीवरविकलकं । छिन्दित्वा दिन्ने पन तं तोसितं होति, अथ कुसपातो कातब्बो । सचेपि एकस्स भिक्षुनो कोट्ठासे एकं वा द्वे वा वत्थानि नप्पहोन्ति, तत्थ अज्जं सामणकं परिक्खारं ठपेत्या यो तेन तुस्सति, तस्स तं भागं दत्वा पच्छा कुसपातो कातब्बो । इदम्पि चीवरविकलकन्ति **अन्धकट्टकथायं** वुत्तं ।

पुग्गलविकलकं नाम दस दस भिक्षू गणेत्या वगं करोन्तानं एको वग्गो न पूरति, अट्ठ वा नव वा होन्ति, तेसं अट्ठ

वा नव वा कोट्टासा “तुम्हे इमे गहेत्वा विसुं भाजेथा”ति दातब्बा । एवमयं पुग्गलानं अप्पहोनकभावो पुग्गलविकलकं । विसुं दिन्ने पन तं तोसितं होति, एवं तोसेत्वा कुसपातो कातब्बोति । अथ वा विकलके तोसेत्वाति यो चीवरविभागो ऊनको, तं अज्जेन परिकखारेन समं कत्वा कुसपातो कातब्बो ।

चीवररजनकथा

३४४. छकणेनाति गोमयेन । पण्डुमत्तिकायाति तम्बमत्तिकाय । मूलरजनादीसु हलिदिं ठपेत्वा सब्बं मूलरजनं वट्टति । मज्झिद्विज्ज तुङ्गहारज्ज ठपेत्वा सब्बं खन्धरजनं वट्टति । तुङ्गहारो नाम एको सकण्टकरुखो, तस्स हरितालवण्णं खन्धरजनं होति । लोद्वज्ज कण्डुलज्ज ठपेत्वा सब्बं तचरजनं वट्टति । अल्लिपत्तं नीलिपत्तज्ज ठपेत्वा सब्बं पत्तरजनं वट्टति । गिहिपरिभुत्तं पन अल्लिपत्तेन एकवारं रजितुं वट्टति । किंसुकपुप्फज्ज कुसुम्भपुप्फज्ज ठपेत्वा सब्बं पुप्फरजनं वट्टति । फलरजने पन न किज्जि न वट्टति ।

सीतुदकाति अपक्करजनं वुच्चति । उत्तरालुम्पन्ति वट्टाधारकं, रजनकुम्भिया मज्जे ठपेत्वा तं आधारकं परिकिखपित्वा रजनं पक्खिपितुं अनुजानामीति अत्थो । एवहि कते रजनं न उत्तरति । उदके वा नखपिट्टिकाय वाति सचे परिपक्कं होति, उदकपातिया दिन्नो थेवो सहसा न विसरति, नखपिट्टियमि अविसरन्तो तिट्ठति । रजनुलुङ्गन्ति रजनउलुङ्गं । दण्डकथालकन्ति तमेव सदण्डकं । रजनकोलम्बन्ति रजनकुण्डं । ओमहन्तीति सम्महन्ति । न च अच्छिन्ने थेवे पक्कमितुन्ति याव रजनबिन्दु गळितं न छिज्जति, ताव न अज्जत्र गन्तब्बं । पत्थिन्नन्ति अतिरजितत्ता थद्धं । उदके ओसारेतुन्ति उदके पक्खिपित्वा ठपेतुं । रजने पन निक्खन्ते तं उदकं छुट्टेत्वा चीवरं मद्धितब्बं । दन्तकासावानीति एकं वा द्वे वा वारे रजित्वा दन्तवण्णानि धारेन्ति ।

छिन्नकचीवरानुजाननकथा

३४५. अच्छिबद्धन्ति चतुरस्सकेदारकबद्धं । पाळिबद्धन्ति आयामतो च वित्थारतो च दीघमरियादबद्धं । मरियादबद्धन्ति अन्तरन्तरा रस्समरियादबद्धं । सिङ्घाटकबद्धन्ति मरियादाय मरियादं विनिविज्झित्वा गतद्वाने सिङ्घाटकबद्धं; चतुक्कसण्ठानन्ति अत्थो । संविदहितुन्ति कातुं । उस्सहसि त्वं आनन्दाति सक्कोसि त्वं आनन्द । उस्सहामि भगवाति तुम्हेहि दिन्ननयेन सक्कोमीति दस्सेति । यत्र हि नामाति यो नाम । कुसिमि नामाति आदीसु कुसीति आयामतो च वित्थारतो च अनुवातादीनं दीघपत्तानमेतं अधिवचनं । अड्डकुसीति अन्तरन्तरा रस्सपत्तानं नामं । मण्डलन्ति पञ्चखण्डिकचीवरस्स एकेकस्मिं खण्डे महामण्डलं । अड्डमण्डलन्ति खुद्दकमण्डलं । विवट्टन्ति मण्डलज्ज अड्डमण्डलज्ज एकतो कत्वा सिब्बितं मज्झिमखण्डं ।

अनुविवट्टन्ति तस्स उभोसु पस्सेसु द्वे खण्डानि । गीवेय्यकन्ति गीवावेठनद्वाने दळ्हीकरणत्थं अज्जं सुत्तसंसिब्बितं आगन्तुकपत्तं । जङ्घेय्यकन्ति जङ्घपापुणनद्वाने तथेव संसिब्बितं पत्तं । गीवद्वाने च जङ्घद्वाने च पत्तानमेवेतं नामन्तिपि वदन्ति । बाहन्तन्ति अनुविवट्टनं बहि एकेकं खण्डं । इति पञ्चखण्डिकचीवरेनेतं विचारितन्ति । अथ वा अनुविवट्टन्ति विवट्टस्स एकपस्सतो द्विन्नं एकपस्सतो द्विन्नन्ति चतुन्नमि खण्डानमेतं नामं । बाहन्तन्ति सुप्पमाणं चीवरं पारुपन्तेन संहरित्वा बाहाय उपरि ठपिता उभो अन्ता बहिमुखा तिट्ठन्ति, तेसं एतं नामं । अयमेव हि नयो महाअड्डकथायं वुत्तोति ।

तिचीवरानुजाननकथा

३४६. चीवरेहि उब्भण्डिकेति चीवरेहि उब्भण्डे कते; यथा उक्खित्तभण्डा होन्ति एवं कते; उक्खित्तभण्डिकभावं आपादितेति अत्थो। **चीवरभिसिन्ति** एत्थ **भिसीति** द्वे तीणि एकतो कत्वा भिसिसङ्घेपेन संहरितचीवरानि वुत्तानि। ते किर भिक्खू “दक्खिणागिरितो भगवा लहुं पटिनिवत्तिस्सती”ति तत्थ गच्छन्ता जीवकवत्थुस्मिं लद्धचीवरानि ठपेत्वा अगमंसु। इदानीं पन चिरेन आगमिस्सतीति मज्जमाना आदाय पक्कमिंसु। **अन्तरट्टकासूति** माघस्स च फग्गुणस्स च अन्तरा अट्टसु। **न भगवन्तं सीतं अहोसीति** भगवतो सीतं नाहोसि। **एतदहोसि येपि खो ते कुलपुत्ताति** न भगवा अज्झोकासे अनिसीदित्वा एतमत्थं न जानाति, महाजनसज्जापनत्थं पन एवमकासि। **सीतालुकाति** सीतपकतिका; ये पकतियाव सीतेन किलमन्ति। **दिगुणं सङ्घाटिन्ति** दुपट्ठं सङ्घाटिं। **एकच्चियन्ति** एकपट्ठं। इति “भगवा अत्तना चतूहि चीवरेहि यापेति, अम्हाकं पन तिचीवरं अनुजानाती”ति वचनस्स ओकासं उपच्छिन्दितुं दिगुणं सङ्घाटिं अनुजानाति, एकच्चिके इतरे। एवञ्चि नेसं चत्तारि भविस्सन्तीति।

अतिरेकचीवरादिकथा

३४८. अगगळं अच्छुपेय्यन्ति छिद्दुद्धाने पिलोतिकखण्डं लगापेय्यं। **अहतकप्पानन्ति** एकवारं धोतानं। **उतुद्धटानन्ति** उतुतो दीघकालतो उद्धटानं हतवत्थकानं, पिलोतिकानन्ति वुत्तं होति। **पापणिकेति** अन्तरापणतो पतितपिलोतिकचीवरे। **उस्साहो करणीयोति** परियेसना कातब्बा। परिच्छेदो पनेत्थ नत्थि, पट्टसतम्पि वट्टति। सब्बमिदं सादियन्तस्स भिक्खुनो वसेन वुत्तं। **अगगळं तुन्नन्ति** एत्थ उद्धरित्वा अल्लीयापनखण्डं **अगगळं**, सुत्तेन संसिब्बितं **तुन्नं**; वट्टेत्वा करणं **ओवट्टिकं**। **कण्डुसकं** वुच्चति मुद्दिका। **दळ्हीकम्मन्ति** अनुद्धरित्वाव उपस्सयं कत्वा अल्लीयापनकं वत्थखण्डं।

३४९-३५१. विसाखावत्थु उत्तानत्थं। ततो परं पुब्बे विनिच्छितमेव। **सोवगिकन्ति** सगगप्पत्तहेतुकं। तेनेवाह “सोवगिक”न्ति। सोकं अपनेतीति **सोकनुदं**। **अनामयाति** अरोगा। **सगगम्हि कायम्हीति** सगगोपपन्ना।

३५३. पुथुज्जना कामेसु वीतरागाति ज्ञानलाभिनो।

३५६. सन्दिट्ठोति दिट्ठमत्तकमित्तो। **सम्भत्तोति** एकसम्भोगो दळ्ळमित्तो। **आलपितोति** “मम सन्तकं यं इच्छेय्यासि, तं गण्हाही”ति एवं वुत्तो। एतेसु तीसु अज्जतरनामेन सद्धिं जीवति, गहिते अत्तमनो होतीति इमेहि गहितविस्सासो रुहति।

पच्छिमविकप्पनुपगचीवरादिकथा

३५९. पंसुकूलकतोति कतपंसुकूलो। **गरुको होतीति** जिण्णजिण्णट्टाने अगगळारोपनेन गरुको होति। **सुत्तलूखं कातुन्ति** सुत्तेनेव अगगळं कातुन्ति अत्थो। **विकण्णो होतीति** सुत्तं अच्छेत्वा अच्छेत्वा सिब्बन्तानं एको सङ्घाटिकोणो दीघो होति। **विकण्णं उद्धरितुन्ति** दीघकोणं छिन्दितुं। **ओकिरियन्तीति** छिन्नकोणतो गळन्ति। **अनुवातं परिभण्डन्ति** अनुवातज्जेव परिभण्डज्ज। **पत्ता लुज्जन्तीति** महन्तेसु पत्तमुखेसु दिन्नानि सुत्तानि गळन्ति, ततो पत्ता लुज्जन्ति। **अट्टपदकं कातुन्ति** अट्टपदकच्छन्नेन पत्तमुखं सिब्बितुं।

३६०. अन्वाधिकम्पि आरोपेतुन्ति आगन्तुकपत्तम्पि दातुं। इदं पन अप्पहोनेके आरोपेतब्बं। सचे प्होति, आगन्तुकपत्तं न वट्टति, छिन्दितब्बमेव।

३६१. न च भिक्खवे सद्धादेय्यन्ति एत्थ सेसजातीनं देन्तो विनिपातेतियेव। मातापितरो पन सचे रज्जे ठिता

पथयन्ति, दातब्बं ।

३६२. गिलानोति गिलानताय गहेत्वा गन्तुं असमत्थो । **वस्सिकसङ्केतन्ति** वस्सिके चत्तारो मासे । **नदीपारन्ति** नदिया पारे भत्तं भुज्जितब्बं होति । **अग्गळगुत्तिविहारोति** सब्बेस्वेव चेतेसु गिलानवस्सिकसङ्केतनदीपारगमनअत्थतकथिनभावेसु अग्गळगुत्तियेव पमाणं । गुत्ते एव हि विहारे एतेसु कारणेसु निक्खिपित्वा बहि गन्तुं वट्ठति, न अगुत्ते । आरज्जकस्स पन विहारो न सुगुत्तो होति, तेन भण्डुक्खलिकाय पक्खिपित्वा पासाणसुसिर रुक्खसुसिरादीसु सुप्पटिच्छन्नेसु ठपेत्वा गन्तब्बं ।

सङ्घिकचीवरुप्पादकथा

३६३. तुयेव भिक्खु तानि चीवरानीति अज्जत्थ गहेत्वा हटानिपि तुयेव; न तेसं अज्जो कोचि इस्सरोति । एवज्ज पन वत्वा अनागतेपि निक्कुक्कुच्चा गण्हिस्सन्तीति दस्सेतुं **इध पनाति** आदिमाह । **तस्सेव तानि चीवरानि याव कथिनस्स उब्भाराति** सचे गणपूरके भिक्खू लभित्वा कथिनं अत्थतं होति, पञ्चमासे; नो चे अत्थतं होति, एकं चीवरमासमेव । यं “सङ्घस्स देमा”ति वा देन्ति, “सङ्घं उद्दिस्स देमा”ति वा देन्ति, “वस्संवुत्थसङ्घस्स देमा”ति वा देन्ति, “वस्सावासिकं देमा”ति वा देन्ति, सचेपि मतकचीवरं अविभजित्वा तं विहारं पविसन्ति, तं सब्बं तस्सेव भिक्खुनो होति । यम्पि सो वस्सावासत्थाय वट्ठिं पयोजेत्वा ठपितउपनिक्खेपतो वा ततुप्पादतो वा वस्सावासिकं गण्हाति, सब्बं सुग्गहितमेव होति । इदमेत्थ लक्खणं, येन तेनाकारेण सङ्घस्स उप्पन्नं वत्थं अत्थतकथिनस्स पञ्चमासे, अनत्थतकथिनस्स एकं चीवरमासं पापुणातीति । यं पन “इदं इध वस्संवुत्थसङ्घस्स देमा”ति वा “वस्सावासिकं देमा”ति वा वत्वा दिन्नं, तं अनत्थतकथिनस्सापि पञ्चमासे पापुणाति । ततो परं पन उप्पन्नं वस्सावासिकं पुच्छितब्बं — “किं अतीतवस्से इदं वस्सावासिकं, उदाहु अनागतवस्से”ति! कस्मा? पिट्टिसमये उप्पन्नत्ता ।

उतुकालन्ति वस्सानतो अज्जं कालं । **तानि चीवरानि आदाय सावत्थिं गन्त्वाति** एत्थ तानि चीवरानि गतगतट्ठाने सङ्घिकानेव होन्ति, भिक्खूहि दिट्ठमत्तमेवेत्थ पमाणं । तस्मा सचे केचि पटिपथं आगच्छन्ता “कुहिं आवुसो गच्छसी”ति पुच्छित्वा तमत्थं सुत्वा “किं आवुसो मयं सङ्घो न होमा”ति तत्थेव भाजेत्वा गण्हन्ति, सुग्गहितानि । सचेपि एस मग्गा ओक्कमित्वा कज्जि विहारं वा आसनसालं वा पिण्डाय चरन्तो एकं गेहमेव वा पविसति, तत्र च नं भिक्खू दिस्वा तमत्थं पुच्छित्वा भाजेत्वा गण्हन्ति, सुग्गहितानेव ।

अधिट्ठातुन्ति एत्थ अधिट्ठहन्तेन वत्तं जानितब्बं । तेन हि भिक्खुना घण्टिं पहरित्वा कालं घोसेत्वा थोकं आगमेत्वा सचे घण्टिसज्जाय वा कालसज्जाय वा भिक्खू आगच्छन्ति, तेहि सङ्घिं भाजेतब्बानि । नो चे आगच्छन्ति, “महिमानि चीवरानि पापुणन्ती”ति अधिट्ठातब्बानि । एवं अधिट्ठिते सब्बानि तस्सेव होन्ति, ठितिका पन न तिट्ठति ।

सचे एकेकं उद्धरित्वा “अयं पठमभागो मय्हं पापुणाति, अयं दुतियभागो”ति एवं गण्हाति, गहितानि च सुग्गहितानि होन्ति, ठितिका च तिट्ठति । एवं पापेत्वा गण्हन्तेनापि अधिट्ठितमेव होति । सचे पन घण्टिं पहरित्वा वा अप्पहरित्वा वा कालम्पि घोसेत्वा वा अधोसेत्वा वा “अहमेवेत्थ मय्हमेव इमानि चीवरानी”ति गण्हाति, दुग्गहितानि होन्ति । अथ “अज्जो कोचि इध नत्थि, मय्हं एतानि पापुणन्ती”ति गण्हाति, सुग्गहितानि ।

पातिते कुसेति एककोट्ठासे कुसदण्डके पातितमत्ते सचेपि भिक्खुसहस्सं होति, गहितमेव नाम चीवरं । नाकामा भागो दातब्बो । सचे पन अत्तनो रुचिया दातुकामा होन्ति, देन्तु । अनुभागोपि एसेव नयो ।

सचीवरानीति “कालचीवरम्पि सङ्गस्स इतोव दस्साम, विसुं सज्जियमाने अतिचिरं होती”ति खिप्पंयेव सचीवरानि भत्तानि अकंसु। थेरे आगम्म उप्पन्नानीति तुम्हेसु पसादेन खिप्पं उप्पन्नानि।

सङ्गस्स देमाति चीवरानि देन्तीति सकलम्पि चीवरकालं सणिकं सणिकं देन्तियेव। पुरिमेसु पन द्वीसु वत्थूसु पच्छिन्नदानत्ता अदंसूति वुत्तं। सम्बहुला थेराति विनयधरपामोक्खथेरा। इदं पन वत्थुं सङ्गि पुरिमेन द्वेभातिकवत्थुना परिनिब्बुते भगवति उप्पन्नं, इमे च थेरा दिट्ठपुब्बा तथागतं, तस्मा पुरिमेसु वत्थूसु तथागतेन पज्जत्तनयेनेव कथेसुं।

उपनन्दसक्यपुत्तवत्थुकथा

३६४. गामकावासं अगमासीति अप्पेव नाम चीवरानि भाजेन्ता मय्हम्पि सङ्गहं करेय्युन्ति चीवरभाजनकालं सल्लक्खेत्वाव अगमासि। सादियिस्ससीति गण्हिस्ससि। एत्थ च किञ्चापि तस्स भागो न पापुणाति। अथ खो “नगरवासिको अयं मुखरो धम्मकथिको”ति ते भिक्खू “सादियिस्ससी”ति आहंसु। यो सादियेय्य आपत्ति दुक्कटस्साति एत्थ पन किञ्चापि लहुका आपत्ति, अथ खो गहितानि गहितट्टाने दातब्बानि। सचेपि नट्टानि वा जिण्णानि वा होन्ति, तस्सेव गीवा। देहीति वुत्ते अदेन्तो धुरनिक्खेपे भण्डग्घेन कारेतब्बो।

एकाधिप्पायन्ति एकं अधिप्पायं; एकं पुग्गलपटिवीसमेव देथाति अत्थो। इदानि यथा सो दातब्बो, तं दस्सेतुं तन्तिं ठपेन्तो इध पनातिआदिमाह। तत्थ सचे अमुत्र उपट्ठं अमुत्र उपट्ठन्ति एकेकस्मिं एकाहमेकाहं वा सत्ताहं सत्ताहं वा सचे वसति, एकेकस्मिं विहारे यं एको पुग्गलो लभति, ततो ततो उपट्ठं उपट्ठं दातब्बं। एवं एकाधिप्पायो दिन्नो होति। यत्थ वा पन बहुतरन्ति सचे एकस्मिं विहारे वसन्तो इतरस्मिं सत्ताहवारेन अरुणमेव उट्ठापेति, एवं पुरिमस्मिं बहुतरं वसति नाम। तस्मा ततो बहुतरं वसितविहारतो तस्स पटिवीसो दातब्बो। एवम्पि एकाधिप्पायो दिन्नो होति। इदञ्च नानालाभेहि नानूपचारेहि एकसीमविहारेहि कथितं, नानासीमविहारे पन सेनासनग्गाहो पटिप्पस्सम्भति। तस्मा तत्थ चीवरपटिवीसो न पापुणाति। सेसं पन आमिसभेसज्जादि सब्बं सब्बत्थ अन्तोसीमगतस्स पापुणाति।

गिलानवत्थुकथा

३६५. मज्जके निपातेसुन्ति एवं धोवित्वा अज्जं कासावं निवासेत्वा मज्जके निपज्जापेसुं; निपज्जापेत्वा च पनायस्मा आनन्दो मुत्तकरीसकिलिडुं कासावं धोवित्वा भूमियं परिभण्डं अकासि। यो भिक्खवे मं उपट्ठहेय्य, सो गिलानं उपट्ठहेय्याति यो मं ओवादानुसासनीकरणेन उपट्ठहेय्य, सो गिलानं उपट्ठहेय्य; मम ओवादकारकेन गिलानो उपट्ठातब्बोति अयमेवेत्थ अत्थो। भगवतो च गिलानस्स च उपट्ठानं एकसदिसन्ति एवं पनेत्थ अत्थो न गहेतब्बो। सङ्गेन उपट्ठातब्बोति यस्सेते उपज्झादयो तस्मिं विहारे नत्थि, आगन्तुको होति एकचारिको भिक्खु, सो सङ्गस्स भारो, तस्मा सङ्गेन उपट्ठातब्बो। नो चे उपट्ठहेय्य, सकलस्स सङ्गस्स आपत्ति। वारं ठपेत्वा जग्गन्तेसु पन यो अत्तनो वारे न जग्गति, तस्सेव आपत्ति। सङ्गत्येरोपि वारको न मुच्चति। सचे सकलो सङ्गो एकस्स भारं करोति, एको वा वत्तसम्पन्नो भिक्खु अहमेव जग्गिस्सामीति पटिजग्गति, सङ्गो आपत्तितो मुच्चति।

३६६. अभिक्कमन्तं वा अभिक्कमतीतिआदीसु वट्ठन्तं वा आबाधं “इदं नाम मे परिभुज्जन्तस्स वट्ठति, इदं परिभुज्जन्तस्स परिहायति, इदं परिभुज्जन्तस्स तिट्ठती”ति यथाभूतं नाविकरोतीति एवमत्थो दट्ठब्बो। नालन्ति न पतिरूपो, न युत्तो उपट्ठातुं। भेसज्जं संविधातुन्ति भेसज्जं योजेतुं असमत्थो होति। आमिसन्तरोति आमिसं अस्स अन्तरन्ति

आमिसन्तरो । अन्तरन्ति कारणं वुच्चति; आमिसकारणा यागुभत्तपत्तचीवरानि पत्थेन्तो उपट्ठातीति अत्थो ।

मतसन्तककथा

३६७. कालङ्कतेति कालकिरियाय । गिलानुपट्ठाकानं दातुन्ति एत्थ अनन्तरं वुत्ताय कम्मवाचाय दिन्नम्पि अपलोकेत्वा दिन्नम्पि दिन्नमेव होति, वट्ठति ।

३६९. यं तत्थ लहुभण्डं यं तत्थ गरुभण्डन्ति एत्थ लहुभण्डगरुभण्डानं नानाकरणं परतो वण्णयिस्साम । गिलानुपट्ठाकलाभे पन अयं आदितो पट्ठाय विनिच्छयो —

सचे सकले भिक्खुसङ्घे उपट्ठहन्ते कालं करोति, सब्बेपि सामिका । अथ एकच्चेहि वारे कते एकच्चेहि अकतेयेव कालं करोति, तत्थ एकच्चे आचरिया वदन्ति — “सब्बेपि अत्तनो वारे सम्पत्ते करेय्युं, तस्मा सब्बेपि सामिनो”ति । एकच्चे वदन्ति — “येहि जगितो ते एव लभन्ति, इतरे न लभन्ती”ति । सामणरे कालङ्कते सचे चीवरं अत्थि, गिलानुपट्ठाकानं दातब्बं । नो चे अत्थि यं अत्थि, तं दातब्बं । अज्जस्मिं परिक्खारे सति चीवरभागं कत्वा दातब्बं ।

भिक्खु च सामणरो च सचे समं उपट्ठहिंसु, समको भागो दातब्बो । अथ सामणरोव उपट्ठहति, भिक्खुस्स संविदहनमत्तमेव होति, सामणेरस्स जेट्ठकभागो दातब्बो । सचे सामणरो भिक्खुना आनीतउदकेन यागुं पचित्वा पटिग्गाहापनमत्तमेव करोति, भिक्खु उपट्ठहति, भिक्खुस्स जेट्ठकभागो दातब्बो ।

बहू भिक्खू समग्गा हुत्वा उपट्ठहन्ति, सब्बेसं समको भागो दातब्बो । यो पनेत्थ विसेसेन उपट्ठहति, तस्स विसेसो कातब्बो । येन पन एकदिवसम्पि गिलानुपट्ठाकवसेन यागुभत्तं वा पचित्वा दिन्नं, नहानं वा पटियादितं, सोपि गिलानुपट्ठाकोव । यो समीपं अनागन्त्वा भेसज्जतण्डुलादीनि पेसेति, अयं गिलानुपट्ठाको न होति । यो परियेसित्वा गाहापेत्वा आगच्छति, अयं गिलानुपट्ठाकोव ।

एको वत्तसीसेन जगति; एको पच्चासाय, मतकाले उभोपि पच्चासीसन्ति, उभिन्नम्पि दातब्बं । एको उपट्ठहित्वा गिलानस्स वा कम्मेन अत्तनो वा कम्मेन कत्थचि गतो “पुन आगन्त्वा जग्गिस्सामी”ति, एतस्सपि दातब्बं । एको चिरं उपट्ठहित्वा “इदानि न सक्कोमी”ति धुरं निक्खिपित्वा गच्छति, सचेपि तंदिवसमेव गिलानो कालं करोति, उपट्ठाकभागो न दातब्बो ।

गिलानुपट्ठाको नाम गिहि वा होतु पब्बजितो वा, अन्तमसो मातुगामोपि, सब्बे भागं लभन्ति । सचे तस्स भिक्खुनो पत्तचीवरमत्तमेव होति, अज्जं नत्थि; सब्बं गिलानुपट्ठाकानंयेव दातब्बं । सचेपि सहस्सं अग्घति, अज्जं पन बहुम्पि परिक्खारं ते न लभन्ति; सङ्घस्सेव होति । अवसेसं भण्डं बहुकज्जेव महग्घज्ज, तिचीवरं अप्पग्घं; ततो गहेत्वा तिचीवरपरिक्खारो दातब्बो । सब्बज्जेतं सङ्घिकतोव लब्भति ।

सचे पन सो जीवमानोयेव सब्बं अत्तनो परिक्खारं निस्सज्जित्वा कस्सचि अदासि, कोचि वा विस्सासं अग्गहेसि, यस्स दिन्नं, येन च गहितं, तस्सेव होति । तस्स रुचिया एव गिलानुपट्ठाका लभन्ति, अज्जेसं अदत्वा दूरे ठपितपरिक्खारापि तत्थ तत्थ सङ्घस्सेव होन्ति । द्विन्नं सन्तकं होति अविभत्तं, एकस्मिं कालङ्कते इतरो सामी । बहूनम्पि सन्तके एसेव नयो । सब्बेसु मतेसु सङ्घिकं होति । सचेपि अविभजित्वा सद्धिविहारिकादीनं देन्ति अदिन्नमेव होति । विभजित्वा दिन्नं पन

सुदिनं । तं तेसु मतेसुपि सद्धिविहारिकादीनयेव होति, न सङ्गस्स ।

कुसचीरादिपटिक्खेपकथा

३७१. कुसचीरादीसु अक्कनाळन्ति अक्कनाळमयं । पोत्थकोति मकचिमयो वुच्चति । सेसानि पठमपाराजिकवण्णनायं वुत्तानि । तेसु पोत्थके एव दुक्कटं । सेसेसु थुल्लच्चयानीति । अक्कदुस्सकदलिदुस्सएकदुस्सानि पन पोत्थकगतिकानेव ।

३७२. सब्बनीलकादीनि रजनं धोवित्वा पुन रजित्वा धारेतब्बानि । न सक्का चे होन्ति धोवितुं, पच्चत्थरणानि वा कातब्बानि । दुपट्टचीवरस्स वा मज्झे दातब्बानि । तेसं वण्णनानत्तं उपाहनासु वुत्तनयमेव । अच्छिन्नदसदीघदसानि दसा छिन्दित्वा धारेतब्बानि । कञ्चुकं लभित्वा फालेत्वा रजित्वा परिभुज्जितुं वट्टति । वेठनेपि एसेव नयो । तिरीटकं पन रुक्खछल्लिमयं; तं पादपुञ्चनं कातुं वट्टति ।

३७४. पतिरूपे गाहकेति सचे कोचि भिक्खु “अहं तस्स गणहामी”ति गणहाति, दातब्बन्ति अत्थो । एवमेतेसु तेवीसतिया पुग्गलेसु सोळस जना न लभन्ति, सत्त जना लभन्तीति ।

सङ्गेभिन्नेचीवरुप्पादकथा

३७६. सङ्गे भिज्जतीति भिज्जित्वा कोसम्बकभिक्खू विय द्वे कोट्टासा होन्ति । एकस्मिं पक्खेति एकस्मिं कोट्टासे दक्खिणोदकञ्च गन्धादीनि च देन्ति, एकस्मिं चीवरानि । सङ्गस्सेवेतन्ति सकलस्स सङ्गस्स द्विन्नम्पि कोट्टासानं एतं होति, घण्टिं पहरित्वा द्वीहिपि पक्खेहि एकतो भाजेतब्बं । पक्खस्सेवेतन्ति एवं दिन्ने यस्स कोट्टासस्स उदकं दिन्नं, तस्स उदकमेव होति; यस्स चीवरं दिन्नं, तस्सेव चीवरं । यत्थ पन दक्खिणोदकं पमाणं होति, तत्थ एको पक्खो दक्खिणोदकस्स लद्धत्ता चीवरानि लभति, एको चीवरानमेव लद्धत्ताति उभोहिपि एकतो हुत्वा यथावुट्ठं भाजेतब्बं । इदं किर परसमुद्धे लक्खणन्ति महाअट्ठकथायं वुत्तं । तस्मिंयेव पक्खेति एत्थ पन इतरो पक्खो अनिस्सरोयेव । चीवरपेसनवत्थूनि पाकटानेव ।

अट्ठचीवरमातिकाकथा

३७९. इदानी आदितो पट्टाय वुत्तचीवरानं पटिलाभखेत्तं दस्सेतुं “अट्ठिमा भिक्खवे मातिका”ति आदिमाह । सीमाय देतीति आदि पुग्गलाधिष्ठाननयेन वुत्तं । एत्थ पन सीमाय दानं एका मातिका, कतिकाय दानं दुतिया...पे०... पुग्गलस्स दानं अट्ठिमा । तत्थ सीमाय दम्मीति एवं सीमं परामसित्वा देन्तो सीमाय देति नाम । एस नयो सब्बत्थ ।

सीमाय देति, यावतिका भिक्खू अन्तोसीमगता तेहि भाजेतब्बन्ति आदिमि पन मातिकानिद्वेसे सीमाय देतीति एत्थ ताव खण्डसीमा, उपचारसीमा, समानसंवाससीमा, अविप्पवाससीमा, लाभसीमा, गामसीमा, निगमसीमा, नगरसीमा, अब्भन्तरसीमा, उदकुक्खेपसीमा, जनपदसीमा, रट्टसीमा, रज्जसीमा, दीपसीमा, चक्कवाळसीमाति पन्नरस सीमा वेदितब्बा ।

तत्थ खण्डसीमा सीमाकथायं वुत्ताव । उपचारसीमा परिक्खित्तस्स विहारस्स परिक्खेपेन अपरिक्खित्तस्स परिक्खेपारहट्टानेन परिच्छिन्ना होति । अपिच भिक्खून् धुवसन्निपातट्टानतो वा परियन्ते ठितभोजनसालतो वा

निबद्धवसनकआवासतो वा थाममज्झिमस्स पुरिसस्स द्विन्नं लेट्टुपातानं अन्तो उपचारसीमा वेदितब्बा, सा पन आवासेसु वट्ठन्तेसु वट्ठति, परिहायन्तेसु परिहायति । महापच्चरियं पन “भिक्षूसुपि वट्ठन्तेसु वट्ठती”ति वुत्तं । तस्मा सचे विहारे सन्निपतितभिक्षूहि सद्धिं एकाबद्धा हुत्वा योजनसतम्पि पूरेत्वा निसीदन्ति, योजनसतम्पि उपचारसीमाव होति, सब्बेसं लाभो पापुणाति । समानसंवासअविप्पवाससीमाद्वयम्पि वुत्तमेव ।

लाभसीमा नाम नेव सम्मासम्बुद्धेन अनुज्जाता, न धम्मसङ्गाहकत्थेरेहि ठपिता; अपिच खो राजराजमहामत्ता विहारं कारेत्वा गावुत्तं वा अट्ठयोजनं वा योजनं वा समन्ततो परिच्छिन्दित्वा “अयं अम्हाकं विहारस्स लाभसीमा”ति नामलिखितके थम्भे निखणित्वा “यं एत्थन्तरे उप्पज्जति, सब्बं तं अम्हाकं विहारस्स देमा”ति सीमं ठपेन्ति, अयं लाभसीमा नाम । गामनिगमनगरअब्भन्तरउदकुक्खेपसीमापि वुत्ता एव । जनपदसीमा नाम — कासिकोसलरट्ठादीनं अन्तो बहू जनपदा होन्ति, तत्थ एकेको जनपदपरिच्छेदो जनपदसीमा । रट्ठसीमा नाम कासिकोसलादिरट्ठपरिच्छेदो । रज्जसीमा नाम “चोळभोगो केरळभोगो”ति एवं एकेकस्स रज्जो आणापवत्तिट्ठानं । दीपसीमा नाम समुदन्तेन परिच्छिन्नमहादीपा च अन्तरदीपा च । चक्कवाळसीमा नाम चक्कवाळपब्बतेनेव परिच्छिन्ना ।

एवमेतासु सीमासु खण्डसीमाय केनचि कम्मेन सन्निपतितं सङ्गं दिस्वा “एत्थेव सीमाय सङ्गस्स देमी”ति वुत्ते यावतिका भिक्षू अन्तोखण्डसीमगता, तेहि भाजेतब्बं । तेसंयेव हि तं पापुणाति । अज्जेसं सीमन्तरिकाय वा उपचारसीमाय वा ठितानम्पि न पापुणाति । खण्डसीमाय ठिते पन रुक्खे वा पब्बते वा ठितस्स हेट्ठा वा पथवीवेमज्जगतस्स पापुणातियेव । “इमिस्सा उपचारसीमाय सङ्गस्स दम्मी”ति दिन्नं पन खण्डसीमासीमन्तरिकासु ठितानम्पि पापुणाति । “समानसंवाससीमाय दम्मी”ति दिन्नं पन खण्डसीमासीमन्तरिकासु ठितानं न पापुणाति । अविप्पवाससीमालाभसीमासु दिन्नं तासु सीमासु अन्तोगतानं पापुणाति । गामसीमादीसु दिन्नं तासं सीमानं अब्भन्तरे बद्धसीमाय ठितानम्पि पापुणाति । अब्भन्तरसीमाउदकुक्खेपसीमासु दिन्नं तत्थ अन्तोगतानंयेव पापुणाति । जनपदरट्ठरज्जदीपचक्कवाळसीमासुपि गामसीमादीसु वुत्तसदिसोयेव विनिच्छयो ।

सचे पन जम्बुदीपे ठितो “तम्बपण्णिदीपे सङ्गस्स दम्मी”ति देति, तम्बपण्णिदीपतो एकोपि गन्त्वा सब्बेसं गण्हितुं लभति । सचेपि तत्रेव एको सभागभिक्षू सभागानं भागं गण्हाति, न वारेतब्बो । एवं ताव यो सीमं परामसित्वा देति, तस्स दाने विनिच्छयो वेदितब्बो ।

यो पन असुकसीमायाति वत्तुं न जानाति, केवलं सीमाति वचनमत्तमेव जानन्तो विहारं गन्त्वा “सीमाय दम्मी”ति वा “सीमट्ठकसङ्गस्स दम्मी”ति वा भणति, सो पुच्छितब्बो — “सीमा नाम बहुविधा, कतरसीमं सन्धाय भणसी”ति? सचे वदति — “अहं असुकसीमाति न जानामि, सीमट्ठकसङ्गो भाजेत्वा गण्हातू”ति कतरसीमाय भाजेतब्बं? महासीवत्थेरो किराह — “अविप्पवाससीमाया”ति । ततो नं आहंसु — “अविप्पवाससीमा नाम तियोजनापि होति, एवं सन्ते तियोजने ठिता लाभं गण्हिस्सन्ति, तियोजने ठत्वा आगन्तुकवत्तं पूरेत्वा आरामं पविसितब्बं भविस्सति, गमिको तियोजनं गन्त्वा सेनासनं आपुच्छिस्सति, निस्सयपटिपन्नस्स तियोजनातिक्कमे निस्सयो पटिप्पस्सम्भिस्सति, पारिवासिकेन तियोजनं अतिक्कमित्वा अरुणं उट्ठपेतब्बं भविस्सति, भिक्षुनिया तियोजने ठत्वा आरामप्पवेसनं आपुच्छितब्बं भविस्सति, सब्बम्पेतं उपचारसीमाय परिच्छेदवसेनेव कातुं वट्ठति । तस्मा उपचारसीमायमेव भाजेतब्ब”न्ति ।

कतिकायाति समानलाभकतिकाय । तेनेवाह — “सम्बहुला आवासा समानलाभा होन्ती”ति । तत्रेवं कतिका कातब्बा, एकस्मिं विहारे सन्निपतितेहि भिक्षूहि यं विहारं सङ्गण्हितुकामा समानलाभं कातुं इच्छन्ति, तस्स नामं गहेत्वा

असुको नाम विहारो पोराणकोति वा बुद्धाधिवृत्योति वा अप्पलाभोति वा यंकिञ्चि कारणं वत्वा तं विहारं इमिना विहारेण सद्धिं एकलाभं कातुं सद्धस्स रुच्चतीति तिक्खत्तुं सावेतब्बं । एत्तावता तस्मिं विहारे निसिन्नोपि इध निसिन्नोव होति, तस्मिं विहारेपि सद्धेन एवमेव कातब्बं । एत्तावता इध निसिन्नोपि तस्मिं निसिन्नोव होति । एकस्मिं लाभे भाजियमाने इतरस्मिं ठितस्स भागं गहेतुं वट्टति । एवं एकेन विहारेण सद्धिं बहूपि आवासा एकलाभा कातब्बा ।

भिक्षुपञ्जत्तियाति अत्तनो परिच्चागपज्जापनट्टाने । तेनेवाह — “यत्थ सद्धस्स धुवकारा करियन्ती”ति । तस्सत्थो — यस्मिं विहारे इमस्स चीवरदायकस्स सन्तकं सद्धस्स पाकवट्टं वा वत्तति, यस्मिं वा विहारे भिक्षू अत्तनो भारं कत्वा सदा गेहे भोजेति, यत्थ वा अनेन आवासो कारितो, सलाकभत्तादीनि वा निबद्धानि, येन पन सकलोपि विहारो पतिट्ठापितो, तत्थ वत्तब्बमेव नत्थि, इमे धुवकारा नाम । तस्मा सचे सो “यत्थ मय्हं धुवकारा करीयन्ति, तत्थ दम्मी”ति वा “तत्थ देथा”ति वा भणति, बहूसु चेपि ठानेसु धुवकारा होन्ति, सब्बत्थ दिन्नमेव होति ।

सचे पन एकस्मिं विहारे भिक्षू बहुतरा होन्ति, तेहि वत्तब्बं — “तुम्हाकं धुवकारे एकत्थ भिक्षू बहू एकत्थ अप्पका”ति । सचे “भिक्षुगणनाय गणहथा”ति भणति, तथा भाजेत्वा गणितुं वट्टति । एत्थ च वत्थभेसज्जादि अप्पकम्मि सुखेन भाजियति । यदि पन मज्जो वा पीठकं वा एकमेव होति, तं पुच्छित्वा यस्स वा विहारस्स एकविहारेपि वा यस्स सेनासनस्स सो विचारेति, तत्थ दातब्बं । सचे “असुकभिक्षु गणहातू”ति वदति, वट्टति । अथ “मय्हं धुवकारे देथा”ति वत्वा अविचारेत्वाव गच्छति, सद्धस्सापि विचारेतुं वट्टति । एवं पन विचारेतब्बं — “सद्धत्थेरस्स वसनट्टाने देथा”ति वत्तब्बं । सचे तस्स सेनासनं परिपुण्णं होति, यत्थ नप्पहोति, तत्थ दातब्बं । सचे एको भिक्षु “मय्हं वसनट्टाने सेनासनपरिभोगभण्डं नत्थी”ति वदति, तत्थ दातब्बं ।

सद्धस्स देतीति विहारं पविसित्वा “इमानि चीवरानि सद्धस्स दम्मी”ति देति । **सम्मुखीभूतेनाति** उपचारसीमाय ठितेन सद्धेन घण्टिं पहरित्वा कालं घोसेत्वा भाजेतब्बं । सीमट्टस्स असम्पत्तस्सापि भागं गणहन्तो न वारेतब्बो । विहारो महा होति, थेरासनतो पट्टाय वत्थेसु दिव्यमानेसु अलसजातिका महाथेरा पच्छा आगच्छन्ति, “भन्ते वीसतिवस्सानं दिव्यति, तुम्हाकं ठितिका अतिक्कन्ता”ति न वत्तब्बा, ठितिकं ठपेत्वा तेसं दत्वा पच्छा ठितिकाय दातब्बं ।

असुकविहारे किर बहुं चीवरं उप्पन्नन्ति सुत्वा योजनन्तरिकविहारतोपि भिक्षू आगच्छन्ति, सम्पत्तसम्पत्तानं ठितट्टानतो पट्टाय दातब्बं । असम्पत्तानम्पि उपचारसीमं पविट्टानं अन्तेवासिकादीसु गणहन्तेसु दातब्बमेव । “बहिउपचारसीमाय ठितानं देथा”ति वदन्ति, न दातब्बं । सचे पन उपचारसीमं ओक्कन्तोहि एकाबद्धा हुत्वा अत्तनो विहारद्वारे वा अन्तोविहारेयेव वा होन्ति, परिसवसेन वट्ठिता नाम होति सीमा, तस्मा दातब्बं । सद्धनवकस्स दिन्नेपि पच्छा आगतानं दातब्बमेव । दुतियभागे पन थेरासनं आरुळ्हे आगतानं पठमभागो न पापुणाति, दुतियभागतो वस्सगगेन दातब्बं ।

एकस्मिं विहारे दस भिक्षू होन्ति, “दस वत्थानि सद्धस्स देमा”ति देन्ति, पाटेक्कं भाजेतब्बानि । सचे “सब्बानेव अम्हाकं पापुणन्ती”ति गहेत्वा गच्छन्ति, दुप्पापितानि चैव दुग्गहितानि च गतगतट्टाने सद्धिकानेव होन्ति । एकं पन उद्धरित्वा “इदं तुम्हाकं पापुणाती”ति सद्धत्थेरस्स दत्वा “सेसानि अम्हाकं पापुणन्ती”ति गहेतुं वट्टति ।

एकमेव वत्थं सद्धस्स देमाति आहरन्ति, अभाजेत्वाव अम्हाकं पापुणन्तीति गणहन्ति, दुप्पापितज्जेव दुग्गहितज्ज । सत्थकेन पन हलिद्धिआदिना वा लेखं कत्वा एकं कोट्टासं “इमं ठानं तुम्हाकं पापुणाती”ति सद्धत्थेरस्स पापेत्वा “सेसं अम्हाकं पापुणाती”ति गहेतुं वट्टति । यं पन वत्थस्सेव पुण्णं वा वलि वा, तेन परिच्छेदं कातुं न वट्टति । सचे एकं तन्तं

उद्धरित्वा “इदं ठानं तुम्हाकं पापुणाती”ति सङ्कत्थेरस्स दत्त्वा “सेसं अम्हाकं पापुणाती”ति गण्हन्ति, वट्ठति । खण्डं खण्डं छिन्दित्वा भाजियमानं वट्ठतियेव ।

एकभिक्षुके विहारे सङ्गस्स चीवरेसु उप्पन्नेसु सचे पुब्बे वुत्तनयेनेव सो भिक्षु “सब्बानि मय्हं पापुणन्ती”ति गण्हाति, सुग्गहितानि, ठितिका पन न तिट्ठति । सचे एकेकं उद्धरित्वा “इदं मय्हं पापुणाती”ति गण्हाति, ठितिका तिट्ठति । तत्थ अट्ठिताय ठितिकाय पुन अज्जस्मिं चीवरे उप्पन्ने सचे एको भिक्षु आगच्छति, मज्झे छिन्दित्वा द्वीहिपि गहेतब्बं । ठिताय ठितिकाय पुन अज्जस्मिं चीवरे उप्पन्ने सचे नवकतरो आगच्छति, ठितिका हेट्ठा ओरोहति । सचे वुट्ठतरो आगच्छति, ठितिका उद्धं आरोहति । अथज्जो नत्थि, पुन अत्तनो पापेत्वा गहेतब्बं ।

“सङ्गस्स देमा”ति वा “भिक्षुसङ्गस्स देमा”ति वा येन केनचि आकारेन सङ्गं आमसित्वा दिन्नं पन पंसुकूलिकानं न वट्ठति, “गहपतिचीवरं पटिक्खिपामि पंसुकूलिकङ्गं समादियामी”ति वुत्तत्ता, न पन अकप्पियत्ता । भिक्षुसङ्गेन अपलोकेत्वा दिन्नम्पि न गहेतब्बं । यं पन भिक्षु अत्तनो सन्तकं देति, तं भिक्षुदत्तियं नाम वट्ठति, पंसुकूलं पन न होति । एवं सन्तेपि धुतङ्गं न भिज्जति । “भिक्षुनं देम, थेरानं देमा”ति वुत्ते पन पंसुकूलिकानम्पि वट्ठति । “इदं वत्थं सङ्गस्स देम, इमिना उपाहनत्थविकपत्तत्थविकआयोगअंसबद्धकादीनि करोन्तू”ति दिन्नम्पि वट्ठति ।

पत्तत्थविकादीनं अत्थाय दिन्नानि बहूनिपि होन्ति, चीवरत्थायपि पहोन्ति, ततो चीवरं कत्वा पारुपितुं वट्ठति । सचे पन सङ्गो भाजितातिरित्तानि वत्थानि छिन्दित्वा उपाहनत्थविकादीनं अत्थाय भाजेति, ततो गहेतुं न वट्ठति । सामिकेहि विचारितमेव हि वट्ठति, न इतरं ।

“पंसुकूलिकसङ्गस्स धमकरणपटादीनं अत्थाय देमा”ति वुत्तेपि गहेतुं वट्ठति, परिक्खारो नाम पंसुकूलिकानम्पि इच्छितब्बो । यं तत्थ अतिरेकं होति, तं चीवरेपि उपनेतुं वट्ठति । सुत्तं सङ्गस्स देन्ति, पंसुकूलिकेहिपि गहेतब्बं । अयं ताव विहारं पविसित्वा “इमानि चीवरानि सङ्गस्स दम्मी”ति दिन्नेसु विनिच्छयो ।

सचे पन बहिउपचारसीमायं अद्धानप्पटिपन्ने भिक्षू दिस्वा “सङ्गस्स दम्मी”ति सङ्कत्थेरस्स वा सङ्गनवकस्स वा आरोचेति, सचेपि योजनं फरित्वा परिसा ठिता होति, एकबद्धा चे, सब्बेसं पापुणाति । ये पन द्वादसहि हत्थेहि परिसं असम्पत्ता, तेसं न पापुणाति ।

उभतोसङ्गस्स देतीति एत्थ “उभतोसङ्गस्स दम्मी”ति वुत्तेपि “द्विधा सङ्गस्स दम्मि, द्विन्नं सङ्गानं दम्मि, भिक्षुसङ्गस्स च भिक्षुनिसङ्गस्स च दम्मी”ति वुत्तेपि उभतोसङ्गस्स दिन्नमेव होति । **उपङ्गं दातब्बन्ति** द्वेभागे समे कत्वा एको दातब्बो । “उभतोसङ्गस्स च तुहज्ज दम्मी”ति वुत्ते सचे दस दस भिक्षू च भिक्षुनियो च होन्ति, एकवीसति पटिवीसे कत्वा एको पुगलस्स दातब्बो, दस भिक्षुसङ्गस्स, दस भिक्षुनिसङ्गस्स येन पुगलिको लद्धो सो सङ्गतोपि अत्तनो वस्सगगेन गहेतुं लभति । कस्मा? उभतोसङ्गग्गहणेन गहितत्ता ।

“उभतोसङ्गस्स च चेतियस्स च दम्मी”ति वुत्तेपि एसेव नयो । इध पन चेतियस्स सङ्गतो पापुणनकोट्टासो नाम नत्थि, एकपुगलस्स पत्तकोट्टाससमोव कोट्टासो होति ।

“उभतोसङ्गस्स च तुहज्ज चेतियस्स चा”ति वुत्ते पन द्वावीसति कोट्टासे कत्वा दस भिक्षून्, दस भिक्षुनीन्, एको

पुगलस्स, एको चेतिस्स दातब्बो । तत्थ पुगलो सङ्गतोपि अत्तनो वस्सग्गेन पुन गहेतुं लभति, चेतिस्स एकोयेव ।

“भिक्षुसङ्घस्स च भिक्षुनीनञ्च दम्मी”ति वुत्ते पन न मज्झे भिन्दित्वा दातब्बं, भिक्षू च भिक्षुनियो च गणत्वा दातब्बं । “भिक्षुसङ्घस्स च भिक्षुनीनञ्च तुहञ्चा”ति वुत्ते पन पुगलो विसुं न लभति, पापुणनट्टानतो एकमेव लभति । कस्मा? भिक्षुसङ्घगहणेन गहितत्ता । “भिक्षुसङ्घस्स च भिक्षुनीनञ्च तुहञ्च चेतिस्स चा”ति वुत्तेपि चेतिस्स एकपुगलपटिवीसो लभति, पुगलस्स विसुं न लभति, तस्मा एकं चेतिस्स दत्त्वा अवसेसं भिक्षू च भिक्षुनियो च गणत्वा भाजेतब्बं ।

“भिक्षूनञ्च भिक्षुनीनञ्च दम्मी”ति वुत्तेपि मज्झे भिन्दित्वा न दातब्बं, पुगलगणनाय एव विभजितब्बं । “भिक्षूनञ्च भिक्षुनीनञ्च तुहञ्च चेतिस्स चा”ति एवं वुत्तेपि चेतिस्स एकपुगलपटिवीसो लभति, पुगलस्स विसुं नत्थि, भिक्षू च भिक्षुनियो च गणत्वा एव भाजेतब्बं । यथा च भिक्षुसङ्घं आदिं कत्वा नयो नीतो, एवं भिक्षुनिसङ्घं आदिं कत्वापि नेतब्बो । “भिक्षुसङ्घस्स च तुहञ्चा”ति वुत्ते पुगलस्स विसुं न लभति, वस्सग्गेनेव गहेतब्बं । “भिक्षुसङ्घस्स च चेतिस्स चा”ति वुत्ते पन चेतिस्स विसुं पटिवीसो लभति । “भिक्षुसङ्घस्स च तुहञ्च चेतिस्स चा”ति वुत्तेपि चेतिस्सेव लभति, न पुगलस्स ।

“भिक्षूनञ्च तुहञ्चा”ति वुत्तेपि विसुं न लभति । “भिक्षूनञ्च चेतिस्स चा”ति वुत्ते पन चेतिस्स लभति । “भिक्षूनञ्च तुहञ्च चेतिस्स चा”ति वुत्तेपि चेतिस्सेव विसुं लभति, न पुगलस्स । भिक्षुनिसङ्घं आदिं कत्वापि एवमेव योजेतब्बं ।

पुब्बे बुद्धप्पमुखस्स उभतोसङ्घस्स दानं देन्ति, भगवा मज्झे निसीदति, दक्खिणतो भिक्षू वामतो भिक्षुनियो निसीदन्ति, भगवा उभिन्नं सङ्गत्येरो, तदा भगवा अत्तना लद्धपच्चये अत्तनापि परिभुज्जति, भिक्षूनम्पि दापेति । एतरहि पन पण्डितमनुस्सा सधातुकं पटिमं वा चेतिस्स वा ठपेत्वा बुद्धप्पमुखस्स उभतोसङ्घस्स दानं देन्ति । पटिमाय वा चेतिस्स वा पुरतो आधारके पत्तं ठपेत्वा दक्खिणोदकं दत्त्वा बुद्धानं देमाति, तत्थ यं पठमं खादनीयं भोजनीयं देन्ति, विहारं वा आहरित्वा इदं चेतिस्स देमाति पिण्डपातञ्च मालागन्धादीनि च देन्ति, तत्थ कथं पटिपज्जितब्बन्ति? मालागन्धादीनि ताव चेतिस्से आरोपेतब्बानि, वत्थेहि पटाका, तेलेन पदीपा कातब्बा, पिण्डपातमधुफाणितादीनि पन यो निबद्धचेतिस्सजग्गको होति पब्बजितो वा गहट्ठो वा, तस्सेव दातब्बानि । निबद्धजग्गके असति आहटभत्तं ठपेत्वा वत्तं कत्वा परिभुज्जितुं वट्टति । उपकट्टे काले भुज्जित्वा पच्छापि वत्तं कातुं वट्टतियेव ।

मालागन्धादीसु च यं किञ्चि “इदं हरित्वा चेतिस्सपूजं करोथा”ति वुत्ते दूरम्पि हरित्वा पूजेतब्बं । “भिक्षुं सङ्घस्स हरा”ति वुत्तेपि हरितब्बं । सचे पन “अहं पिण्डाय चरामि, आसनसालाय भिक्षू अत्थि, ते आहरिस्सन्ती”ति वुत्ते “भन्ते तुहंयेव दम्मी”ति वदति, भुज्जितुं वट्टति । अथ पन “भिक्षुसङ्घस्स दस्सामी”ति हरन्तस्स गच्छतो अन्तराव कालो उपकट्टो होति, अत्तनो पापेत्वा भुज्जितुं वट्टति ।

वस्संवुट्ठसङ्घस्स देतीति विहारं पविसित्वा “इमानि चीवरानि वस्संवुट्ठसङ्घस्स दम्मी”ति देति । यावतिका भिक्षू तस्मिं आवासे वस्संवुट्ठाति यत्तका वस्सच्छेदं अकत्वा पुरिमवस्संवुट्ठा, तेहि भाजेतब्बं, अज्जेसं न पापुणाति । दिसापक्कन्तस्सापि सति पटिग्गाहके याव कथिनस्सुब्भारा दातब्बं, अनत्थते पन कथिने अन्तोहेमन्ते एवञ्च वत्त्वा दिन्नं, पच्छिमवस्संवुट्ठानम्पि पापुणातीति लक्खणञ्जू वदन्ति । अट्ठकथासु पनेतं न विचारितं ।

सचे पन बहिउपचारसीमायं ठितो “वस्संवुट्टसङ्गस्स दम्मी”ति वदति, सम्पत्तानं सब्बेसं पापुणाति । अथ “असुकविहारे वस्संवुट्टसङ्गस्सा”ति वदति, तत्र वस्संवुट्टानमेव याव कथिनस्सुब्भारा पापुणाति । सचे पन गिम्हानं पठमदिवसतो पट्टाय एवं वदति, तत्र सम्मुखीभूतानं सब्बेसं पापुणाति । कस्मा? पिट्टिसमये उप्पन्नत्ता । अन्तोवस्सेयेव “वस्सं वसन्तानं दम्मी”ति वुत्ते छिन्नवस्सा न लभन्ति, वस्सं वसन्ताव लभन्ति । चीवरमासे पन “वस्सं वसन्तानं दम्मी”ति वुत्ते पच्छिमिकाय वस्सूपगतानंयेव पापुणाति, पुरिमिकाय वस्सूपगतानञ्च छिन्नवस्सानञ्च न पापुणाति ।

चीवरमासतो पट्टाय याव हेमन्तस्स पच्छिमो दिवसो, ताव वस्सावासिकं देमाति वुत्ते कथिनं अत्थतं वा होतु अनत्थतं वा अतीतवस्संवुट्टानमेव पापुणाति । गिम्हानं पठमदिवसतो पट्टाय वुत्ते पन मातिका आरोपेतब्बा — “अतीतवस्सावासस्स पञ्च मासा अतिक्कन्ता, अनागतो चतुमासच्चयेन भविस्सति, कतरवस्सावासस्स देती”ति? सचे “अतीतवस्संवुट्टानं दम्मी”ति वदति, तंअन्तोवस्संवुट्टानमेव पापुणाति, दिसापक्कन्तानम्पि सभागा गणितुं लभन्ति ।

सचे “अनागते वस्सावासिकं दम्मी”ति वदति, तं ठपेत्वा वस्सूपनायिकदिवसे गहेतब्बं । अथ “अगुत्तो विहारो, चोरभयं अत्थि, न सक्का ठपेतुं, गणित्वा वा आहिण्डितु”न्ति वुत्ते “सम्पत्तानं दम्मी”ति वदति, भाजेत्वा गहेतब्बं । सचे वदति “इतो मे भन्ते ततिये वस्से वस्सावासिकं न दिन्नं, तं दम्मी”ति, तस्मिं अन्तोवस्से वुट्ठभिक्षूनं पापुणाति । सचे ते दिसा पक्कन्ता, अञ्जो विस्सासिको गणहाति, दातब्बं । अथ एकोयेव अवसिट्ठो, सेसा कालङ्कता, सब्बं एकस्सेव पापुणाति । सचे एकोपि नत्थि, सङ्घिकं होति, सम्मुखीभूतेहि भाजेतब्बं ।

आदिस्स देतीति आदिसित्वा परिच्छिन्दित्वा देति; **यागुया वाति** आदीसु अयमत्थो — यागुया वा... पे०... भेसज्जे वा आदिस्स देति । तत्रायं योजना — भिक्षू अज्जतनाय वा स्वातनाय वा यागुया निमन्तेत्वा तेसं घरं पविट्ठानं यागुं देति, यागुं दत्त्वा पीताय यागुया “इमानि चीवरानि, येहि मय्हं यागु पीता, तेसं दम्मी”ति देति, येहि निमन्तितेहि यागु पीता, तेसंयेव पापुणाति । येहि पन भिक्षाचारवत्तेन घरद्वारेन गच्छन्तेहि वा घरं पविट्ठेहि वा यागु लब्धा, येसं वा आसनसालतो पत्तं आहरित्वा मनुस्सेहि नीता, येसं वा थेरेहि पेसिता, तेसं न पापुणाति । सचे पन निमन्तितभिक्षूहि सङ्घि अञ्जेपि बहू आगन्त्वा अन्तोगेहञ्च बहिगेहञ्च पूरेत्वा निसिन्ना, दायको च एवं वदति — “निमन्तिता वा होन्तु अनिमन्तिता वा, येसं मया यागु दिन्ना, सब्बेसं इमानि वत्थानि होन्तू”ति सब्बेसं पापुणन्ति । येहि पन थेरानं हत्थतो यागु लब्धा, तेसं न पापुणन्ति । अथ सो “येहि मय्हं यागु पीता, सब्बेसं होन्तू”ति वदति, सब्बेसं पापुणन्ति । भत्तखादनीयेसुपि एसेव नयो ।

चीवरे वाति पुब्बेपि येन वस्सं वासेत्वा भिक्षूनं चीवरं दिन्नपुब्बं होति, सो चे भिक्षू भोजेत्वा वदति — “येसं मया पुब्बे चीवरं दिन्नं, तेसंयेव इमं चीवरं वा सुत्तं वा सप्पिमधुफाणितादीनि वा होन्तू”ति, सब्बं तेसंयेव पापुणाति । **सेनासने वाति** यो मया कारिते विहारे वा परिवेणे वा वसति, तस्सिदं होतू”ति वुत्ते तस्सेव होति । **भेसज्जे वाति** “मयं कालेन कालं थेरानं सप्पिआदीनि भेसज्जानि देम, येहि तानि लब्धानि, तेसंयेविदं होतू”ति वुत्ते तेसंयेव होति ।

पुगलस्स देतीति “इमं चीवरं इत्थन्नामस्स दम्मी”ति एवं परम्मुखा वा पादमूले ठपेत्वा “इमं भन्ते तुम्हाकं दम्मी”ति एवं सम्मुखा वा देति । सचे पन “इदं तुम्हाकञ्च तुम्हाकं अन्तेवासिकानञ्च दम्मी”ति एवं वदति, थेरस्स च अन्तेवासिकानञ्च पापुणाति । उद्देसं गहेतुं आगतो गहेत्वा गच्छन्तो च अत्थि, तस्सापि पापुणाति । “तुम्हेहि सङ्घि निबद्धचारिकभिक्षूनं दम्मी”ति वुत्ते उद्देसन्तेवासिकानं वत्तं कत्वा उद्देसपरिपुच्छादीनि गहेत्वा विचरन्तानं सब्बेसं पापुणाति । अयं पुगलस्स देतीति इमस्मिं पदे विनिच्छयो । सेसं सब्बत्थ उत्तानमेवाति ।

चीवरक्खन्धकवण्णना निड्ढिता ।

९. चम्पेय्यक्खन्धकं

कस्सपगोत्तभिक्षुवत्थुकथा

३८०. चम्पेय्यक्खन्धके — गग्गराय पोक्खरणिआ तीरेति गग्गरानामिकाय इत्थिया कारितपोक्खरणिआ तीरे । तन्तिबद्धोति तस्मिं आवासे कत्तब्बतातन्तिपटिबद्धो । उस्सुक्कम्पि अकासि यागुयातिआदीसु मनुस्सेहि आगन्तुकेसु आगतेसु आचिक्खेय्याथाति वुत्तद्धानेयेव उस्सुक्कं कातुं वट्ठति; न अवुत्तद्धाने । गच्छ त्वं भिक्खूति सत्था तस्स भिक्खुनो तत्थेव सेनासनं सप्पायन्ति अद्दस, तेनेवमाह ।

३८२. अधम्मेन वग्गकम्मं करोन्तीतिआदीनं परतो पाळियंयेव नानाकरणं आगमिस्सति ।

३८५. अज्जत्रापि धम्मा कम्मं करोन्तीति अज्जत्रापि धम्मं कम्मं करोन्ति, अयमेव वा पाठो । भूतेन वत्थुना कतं धम्मेन कतं नाम होति, तथा न करोन्तीति अत्थो । अज्जत्रापि विनया कम्मं, अज्जत्रापि सत्थुसासना कम्मन्ति एतेसुपि एसेव नयो । एत्थ पन विनयोति चोदना च सारणा च । सत्थुसासनन्ति जत्तिसम्पदा अनुस्सावनसम्पदा च; ताहि विना कम्मं करोन्तीति अत्थो । पटिकुट्टकतन्ति पटिकुट्टञ्चेव कतञ्च; यं अज्जेसु पटिकोसन्तेसु कतं तं पटिकुट्टञ्चेव होति कतञ्च; तादिसम्पि कम्मं करोन्तीति अत्थो ।

३८७. छयिमानि भिक्खवे कम्मानि अधम्मकम्मन्तिआदीसु पन “धम्मो”ति पाळिया अधिवचनं । तस्मा यं यथावुत्ताय पाळिया न करियति, तं अधम्मकम्मन्ति वेदितब्बं । अयमेत्थ सङ्खेपो, वित्थारो पन पाळियंयेव आगतो । सो च खो जत्तिदुतियजत्तिचतुत्थकम्मानंयेव वसेन । यस्मा पन जत्तिकम्मे जत्तिदुतियजत्तिचतुत्थेसु विय हापनं वा अज्जथा करणं वा नत्थि, अपलोकनकम्मञ्च सावेत्ताव करियति, तस्मा तानि पाळियं न दस्सितानि, तेसं सब्बेसम्पि कम्मानं विनिच्छयं परतो वण्णयिस्साम ।

चतुवग्गकरणादिकथा

३८८. इदानी यदिदं छट्ठं धम्मेन समग्गकम्मं नाम, तं येहि सङ्खेहि कातब्बं, तेसं पभेदं दस्सेतुं “पञ्च सङ्का”तिआदि वुत्तं । कम्मप्पत्तोति कम्मं पत्तो, कम्मयुत्तो कम्मरहो; न किञ्चि कम्मं कातुं नारहतीति अत्थो ।

३८९. चतुवग्गकरणञ्चे भिक्खवे कम्मं भिक्खुनिचतुत्थोतिआदि परिसतो कम्मविपत्तिदस्सनत्थं वुत्तं । तत्थ उक्खित्तकग्गहणेन कम्मनानासंवासको गहितो, नानासंवासकग्गहणेन लद्धिनानासंवासको । नानासीमाय ठितचतुत्थोति सीमन्तरिकाय वा बहिसीमाय वा हत्थपासे ठितेनापि सद्धिं चतुवग्गो हुत्वाति अत्थो ।

३९३. पारिवासिकचतुत्थोतिआदि परिवासादिकम्मानंयेव परिसतो विपत्तिदस्सनत्थं वुत्तं, तेसं विनिच्छयं परतो वण्णयिस्साम ।

३९४. एकच्चस्स भिक्खवे सङ्गमज्झे पटिकोसना रुहतीतिआदि पटिकुट्टकतकम्मस्स कुप्पाकुप्पभावदस्सनत्थं

वुत्तं । पकतत्तस्साति अविपन्नसीलस्स पाराजिकं अनज्झापन्नस्स । आनन्तरिकस्साति अत्तनो अनन्तरं निसिन्नस्स ।

द्वेनिस्सारणादिकथा

३९५. द्वेमा भिक्खवे निस्सारणातिआदि वत्थुतो कम्मनं कुप्पाकुप्पभावदस्सनत्थं वुत्तं । तत्थ “अप्पत्तो निस्सारणं, तज्जे सङ्खो निस्सारेति, सुनिस्सारितो”ति इदं पब्बाजनीयकम्मं सन्धाय वुत्तं । पब्बाजनीयकम्मेन हि विहारतो निस्सारेन्ति, तस्मा तं “निस्सारणा”ति वुच्चति । तज्जेस यस्मा कुलदूसको न होति, तस्मा आवेणिकेन लक्खणेन अप्पत्तो । यस्मा पनस्स आकङ्खमानो सङ्खो पब्बाजनीयकम्मं करेय्याति वुत्तं, तस्मा सुनिस्सारितो होति । तज्जे सङ्खो निस्सारेतीति सचे सङ्खो तज्जनीयकम्मादिवसेन निस्सारेति, सो यस्मा तत्थ “तिण्णं भिक्खवे भिक्खूनं आकङ्खमानो सङ्खो तज्जनीयकम्मं करेय्य — एको भण्डनकारको होति कलहकारको विवादकारको भस्सकारको सङ्खे अधिकरणकारको, एको बालो होति अब्यत्तो आपत्तिबहुलो अनपदानो, एको गिहिसंसङ्खो विहरति अननुलोमिकेहि गिहिसंसङ्खो”ति (चूळव० ३९५) एवं एकेकेनपि अङ्गेन निस्सारणा अनुज्जाता, तस्मा सुनिस्सारितो ।

३९६. ओसारणाति पवेसना । तत्थ तज्जे सङ्खो ओसारेतीति उपसम्पदकम्मवसेन पवेसेति । दोसारितोति दुओसारितो । सहस्सक्खत्तुम्पि उपसम्पादितो अनुपसम्पन्नोव होति आचरियुपज्झाया च सातिसारा, तथा सेसो कारकसङ्खो, न कोचि आपत्तितो मुच्चति । इति इमे एकादस अभब्बपुगला दोसारिता । हत्थच्छिन्नादयो पन द्वत्तिस सुओसारिता, उपसम्पादिता उपसम्पन्नाव होन्ति, न ते लब्भा किञ्चि वत्तुं । आचरियुपज्झाया पन कारकसङ्खो च सातिसारा, न कोचि आपत्तितो मुच्चति ।

३९७. इथ पन भिक्खवे भिक्खुस्स न होति आपत्ति दट्टब्बातिआदि अभूतवत्थुवसेन अधम्मकम्मं, भूतवत्थुवसेन धम्मकम्मञ्च दस्सेतुं वुत्तं । तत्थ पटिनिस्सज्जिताति पटिनिस्सज्जितब्बा ।

उपालिपुच्छाकथा

४००. उपालिपज्हेसुपि वत्थुवसेनेव धम्माधम्मकम्मं विभत्तं । तत्थ द्वे नया — एकमूलको च द्विमूलको च । एकमूलको उत्तानोयेव । द्विमूलके यथा सतिविनयो अमूळहविनयेन सद्धि एका पुच्छा कता, एवं अमूळहविनयादयोपि तस्सपापिय्यसिकादीहि । अवसाने पन उपसम्पदारहं उपसम्पादेतीति एकमेव पदं होति । परतो भिक्खूनम्पि सतिविनयं आदिं कत्वा एकेकेन सद्धिं सेसपदानि योजेतब्बानि ।

तज्जनीयकम्मकथा

४०७. इथ पन भिक्खवे भिक्खु भण्डनकारकोतिआदि “अधम्मेनवगं, अधम्मेनसमगं; धम्मेनवगं, धम्मपतिरूपकेनवगं, धम्मपतिरूपकेनसमगं”न्ति इमेसं वसेन चक्कं बन्धित्वा तज्जनीयादीसु सत्तसु कम्मेसु पटिपस्सद्धीसु च विपत्तिदस्सनत्थं वुत्तं । तत्थ अनपदानोति अपदानविरहितो । अपदानं वुच्चति परिच्छेदो; आपत्तिपरिच्छेदविरहितोति अत्थो । ततो परं पटिकुट्टकतकम्मण्यभेदं दस्सेतुं सायेव पाळि “अकतं कम्म”न्तिआदीहि संसन्दित्वा वुत्ता । तत्थ न किञ्चि पाळिअनुसारेन न सक्का विदितुं, तस्मा वण्णनं न वित्थारयिम्हाति ।

चम्पेय्यक्खन्धकवण्णना निट्ठिता ।

१०. कोसम्बकखन्धकं

कोसम्बकविवादकथा

४५१. कोसम्बकखन्धके — तं भिक्खुं आपत्तिया अदस्सने उक्खिपिंसूति एत्थ अयमनुपुब्बिकथा — द्वे किर भिक्खू एकस्मिं आवासे वसन्ति विनयधरो च सुत्तन्तिको च । तेसु सुत्तन्तिको भिक्खु एकदिवसं वच्चकुटिं पविट्ठो आचमनउदकावसेसं भाजने ठपेट्वाव निक्खमि । विनयधरो पच्छा पविट्ठो तं उदकं दिस्वा निक्खमित्वा तं भिक्खुं पुच्छि — “आवुसो, तया इदं उदकं ठपितं”न्ति? “आमावुसो”ति । “किं त्वं एत्थ आपत्तिभावं न जानासी”ति? “आम, न जानामी”ति । “होति, आवुसो एत्थ आपत्ती”ति? “सचे होति, देसिस्सामी”ति । “सचे पन ते, आवुसो, असज्जिच्च असत्तिया कतं, नत्थि आपत्ती”ति । सो तस्सा आपत्तिया अनापत्तिदिट्ठि अहोसि ।

विनयधरोपि अत्तनो निस्सितकानं “अयं सुत्तन्तिको आपत्तिं आपज्जमानोपि न जानाती”ति आरोचेसि । ते तस्स निस्सितके दिस्वा “तुम्हाकं उपज्झायो आपत्तिं आपज्जित्वापि आपत्तिभावं न जानाती”ति आहंसु । ते गन्त्वा अत्तनो उपज्झायस्स आरोचेसुं । सो एवमाह — “अयं विनयधरो पुब्बे अनापत्ती”ति वत्वा “इदानी आपत्ती”ति वदति । मुसावादी एसोति । ते गन्त्वा “तुम्हाकं उपज्झायो मुसावादी”ति एवं अज्जमज्जं कलहं वड्डयिंसु । ततो विनयधरो ओकासं लभित्वा तस्स आपत्तिया अदस्सने उक्खेपनीयकम्मं अकासि । तेन वुत्तं — “तं भिक्खुं आपत्तिया अदस्सने उक्खिपिंसू”ति ।

४५३. भिन्नो भिक्खुसङ्गो भिन्नो भिक्खुसङ्गोति एत्थ न ताव भिन्नो; अपिच खो यथा देवे वुट्ठे “इदानी सस्सं निप्फन्न”न्ति वुच्चति, अवस्सज्जि तं निप्फज्जिस्सति, एवमेव इमिना कारणेन आर्यातिं अवस्सं भिज्जिस्सति, सो च खो कलहवसेन न सङ्गभेदवसेन, तस्मा “भिन्नो”ति वुत्तं । सम्भमअत्थवसेन चेत्य आमोडितं वेदितब्बं ।

४५४. एतमत्थं भासित्वा उट्ठायासना पक्कामीति कस्मा एवं भासित्वा पक्कामि? सचे हि भगवा उक्खेपके वा “अकारणे तुम्हेहि सो भिक्खु उक्खित्तो”ति वदेय्य, उक्खित्तानुवत्तके वा “तुम्हे आपत्तिं आपन्ना”ति वदेय्य, “एतेसं भगवा पक्खो, एतेसं भगवा पक्खो”ति वत्वा आघातं बन्धेय्युं, तस्मा तन्तिमेव ठपेट्वा एतमत्थं भासित्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

४५५. अत्तना वा अत्तानन्ति एत्थ यो सङ्गेन उक्खेपनीयकतानं अधम्मवादीनं पक्खे निसिन्नो “तुम्हे किं भणथा”ति तेसज्ज इतरेसज्ज लङ्घिं सुत्वा “इमे अधम्मवादीनो, इतरे धम्मवादीनो”ति चित्तं उप्पादेति, अयं तेसं मज्झे निसिन्नोव तेसं नानासंवासको होति, कम्मं कोपेति, इतरेसम्पि हत्थपासं अनागतत्ता कोपेति । एवं अत्तना वा अत्तानं नानासंवासकं करोति । समानसंवासकन्ति एत्थापि यो अधम्मवादीनं पक्खे निसिन्नो “अधम्मवादीनो इमे, इतरे धम्मवादीनो”ति तेसं मज्झं पविसति, यत्थ वा तत्थ वा पन पक्खे निसिन्नो “इमे धम्मवादीनो”ति गण्हाति, अयं अत्तना वा अत्तानं समानसंवासकं करोतीति वेदितब्बो ।

४५६. कायकम्मं वचीकम्मन्ति एत्थ कायेन पहरन्ता कायकम्मं उपदंसेन्ति, फरुसं वदन्ता वचीकम्मं उपदंसेन्तीति वेदितब्बा । हत्थपरामासं करोन्तीति कोधवसेन हत्थेहि अज्जमज्जं परामसनं करोन्ति । अधम्मियायमानेति अधम्मियानि किच्चानि कुरुमाने । असम्मोदिकावत्तमानायाति असम्मोदिकाय वत्तमानाय । अयमेव वा पाठो । सम्मोदनकथाय अवत्तमानायाति अत्थो । एत्तावता न अज्जमज्जन्ति एत्थ द्वे पन्तियो कत्वा उपचारं मुज्जित्वा निसीदितब्बं, धम्मियायमाने पन सम्मोदिकाय वत्तमानाय आसनन्तरिकाय निसीदितब्बं, एकेकं आसनं अन्तरं कत्वा निसीदितब्बं ।

४५७-४५८. मा भण्डनन्ति आदीसु “अकत्था”ति पाठसेसं गहेत्वा “मा भण्डनं अकत्था”ति एवमत्थो दट्टब्बो । **अधम्मवादी**ति उक्खित्तानुवत्तकेसु अज्जतरो । अयं पन भिक्खु भगवतो अत्थकामो, अयं किरस्स अधिप्पायो “इमे भिक्खु कोधाभिभूता सत्थु वचनं न गणहन्ति, मा भगवा एते ओवदन्तो किलमित्था”ति तस्मा एवमाह । भगवा पन “पच्छापि सज्जं लभित्वा ओरमिस्सन्ती”ति तेसं अनुकम्पाय अतीतवत्थुं आहरित्वा कथेसि । तत्थ **अनत्थतो**ति अनत्थो अतो; एतस्मा **मे** पुरिसा अनत्थोति वुत्तं होति । अथ वा अनत्थतोति अनत्थदो । सेसं पाकटमेव ।

४६४. पुथुसद्दोति आदिगाथासु पन पुथु महा सद्दो अस्साति **पुथुसद्दो** । **समजनो**ति समानो एकसदिसो जनो; सब्बो चायं भण्डनकारकोजनो समन्ततो सद्दनिच्छारणेन पुथुसद्दो चेव सदिसो चाति वुत्तं होति । **न बालो कोचि मज्जथा**ति तत्थ कोचि एकोपि “अहं बालो”ति न मज्जित्थ; सब्बेपि पण्डितमानिनोयेव । **नाज्जं भिय्यो अमज्जरुन्ति** कोचि एकोपि “अहं बालो”ति च न मज्जित्थ; भिय्यो च सङ्गस्मिं भिज्जमाने अज्जम्पि एकं “मय्हं कारणा सङ्गो भिज्जती”ति इदं कारणं न मज्जित्थाति अत्थो ।

परिमुट्ठाति परिमुट्ठस्सतिनो । **वाचागोचरभाणिनो**ति राकारस्स रस्सादेसो कतो, वाचागोचरा न सतिपट्ठानादिगोचरा । भाणिनो च कथं भाणिनो? **याविच्छन्ति मुखायामं** याव मुखं पसारेतुं इच्छन्ति, ताव पसारेत्वा भाणिनो, एकोपि सङ्गहारवेन मुखसङ्कोचं न करोतीति अत्थो । **येन नीता**ति येन कलहेन इमं निल्लज्जभावं नीता । **न तं विदू**ति न तं जानन्ति, “एवं सादीनवो अयं”न्ति ।

ये च तं उपनय्हन्तीति तं “अक्कोच्छि मं, अवधि मं”न्ति आदिकं आकारं ये च उपनय्हन्ति । **सनन्तनो**ति पोराणो ।

परेति पण्डिते ठपेत्वा ततो अज्जे भण्डनकारका परे नाम । ते एत्थ सङ्गमज्जे कलहं करोन्ता “मयं यमामसे उपयमाम; सततं समितं मच्चुसन्तिकं गच्छामा”ति न जानन्ति । **ये च तत्थ विजानन्ती**ति ये तत्थ पण्डिता “मयं मच्चुसमीपं गच्छामा”ति विजानन्ति । **ततो सम्मन्ति मेधगा**ति एवज्हि ते जानन्ता योनि सोमनसिकारं उप्पादेत्वा मेधगानं कलहानं वूपसमाय पटिपज्जन्ति ।

अट्ठिच्छिन्नाति अयं गाथा ब्रह्मदत्तज्ज दीघावुकुमारज्ज सन्धाय वुत्ता । तेसम्पि होति सङ्गति, कस्मा तुम्हाकं न होति, येसं वो नेव मातापितूनं अट्ठीनि छिन्नानि, न पाणा हता, न गवास्सधनानि हटानीति ।

सचे लभेथाति आदिगाथा पण्डितसहायस्स च बालसहायस्स च वण्णावण्णदीपनत्थं वुत्ता । **अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानी**ति पाकटपरिस्सये च पटिच्छन्नपरिस्सये च अभिभवित्वा तेन सद्धिं अत्तमनो सतिमा चरेय्य ।

राजाव रट्ठं विजितन्ति यथा अत्तनो विजितं रट्ठं महाजनकराजा च अरिन्दममहाराजा च पहाय एकका चरिंसु; एवं चरेय्याति अत्थो । **मातङ्गरज्जेव नागो**ति मातङ्गो अरज्जे नागोव । **मातङ्गो**ति हत्थी वुच्चति; **नागो**ति महन्ताधिवचनमेतं । यथा हि मातुपोसको मातङ्गनागो अरज्जे एको चरि, न च पापानि अकासि । यथा च पालिलेय्यको, एवं एको चरे, न च पापानि कयिराति वुत्तं होति ।

पालिलेय्यकगमनकथा

४६७. पालिलेय्यके विहरति रक्खितवनसण्डेति पालिलेय्यकं उपनिस्साय रक्खितवनसण्डे विहरति ।

हत्थिनागोति महाहत्थी । हत्थिकलभेहीति हत्थिपोतकेहि । हत्थिच्छापेहीति खीरूपकेहि दहरपोतकेहि ।
छिन्नगानीति तेहि पुरतो पुरतो गच्छन्तेहि छिन्नगानि खायितावसेसानि खाणुसदिसानि तिणानि खादति ।
ओभग्गोभग्गन्ति तेन हत्थिनागेन उच्चट्टानतो भज्जित्वा भज्जित्वा पातितं । अस्स साखाभङ्गन्ति एतस्स सन्तकं
साखाभङ्गं ते खादन्ति । आविलानीति तेहि पठमतरं ओतरित्वा पिवन्तेहि आलुलितानि कदमोदकानि पिवति । ओगाहाति
तित्थतो ।

नागस्स नागेनाति हत्थिनागस्स बुद्धनागेन । ईसादन्तस्साति रथईसासदिसदन्तस्स । यदेको रमती वनेति यस्मा
बुद्धनागो विय अयम्पि हत्थिनागो एको पविवित्तो वने रमति; तस्मास्स नागस्स नागेन चित्तं समेति, एकीभावरतिया
एकसदिसं होतीति अत्थो ।

यथाभिरन्तं विहरित्वाति एत्थ तेमासं भगवा तत्थ विहासीति वेदितब्बो । एत्तावता कोसम्बकेहि किर उब्बाळ्हो
भगवा तेमासं अरज्जं पविसित्वा वसीति सब्बत्थ कथा पत्थटा अहोसि ।

अथ खो कोसम्बका उपासकाति अथ खो इमं कथासल्लापं सुत्वा कोसम्बवासिनो उपासका ।

अट्टारसवत्थुकथा

४६८. अधम्मं धम्मोतिआदीनि अट्टारस भेदकरवत्थूनि सङ्गभेदकखन्धके वण्णयिस्साम ।

४७५. तं उक्खित्तकं भिक्खुं ओसारेत्वाति तं गहेत्वा सीमं गन्त्वा आपत्तिं देसापेत्वा कम्मवाचाय ओसारेत्वा ।
तावदेव उपोसथोति तंदिवसमेव उपोसथकखन्धके वुत्तनयेनेव सामग्गीउपोसथो कातब्बो ।

४७६. अमूला मूलं गन्त्वाति न मूला मूलं गन्त्वा; तं वत्थुं अविनिच्छिनित्वाति अत्थो । अयं वुच्चति उपालि
सङ्गसामग्गी अत्थापेता ब्यज्जनूपेताति अत्थतो अपगता, “सङ्गसामग्गी”ति इमं पन ब्यज्जनमतं उपेता ।

४७७. सङ्गस्स किच्चेसूति सङ्गस्स करणीयेसु उप्पन्नेसु । मन्तनासूति विनयमन्तनासु । अत्थेसु जातेसूति
विनयअत्थेसु उप्पन्नेसु । विनिच्छयेसूति तेसंयेव अत्थानं विनिच्छयेसु । महत्थिकोति महाउपकारो । पग्गहारहोति
पग्गण्हितुं वुत्तो ।

अनानुवज्जो पठमेन सीलतोतिआदिम्हियेव ताव सीलतो न उपवज्जो । अवेक्खिताचारोति अपेक्खिताचारो;
आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारीतिआदिना नयेन उपपरिक्खिताचारो । अट्ठकथासु पन “अप्पटिच्छन्नाचारो”ति वुत्तं ।

विसय्हाति अभिभवित्वा । अनुय्युतं भणन्ति अनुज्जातं अनपगतं भणन्तो । यस्मा हि सो अनुय्युतं भणति, उसूयाय
वा अगतिगमनवसेन वा कारणापगतं न भणति, तस्मा अत्थं न हापेति । उसूयाय पन अगतिगमनवसेन वा भणन्तो अत्थं
हापेति, कारणं न देति, तस्मा सो परिसगतो छम्भति चेव वेधति च । यो ईदिसो न होति, अयं “पग्गहारहो”ति दस्सेति ।

किञ्च भिय्यो “तथेव पज्झ”न्ति गाथा, तस्सत्थो — यथा च अनुय्युतं भणन्तो अत्थं न हापेति, तथेव परिसाय मज्झे
पज्झं पुच्छितो समानो न चेव पज्झायति, न च मङ्कु होति । यो हि अत्थं न जानाति, सो पज्झायति । यो वत्तुं न सक्कोति, सो

मङ्कु होति । यो पन अत्थञ्च जानाति, वत्तुञ्च सक्कोति; सो न पज्झायति, न मङ्कु होति । **कालागतन्ति** कथेतब्बयुत्तकाले आगतं । **ब्याकरणारहन्ति** पज्हस्स अत्थानुलोमताय ब्याकरणानुच्छविकं । **वचोति** वदन्तो; एवरूपं वचनं भणन्तोति अत्थो । **रज्जेतीति** तोसेति । **विज्जूपरिसन्ति** विज्जूनं परिसं ।

आचेरकम्हि च सकेति अत्तनो आचरियवादे । **अलं पमेतुन्ति** वीमंसितुं तं तं कारणं पज्जाय तुलयितुं समत्थो । **पगुणोति** कतपरिचयो लद्धासेवनो । **कथेतवेति** कथेतब्बे । **विरद्धिकोविदोति** विरद्धिद्वानकुसलो ।

पच्चत्थिका येन वजन्तीति अयं गाथा यादिसे कथेतब्बे पगुणो, तं दस्सेतुं वुत्ता । अयज्हेत्थ अत्थो — यादिसेन कथितेन पच्चत्थिका च निग्गहं गच्छन्ति, महाजनो च सज्जपनं गच्छति; सज्जति अवबोधनं गच्छतीति अत्थो । यञ्च कथेन्तो सकं आदायं अत्तनो आचरियवादं न हापेति, यस्मिं वत्थुस्मिं अधिकरणं उप्पन्नं, तदनुरूपं अनुपघातकरं पज्हं ब्याकरमानो तादिसे कथेतब्बे पगुणो होतीति ।

दूतेय्यकम्मेसु अलन्ति अट्ठहि दूतङ्गेहि समन्नागतत्ता सङ्गस्स दूतेय्यकम्मेसु समत्थो । सुट्ठ उग्गण्हातीति **समुग्गहो** । इदं वुत्तं होति — यथा नाम आहुनं आहुतिपिण्डं समुग्गणहन्ति, एवं पीतिसोमनस्सजातेनेव चेतसा सङ्गस्स किच्चेसु समुग्गहो, सङ्गस्सकिच्चेसु तस्स तस्स किच्चस्स पटिग्गाहकोति अत्थो । **करं वचोति** वचनं करोन्तो । **न तेन मज्जतीति** तेन वचनकरणेन “अहं करोमि, सङ्गभारं नित्थरामी”ति न मानातिमानं जप्पेति ।

आपज्जति यावतकेसु वत्थूसूति यत्तकेसु वत्थूसु आपत्तिं आपज्जमानो आपज्जति । **होति यथा च वुट्ठितीति** तस्सा च आपत्तिया यथा वुट्ठानं होति । **एते विभङ्गाति** येसु वत्थूसु आपज्जति, यथा च वुट्ठानं होति, इमेसं अत्थानं जोतका एते विभङ्गा । **उभयस्साति** उभये अस्स । **स्वागताति** सुट्ठ आगता । **आपत्तिवुट्ठानपदस्स कोविदोति** आपत्तिवुट्ठानकारणकुसलो ।

यानि चाचरन्ति यानि च भण्डनकारणादीनि आचरन्तो तज्जनीयकम्मादिवसेन निस्सारणं गच्छति । **ओसारणं तंवुसितस्स जन्तुनोति** तं वत्तं वुसितस्स जन्तुनो, या ओसारणा कातब्बा, एतम्पि जानाति । सेसं सब्बत्थ उत्तानमेवाति ।

कोसम्बककखन्धकवण्णना निट्ठिता ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय

महावग्गवण्णना समत्ता ।

महावग्ग-अट्ठकथा निट्ठिता ।